ATATÜRK'ÜN YANI BAŞINDA

ANI

Çankaya Köşkü
Kütüphanecisi
Nuri Ulusu'nun
Hatıraları

9. BASKI

Sadece İncelemek İçindir
Ücreti Yoktur
İnceledikten Sonra Siliniz ve Bulursanız Satın Alınız.

Derleyen: M. Kemal Ulusu

DK DOĞAN KİTAP

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün Yanı Başında

Çankaya Köşkü Kütüphanecisi
Nuri Ulusu'nun Hatıraları

Derleyen
Mustafa Kemal Ulusu

DK DOĞAN KİTAP

Levent Şahverdi Arşivi

İçindekiler

Önsöz 9
Mustafa Kemal Paşa'yla
tanışmam ve maiyetine girişim 15
Atatürk ve Türk Müziği 26
Atatürk'ün sofra kültürü 35
Atatürk'ün günlük hayatından... 42
Atatürk'ün kütüphanesi ve okuma aşkı 51
Atatürk'ün yazarlığı ve Büyük Nutuk 57
Atatürk ve tarih 64
Türk dili çalışmaları 72
Atatürk'le seyahatlerimiz ve gezilerimiz 91
Atatürk ve çevresindeki insanlar 125
Atatürk, krallar ve sefirler 160
Atatürk'ün askeri tatbikatları
ve Ege Manevraları 175
Atatürk'ün inancı ve dini düşünceleri 184
Devrimler, Serbest Fırka ve Cumhuriyet Bayramları 191
Atatürk ve spor 203
Atatürk'ün kişisel özellikleri,
zevkleri ve giyim kuşamı 218
Atatürk'ün son günleri ve Savarona Yatı 229
Atatürk öldükten sonra 241
Bitirirken... 245
Dizin 249

Levent Şahverdi Arşivi

Önsöz

Yıl 1972, 13 Mayıs günü, benim doğum günüm. Evimizde ailecek toplanmışız; rahmetli oğlum Altuğum, anacığım Neriman Ulusu, babam ve eşim İlkin'le hep beraberiz.

Babacığım elinde çerçeveli bir resimle geldi ve bana "Oğlum, emekli baban, sana çok güzel, değerli bir şeyler almak isterdi, ama ben sana manevi değeri çok büyük bir hediye hazırladım, bunu ölene kadar sakla" dedi ve Atatürk'ün çok özel bir fotoğrafını, özel KA arması ve gümüş çerçevesiyle bana hediye etti. Sarmaş dolaş olduk, gözlerimiz doldu. Sonra sözlerine devamla "Bak oğlum, bu çok özel bir fotoğraf ve çerçevedir. Bu Atatürk'ün çalışma odasında, kütüphanesinde duran ve en çok sevdiği resmidir. Ölmeden evvel benim bu fotoğrafı çok sevdiğimi bildiğinden bana bizzat kendi hediye etmişti. Yıllarca sakladım, ama artık yaşlıyım, hastayım bu artık senin, onu iyi sakla." Aman Allahım, bundan daha güzel ve manevi değeri büyük bir hediye olabilir miydi, babama nasıl minnettar olmazdım?

İşte bu resim bana o gece bir ilham verdi ve babama dönerek "Babacığım, yıllardır bize, anneme, ablalarıma, bana Atatürk'ü, onunla yaşadıklarını, onun yaptıklarını velhasıl her şeyini saatlerce, günlerce hep anlatıyorsun, hepsi kafamıza adeta nakış gibi işlendi, ama neden oturup da yavaş yavaş bu hatıraları kaleme almıyorsun" dedim. Babam gülümseyerek "Bak Kemal, valla hiç aklıma gelmemişti. Pekiyi, söz sana; yapacağım" dedi ve ertesi günü bir okul defteri alarak yazmaya başladı. Her yazdığını bana tafsilatıyla hep anlattı. Zaman zaman inkıtâa uğradı, ama hep devam etti, hatta ölümünden dört beş ay evvel pek yazacak hali kalmayınca bazı hatıraların sade başlıklarını, özetleriyle bana anlatarak hatıralarını tamamladı. Ona bu hatıraları kitap haline getireceğime dair söz verdim.

Levent Şahverdi Arşivi

Babamın yaşarken iki isteği vardı. Birincisi "Allahım, benim canımı ya 29 Ekim'de, ya da 10 Kasım'da al" derdi. İkincisi ise, Atatürk'le olan hatıralarının güzel bir kitap halinde yayınlanmasıydı.

1979 yılının yaz aylarında iyice ağırlaşmıştı. Her gece yarısı gözünü açar ve "Ayın kaçı" diye sorar ve dalardı. Bu böylece aylarca devam etti. Sonunda 28 Ekim bitip, 29 Ekim'in gece yarısının ilk saatlerinde yine gözünü zorla araladı ve günü sordu. 29 Ekim, dememizle birlikte o hep ıstıraplı, acılı ifadesi birden gidiverdi, adeta bir nur yüzüne vurdu, çok hafif gülümser gibi oldu, gözlerini açmak istedi ama açamadı. Elleri elimizdeydi ama birden bire boşaldı ve ruhunu teslim etti. Evet, birinci arzusunu inanılmaz bir şekilde, bir mucizeyi gerçekleştirip 29 Ekim'i bekleyerek Atasının "En büyük günümüz, en büyük bayramımız" dediği cumhuriyet bayramı günü onun yanına huzurla gitti. Cenazesi hafif çiseleyen bir yağmur altında cumhuriyet bayramı için kurulan zafer taklarının altından geçerek adeta bir törenle gömüldü.

Ölümünden sonra yoğun iş çalışmalarım dolayısıyla bu hatıraları derleyip kitap haline getirmem gecikti, ta ki 2002 yılına kadar. O yıl tam çalışmalara başlamıştım ki, 8 Ocak 2003'de yuvamıza adeta bir bomba düştü. Otuz dört yaşındaki aslan gibi, adam gibi oğlum, canım, yavrum Altuğum şehit oldu.

Diyarbakır'da düşen THY uçağının ikinci pilotu olan oğlumun, Türk bayrağına sarılı tabutunu Diyarbakır'dan alıp getirmek ve İstanbul'da elimle toprağa vermek gibi bir acıyı yaşadım. Kadere boyun eğmekten başka ne yapabilirdim.

Geride, aynı yaşta dünya güzeli bir eşini, Aysununu, dört buçuk yaşında bir erkek evladını, Gökhanını bana emanet ederek gitmişti. Sadece o mu? Ya anası ya anası, evlat acısı yaşayan anası, İlkinini ve hep müthiş ikili diye adlandırdığım erkek kardeşi, Atillasını genç yaşında yine bana emanet ederek rabbine kavuşmuştu.

Tabii bu acı ve keder babama verdiğim söze birkaç sene sekte vurdu. Zira elime kalem alacak gücüm yoktu, ama söz vermiştim.

2006 yılının başından itibaren yavaş yavaş yine çalışmalarıma başladım.

Tabii ki hayat gailesi bitmiyor, zaman zaman çalışmalarıma ara veriyordum, ama fırsat bulunca devam ediyordum.

2008 yılı hız verdiğim yıl oldu ve Allahıma şükür ki bugünlere gelip hem kitabımızı, hem de Atatürk'le babamın bulabildiğim tüm fotoğraflarını tamamlamıştım.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu çalışmam sırasında Atatürk sevgisiyle dolu öyle güzel insanlarla tanıştım ki. Bana öylesine yardımcı oldular ki. Allah hepsinden razı olsun.

Kim mi bunlar:

Tabii bu kitabı yazmama en büyük desteği sağlayan sevgili kırk üç yıllık hayat arkadaşım İlkimime, güzel oğlum Atillama, güzel kızım Aysunuma, küçük ama aklıyla büyük torunum Gökhanıma, sevgili dünürlerim Ekrem Dinç Paşama ve Nigar Dinç Hanımefendi'ye.

30 ağustos 2008'de görevini bırakan eski Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt Paşa'ya sonsuz teşekkürler.

Gen. K. Bşk.lığı, Atatürk arşivlerinde sıkıntım olduğunu belirttiğimde, derhal duruma el koydu ve Yaveri Gürsel Albay'la irtibatımızı sağlayarak Atatürk Arşivleri'ne girip çalışmamı sağladı ve neticede babamın bazı fotoğraflarına o sayede ulaştım.

G.K.Bşk. Özel arşivinde bana yardımcı olan, özel izinle babamın resimlerini bir diske alarak bana verilmesini sağlayan ATEM Daire Başkanı Korgeneral Sn. Eyüp Kaptan'a ve diğer görevli subay ve astsubaylara...

Cumhurbaşkanlığı Çankaya Köşkü'nde bana büyük destek vererek çalışmalarıma yardımcı olan babacığımla, Atatürkümün beraberce çalıştıkları çalışma odasını, kütüphanesini, bahçesini, havuzunu, çeşmesini, iğde ağacını gösteren, fotoğraf çekmeme müsaade eden, bilahare de Atatürk diskini bana takdim ederek babama ait birkaç fotoğrafı bulmama yardımcı olan Çankaya Köşkü Personel Başkanı Sn. Hikmet Yavuzyiğit Beyefendi'ye,

Köşkü dolaşmama rehberlik eden Müze Memuru Sn. Ahmet Öğretmen'e,

Ankara Milli Kütüphane Atatürk Arşiv Bölüm Başkanı Sn. Erdal Naneciye, Şef Nilgün Şemsi'ye, memurlar, Birgül Yurduner'e ve Elife Dalak Hanımlara,

Ankara Atatürk Kültür Merkezi Müdürü Sn. Sevinç Civelek'e,

Ankara Türk Dil Kurumundan Sn. Dr. Reşide Gürses'e,

TRT'de 1976 yılında babamın canlı Atatürk hatıraları röportajını yapan Sn. Nazmi Kal'a,

Bu röportajın kasetinin bana verilmesini sağlayan, eski TRT Gn. Md. Sn. Yücel Yener'e,

İstanbul Atatürk Kitaplığı Müdürü Sn. Dr. Ali Mazak'a,

İstanbul Şişli Atatürk Müzesi Müdürü Sn. Fadime Keleş'e,

İstanbul Atatürk Vakfı Başkanı Sn. Ali Türkmen'e,

Bursa Umur Bey Celal Bayar Müzesi Müdürü Sn. Erdoğan Te-

Levent Şahverdi Arşivi

mel'e, Atatürk, Celal Bayar ve babamla ilgili verdikleri fotoğraflar için.

Bursa Umur Bey Celal Bayar Kütüphane Müdürü Sn. Mustafa Özdamar'a,

Milliyet Gazetesi Arşiv Müdürü Bülent Ağaoğlu'na,

Cumhuriyet Gazetesi İdari İşler Müdürü Hüseyin Gürer'e,

Aydınlık Dergisi ve Ulusal kanaldaki Atatürk arşivlerini hizmetime sunan ve bu hususta büyük destek veren Sn. Şule Perinçek Hanımefendi'ye,

Ankara Ticaret Odası Başkanı Sn. Sinan Aygün'e,

Eski Altay Klubü Başkanı Henri Benazus'a, vermiş olduğu Atatürk resimleri için,

Sayın Erman Toroğlu'na, amcası eski Mersin Valisi Mithat Toroğlu ile ilgili verdiği bilgi ve resimler için.

Kitabımın basımından evvel bana yol gösteren, bilgi veren, Suna ve İnan Kıraç Vakfı Gn. Md.ü Sn. M. Özalp Birol Beyefendi'ye,

Kitabımın tüm yazım çalışmalarını yapan, her daim gülen yüzüyle bana destek veren asistanım Esra Dursun'a,

Bana çok büyük destek veren Sevgili Dostum Ayhan Bermek'e, sevgili arkadaşlarım, dostlarım Ümit Poroy'a, Dr. Hasan Şenalp'e, Murat Peker'e, Aydın Esen'e, Sn. Bülent Ataman'a sonsuz teşekkürler.

Tabii ki bu kitabımın basımını sağlayan Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. Aş. çalışanlarına yardımları ve yaklaşımları için sonsuz teşekkürler.

Bana her türlü desteği, gücü, morali verdiniz, minnettarım ve hiç unutmayacağım.

Büyük Atatürk'ü onunla on iki yıl yanı başında çalışmış, arkasında tüm Türkiye'yi gezmiş, ölümünde ise başının ucunda olmuş babam Nuri Ulusu'nun yazdığı ve anlattığı hatıralarından derlediğim bu kitabın, bu güzel tarihi eserin, Türk insanına, bilhassa Türk gençliğine büyük Atatürk'ü tamamen gerçek yaşantısıyla ve tüm yönleriyle tanıtacağına inanıyorum.

Babama verdiğim sözü tuttuğum için de çok mutluyum.

Biz Türk milleti Atatürk'ü hiç unutmadık, hiç de unutmayacağız.

Mustafa Kemal Ulusu

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

Mustafa Kemal Paşa'yla tanışmam ve maiyetine girişim

Ben Nurettin Ulusu, ama bana hep kısaca Nuri adıyla hitap edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş yıllarında, 1905'de Kayserili Muharrem Efendi'nin torunu, Hacı Tevfik'in oğlu olarak İstanbul'da, Zeyrek'te dünyaya gelmişim.

Fatih Rüştiye-i Askeriyesi'nden mezun olduktan sonra, Kuleliye girmek istemiş, ama maalesef giremeyerek çok sevdiğim askeri mesleğe intisap edememiştim.

Dört yıl süren harbi umumi süresince, günlük bir sabah gazetesinin, Osmanlı ve müttefiklerinin harp tebliğ resimlerini muntazam takip etmekte ve *Harp Mecmuası* ismindeki cerideyi de okumaktaydım. Ne yazık ki, bu kıymetli eserin ciltleri, Fatih yangınında yanan evimizle birlikte kül oldu gitti.

Sene 1915, İngiliz, Fransız, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'yla Birinci Dünya Harbi'ne girişimizin ikinci senesi İngiliz, Fransız kuvvetleri Çanakkale Boğazı'nı denizden zorlamaları muvaffakiyetle neticelenmesi üzerine, karadan ihraç yapmak suretiyle boğazı ele geçirerek, hem müttefikleri Rusya ile irtibat temin etmek, hem de Osmanlı İmparatorluğu'nu saffı harp harcı etmeyi planlamışlardı.

Boğazın muhtelif yerlerinden ihraç yapan itilaf devletlerinin kuvvetleri, donanmalarının da desteğiyle sıçrama mahalli olarak çıktıkları noktalarda, ikmal kuvvetlerini tamamlayarak yarım adada ilerleme taarruzlarına başlamışlardı.

İşte bu muharebeler esnasında "Conk Bayırı" diye harp tarihimize geçen muharebede İngiliz kuvvetleri, deniz kuvvetlerinin de müthiş topçu atışları himayesinde, karada şiddetli bir taarruza kalkışmışlar ve de kuvvetlerimizi maalesef ricata mecbur etmişlerdi.

Levent Şahverdi Arşivi

Bolayır'da bulunan ve harekât sahasına cebri yürüyüş ile bir an evvel yetişmek üzere gitmekte olan 19. Tümen'in kumandanı Mustafa Kemal Bey korkunç harbin bu anında, muharebe meydanına tümeninden evvel yetişmişti.

İleriki yıllarda bizzat kendi ağzından dinlediğime göre; Conk Bayırı'nı aşan düşman kuvvetleri önünde maneviyatı bozulmuş, perişan halde kaçan kuvvetlerimize tiz ve sert bir sesle "Ne için kaçıyorsunuz" diye sormasına "Düşman geliyor efendim" cevabına karşılık, "Ateş açın" ihtarına "Cephanemiz yok, kalmadı" sözünü duyduğunda, "Süngünüzde mi yok" diyen büyük kumandan, aynı anda "Süngü tak ve yere yat" komutunu verir. Ricat etmekte olan kuvvetlerimiz verilen emri yerine getirerek, süngü takıp geri döner ve aynı anda yere yatar.

Türk askerinin süngü harbinden, her muharebede çekinen düşman kuvvetleri de hemen yere yatıp mevzi almışlardı.

Mustafa Kemal Bey'in isteği olmuştur. Düşman tevkif edilmiş, zaman Türk askerinin lehine çalışmaya başlamıştır.

19. Fırka Kuvvetleri, peyderpey muharebe meydanına yetişmiş ve ertesi gün mukabil taarruza geçen kuvvetlerimiz, düşman kuvvetlerini, Conk Bayırı arkasına sürmeye ve bu suretle de ilk günlerde hakim olacakları planları etkin kılmışlardı.

Merhum babam, işte o savaş yıllarında, Bandırma Vapuru'nda çalışmaktadır. Marmara Denizi'ne boğazın derinliklerinden geçmek suretiyle girebilen düşman denizaltılarının, amansız saldırılarından kaçmak suretiyle gece seyir yapan ve Akbaş Limanı'na askeri malzeme ve yiyecek taşıyan bu ufak geminin, her sefere çıkışında, baba-oğul helalleşir, gelişindeyse sevinç gözyaşları dökerdik.

Yukarıda hulâsaten belirttiğim Conk Bayırı Savaşı'nın Türk süngüleriyle kazanıldığının ferdası günlerde, Bandırma Vapuru'ndaki babamın arkadaşlarıyla evimizde yaptıkları konuşmalarda, lostromo olan arkadaşı Hasan Reis, babama hitaben "Hacı, Hacı; Mustafa Kemal olmasaydı ve de yetişmeseydi, mahvolmuş, hapı yutmuş, çoktan harbi kaybetmiş, şimdi düşman donanmaları İstanbul'a girmişti, yani b... yemiştik" demesini hiç unutamam.

Mustafa Kemal ismi bir komutan, bir ilah hüviyetinde on bir yaşındaki çocuk kafama; Mustafa Kemal sevgisi ise kalbime yerleşmişti. Yoksa kader ağlarını mı örüyordu?

Sene 1918, Mustafa Kemal'in artık Liva (Paşa) olarak, Yıldırım Orduları'nın başında olduğunu işitiyorum. Yıldırım Orduları'nın daha toparlanmasına ve kendisine hattı müdafaa olarak seçtiği

Levent Şahverdi Arşivi

mahalde yerleşmesine, ikmal yapmasına imkân aradığı sıralarda, Osmanlı İmparatorluğu mütareke teklifinde bulunmuş ve o meşum Mondros Mütarekesi ağır şartlar altında imzalanmıştı.

Sene yine 1918 ve de 13 Kasım, yağışlı bir sonbahar günü. Gümüşsuyu'ndaki Askeri Hastanesi'nde tedavi olan dayızademi ziyaretten avdet etmek üzere yola çıktım. O zamanki Alman Sefareti, şimdiki konsolosluk binasının gerisindeydi. İşte bu binanın gerisindeki boş bir arsadan yüzlerce insanın denize doğru bakmakta olduklarını gördüm. Ben de aynı istikamete baktığımda Sarayburnu önlerinde muazzam bir donanmanın gelmekte olduğunu korkuyla izledim.

En önde İngiliz, peşinde İtalyan zırhlı kruvazör ve torpidoları, arkada ise Yunan bandıralı Kılkış isimli harp gemisi, Fındıklı, Dolmabahçe sahil şeridini takiben Ortaköy'e gelip demirlediler.

Heyecan ve korkuyla ve de büyük bir yeis içinde Pera (İstiklal) caddesine geldiğimde, güneş batmış, gün kararmıştı. O zaman gayrimüslimlerin elinde olan bu caddenin bütün dükkânlarıyla sazlı sözlü binalarının cephesinde kısmi azami Yunan olmak üzere İngiliz, Fransız, İtalyan bayraklarıyla donatılmıştı. Hatta bir kısım mağaza vitrinlerinde elektrikli ampulle çevrelenmiş Yunan Başvekili Venizelos'un fotoğrafları teşhir edilmişti.

İki saat zarfında bu kadar büyük tezahürat ve şenlik nasıl tertip edilmişti! Mağlubiyet tesirinin Türk halkı üzerinde yapmış olduğu tepki neticesi cadde ve sokaklarda fesli bir vatandaşımı görememenin korku ve endişesiyle başımdaki fesi kıvırıp ceketimin altına koydum ve koşar adımlarla nefes nefese evimize geldim. Birlikte oturduğumuz merhum dayım ile babacığıma ve ev halkına gördüklerimi heyecanla zar zor anlatabilmiştim.

Gençlik çağımın ilk senelerindeki bu meşum günü ve heyecanımı elan unutamam.

Babacığım, harp müddetince Karadeniz'e devamlı sefer yapar ve her gelişinde bana mutlaka bir *Anadolu Ajansı* getirirdi. Okur, sonra da yakardım. Zira bir defter sahifesi ebadında olan bu ajans İstanbul'da yasaklanmıştı.

Biz de İstanbul'da heyecanla ve merakla olayları takip etmekteydik.

Sene 1919, 16 Mayıs güneşli bir ilkbahar günü merhum babamın, alelacele eve gelerek anneme "Hanım, çamaşırlarımı hazırla, biz Samsun'a Mustafa Kemal Paşa'yı götüreceğiz, dönüşte de

Levent Şahverdi Arşivi

yolcu ve yük alarak İstanbul'a döneceğiz" dediği an ki heyecanımı unutamam.

Merhum anneciğim babamın çantasını hazırladı ve de "Hacı Bey, müsaade et de oğlumla beraber seni yolcu etmeye gelelim" dedi.

Zaten çocukluğumun çoğu günü bu Bandırma Gemisi'nde geçtiği için her tarafını cin gibi bilir ve bu gemiyi çok severdim. Kaptan İsmail Hakkı Amca da beni çok severdi, her seferden dönüşte hediyeler getirirdi.

Beynimde fırtınalar yaratan, hayalimde canlandırdığım bu büyük komutanı görmeden gidemezdim. Babama "Ne olur beni Mustafa Kemal'e götür" diye yalvardım. Babam önce düşündü sonra "Gel bakalım oğlum, bir çaresini buluruz belki" deyince sevinçten kalbim uçuyordu. Kız Kulesi açıklarında demirleyen Bandırma Vapuru'na, babamla beraber bir sandalla çıktık.

Annemi rıhtımda bırakmıştık. Biraz sonra babam beni bırakıp gittiği yerden dönerek "Gel bakalım oğlum, Mustafa Kemal'e götüreceğim seni" dedi. Hayal mi görüyordum?

Mustafa Kemal'e ayrılan kamaraya geldik, beraberce içeri girdik, karşımda masmavi gözleriyle çakmak çakmak bakan büyük Komutan, büyük asker Mustafa Kemal oturuyordu. Bize doğru seslenerek "Hacı Bey, maşallah delikanlı cin gibi, bakışları akıl dolu, gel bakalım yanıma" dedi. Yanına nasıl gittik, elini nasıl öptüm, yanağını nasıl okşadı ki rüya gibiydi Allahım... Bana "Adın ne senin" diye sorunca kendime geldim "Nurettin, efendim" dedim. Bana "Bu ülke hepimizin, ama esas siz gençlerin. Mücadeleden yılmak yok, tamam mı?" dedi. Sonra babama dönerek "Hadi Hacı Bey, artık veda sona ersin, yolumuz uzun" diyerek bizi nazikçe yolladı. Allahım kader yine mi ağlarını örüyordu? Babam aynı sandal ile beni sahile yolladı.

Bandırma Vapuru, Mustafa Kemal'ini, babamı alarak yavaş yavaş gözden kaybolana kadar, ana oğul yaşlı gözlerle sarmaş dolaş, anamın dualarıyla onları, bu büyük kahramanları uğurladık.

Şartlar o kadar aleyhteydi ki... Yurdun dört bir yanı düşmanlar tarafından istila edilmiş ordular dağıtılmış, kalabilen donanma, enterne edilmişti. Boğazlar, kaleler, müstahkem mevkiler yabancı askerlerle işgal edilmiş olan yurdumu, bir Mustafa Kemal tek başına nasıl kurtaracaktı?

Babam bir hafta kadar sonra döndü. Ev bayram yeri gibiydi. Babam ev halkının meraklı bakışları karşısında hemen anlatmaya başladı.

Levent Şahverdi Arşivi

Bandırma Vapuru'nun mürettebatını açıklıyoruz:

22 gizli kahraman

Müstafa Kemal'i her türlü tehlikeyi göze alarak hain hedefi Bandırma Vapuru ile Samsun'a 22 denizci götürmüştü. Bu kahramanların kimlikleri, bugüne kadar meçhul kalmıştı.

KAPTAN

BAŞÇARKÇI

KAMAROT

19 Mayıs 1986

22 gizli kahraman

HÜRRİYET

Erlan ÜNAL

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, eşsiz insan Mustafa Kemal Atatürk ve 18 silah arkadaşının 16 Mayıs 1919 günü İstanbul'dan hareketle 19 Mayıs 1919 tarihi Samsun'a ulaşmaları, böylece Kurtuluş Savaşı'nın başlamasına kaldırılan tarihtaki Bandırma Gemisi'nin tüm personel listesi, Türkiye Denizcilik İşletmeleri Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi Şefi Şükrü Yaman'ın üç yıl süren çalışması sonucu ortaya çıkarıldı. Bugüne kadar araştırmacılar tarafından kalan belgeler gün ışığına çıkarılırken Bandırma Gemisi'nde, bu tarihi yolculuk sırasında Kaptan İsmail Hakkı Duruma'nın dışında, 21 mürettebat olduğu belirlendi.

Bugüne kadar bu konuda yapılan araştırmalarda Atatürk'ün 9. Ordu Müfettişi olarak Samsun'a gidirken yanına aldığı 18 silah arkadaşının ve İsmail Hakkı Kaptan'ın adı saptanmış, çeşitli yıllarda bölük pörçük yapılan yayınlar dışında gemi mürettebatının tam bir listesi verilememişti.

İngilizlerin gemiyi batırabilecekleri şüphesiyle Samsun yolundaki limanlara kimseyi almadan, donatım ehliyetini bulunan bir gemiyle yola çıkan ve o güne kadar bilinmedikleri, tanınmadıkları yolarda, resmen firmalarına rağmen Mustafa Kemal ve arkadaşlarını sağ salim Samsun'a ulaştıran bu ilimsiz kahramanlar kimlerdi? Hiç şüphesiz 19 Mayıs 1919 sabahı bu yolculuğun değmeyeceğe tanışacaklarını bilmeyenlerdi. Sadece görevlerini yapmanın huzuru içindeydiler. Ama daha temrahi gelişmeler, Büyük Zafer'e ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna giden yolun Samsun'dan başlaması, Bandırma ile birlikte onların da ebediyetleridi. Ancak isimleri yıllarca gün ışığına çıkarılamadı.

Kaynardca Cihadı'yla, Sevr'den Lozan'a kadar çeşitli yerlerde doğan, kaderin Bandırma'nın tarihi yolculuğunda biriştirdiği 22 gemiciden, günümüzde hayatta kalan sadece altı olduğu öğrenildi.

Türkiye Denizcilik İşletmeleri Genel Müdürlüğü Merkez Kütüphanesi Şefi Şükrü Yaman'ın, "Türk Denizcilik Tarihi" adlı eserini hazırlarken ortaya çıkardığı belgeler arasındaki Bandırma Gemisi personeline ait 1919 yılı maaş defterlerinden tespit ettiği 22 kahraman'ın isimleri ve o dönemde aldıkları aylıklarına ilişkin bilgiler şöyle:

● SÜVARİ: İSMAİL HAKKI DURUSU

1871 yılında Kayseri'de dünyaya geldi. Kendisi gibi kaptan olan Hacı Ahmet Efendi'nin oğludur. 1891 yılında Yatıh Ticaret Bahriye Mektebi'ni bitirerek 250 kuruş aylıkla Kayseri Gemisi stajyer kaptanlığına atandı. Daha sonra çeşitli gemilerde üçüncü ve ikinci kaptanlık yaptı. 1 Mayıs 1915 günü Doğan vapuru süvariliğine atandı. Aynı yıl içinde Marmara'da mayın yapan bir gemiyle batırılan Üzerine, Osmanlı Seyr-i Sefain İdaresi'nce batak göstererek azala alındı. Ancak İsmail Hakkı Kaptan, firmalar görevlerinden ayrılmamak gerektiğini belirtti. İşletmenin yönetim kurulu bu sorumluluğu takdir bulunca kendisini 1918 yılında Ankara gemisine ikinci kaptan olarak atadı.

İsmail Hakkı Kaptan, tarihe geçmesine neden olan Bandırma Gemisi kaptanlığına 1 Mayıs 1919 günü getirildi. O tarihe kadar Marmara havzasında çalışan 41 yıllık bu eski gemi, Kazadeli'in harçın dalgalarına dayanabilecek güçte değildi ve bir süredan beri Haliç'te çürümeye terk edilmişti. İsmail Hakkı Kaptan, verilen emir üzerine, kısa süre hazırlık döneminden sonra gemiyi harekete hazır hale getirdi ve mürettebatıyla birlikte, Mustafa Kemal ile 18 arkadaşını Samsun'a ulaştırmayı başardı. Daha önce çalıştığı sırada bir kez batan, çıkarılıp tekrar yüzdürülen, bozuları ve parçaları olmayan, Marmara'nın dalına bir kez bile çıkmamış bu gemiyi ustaca yöneten İsmail Hakkı Kaptan, bu harekatıyla Türk'ün kurtuluş Kurtuluş Savaşı'nın başlamasına katkıda bulundu.

O tarihte 1850 kuruş aylık alan İsmail Hakkı Kaptan, 1922 yılında yaş haddinden emekliye ayrıldı ve Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanması, şehitlik kanından gazvrte ile ledi. 23 Aralık 1940 günü aramızdan ayrıldı.

● İKİNCİ KAPTAN: ÜSKÜDARLI TAHSİN (Aylığı 1000 kuruş)

● BAŞÇARKÇI: MEHMETAĞA OĞLU HACI SÜLEYMAN: 1865 yılında İstanbul'da doğdu. 1882 yılında Osmanlı Seyr-i Sefain İdaresi'ne girerek aralıksız 38 yıl görev yaptı. (Aylığı 1650 kuruş)

● KÂTİP İSMAİL (Aylığı 1000 kuruş)

● LOSTROMO HASAN Mahir (Aylığı 900 kuruş)

● SERDÜMEN: GÖREMLİ ŞÜKRÜ OĞLU TEMEL (Aylığı 900 kuruş)

● SERDÜMEN: ALİ OĞLU NAZIRI (Aylığı 950 kuruş)

● AMBARCI: RİZELİ SÜLEYMAN OĞLU MAHMUD (Aylığı 600 kuruş)

● AMBARCI: SİLİVRİLİ HASAN OĞLU AHMED (Aylığı 500 kuruş)

● TAYFALAR: SÜLEYMAN OĞLU CEMİL (Aylığı 600 kuruş); HÜSEYİN OĞLU HASAN (Aylığı 600 kuruş); MESUT OĞLU TEMEL (Aylığı 650 kuruş).

● BİRİNCİ KAMAROT: MÜHENDİS OĞLU HACI TEVFİK (ULUSU): 1875 yılında [illegible]. 1 Ağustos 1908 tarihinde 200 kuruş aylıkla Fevze vapurunda kamarot olarak çalışmaya başladı. 1 Ekim 1914'te Bandırma Vapuru Birinci Kamarotluğu'na atandı. (Aylığı 400 kuruş)

● KAMAROT: İBRAHİM OĞLU MEHMET (Aylığı 400 kuruş)

● KAMAROT: YAMAÇLI MUSTAFA OĞLU HALİD (Aylığı 400 kuruş).

● ATEŞÇİ: KOTULHİSARLI YUSUF OĞLU HALİD (Aylığı 600 kuruş)

● ATEŞÇİ: RİZELİ ARİF OĞLU MANSUR (Aylığı 600 kuruş)

● AŞÇI: OSMAN OĞLU HACI HAMDİ (Aylığı 600 kuruş)

● KÖMÜRCÜ: HASAN OĞLU MEHMED (Aylığı 500 kuruş)

● KÖMÜRCÜ: MEHMETALİ OĞLU ÖMER FAİK (Aylığı 500 kuruş)

● VİNÇCİ: İSMAİL HAKKI (Aylığı 600 kuruş)

● VİNÇCİ: ALİ OĞLU GALİP (Aylığı 600 kuruş)

● 15. sayfada

Nuri Ulusu'nun babası, M. Kemal Ulusu'nun dedesi Hacı Tevfik Ulusu.

19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basan Paşa'nın maiyetinde 21 kurmayı, 25 er ve erbaş, 8 tane de müşavir ve katip olmak üzere 76 kişi varmış.

İstanbul'dan, Samsun'a kadar köhne Bandırma Vapuru'nun kıç tarafındaki 1. mevkii kamaraların güvertesinde bulunan küçük salonda, başının altına koyduğu yastıkla kanepeye uzanmak suretiyle, gece ve gündüzü geçiren Paşa, düşman tarafından takip edileceği ve hatta geminin batırılacağını hesap ederek hiç uyumamış. Gemi süvarisine daima kıyıyı takip etmek suretiyle seyretmesini, vukuu bulacak saldırıya karşı ise, neresi olursa olsun gemiyi baştankara ederek sahile çıkmasının teminini emir vermiş. Nitekim takip edilmiş ama vakit geçtiği için Paşa sağ salim Samsun'a varmış.

Sessizce ama dikkatle babamın bu tehlikeli Samsun yolculuğu-

Levent Şahverdi Arşivi

nu dinledikten sonra babam bana dönerek, "Ya oğlum, işte bak, koca Mustafa Kemal'le de tanıştın. Bundan sonra ona ve milleti-ne layık olacaksın. Tamam mı?" dedi.

İşte Mustafa Kemal'le böyle tanışmıştım. İçim vatan, millet ve de Mustafa Kemal sevgisiyle aşkıyla dolmuştu.

Mustafa Kemal ve orduları 1922 senesinin 26 Ağustosunda ta-arruza geçmiş ve 30 Ağustos günü, Baş Komutanlık Meydan Mu-harebesi diye tarihe mal olmuş kanlı savaştan sonra, Yunan ordu-su imha edilerek Kemal Paşa 9 Eylül günü İzmir'e girmişti.

Müteakip günlerde 3 sene, 3 ay, 3 hafta düşman işgalinde bulu-nan yurdumuzun diğer şehir, kasaba ve köyleri de istirdat edil-miştir.

Mustafa Kemal Samsun'dan başlattığı zafer yürüyüşünü Erzu-rum ve Sivas Kongreleriyle devam ettirerek Ankara'ya gelmişti.

29 Ekim 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk başkanı olan Mustafa Kemal, büyük gelişme hareketlerine, in-kılâplara imzalar atarak Türkiye'yi muasır devletler seviyesine getirmek için yoğun çalışmalar yapıyordu.

Bu çalışmalar arasında bir de yurt içinde bilhassa yobazların ve azınlıkların çıkarttıkları anarşik olayları bastırmak için bü-yük mücadeleler veriyor ve hepsinden de başarıyla ayrılıyordu. Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini ve kuruluşunu kabul etme-yen bu kişi ve kuruluşlara karşı amansız bir mücadele başlat-mıştı.

Türkiye cumhuriyetle idare edilen, laik, demokrasiye inanmış bir ülke olacaktı. Bu Atatürk'ün vazgeçilmez bir iradesiydi.

Zaferi Mudanya Mütarekesi'ni Lozan Sulh Antlaşması takip ederek Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Merkez-i Hükümeti An-kara olmak üzere kurulmuştur.

1. Dünya harbi bitmiş, T.C. Hükümeti kurulmuştu. Ben Nuret-tin Ulusu'nun artık Askerlik yaşı gelmişti. 1927 yılının 29 Mayıs günü, o tarihte şimdiki Güzel Sanatlar Akademisi'nin Fındıklı'da-ki binası 3. Kolordu Komutanlığı'ydı.

3. Kolordu Komutanı da rahmetli Şükrü Naili Paşa'ydı.

Babamın bir dostunun tavsiyesi ile Selahattin ismindeki bir ar-kadaşımla birlikte askere gitmek üzere Paşa'nın huzuruna kabul edildik.

İkimizi bir müddet asker gözüyle süzen Paşa bilahare bize hi-

Levent Şahverdi Arşivi

taben "Yarın derhal Ankara'ya gideceksiniz ve istasyonda bulunan Riyaseti Cumhur Kalemi mahsus binasında Müdür Hasan Rıza (Soyak) Bey'i göreceksiniz. Sizleri Gazi Paşa Hazretleri'nin hizmetinde bulunmak üzere benim gönderdiğimi söyleyecek ve askerlik görevinizi de köşkün Muhafız Alayı emrinde yapacaksınız. Ben lazım gelen bilgiyi Hasan Rıza Bey'e bildireceğim. Haydi marş marş."

Aman Allahım, kader yine ağlarını örmüştü, ve de ben, on dört yaşında elini öptüğüm Mustafa Kemal Paşa'nın maiyetinde askerliğimi yapacaktım. Sevinçten uçuyordum.

30 mayıs akşamı Kara Tren'e bindim. 1 haziran günü Ankara garındaydım.

İstasyon binasının yanında bulunan o tarihlerde Riyaseti Cumhur Kalemi Mahsus Dairesi olarak kullanılan binada Kalem-i Mahsus müdürü Hasan Rıza Bey'in huzuruna çıktım. Paşa'nın yolladığını söyleyerek, evraklarımızı ibraz ettim. Bir otomobille bizim köşke yollanmamızı emir buyurdu. Hiç unutmuyorum, şoför İsmail Efendi'nin idaresindeki Benz marka oto ile köşke geldim. Doğruca bir polis refakatinde Başyaver Rusuhi Bey'e götürüldüm. Başyaver Bey beni dinledikten sonra, bana hitaben çalışacağım yerin önemi hususiyetinden bahisle bazı tembihat ve direktifler verdikten sonra yine aynı polisle, Atatürk'ün o zamanlar ikamet buyurdukları Kuleli'ye, yani eski Köşke geldim. Kapıda beni sonradan ismini öğrendiğim, aslen Sudanlı olan, sırma elbiseli, siyahi Nesip Efendi karşıladı. Köşke girdik. Antre ve bilardo salonundan geçerken bir siyahi hizmetçi kız ve sonra da on, on bir yaşlarında yine siyahi bir çocuk, sonra yine siyahi bir delikanlı olan Nesip Efendi'nin oğlu beni karşıladılar. Ofise getirdiler, kahve ikram ettiler.

Tam dört siyahiden başka görünürde bir beyaz insan göremediğim için hayretler içinde kaldığım sırada beyaz ve çok temiz gömlekli bir beyaz insan odaya girerek bana "Hoş geldin" dedi ve elimi sıktı. Sonradan çok iyi arkadaşım olan bu kişi Paşa'nın berberi Mehmet Bey'di. Bir müddet sonra da Sofracıbaşı İbrahim Bey'le ofis memuru olan ve asker elbiseli Mehmet Bey geldiler.

Paşa o günlerde soğuk almış, biraz hastaymış. Benim geldiğim gün ayağa kalkmış. Benim uğurlu geldiğimi söylediler ve de "Öğleden sonra Paşa'nın huzuruna çıkacaksın, şimdi biraz dinlen" diyerek bana tahsis edilen yatak odama getirdiler.

Yatağa uzandım, Aman Allahım, ben yani Hacı Tevfik oğlu Nu-

Levent Şahverdi Arşivi

rettin, köşkteydim, Atamın adeta yanı başındaydım. Bu bir mucizeydi.

Akşamüzeri haber geldi, Atatürk beni görecekti. Hemen üstümü başımı toparladım, saçımı filan düzelttim ve de biraz sonra gelen Rusuhi Bey'le birlikte Atatürk'ün makamına gittik. Tam sekiz yıl sonra yine Ata'nın huzurundaydım. Allahım, kalbim duracak gibiydi. "Yaklaş asker" dedi ve sordu "Adın ne?" kendimi toparladım ve güvenle cevap verdim: "Hacı Tevfik Kaptan oğlu Nurettin." Bir an durdu, düşündü, hatırlar gibi oldu, sonra: "Ben bu ismi bir yerden hatırlıyorum delikanlı" dedi. Tüm cesaretimi toplayarak "Paşam, ben sizi Bandırma Vapuru'yla 16 Mayıs 1919 da Samsun'a yolcu etmiştim. Babam Hacı Tevfik Kaptan, beni yanınıza getirmiş, ben de elinizi öpmüştüm" deyince birden ayağa kalkarak "Gel bakayım, sen bayağı koca adam, asker olmuşsun. Ne tesadüf böyle... Baban nasıl, hayatta mı? İyi mi? bir şeye ihtiyaçları var mı? Onlar benim çok önemli kader arkadaşlarım olmuştu" diyerek memnuniyetini bildirince iyice rahatlayarak: "Babam, anam, Allaha çok şükür, iyiler. Babam yine gemide, hiçbir sıkıntısı yok. Ben de Paşamın emrinde bir asker olduğum için çok mutluyum, her zaman ölene kadar hizmetinizdeyim" dedim. Güldü, yanağımı okşadı ve "Rusuhi Bey, bu delikanlıya iyi bir görev ver. Askerliğini de bitirince haberim olsun" diyerek bizi gönderdi.

Rusuhi Bey de şaşırmıştı. Odadan çıkınca "Nuri yavrum, hakikatten ne kader, ne güzel kader. Gel seni şimdi komutanına teslim edeyim" diyerek köşkün muhafız alayına götürdü. Komutana: "Bu asker eğitiminden sonra köşkte görev yapacak" dedi.

Birkaç günlük eğitimden sonra tekrar Rusuhi Bey'in talimatıyla köşke geldik. Benim kitap ve okuma zevkimi daha evvelce kendisine söylediğim için beni köşkün kütüphanesinde görevlendirdi. "Yerin burası, Ata çok okur, çok titizdir, aman çok dikkatli ol" diye tembihlemeyi de yaptı.

* * *

Artık günlerim, her saatim kütüphanede geçiyordu. Benden evvel kütüphane görevlisi Saip Bey bana her gün yeni bir şeyler öğretiyor ve beni yetiştiriyordu, ama rahatsızlanıp bir müddet sonra da vefat edince onun asli görevine ben getirilmiştim. Azimle göreve gelir gelmez tüm kütüphanenin hemen hemen her yerini ezberlemiş adeta kafama resmetmiştim. Çünkü kafama bura-

Levent Şahverdi Arşivi

nın tüm idaresini bir gün elime alacağım diye ahdetmiştim.

1927 yılının 1 temmuz gününde, trenimiz yavaş yavaş gara girmeye başlamadan, tüm güzergahımızın Atatürk resimleriyle, bayrak ve konfetilerle, defne yapraklarıyla donatılmış olduğunu gördük. Bu arada asker ve polis büyük bir tedbir alarak hazır kıta bekler vaziyette görülüyordu. Tam İzmit Garı'na girerken çok büyük bir takın hazırlanmış olduğunu gördük. Ön yüzünde BÜYÜK ATATÜRK, BU MİLLET SENİNLE YAŞAR, diğer tarafında da YAŞA GAZİ YAŞA yazıları görülüyordu. İstanbul ve İzmit'in tüm erkek ve kadın mümessilleri, belediye heyetleri, idman kulüpleri sporcuları, İstanbul Valisi, Kolordu Komutanı, vs. heyetlere mensup kişiler dört gözle Gazi Mustafa Kemal'ini bekliyordu. Saat 12'ye doğru İzmit Garı'na bu ahvalde vasıl olduk. O büyük kalabalık Gazi'yi görmek için dört gözle trenden inmesini bekliyordu. Gazi o gün çok şık giyinmişti. Siyah elbiseleri altına siyah rugan iskarpin, çok şık beyaz çizgili bir kravatı ile pencerede görünür görünmez çığlıklarla yaşa, var ol âvâzeleri, kornalar, lokomotifin düdüğü, ortalığı bir anda çın çın çınlatmaya başlamıştı.

Biz de ikinci vagondan, kalplerimiz adeta dışarıya çıkacakmış gibi büyük bir heyecan ve coşkuyla seyrediyorduk. Trenden indiği anda, top atışları ortalığı inletmeye başlamıştı. İstanbul ve İzmit heyeti, Gazi'nin tek tek ellerini sıkarak hoş geldin dedikten sonra, sonradan adının Muhtar olduğunu öğrendiğimiz bir İstanbul Milletvekili kısa, ama çok veciz cümlelerle bir nutuk söyledi. Gazi çok keyifli ve mutlu şekilde gülümsüyor, halka eliyle selamlar yolluyor, yer gök alkışlarla inliyordu. Seremoniden sonra askeri kıtayı da selamladı ve grup halinde istasyondan çıktık ve bizi bekleyen Ertuğrul Yatı'na gitmek üzere rıhtımdaki askeri motorlara bindik ve top atışları eşliğinde Ertuğrul Yatı'na geldik. Refakatindeki Nuri Bozok, Cevat Abbas ve Kılıç Ali beyler ve birkaç mebus daha bulunuyordu.

İzmit Körfezi'nde başta Hamidiye Zırhlısı olmak üzere Berk, Peyk, Basra, savunma gemileri peş peşe sıralanmışlar. İzmit Bahriye Komutanlığı tüm hazırlığını yapmış, bembeyaz elbiseleriyle bahriyeliler dolmuş, sahilde halk heyecan içinde. Bu arada Marmara kıyısındaki şehirlerden gelen halk, vapurlarla liman açığında Atatürk'ü coşkuyla alkışlıyorlardı.

Hamidiye Kruvazörü'nün refakatinde düdük ve top sesleriyle yola koyulduk. Gazi biraz yorulmuştu, hemen özel kamara-

Levent Şahverdi Arşivi

sına götürdük, "Biraz istirahat edeceğim" diyerek hepimizi yol. ladı.

Bir müddet dinlendikten sonra İbrahim'i çağırdı, sofra hazır. landı, arkadaşlarıyla yemek yendi, sohbetler yapıldı. Yatta bulu. nan gazeteciler izin isteyerek röportaja ve fotoğraf çekmeye baş. ladılar. Onlarla şakalaşarak, adeta sohbet gibi röportajlar yaptı, gülümseyerek resimler çektirdi; çok keyifliydi.

Gebze'ye doğru gelmiştik, sahillerde biriken halkın coşkusuna el sallayarak cevap veriyordu. Bir ara masada otururken ileri doğru bakarak "Eh, Büyükada görüldü, demek ki geliyoruz" dedi.

Nitekim İstanbul Boğazı'na yaklaşırken bir alay takalar, tekne. ler, kayıklar, mavnalar vs. düdüklerini çalarak, içlerindekilerde naralar atarak, Gazilerini karşılıyorlardı, hatta bazıları öyle yana. şıyordu ki, birkaç kere tehlike atlattılar.

Bu arada tahminen Heybeliada civarında, İstanbul'dan gelen devlet ve matbuat erkânı birkaç motorla, Ertuğrul'a yanaşarak gemiye vasıl oldular, Gazi kendilerini güvertede kabul etti, ilti. fatlarda bulundu. Aman Allahım, elindeki ipek mendilini sevgili halkına sallarkenki gülüşü, mutluluğu ve o insanlara verdiği he. yecan görülmeye değerdi ve ne mutlu ki ben o anları hem de en yakınında olarak görüyor ve yaşıyordum. Artık Moda'ya yaklaş. mıştık ki, bize döndü ve bana bir dürbün verin dedi, hemen ko. şup bir dürbün getirdik. Fenerbahçe ve Kalamış Koyu'na doğru bakarak "Ne güzel, ne güzel" buyurdular. Bilahare Saraybur. nu'ndan, karşı sahil yönüne geçerek, Ortaköy, Beşiktaş ve der. ken Dolmabahçe Sarayı önüne geldik. Akşam altı sularıydı. Sey. risefâin'e (Osmanlı'da denizyolları) ait bir botla Atatürk, bahri. ye mızıkasının çalmasıyla, kendilerini karşılayanların alkışları. la sahile çıktı, her taraf çiçek bahçesiydi. Kırmızı halılar üzerin. den selamlık kapısından Saray'a avdet ettik. Atatürk'le İstanbul ve Dolmabahçe Sarayı günlerimiz işte böyle çok güzel bir şekil. de başlamıştı.

Çok kısa bir istirahattan sonra, muayede salonunda İstanbul mümessillerine bir hitabede bulundular. Hitaplarında İstan. bul'dan bahsederken "İki Cihanın Mültekâsında" diye tanımlama. sını hiç unutamam.

Bilahare bu aşağı kattaki salonda sıkılan Atatürk, mabeyin da. iresi tarafında bulunan zülvecheyn salonunda sofranın kurulma. sını emir buyurdular. Salon yanındaki kütüphanede de çalışmala. rını yapacaklarını bildirdiler.

Saat 18:00'i geçince bandodan sonra deniz tarafında sofra ku.

Levent Şahverdi Arşivi

rulmuş, Zeki Bey şefliğinde orkestra çalmaya başlamış ve Atatürk de dostlarıyla yemeğe oturmuştu. Saat 22:00-23:00 aralarında ise Hafız Yaşar Bey idaresindeki alaturka fasıl heyeti, salonun bir köşesinde yerini almış ve alaturka fasıl da başlamıştı

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk ve Türk Müziği

Atatürk Türk müziğinin her çeşidini sevmekle beraber Garp müziğini de severdi. Çoğu zaman da zevkle dinlerdi.

Sevdiği ve her zaman dinlemek istediği şarkılar şunlardı: *Mani oluyor halimi takrire hicabım, Sunda içsin yar elinden, aşıkın peymaneyi, Bade-i vuslat içilsin kase-i fağfurdan (şataraban). Farik olmam, Köşküm var deryaya karşı, Nihansın dideden, Anladım sevmeyeceksin, Hab' gah-ı yare girdim, Şahane gözler şahane.* Birde çok sevdiği bir şarkı vardı, hatırımda kaldığı kadar güftesi şöyleydi. *Canımı canan ger, isterse minnet canıma.*

Atatürk'ün bu çok sevdiği şarkılar arasında, *Mani oluyor halimi taktire hicabım* şarkısını en çok severdi ve bu şarkıyı dinlerken de çok duygulanırdı. Bence Atam sevgiyi ve aşkı tatmıştı ama hiç mutlu olamamıştı. Zaman zaman yalnız kaldığımız çalışma anlarında sarf ettiği sözlerden, konuşmalardan, bu duygularını çok iyi anlıyordum. Hatta bir gün çalışırken bana; "Çocuk, ne mutlu ki sevdiğin bir eşin, iki yavrun ve mutlu bir yuvan var, bunun kıymetini, değerini çok iyi bil, sana gıpta ediyorum. Tanrım neden bana bunları nasip etmedi, neden?" diyerek devam etmişti. "Herhalde yüce Tanrım bunların karşılığı olarak vatanıma ve bu vatanın evlatlarına babalık yapmak için bana görev verdi. Allahıma buna da şükür hamdolsun ya rabbim" diyerek okumasına, çalışmasına devam etmişti.

Atatürk son senelerinde, yani rahatsızlığının belli bir şekilde sıkıntı verdiği yıllarda ne Riyaset-i Cumhur fasıl heyetini, ne de başkaca bir saz heyetini istemez, sadece merhum tamburi Selahattin Pınar Bey'le kemani Nubar Tekyay'ı çağırır ve dinlerdi. Bu

Levent Şahverdi Arşivi

iki sanatkârı çok özel severdi. Özellikle sofrasında karşısına oturur ve hem birlikte yer içerler hem de zaman zaman onlara iştirak ederdi.

Zaman zaman da bu ikiliye Safiye Ayla ve Mualla Gökçay, Melek ve Bedia Rıza hanımlar da iştirak ederlerdi. İşte o zaman meşk müthiş olur ve çok geç vakitlere kadar da devam ederdi.

Atatürk başta Hafız Yaşar olmak üzere, Hafız Mehmet, Hafız Ferit beyler, Hanende Udi Şevki, Tamburi Zühtü Bey ve Neyzen Bey'den mürekkep fasıl heyetini de dinlemeyi çok severdi. Bu heyet, Dolmabahçe'de Atatürk'ün sevdiği şarkı ve gazelleri, türküleri söylerdi.

O senelerde, gazel çok okunur ve sevilirdi. Herkes gibi Atamızda gazeli çok severdi. H. Mehmet bir akşam gazel okurken "Göklere açılmasın" cümlesini tam söylerken Atatürk "Dur" emrini vererek Hafız'a, "Göklere kelimesini göklere kadar yükselterek söylemelisiniz ki mana ifade edilmiş olsun" dediler. Arkasından da kendileri bu gazeli bir kere okuduktan sonra H. Mehmet aynı Ata'nın ifade ettiği şekilde okuyarak programına devam etti.

Hafız Mehmet çok içerdi. Bunun için Atatürk her sofradan sonra kendisine her akşam bir küçük şişe rakı verilmesi emri buyurmuşlardı.

İşte böyle gecelerden bazılarında Atatürk hafızlarla Türkçe Kuran-ı Kerim'i getirir ve de imzalayarak verirdi. Bu imzaladığı Kuran-ı Kerim'den bir tanesi de çok sevdiğim arkadaşım, ağabeyim sofracıbaşı şefi İbrahim Ergüven'de vardır. Atatürk isteği üzerine ona da imzalayıp bir tane vermişti, ancak ben de çok arzu ettiğim halde utanıp isteyip alamadım.

Atatürk türkü dinlemeyi de çok severdi. *Pencere açıldı, Vardar Ovası, Suya gider su testisi kırılır, Manastırın ortasında, Yağmur taş üstüne, Maya dağdan kalkan kazlar, Alişimin kaşları kara, Dağlar dağlar* sevdiği türkülerin başında gelirdi. Atatürk bu şarkı ve türküleri kendileri de gayet güzel usulüyle söylerdi. Atatürk zamanının çoğunu kütüphanede çalışarak geçirirdi. Yine böyle çalıştığı bir gün baktım hafif hafif mırıldanıyordu, *Mani oluyor halimi takrire hicabım. Üzme yetişir, üzme firakınla harabım, mahvoldu sukunum beni terkeyledi habım...* Allahım o ne güzel, o ne içli bir söyleyiş, ne ulvi dakikalardı. Ben ve büyük Atatürk... Yalnız ikimiz ve onun hafif nemli gözleri ve o güzel sesiyle şarkıyı okuyuşu. Tanrım bu kime nasip olurdu. Yüce

Levent Şahverdi Arşivi

Allahıma bu büyük insanla beni tanıştırdığı, onun emrinde çalıştırdığı için nasıl teşekkür etsem, ne dualar etsem, neler neler yapabilsem. Yüce Allahım, sana şükürler olsun.

Şarkıyı bitirdi ve bana döndü. Buz gibi kalmıştım. "Nuri evladım, sevgi ve âşık olmak ne güzel duygu. Tanrı nelere kadir, bizlere ne güzel duygular veriyor, ne güzel bir beste ve şarkı, değil mi?" deyince ağzımdan sadece "Evet Paşam" çıktığını zar zor hatırlıyorum. Hâlbuki neler neler söylemek isterdim, ama nerede... O anı yaşamak, Atamın o sesini duymak duygularını hissetmek, onun o ulvi halini görmek az insana nasip olurdu. İşte büyük Allahım onu bana nasip etmişti. Şu anda bunları yazarken adeta o anı yaşıyorum, gözlerim dolu dolu, içim aynı sevgiyle dolu.

Atatürk bazı zamanlarda merhum Nuri Conker'e *bestenigâr* makamında şarkılar söyletir ve dinlerdi. *Kaçma mecburundan* ve *Gayrıdan bulmaz teselli* bu şarkılardan bazılarıydı.

Yine Rize Mebusu Hasan Cavit Bey'e bazı bazı şarkı söyletirdi. Hasan Cavit Bey'in sesi de bayağı güzeldi. En güzel söylediği de *Hani ya sen benimdin?* şarkısıydı. Atatürk o söylerken huşu ile dinlerdi.

Atatürk, Safiye Ayla'nın sesini çok beğendiğini kendisini de çok sevdiğini sıkça belirtirdi. Hele hele bir gece Florya Deniz Köşkü'nde, Tamburi Selahattin Pınar ve Kemani Nubar Tekyay eşliğinde *Köşküm var deryaya* karşı eserini Safiye Ayla öylesine bir okudu ki, o müstesna ses denizden adeta akisler bırakarak geliyordu ve Paşa, sükûnetle, huşuyla zevkle dinledi ve sonunda alkışla tebrik etti, iltifatlarda bulundu. Çok kişilerin söylediği "Safiye Ayla'yı perdenin arkasında dinlerdi" sözleri bu anlattığım olaydan sonra ne denli doğrudur, herkesin anlayışına bırakıyorum.

Safiye Ayla'nın *Gözüne göz dikenin* ve de *Bakamam gözlerine, Yanık Ömer* şarkıları Ata'nın onun sesinden dinlemek istediği çok özel şarkılardı.

Sıcak bir yaz gecesi, Dolmabahçe Sarayı'nın resmi daire tarafındaki billur parmaklı merdivenlerle çıkılan salonun balkonunda kurulan sofrada Atatürk ve misafirleri oturmuş buz gibi rakılarını içerlerken, kimin tarafından şimdi hatırlayamadığım bir arkadaşı, emir buyurulursa Hafız Hüseyin'i getirebileceğini

Levent Şahverdi Arşivi

söyledi. Kabul buyurdular ve yarım saat sonra ufak tefek bir adamı getirdiler. Atatürk kendisini buyur etti ve oturmasını söyledi. İsmini ve nerede çalıştığını sordu. İsminin Hafız Hüseyin olduğunu ve içkili bir gazinoda çalıştığını, fakat karşılığında kendisine para vermediklerini söyledi. Atatürk "Pekiyi, çalıştığın halde sana neden para vermiyorlar, bu nasıl iş?" diye sorduklarında, Hafız "Vallahi Paşam, benden hava parası kesiyorlar. Gazinodan eve, evden gazinoya kadar gidiş geliş aldığım paranın tutarını, yediğim içtiğim yemeğin parasını hesap ediyorlarmış, bunlar benim yevmiyeme tam karşılık geldiği için de elime para vermiyorlar" dedi.

Atatürk hafifçe gülümseyerek "Ben bu işin icabına bakarım, sen şimdi bize burada birkaç gazel oku bakalım" deyince Hafız "Baş üstüne Paşam" diyerek ayağa kalktı, sağ elini yanağına dayadı ve çok gür bir sesle gazel okumaya başladı. O senelerde şirket-i Hayriye vapurlarıyla boğazda gece eğlenceler tertip edilir ve sabahlara kadar eğlenilirdi. Tesadüf olarak bir gezinti gemisi sarayın önüne gelmiş ve gür elektrik ışıkları altındaki balkonda Atalarını sofrada görmüşlerdi. Vapurda çalan caz müziğinin nağmeleriyle coşan gençler "Yaşa Varol" âvâzeleriyle geminin sol tarafına yığılmışlardı. Atatürk'ü görmek arzusunda bulundukları bu esnalarda Hafız Hüseyin'in sesi Üsküdar yakalarında çınlıyordu. O kadar ki, gemideki caz susmak mecburiyetinde kalmıştı. Saraydakiler, gemidekiler, sandalla dolaşanlar, herkes can kulağıyla Hafız'ı dinliyorlardı. Gazel bittiğinde müthiş bir alkış ve yaşa varol âvâzeleri her tarafı çınlatıyordu.

Hafız Hüseyin birkaç gazel daha okuduktan sonra Atatürk tarafından tebrik ve de taltif edilerek bir arabayla evine kadar götürülmesini istedi.

Bilahare ertesi gün bize çalıştığı yerle ilgili şu hava parası işini araştırma görevi verdi.

Yaptığımız araştırma sonucunda iş belli olmuştu. Hafız'ın aklı biraz gelip gidermiş, bu yüzden aldığı parayı çarçur edermiş. Bu sebeple gazino sahibiyle ailesi bunu önlemek için anlaşmışlar. Hava parası diye kestikleri yol ve yemek parasının dışında ücretinin evine ailesine muntazaman verildiğini ailesiyle görüşerek öğrendik ve de Atatürk'e bir raporla sunduk. Raporu okudu, "Valla iyi plan yapmışlar, zavallı Hafız boşa gazel okuyor, desene" diyerek gülümsemişlerdi.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk Dolmabahçe Sarayı'nda otururken arkadaşlarından biri "Paşam, bir Arap saz takımı gelmiş, emir buyurursanız çağıralım" dediler. Kabul ettiler, bir saat sonra önde Kemani Haydar Tatlıyay, bir cümbüş, bir uddan ibaret saz heyeti, arkalarında da iki bayan salona geldiler. Yer gösterildi, oturdular. Paşa önce Kemaniye sordu "Adın ne? Nerelisin?" "Haydar, Selanikliyim" cevabı geldi. Diğerleri de biri Manastırlı öteki Karslı, iki hanımın da İstanbul, Üsküdarlı olduklarını söylediler.

Atatürk, umduğunu bulamamanın kızgınlığıyla biraz sertçe Kemani H. Tatlıyay'a "Hani bu takım Arap Fasıl heyetiydi? Derme çatma bir takım kurmuşsunuz, halkı kandırıyorsunuz" deyince, merhum H. Tatlıyay boynunu bükerek ayağa kalktı ve "Paşam ne yapalım, iş yok, halk da yenilik arıyor, bu hanımlara birkaç Arapça şarkı öğrettim, çalıyor söylüyorlar ve geçiniyoruz. Çoluk çocuğumuzun ekmek parasını çıkarıyoruz" deyince Atatürk hemen yumuşadı ve o gece onların faslını Türkçe çalmak ve söylemek suretiyle dinledi. Sonunda da tebrik ve taltif ederek gitmelerine müsaade etti.

Yine bir akşam, Karpiç Lokantası'na gitmiştik. Milli Romen kıyafetleriyle Batı müziği çalan Romen sanatçılara oturmadan evvel iltifatta bulunan Atatürk, sofraya oturduktan ve de rakısından birkaç yudum aldıktan bir müddet sonra sanatçılara eliyle durmalarını söyledi ve onlara hitaben "Ben şimdi size Türkçe bir şarkı söyleyeceğim, çok dikkatle sesimin tonuna ve ağzımdan çıkan sözlerin tarzına göre notaya alıp, bakalım bana enstrümanlarınızla çalabilecek misiniz?" dedi. Müzik şefi ayağa kalkarak "Derhal yaparız" dedi. Hemen tedarik edilen kâğıt ve kalemi eline alarak Ata'nın emrine hazır olduğunu söyledi.

Atatürk gayet güzel ve usulüne uygun söylerdi. *Mani oluyor halimi taktire hicabım* şarkısını, tane tane, ağır ağır, falsosuz, adeta önünde notası varmış gibi okudu. Romen şef de Ata'yı çok dikkatle dinleyerek, sözleri elindeki kâğıda nota halinde geçiriyordu. Bittikten sonra şef Ata'ya "Herhangi bir yanlışlığa mahal vermemek için bir kere daha okuyabilir misiniz?" deyince Atatürk çok memnun oldu ve de "Aferin, işte işini iyi yapan bir kişisin; tabii, bir değil, beş kere okurum" diyerek, şarkıyı tekrar yine ağır ve tane tane okuyarak bitirdi ve sordu: "Hazır mısınız?"

Şef başıyla onay verdi ve de vakur bir şekilde arkadaşlarıyla

Levent Şahverdi Arşivi

birkaç kere deneme yaptıktan sonra bu güzel şarkıyı şahane bir şekilde çaldılar.

Şarkı çalarken Ata'nın tam karşısında ayakta duruyordum. Gözlerinin nemlendiğini, duygulandığını fark ettim. Şarkı bitince ayağa kalktı, alkışlarla sanatçıları taltif etti.

* * *

Atatürk Münir Nurettin Selçuk Bey'i sever ve takdir ederdi.

Atatürk ile Münir Nurettin arasına, aşağıda anlatacağım, benim de bizzat yaşadığım bir olayla bir müddet soğukluk girmişti.

Bir tren seyahatimizde yanında Fahrettin Altay Paşa da vardı. Kompartımanında sohbet ediyorlardı. Bir ara kahvelerini istediler, gönderildi; o ara beni de çağırtmışlar, hemen gittim. Bir iki kitap istedi ve de "Gramafona bir plak koy da dinleyelim" dedi. Ben de öylesine Münir Nurettin Bey'in bir plağını alıp koydum. Daha ilk sesi çıkar çıkmaz "Çabuk kapat bunu, yerine başka koy hemen" dedi. Çok şaşırmıştım, ama hemen arayıp bulup Safiye Ayla'nın bir plağını koyuverdim. "Tamam, güzel oldu şimdi" dedikten sonra, ilave etti: "Bak bakayım Münir Nurettin'in ne kadar plağı varsa, hepsini çıkart ve bana ver." Hemen baktım, galiba üç dört plağı vardı, aldım kendisine verdim. "Camı aç" dedi, açtım ve hem Paşa'nın ve hem de bizlerin şaşkın bakışları arasında, plakları camdan tek tek fırlatıp attı ve "Ooohhh bee" dedi. Sonra aynen sohbete, plağını dinlemeye ve de zevkle kahvesini içmeye devam etti.

Seyahatimiz bitti, Ankara'ya avdet ettik, ama bizde bir merak bir merak. Bir gün pundunu bulduk. Çok keyifli bir günündeydi. Zaten pürüzlü bir durum varsa böyle keyifli anlarını beklerdik. İbrahim'le beraber bir ara yanındayız, sen sor, ben sorayım derken İbrahim benim çok ısrarımla soruverdi. "Paşam, o gün trende Münir Nurettin plaklarını camdan neden attınız, çok merak ettik." Gülmeye başladı, "Çok mu merak etiniz? Peki, anlatayım; ters bir anıma geldi herhalde, o sıralarda ona biraz kızmıştım ama yine yapmamalıydım. Siz hatırlamıyor musunuz, hani bir gece Dolmabahçe'ye gelmişti, sofrada güzel güzel şarkı terennüm ederken ben de o gece çok keyifliydim, söylediği şarkılara tekaddüm ediyordum ki, bir müddet sonra şarkısını kesti ve yanıma gelip kulağıma doğru kimsenin duymayacağı şekilde, 'Lütfen, benimle beraber söylemeyin, şarkıyı bozuyorsunuz, ben de rahat söyleyemiyorum' demez mi? Belki kimse sezinlemedi, ama o an

Levent Şahverdi Arşivi

ben, nasıl kendime mani oldum ve ters bir şey söylemedim, hâlâ şaşarım. Ne olacaktı yani, tabii ki şarkı bizim işimiz değil, ama işte o an keyiflenmişiz, söylemeye çalışıyorduk, beyefendiyi pek rahatsız etmişiz. Ona o gece çok kırıldım, gücendim hem de pek çok. Ve o an kendimi adeta ikinci sınıf bir insan olarak hissetim, benim kimliğime uygun bir olay değildi. İşte olay budur. Şimdi ra-hatladınız mı? Yahu ne meraklı adamlarsınız" diyerek olayı bize anlatmıştı. Bu olaydan bir müddet geçti, herhalde biraz pişmanlık duymuştu ki bir akşam Dolmabahçe Sarayı'ndaki bir davete Münir Nurettin'i de buyur etmişti, ama o gece nedense Münir Nurettin Bey'den hiç şarkı istemedi. Herhalde şarkı söylerse ben de katılırsam bir olay çıkar, diye ürkmüştü. O gece onunla sadece uzun uzun güzel sohbetler yapmıştı.

Yine aradan bir müddet geçti, Bursa'dayız. Akşam Çelik Palas'ta, her zamanki gibi harika bir sofra, mutat kalabalık, zevat ve de davetliler arasında Münir Nurettin Bey de oturuyor. Atatürk'ün hemen yanı başında Fahrettin Altay Paşa da var; yemeğe ve rakılar içilmeye başlandı. Bir ara yemek arasında, Atatürk, Fahrettin Paşa'nın kulağına bir şeyler fısıldadıktan sonra, elini arka cebine atarak silahını çıkardı ve Münir Nurettin Bey'e doğru dönerek "Münir Bey, sesin çok güzel çok yüksek perdeden de söylüyorsun, bakalım cesaretin de yüksek mi? Şu rakı bardağını al da başının üzerine bir koy bakalım" demez mi! Tüm sofradakiler, Fahrettin Altay Paşa, hepimiz heyecandan titremeye başladık; pek yaptığı şeylerden değildi.

Münir Nurettin, hiç tereddüt etmeden önündeki rakı dolu bardağı aldı ve başının üzerine koyarak, cesurca Atatürk'e bakmaya başladı. Atatürk silahını kaldırdı, nişanı aldı ve biz hâlâ şaka yaptığını, kurşunu atmayacağını sanarak beklerken paaat! diye bir silah sesi, bir an herkes şokta, ama Münir Nurettin kalıp gibi öylece yerinde oturuyor ve de bakıyoruz ki bardak da yerinde, ama arka tarafında duran direğin üst kısmında bir kurşun yeri. Meğer tetiği çekerken silahı yukarıya doğru tutarak ateş etmiş. Esasında doğruda atsa bardağı kesin vuracağından emindik, çünkü attığını vuran müthiş bir silahşordu.

Münir Nurettin Bey, sanki hiçbir şey olmamış gibi rakı kadehini başından eline aldı ve oturduğu yerden ayağa kalktı, "Şerefinize, sağlığınıza içiyorum Paşam" diyerek dolu rakı bardağını fondip yaptı ki, Münir Nurettin bey içkiyi pek de sevmezdi. (O gece Atatürk'ün silah atarak deldiği kurşun yeri tahminimce Çelik Pa-

Levent Şahverdi Arşivi

ESOGÜ KÜTÜPHANESİ

las Oteli'nde hâlâ durması lazım). Atatürk çok mütehassis olmuştu, Münir Nurettin Bey'i yanına çağırdı ve elini omzuna atarak "Sesin kadar cesaretinde yüksek ve mükemmelmiş, hadi şimdi güzel bir şarkını oku da neşelenelim" dedi. Münir Nurettin eğilip tazimle selam vererek yerine geçip oturdu ve de Atatürk'ün çok sevdiği *Şahane gözler şahane*'yi bir okudu bir okudu ki... Böylece aradaki sisli bulutlarda dağılıp gitmişti.

Yine böyle bir gece ve yine sofrada misafirler. Çok güzel bir yaz gecesi, Münir Nurettin Beyefendi gelmiş, şarkılarını peş peşe söylüyordu. *Cana rakibi handan edersin* vs. gibi. Arkadan türküler ve en sonunda da, Ata'nın gazeli çok sevdiğini iyi bildiği için Abdulhak Hamit'in güftesini, şimdi pek iyi hatırlayamadığım bir gazelini okumaya başlayınca Atatürk birden daldı gitti. Gazel bitince tekrar okumasını rica etti. Münir Nurettin okurken Atatürk şevke gelip onunla beraber yavaş yavaş ama sessizce terennüm etmeye başladı. Aman Allahım, o ne ulvi bir geceydi, ne ulvi saatlerdi... Münir Nurettin okudu okudu, o okudukça Atatürk'ün gözleri yaşlandı, çok duygulandı. Gazel bitince, yerinden kalkarak sofrada oturan zevata; "Beyler hepiniz, hepimiz belli zamanlarda belli yerlere, belli kademelere ve rütbelere hasbelkader gelebiliriz, ama sanatkâr olamayız. Çalışmakla sonradan sanatkâr olunmaz. O Allah'ın doğuştan insanlara verdiği bir lütuf, bir nimettir."

O akşamki bu sözlerden sonra bende Münir Nurettin'i daha çok sevmeye ve de çok takdir etmeye başladım. O günden sonra ilerleyen günlerde de, zaman zaman, bu büyük sanatkâr Münir Nurettin Selçuk Bey ile görüşürüz ve eskiyi beraberce yad ederiz. Gerçekten kendisi çok beyefendi ve çok büyük bir sanatkârdı, üstattı.

Atatürk Selahattin Pınar Bey'i de çok beğenir ve zaman zaman kendisini misafir ederdi. Bu gidiş gelişlerinde benim de Selahattin Pınar'la çok iyi bir dostluğum oluşmuştu. Atatürk'ün ölümünden sonrada bu dostluğumuz çok sıkı bir şekilde devam etmiştir. Hatta çoğu zaman halazademin Kadıköy Çiftehavuzlar'daki evine çok yakın oturan Selahattin Pınar'la ya kendi evinde veya halazademin evinde beraber olur, yer içer, o uduyla, eşim de kemanıyla ve de büyük kızım Ertan da şarkılarıyla çok güzel musiki âlemleri yapardık. (Büyük kızım Ertan o yıllar İstanbul radyosunda Nu-

Levent Şahverdi Arşivi

ri Halil Poyraz Kadınlar Korosu'nda, zaman zamanda solo pro
ram yaparak çalışmaktaydı.)

Selahattin Pınar'ın bana Atatürk'le ilgili anlattığı küçük bir h
tırasını onun anlatımıyla nakletmek istiyorum. "Bir gün Kılıç A
Paşa beni Atatürk'ün isteği üzerine köşke davet etmişti; gittim
malum çok güzel bir sofra hazırlanmış, önce her zamanki gibi g
yet güzel sohbetlerden sonra Atatürk çok sevdiği için benden *Ar*
ladım, sevmeyeceksin beni sen nazlı çiçek şarkısını söylemem
istedi, söyledim. Arkasından *Gel, gitme kadın* şarkısını istedi v
ben şarkıya başlamadan, 'bu kadın lafı beni rahatsız ediyor, bira
kaba olmuş, bu başka bir şekilde ifade edilmez miydi?' dedi. Be
de güftenin bu şekilde olması gerektiğini münasip bir şekilde sa
vundum. 'Peki, kabul' dedi. Şarkılarımın devamında bir esen
okurken en son mısra olan *Karşında esirim, bana düşman gib*
bakma diye söylerken birden gözlerinin yaşlandığını gördüm v
de anında masadan kalktı, gitti. Ne olduğumuzu anlayamamıştık
ben dâhil sofrada oturanların hepsi şaşkındık. Müziği bitirdik, ye
meğe, sohbete hafif hafif devam ederken bir müddet sonra Ata
türk masaya döndü, eliyle yanağımı okşadı ve 'Selahattin Bey, si
zin ve sofranın biraz keyfini kaçırdım, kusura bakmayın' dedi ve
yerine oturdu. Biraz daha sohbetten sonra yemek bitiminde ye
rinden kalktı yine eli omzumda beni kapıya kadar götürdü ve iy
geceler dileyerek yolladı. Nuri Beyciğim o geceyi, Atatürk'ün o
hüzünlü halini, ona o gözyaşını döktüren haletiruhiyesini hâlâ
merak ederim, zira çok üzülmüştüm. Sonraki davetlerinde böyle
bir olay hiç olmadı, şarkılarımı hep keyifle dinlemişti."

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün sofra kültürü

Atatürk'ün sofraları çoğu zaman bir yemek sofrasından ziyade meşveret (danışma) sofralarıydı. Bunu en önce bu şekilde bilmek ve tanımak gerekir.

Atatürk, hizmetinde bulunduğum uzun müddet zarfında akşamları 7:30-8:00 gibi sofraya otururdu. Bazen sabahlara kadar devam etmesine rağmen, diğer davetli ve misafirlerin genci veya yaşlısı birkaç kere dışarı çıkmak ihtiyacını duydukları halde ben Atatürk'ün, on iki senelik hizmetimde, an fazla beş altı kereden fazla sofrayı terk ettiğini, dışarı çıkıp geldiğini görmedim. Böyle bir ihtiyaç için dışarı çıkmadan misafirlerinden gayet centilmence harekette bulunur, avdet buyurduklarında ise ayağa kalkan davetlileri rahatsız olmamaları için kibar bir tavırla eliyle oturmalarını işaret eder ve yan yan yürüyerek sandalyesine oturur ve bu tarzı hareketiyle özür diler bir hal alırdı.

Atatürk sofrasındaki yemekler için hiç müşkülpesent değildi. Sofrada o gün ne yemek varsa hiç ayırt etmez ve gayet ağır olarak verilen yemeği yerdi. Şayet balık varsa sofra şefi İbrahim, itina ile kılçıklarını ayıklar ve temizlenmiş olarak kendilerine verirdi.

Az yerdi. Bazen de arkadaşları yerken o yemez sadece leblebisiyle rakısını içerdi.

Misafirler gittikten sonra, aşçıbaşımız merhum Mehmet Usta'nın hazırladığı o nefis kuru fasulye ile tereyağlı pilavını ufak bir kâse yoğurt ile yerdi.

Tatlı, meyve düşkünlüğü pek yoktu. Hele çilek ve incirin çekirdekleri dişlerinin arasına kaçtığı için onları pek yemezdi.

Çok iyi hatırladığım bir gece var, hiç unutmam. Yine sofra kurulmuş, yeniliyor içiliyor, sohbet ediliyor. Atatürk birden sofrada-

Levent Şahverdi Arşivi

kilere dönerek "Bana ülkeyi içki masasından idare ediyor, diye laf edenler olduğunu duyuyorum. Beyler, siz de çok iyi biliyor ve görüyorsunuz ki bu sofra sadece içki içilen bir sofra değildir. Burada tüm memleket meseleleri, yetkili kişi ve dostlarla masaya yatırılır, enine boyuna görüşülür ve tartışılır, yemek ortamı olduğu için de hepimiz rahatça konuşuruz, zaman mefhumu da pek olmaz. Bu masada ben, memleket ve milletimin nabzını tutarım. Ülkemin, milletimin yükselmesi, refaha kavuşması için çareler ararım. Sonra daha önemli bir sebebi de şudur. Bütün ihtilal ve inkılâplar hep geceleri olur. Binaenaleyh ben gece oturur, uyumam. Başvekilim istirahat etsin, uyusun ve sabah da dinç ve zinde olarak vazifesi başında bulunsun. Ben de onlardan sonra yatar ve uyurum" buyurmuşlardı.

Hakikaten, 12 yıl gece gündüz, hiç izin mizin yapmadan, bilfiil yanında görev yaptığım müddet zarfında, bazı geceler istisna o hep geceleri odasında çalışırdı; tabii ben de, ama belli saatte çağırır ve "hadi oğlum yatın, yarın erken kalkıyorsunuz, beni merak etmeyin" diyerek bizi gönderirdi, ama bizim ekipten bir kişi, Paşa'nın dahi haberi olmadan gece sabaha kadar uyumaz, gizli gizli onu beklerdik. Ben evlenince, hele hele 1934 ve 1935'de iki kızım olup da köşkün hemen altında Çankaya Caddesi'nde Mithat Bey'in köşkünün arkasına isabet eden sahada, dere içinde iki odalı küçük evime taşınınca, eve zamanında gitmem için her gece muhakkak ikaz ederdi.

* * *

Sofranın her zaman hâkimiydi; konuşmalara ilk o başlar, mevzuları, konuları o seçer, yönlendirirdi. Önemli ve devlet mevzuları hep en önce konuşulurdu. Buna bizatihi dikkat ederdi.

Zaman ilerledikçe, biraz da içkinin keyfiyle, eski hatıralara dönülür, anlatır, anlattırır, güler, keyiflenirdi.

Şaka hep gündemde olur, şakalaşmayı çok severdi. İçkisine kimsenin müdahale etmesini istemez, hatta edene de çok kızardı.

Bir ara Hikmet Bayur Bey bir müddet sağlığınızı bozacak diyerek müdahaleye kalkmıştı. İbrahim'in şahane bir sofra hazırladığı bir geceydi. Cemal de servis yapıyordu. Yine içki muhabbeti başlamıştı, ama bahsettiğim gib,i Hikmet Bayur Bey ısrarla, "bu içki sizi çok rahatsız edecek" diye bastırıyordu. Atatürk dayanamadı ve "Yahu Hikmet, seni biraz uzaklara yollasak nasıl olur, mesela Hindistan... Şöyle git, bir oraları gör, bilgi edin, bize getir;

Levent Şahverdi Arşivi

ne dersin" diyerek son sözünü söyledi ve dediğini de yaptı. Hikmet Bayur Bey kısa bir zaman sonra Kabil Büyükelçiliği'ne atandı ve gitti. O gittikten sonra biz aramızda hep Hikmet Bayur'u takdir etmişizdir. Sadece o Atatürk'e cesurca karşı çıkmış, diretmişti ve de sonunda maalesef de haklı çıkmıştı. Kader, ne diyeceksin... Ama hakikaten rakısı onu hayata bağlayan en büyük zevki ve dayanağıydı, onsuz yapamazdı.

Atatürk akşam sofralarında zaman zaman şakalara da yer verirdi. Arkadaşları bu mizansenleri hazırlardı. İşte bunlardan birkaçını aşağıda anlatıyorum.

Sudanlı Nesip Efendi, Afrikalı olup Sultan Hamit'e at uşağı olarak alınmış, bilahare Osmanlı Meclisi'nde çalışmış, Cumhuriyet'in ilanından sonra da köşke kapıcı olarak alınmış, bir erkek evlat sahibi, güçlü kuvvetli biriydi. Evvelce beş vakit namazını kılan bu adam köşke intisap ettikten sonra her akşam kafayı çeker olmuştu. Atatürk de içtiğini bilir, fakat hoş görürdü. Çünkü hiç sarhoş olmaz her gece vazifelerine bağlı olarak kapıları kontrol eder sonra yatardı. Yine bir gece Dolmabahçe Sarayı'nda sofrada otururken arkadaşları Arap Nesip Efendi'ye bir oyun yapalım, biraz gülelim, dediler.

Tertip edilen oyun şöyle olacaktı. Nesip Efendi'yi sofraya davet edecekler ve de sofraya otururak bir kadeh rakı içmesini söyleyeceklerdi. Tam sofraya otururken vazifeli bir kişi sandalyeyi arkasından çekecek ve Nesip Efendi halıya gömülecekti. Bu tertip üzerine Nesip Efendi'yi çağırdılar. Atatürk "Gel bakalım Nesip Efendi, otur bir tek rakı iç" dediler Belini büküp yerlere kadar eğilen Nesip Efendi "Aman paşam teeddüp ederim oturamam" dediyse de ısrarı üzerine oturmak üzere arkasına getirilen sandalyeye eğile eğile oturmak isteyen Nesip Efendi, kendini bir anda halının üstünde bacakları havada buluverdi. Herkes dâhil neşeli bir şekilde gülerken Nesip Efendi düştüğü yerden sandalyeyi arkasından çekene öyle bir okkalı küfür savurdu ki Atatürk'ü unutarak attığı bu küfre sofradakiler ve Atatürk çok güldü. Ama bilahare Nesip Efendi kendine geldi ve utancından elleriyle gözlerini kapatarak özür diler hale gelince Atatürk, "Esas sen kusura bakma Necip Efendi. Biz galiba şakayı fazla kaçırdık, küfrü hep birlikte hak ettik" diyerek gönlünü alıp yolladı.

İnsan sevgisi bambaşkaydı. O sert mizacının arkasında insan sevgisiyle dolu yumuşak bir yüreği vardı.

Levent Şahverdi Arşivi

Esasında o senelerde İstanbul'da pek çok Arap vardı ve bunların sarayları kapatılınca hepsi meydanda kaldı ve sefilleri oynadılar. Bu Arapların hanımları da kadınlar hamamlarında çalışırlar, veya susam helvası yapıp yine bu hamamlarda cam kavanozlar içinde satarlardı. İşte Nesip Efendi de bunlardan biriydi, bir de unutuyordum, sarayın bekçibaşısı da Sudanlı bir Arap'tı.

Atatürk bu Arap hizmetkârları çok güvenir ve inanırdı. Onları çok severdi. Lakin Atatürk'ün ölümünden sonra biz hizmetkârlarına yapılan aynı muameleden mustarip olmuşlar, yani Nesip Efendi ve Bekçibaşı Arap da nasiplerini almışlardı.

İsmet Paşa, iktidara gelir gelmez Nesip Efendi'yi de köşkten atıyor ve zavallı adama Merkez Bankası'nın altında bir oda veriyorlar. O zaman Nesip Efendi 90 yaşlarında. Perişan, aç, sefil bir şekilde, onun bunun yardımıyla yaşamaya çalışıyor ve zavallı Arap o buz gibi soğuk bodrum katında ölüp gidiyor. Cenazesi konu komşunun yardımıyla kaldırılıp, gömülüyor. Atatürk'e bir vefasızlık örneği de işte bu Nesip Efendi'ye yapılanlardır. Atamın nasıl kemikleri sızlamaz.

* * *

Atatürk'ün zaman zaman değişik tipleri sofrasına davet ettiğini anlatmışken bir de Devlet Demiryolları'nda, Paşa Kazım namıyla tanınan zat, Atatürk'ün trende yaptığı seyahatlerde vazifeli olarak bulunurdu. Yaradılış itibariyle, bakıldığında insana neşe veren, komik bir yüzü vardı. Atatürk bu zatı seyahatlerinde zaman zaman sofrasına çağırır, beraber oturup yemek yerdi.

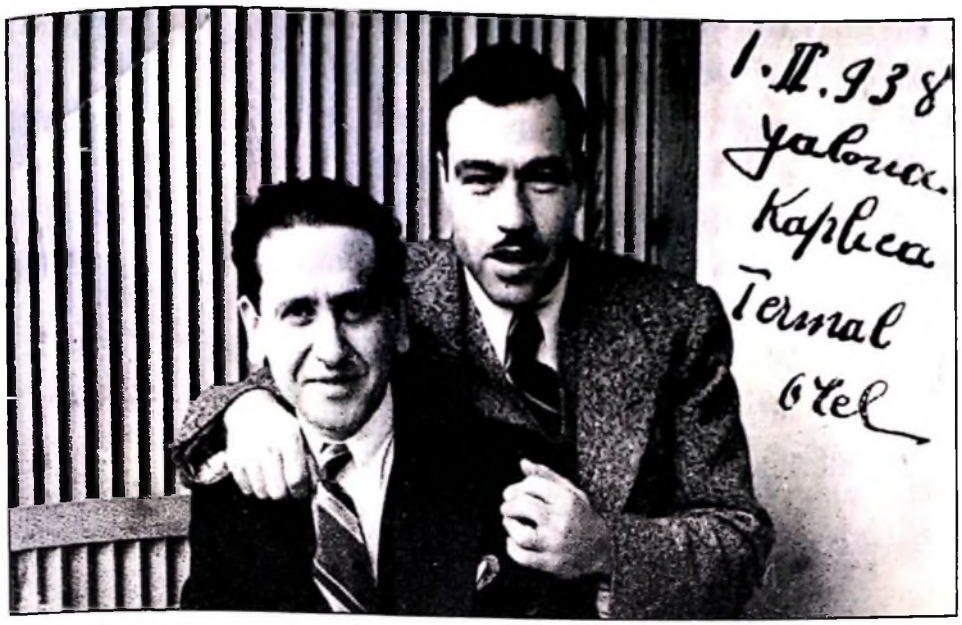
Paşa Kazım çok taklitçi ve nüktedan olduğu için çeşitli hareketlerle nükteli fıkralar anlatır ve Atatürk'ü kahkahalarla güldürürdü. Yemek sonunda çok memnun olur ve Paşa Kazım'a teşekkür eder, iltifatlarda bulunurdu. Hatta zaman zaman ufak tefek harçlık ve hediyeler vererek gönlünü alırdı.

Yine bir gece sofradalar. Atatürk'ün İstanbul'a ilk gelişi olan 1927 senesi.

Kalabalık zevattan oluşan zengin bir sofra... Paşam sofrada "Demokrasi ilan ettim. Herkes istediği gibi konuşabilir" buyurdular.

Demokrasi anlamını şöyle izah ederlerdi: "Herkesin düşüncelerini ve fikirlerini söyleyebilmesi. Kökü Türkçe olan bu kelime için 'demek yani söyleyebilmek'" izahını yapmıştı.

Levent Şahverdi Arşivi

Nuri Ulusu Sofracıbaşı İbrahim Efendi ile birlikte.

Bir ara kadehinde rakısı kalmayan Atatürk her zaman, sofra üzerinde bulunan kampanayı alarak çan çan diye çaldırdı.

Ben dâhil sofraya hizmet eden tüm arkadaşlarım kadehinin boşaldığını fark edememişiz.

Çanı çaldıktan sonra hepimize, herkese hitaben "Yahu demokrasi ilan ettik ise de bana bir tek rakı da mı vermeyeceksiniz" diye esprisini patlatmıştı. Nüktedanlığı sever ve çok sıkça da yapardı.

Yine Dolmabahçe Sarayı'nda bulunduğumuz günlerden bir gün, eski harem dairesi, yeni hususi dairesindeki sofrada, Sultan Hamit devrinden kalma saray bendegânından bekçi, elli senelik emektar Boyabatlı Ahmet Ağa ile sofra şefimiz İbrahim Bey'i sofrasına davet eden Atatürk, adı geçenleri karşı karşıya alarak sofraya oturmalarını emir buyurdular.

Ahmet Ağa, Atatürk'ün tüm ısrarlarına rağmen sofraya oturmuyor, el pençe divan duruyor ve zavallının bacakları tir tir titriyordu. Israr edilince sandalyenin ucuna yavaşça ilişti, şef İbrahim Bey de karşısına oturdu.

Atatürk, Ahmet Ağa'ya "Sizler buralara çıkabilir, bu sofralarda oturabilir miydiniz?" sorusuna Ahmet Ağa, "Paşam nerede, biz buralara çıkamaz idik, ömrümüz bodrum katında geçerdi. Ancak tablakârlar buralara çıkar ve harem ağalarının, (Halvet) âvâzeleri arasında, yemek tablalarını odalara tevzi ederlerdi. Şimdi o tablakârlardan sağ kalan ve halen sarayda bekçi olarak çalışan Nevşehirli Abdurrahman Ağa vardır" dedi.

Atatürk, her ikisini de yanındaki tüm arkadaşlarına, misafirle-

Levent Şahverdi Arşivi

re göstererek "İşte mutlakıyet idaresi ile bugünkü cumhuriyet idaresindeki farkları, müşahhas örnekleri gördünüz mü?" diyerek, her ikisine de yemek sonrasına kadar iltifatlarını sürdürdüler ve sonrasında da yerlerine uğurladılar.

Zavallı Ahmet Ağa beni her görüşünde "Amanın ne geceydi o Nuri Ağabey, ne geceydi" diye dövünüp dururdu, ama yüzünde hayatı boyunca unutamayacağı bu mutluluk tablosu açık ve seçik görülürdü.

Ata'nın sofrasında olmak, oturmak bir olaydı, bir gururdu. Tanrı o günleri ne mutlu ki bana gösterdi, yaşattı.

* * *

Yakınları, devlet erkânı, arkadaşlarıyla Dolmabahçe'de kalabalık bir sofradayız... Atatürk o gün çok keyifli; gülüyor, konuşuyor, soruyor, anlatıyordu. O arada arkadaşları Atatürk'e biraz da imalı bir şekilde "Paşam sizi kayd-ı hayat şartı ile Reis-i Cumhur yapmamız lazım" diye bir sözler sarf ettiler. Atatürk birden durdu, neşesi kaçtı, çehresi kıpkırmızı oldu, kaşları çatıldı ve de sertleşerek "Reca ederim beyler, reca ederim. Bana böyle bir teklifte hiç bulunmayın, ben de duymamış olayım. Yoksa, beni Kral Faruk ile Kral Zogo'ya mı benzetmek istiyorsunuz? Bir daha hiçbirinizin ağzından böyle bir söz işitmek katiyen istemiyorum" diyerek gerekli cevabı vermişti.

Masa sus pus olmuştu, ama o hemen bardağını işaret ederek "Hadi bir duble daha rakı koyun da sohbete kaldığımız yerden devam edelim" diyerek masanın ahengini aynen devam ettirmişti.

Tarihini şimdi pek hatırlamıyorum. Bir günün gecesi sofrada Atatürk misafirleriyle otururken, ekmeğe bir kuruş zam yapılacağı hakkında bir mevzuu açıldı. (O zamanki ekmek gramajı tam 1 kg idi ve fiyatı da zannederim 8 veya 9 kuruş idi). Yapılacak zam hakkında herkes bir fikir beyan ediyordu. Tartışmalar devam ederken, Atatürk "Durun bakalım, bizim sofracıbaşımız İbrahim'in de fikrini alalım, o halk çocuğudur, Bursa'dan izinden yeni dönmüştür. Bu hususta bakalım o ne diyecek?" dediler. Sonra İbrahim'e dönüp "Söyle bakalım İbrahim, bu ekmek zammına ne diyorsun?" diyerek cevabını beklediler.

İbrahim Bey arkadaşımız "Paşam, ekmek fakir fukara halkın başlıca gıda maddesidir. Bu itibarla yapılacak 1 kuruşluk zam

Levent Şahverdi Arşivi

zengin tabakayı zaten ilgilendirmez. Halk tabakası günde üç dört ekmek yer bu da cebinden 3, 4 kuruş fazla para çıkması demektir. Bu fazla olur. Zengin ve varlıklı olanlar esasında francalayı ve onu da zaten az yer. Onun için yapılacak zammı ekmeğe değil, francalaya ve buna mümasil diğer yiyecekler olan pasta, börek, çörek, bisküvi gibi varlıklı insanların yedikleri unlu mamullere yapılmalı kanaatindeyim" dedi ve sözünü kesti.

Atatürk sofrada bulunanlara dönüp "İbrahim'in söylediklerini işittiniz mi?" diye sordu. Herkes "Evet, işittik" dediler. "O halde ben de bizim İbrahim'in fikrine iştirak ediyorum ve ekmeğe yapılacak 1 kuruşluk zammı kabul etmeyelim, değil mi?" diye ifade buyurunca tüm sofradaki yetkili, yetkisiz davetli ve misafirlerin de onayıyla ekmek zammı bu şekilde kolayca halloluverdi.

Esasında Atatürk, sofracıbaşımız İbrahim Bey'i hem çok sever, hem de çok takdir ederdi.

İbrahim Bey 1928 senesinde izinli olarak gittiği, doğum yeri olan Bursa'dan Ankara'ya, köşke avdetinde Atatürk'e kırmızı renkte bir taştan tespih getirmiş ve akşam sofrasında yemekten evvel de kendisine takdim etmişti.

Şef İbrahim'in bu hareketine çok mütehassıs olan Atatürk, sofrada bulunan misafirlere tespihi göstererek "Bakın İbrahim bana Bursa'dan bu hediyeyi getirmiş" dediler. Atatürk kendisine verilen hediyelere çok sevinir, hem de çok değer verirdi.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün günlük hayatından...

Atatürk İstanbul seyahatlerinde, Ankara'da zaman zaman dışarıda yemeğe gitmeyi severdi. Bir gün İstanbul'da motorla boğazı geziyorduk. Esasında, Acar motoru ile Florya'dan çıkıldı. Maiyetinde bulunan mutat zevatla birlikte motorun üst güvertesinde konuşarak, şakalaşarak ve gülüşerek Boğaz'a gelindi. O sevgili halkı sahilde gruplar halinde toplanıyor ve yaşa, varol, âvâzeleri ortalığı çın çın çınlatıyordu. Vakit akşama doğru idi ki, Sarıyer önlerine gelindi. İskele yanındaki Canlı Balık Gazinosu'na çıkmak arzusunda bulundular. Acar motoru iskeleye yanaştı. Karada ve denizde bulunan halkın coşkulu tezahüratları ile Canlı Balık'a girildi. O zaman gazinonun ortasında bölmeli bir havuz vardı. Her bölmede de çeşit çeşit balıklar bulunurdu. Havuz ve pistin hemen arkasında bir yere intisap eden Atatürk'e şef ve garsonlar hemen sofrayı kuruverdiler. Dostları da masaya oturdu. Bize de hemen yan masaya oturma talimatı verdi. Hemen hemen hiç yanından ayırmadığı Şef İbrahim'le beni adeta birer öz evladı gibi görür ve bu tür yerlere gidilince de gözü hep bizim masamızda olurdu. Onun için de bize çoğu zaman "Cucuğum" diye hitap ederek çağırırdı. O da bizim öz bir babamızdı, hem de öyle bir baba ki.

Masasında, halkın arasındaydı. Çok sevdiği milletinin arasında bulunmaktan öylesine zevk alıyordu ki her kadehi kaldırırken, yan masalardaki oturanlara doğru şerefinize diyerek kadeh kaldırıyordu. Halkıyla öylesine bütünleşmiş, öylesine bir ruh beraberliğine girmişti ki, salonu bir zevk büyük bir keyif sarmıştı. Atatürk ve halkı adeta bir yumak olmuştu. Taze mezeler, balıklar zevkle yendi, içildi sohbetler yapıldı, hayli geç vakitlere kadar kaldık. Sonra aynı coşkulu tezahürat ile uğurlandılar. Acar'a binerek bir müddet sonra kamarasına çekildi, yorulmuştu. Uyuyarak Florya'ya varıldı.

Levent Şahverdi Arşivi

Varınca hemen uyandı. Esasında öyle içki filan ona tesir etmezdi. Hep uyanık, hep aklı başındaydı. Odasına çekildi ve benden o günlerde okuduğu kitaplardan birini istedi, hemen verdim. Bana "Sen de bu saatte, çocuk, artık evine gitme, gün yorucu geçti, odana git ve istirahatını yap" dedi. Dedim ya, bir baba gibiydi.

Çankaya'da köşke yakın bir evde ikamet eden, Doktor Rasim Ferit Bey de Atatürk'ün sofrasında bulunan zevat meyanındaydı. Bu itibarla küçük kızı Atatürk'ü gayet iyi tanıyor ve babasının anlattıklarıyla Atatürk'ün her gece rakı içtiğini de dolayısıyla biliyordu.

Atatürk bir gün otomobille şehir dışı gezintisinden dönüşte, vekâletler önünden geçtikleri esnada, okulundan eve dönmekte olan küçük bir kızı görünce, arabaya dur emri vererek bu küçük kızı evine bırakmak üzere otomobiline alır ve yanına oturtur. Meğer bu küçük kız Doktor Rasim Ferit Bey'in kızıymış.

Aklına gelen bir soruyu küçük kıza "Bak kızım. Buraya bir kova su, buraya da bir kova rakı koysak ve bir de eşek çağırsak hangisini içer?" diye soruverir.

Küçük kız derhal "Rakıyı içer paşam" demez mi? Kızı bir müddet sonra yolun üzerindeki evine bırakır ve köşke gelinir.

Akşam sofra kurulur, gelen misafirlere bir ara Atatürk o gün otomobildeki durumu anlatır ve de Selanik şivesiyle "Hadi de bakalım eşeğin rakıyı ne için içtiğini, Hadi de." Haddi zatında, kızın cevabı suyu içer olacak ve o zaman ne için içer sorusu sorulacak. Atatürk hem anlatıyor, hem gülüyor, bir taraftan da "Hadi de bakalım rakıyı ne için içer?" diye keyifli keyifli söylenip duruyordu.

Atatürk Florya Deniz evinden çıkışta (sol yanında, arkada Nuri Ulusu).

Levent Şahverdi Arşivi

Yine bir gece Florya Köşkü'nde otururken, açıkta sandalla gezen, müzik çalıp eğlenen gençleri gördü ve bize "Çağırın bu gençleri" talimatını verdi.

Hemen emri yerine getirildi ve birkaç dakika sonra, gençler sandallarıyla köşk iskelesine yanaşarak iskeleye çıkıp salona geldiler.

Atatürk, kendilerini ayakta karşılayıp tek tek isimlerini söyleterek önce onları tanıdı ve sofraya davet etti. "Hadi bakalım gençler hiç sıkılmayın rahat olun Atatürk sizinle olmaktan çok mutlu. Bu mutluluğu bu gece beraberce yaşayalım" diyerek onları rahatlattı. Hatta arzu edenlere de rahatlıkla içki içebileceklerini de ilave etti. Gençler bu sözlerle bir anda rahatladılar. Koca Atatürk işte yanlarındaydı ama büyük bir kumandan, bir büyük cumhurbaşkanı gibi değil, adeta bir arkadaş bir ağabey gibi yanlarında, sofradaydı. O büyük keyifle geç saatlere kadar yenildi, içildi, şarkı dinlendi sazlar çalındı. Bu olay Atatürk'ü çok mütehassıs etti ve onları uğurlarken hayatları boyunca muvaffak olmaları hususunda hitabede bulundular ve vaktin ilerlemesi hasebiyle müsaade buyurdular, elini tek tek öperek ayrılan gençler evlerine gitmek üzere köşkten memnun ve mesut olarak ayrıldılar. Bu gençler arasında önemli bir kız çocuğu da vardı. Bu Papa Eftim'in kızıydı.

Atatürk ile birlikte bir gece maiyetindeki zevatla birlikte Beyoğlu'ndaki Turkuaz restorana gitmiştik. Yenildi içildi. Sofra her zaman ki gibi samimi ve neşeli konuşmalarla devam ediyordu, ama sohbet koyulaşınca saat epey ilerlemişti. Turkuaz'ın sahipleri de bir ara sohbete katılmışlardı. Sohbetin sonunda Atatürk'ten hatıra olarak bir imzasını istediler. Kabul buyurdular ve verdikleri beyaz bir dosya kâğıdının en üst başına, yani imzanın üzerine her hangi bir yazı yazılmasına mahal bırakılmayacak şekilde K. ATATÜRK imzasını atıp verdiler.

Ferdası gün, o gece orada olan arkadaşlarının "Paşam, imzanızı kâğıdın her hangi bir tarafına atacaksınız diye öyle korktuk ki" dediklerinde "siz benim rakı içtikçe sarhoş olacağımı mı zannediyorsunuz? İşte bu noktada yanılıyorsunuz. Ben içtikçe ilham alır ve o nispetle de kafam çok çalışır" buyurdular. Hazır bulunan arkadaşları bu cevap üzerine Paşa'nın ellerine sarılıp, öpüp özür dilediler.

Paşanın onlara müstehzi bir tavırla bakarak gülmesini hiç unutamam.

Levent Şahverdi Arşivi

1928 yılı yazın bir gün yine Atatürk'le Turkuaz'a geldik. Tabii yine içeri girer girmez alkışlar, masamıza gelen gidenler.

Bir ara masaya o gece Türkuaz'da yemeye gelen bir ailenin on yaşlarında bir kız çocuğu elinde bir demet menekşeyle masaya geldi, çok güzel bakan gözleriyle ve çok zarif bir şekilde çiçekleri Atatürk'e verdi. Atatürk bir an çok şaşırdı ama gülümsemesinden, yüzünün hatlarından çok keyiflendiğini görüyorduk. Yanlış hatırlamıyorsam o an yanında Nuri Conker oturuyordu. Atatürk küçük kızın elinden tuttu yanına çekti ve "Adın ne?" diye sordu. Küçük kız gülerek "Leyla" deyince, Atatürk yanındaki Nuri Conker'e döndü ve "Nuri, Nuri, bu güzel kızın Mecnun'u olmak isterdim" demişti. O, güzel olan her şeyi çok severdi.

Yine bir tarihte İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'ndayız. O sıralar dil mevzularında meşguliyeti çok fazla, yine o mevzuuyla ilgili yoğun bir çalışma içinde. Ben de herhangi bir isteği olabileceği için odadayım. Bir ara Paşa dalgın dalgın çalışırken ben de, herhalde boşluktan istifade, sarayın penceresi önünde denize bakmaktayım. Dışarıda müthiş bir lodos var, o kadar ki lodosun şiddetinden denizin dalgaları sarayın rıhtımını aşıyor merdivenlere kadar dalgalar vuruyor.

Tam bu seyir esnasında küçük bir sandalı, denizde sağa sola yalpalarken gördüm ve içimden "Yahu ne cesaret, adama bak bu lodosta denize çıkmış" diye düşünürken birdenbire sandal denizde alabora olmaz mı? O heyecan ve telaşla "sandal devrildi, adam gitti Paşam" diye bağırmışım. Atatürk bu benim bağırışımla birlikte heyecanla ayağa kalktı ve benim yanıma gelerek pencereden denize baktı. Alabora olmuş sandalda, kayıkçı denize düşmüş ve sandalın bir kenarına tutunmuş can derdiyle denizin dalgalarıyla boğuşmakta olduğunu gördü ve bana pencereyi açtırarak, noktadaki polis memuruna "Denizde adam var, derhal kurtarın, kurtarın adamı" diye bağırarak emir verdi. Sonra bana dönerek "Hadi çabuk, hâlâ duruyorsun Nuri, koş adamı kurtarsınlar" talimatıyla, ben de derhal koşa koşa aşağıya indim; fakat neyle kurtaracağız, herkes şaşkın şaşkın bir şeyler söyleyerek koşturuyor, polisler düdük çalıyor, tam bir curcunadır gidip geliyor.

Tam o sırada yelkenli nakliye motorlarından biri oradan geçmekte, polisler düdük çalarak motoru ikaz ettiler ve motor hemen rotasını çevirerek sandala doğru yavaş yavaş gelerek yanaştı ve halat atarak sandalcıyı da yedeğine alarak, sarayın rıhtımına kadar getirdi ve oradan da biz adamı karga tulumba dışarıya aldık.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk yukarıdan, camdan bizi seyrediyordu. Yukarıdan seslendi "Adamı çabuk yukarıya getirin" Aceleyle çıkardık, kendi de hole kadar çıktı ve "Derhal bu adamı soyun ve hamama sokun, hemen de saray doktorunu bulun gelip, adamı güzelce muayene etsin" dedi.

Biz de derhal emri yerine getirdik, adamı doğru hamama, adam ne olduğunu henüz anlamış değil. Belki de acaba boğulup öldüm de, cennette miyim nerdeyim diye düşünmekte. Öyle ya, Dolmabahçe Sarayı'na çıkarılıyor, hamamına giriyor, yıkanıyor, temizleniyor, özel saray doktoru gelip muayene ediyor. Yine Paşa'nın talimatıyla ıslak elbiseleri yerine yepyeni pırıl pırıl iç çamaşırları, yepyeni giysiler, ayakkabılar veriliyor. Çay, kahve ikramıyla bir kadeh de konyak verilince, adam hayal görüyorum demesin de ne desin.

Saray Doktoru Selahattin Bey, fazla su yutmadığını, durumunun fena olmadığını söylemesine rağmen Paşa'nın yine içine sinmedi ve doktora, yanına bir refakatçi vererek Cerrahpaşa Hastanesi'ne yollanmasını ve orada bir gece nezarette kalmasını emir buyurdu.

Evine de merak etmemeleri hasebiyle polis memurunu yollatıp bilgilendirdik.

Adam gittikten sonra elbiselerini aldık, kurutmaya yollamadan cepleri boşaltıldı ve 24 lira küsur kuruşu ile bir paket sigarası ve bir pakette kurukahveci Mehmet Efendi kahvesi çıktı.

Sonra araştırınca adamcağız rüsumat (eski gümrük idarecisi) sandalcısıymış. Gümrük Müdürlüğü'nden, Sirkeci'den 25 lira aylığını almış, Eminönü'nden kurukahveciden kahveciğini, cigarasını almış ve Üsküdar'daki Gümrük Muhafazası'nda çalıştığı için Üsküdar'a geçecekmiş, ama ani patlayan lodos fırtınası ile sürüklene sürüklene bir anda kendini Dolmabahçe önünde buluvermiş. Yine de Allah yardım etmiş ki, sandalı tam bizim önümüzde ve de tam ben camdan bakarken alabora olmuş ya ben o sırada, paşam bir şey soruyor, bir şey istiyor olsaydı da camın önünde olmasaydım veya sandal daha evvelce devrilmiş olsaydı. Velhasıl öldürmeyen Allah öldürmüyor. Adamın daha içecek suyu varmış.

Ferdası gün adam, hastaneden çıkartılıp derhal Paşamın huzuruna getirildi. Adam Trabzonluymuş. Adını şimdi unuttum, ama temiz yüzlü efendi ve tipik bir Laz'dı.

Atatürk yanına çağırdı, işini gücünü sordu, ailesinin hakkında, işi mevzuunda bilgiler aldı. Esasında halkla böyle sık sık konuşur ve de ülke hakkında bilgiler alırdı. Sonunda "Hadi geçmiş olsun,

Levent Şahverdi Arşivi

Allah çoluk çocuğuna acıdı, verilmiş sadakan varmış, bir daha dikkat et ne biçim Karadenizlisin, fırtınayı evvelden bilmeliydin" diye de latife ederek yolladı. Bana da "Benim sigaralarımdan bir yüzlük paketle 50 lira nakdi yardım yapın" diye talimat verdi. Ben de hemen talimatını yerine getirdim ve adamı yolcu ettik.

Adamcağız, herhalde hem kazanın hem de yaşadığı Saray ve Atatürk maceralarının etkisiyle bir müddet kendine gelememiş ve hayal âleminde dolaşmıştır ama işte Paşam bu denli merhametli ve içi insan sevgisiyle doluydu.

Bir İstanbul seyahatindeyiz, bir sabah erkenden kalktı ve "Şoför Remzi'ye haber verin şöyle bir dolaşmaya çıkacağız" dedi. Gerekli hazırlıklar yapıldı ve yola çıktık. "Yeşilköy'e doğru gidelim" dedi. Topkapı dışından otomobille ilerlerken kavun yüklü iki araba ve birkaç küfede üzüm gördü. Remzi'ye "Dur, ineceğiz" dedi, arabadan indi; tabii herkes, hepimiz indik, o anda bir kalabalık da oluşuverdi. Yanında başyaver diğer arabada yaverler ve daha geride de polis takip memurları var. Atatürk Florya'da ikamet ederken, gerek yaverlerin gerekse polislerin sivil giyinmelerini isterdi. Otomobilin de plakası yoktu. Araba sahibi köylüler otomobildekilerin kimler olduğunun bu sebepten pek farkında değillerdi. Atatürk köylülere yaklaştı "Bu bir araba kavunu kaça verirsin?" dedi. İki erkek ve üç kadından oluşan bizim köylülerin zihniyetine göre, o günkü pazarda piyasayı öğrenmeden yolda mal satmak doğru değildi. Bu yüzden yolda pek mal satmak istemezlerdi. Araba sahibi bu yüzden Atatürk'e karşı kayıtsız davranıyor, malı pek vermek istemiyordu. Atatürk yine ısrar edince bir fiyat söylüyor, ama Atatürk latife olarak bu fiyatın yarısını verince arabalarının zaten sabah sabah durdurulmasına sinirlenen arkadaki arabacı öndekine bağırmaya başladı "Haydi be *trava*, sabahleyin maytaba çıkmışlar." Tabii Paşa *trava'nın* manasını bildiğinden bunların Rumeli muhacirlerinden olduğunu hemen anlıyor ve arkadaki arabacıya bağırıyor, "Canım be birader ne sinirleniyorsun, uyuşursak bu iki arabadaki kavunları da küfedeki üzümleri de alırız" fakat adam yine arabayı çekip gitmek taraftarıdır, ama Atatürk'ün ısrarı ve de istedikleri parayı kabul etmesiyle iki araba kavunla birkaç küfe üzüm satın alınıyor. Ama bunların götürülmesi işi kalıyor. Paşa arabacılara hitaben "Bunları bizim eve bırakacaksınız" diyor, arabacı cevap veriyor "Sizin ev nerededir ne bilelim biz?" araya Başyaver Celal Bey giriyor ve bir kâğıda yaza-

Levent Şahverdi Arşivi

rak arabacılara işte bizim evin adresi diyerek veriyor, arabacıya da Topkapı'dan içeri girince bu adresi kime göstersen, sana bizim evi gösterir" diyor.

Sonradan öğrendiğimize göre, adamlar Topkapı'dan içeri giriyorlar, kâğıdı polise gösteriyorlar ve bu ev nerededir diye soruyorlar. Polis bir kâğıda, bir de arabacılara bakıyor şaşırıyor, ama Dolmabahçe'yi tarif ediyor. Başyaver Celal Bey, zaten yolda zorluk çıkartılmaması ve arabanın yollardan ve köprüden rahatça geçebilmesi ve saraydakilere adamları korkutmamaları ve izzeti ikramda bulunmaları için yetkilileri talimatı vermişti.

Arabacılar ta ki Dolmabahçe Saray kapısından içeri giriyorlar ve o zaman ancak işi anlıyorlar. Saray kapısından içeri girince *trava* diyenin rengi atıyor ve adamda korku başlıyor, ama sarayda alınan talimat gereği, bunlara gayet mülayim muamele yapılıyor. Hademeler, bekçiler kavunları boşaltıyorlar, üzümleri alıyorlar, sonrada adamları ve kadınları mubâyaa memurumuz Rıza Bey'in odasına alarak yemek ikram ediyorlar. Atatürk maiyetiyle birlikte saraya geldiği zaman diğer mubayaa memuru Mustafa Bey'e "Çağırın bunları bakalım" diyor. Adamlar kadınlarla beraber huzura çıkıyorlar, hepsi çok şaşırmış vaziyettedirler. Paşa bunlara "Oturun" diyor, fakat çekindiklerinden oturamıyorlar. Sonra bir daha sertçe "Oturun yahu" deyince oturuyorlar. Paşa "Kavunları, üzümleri teslim ettiniz mi, yemek yediniz mi, istirahat ettiniz mi, paranızı aldınız mı?" deyince adamlar "Her şeyi yaptılar bize, yedirdiler içirdiler, paramızı da aldık, sağ olun" diyorlar. Esasında parayı daha henüz almadıkları halde almadık diyemiyorlar. Atatürk biraz daha konuştuktan ve o *trava* diyene ticaret yapmak hususunda bazı nasihatlerde bulunduktan sonra, "Alışverişte kızılmaz" diyor ve en sonda latife yollu yine ona hitaben sesleniyor "Haydi, *trava*."

Biraz sonra arabacıların paraları daha da fazlasıyla bir zarfa konup, pazarlık edene veriliyor ve Rumelili muhacirler heyecan içinde sarayı terk ediyorlar.

* * *

Atatürk'ün bir dönem Foks adlı bir köpeği de olmuştur. Esasında kedi, köpeğin evde beslenmesini pek de sevmezdi, ama bu Foks'u sevmişti, ona alışmıştı.

Bir gün Ankara'da bir vilayete tayini çıkan valilerden bir zat, köşke Atatürk'e veda ziyareti için gelmişti. Atatürk çalışma oda-

Levent Şahverdi Arşivi

sında valiyi kabul etmişti. Misafiri Atatürk'ün yanına getirdiğimizde, Vali Bey Atatürk'e doğru yaklaşıp eski İstanbul efendilerinin yarı beline kadar eğilerek el öpme merasimine tam başlarken, Atatürk'ün devamlı ayağının dibinde oturan köpeği Foks bu hamleye yabancı olduğundan, sanki Atatürk'e bir saldırı olacağını sanarak birdenbire, bu zatın paçasına doğru ani bir hamle yapmıştı. Çok korkan Vali Bey kendini toparlayamadan yere yuvarlanınca, odada olan bizler gülmemek için kendimizi zor tutmuştuk. Atatürk ise, misafirinin böyle komik bir duruma düşmesine sebep olan köpeği Foks'a çok kızmıştı.

Bu Foks köpekle, komik bir tren yolculuğumuz vardır. İstanbul Florya'dayız, emir geldi, banliyö treniyle Sirkeci'ye doğru bir şehir dolaşması var dendi. Yeşilköy'e arabalarla geldik, hiç kimseye yine haber verilmediği için sade bir vatandaş gibi istasyona çıktık. Gidip hepimize 1. mevki biletini sıraya girerek aldık. Köpeğe de furgon bileti aldık, fakat Foks Atatürk'ten ayrılmadığı için, onu da bizimle birlikte 1. mevkie getirdik. Biraz sonra biletçi, biletlerimizi görüp, zımbalamak için geldi, zımbaladı, ama sıra köpeğe gelince "Bu 1. mevkide gidemez, bileti nerede?" deyince furgon biletini gösterdik. "Bu biletle burada gidemez" yanıtını verince Atatürk, "Pekiyi o zaman, alın furgona götürün, ne yapalım" demesiyle, biletçi köpeği götürmek için eğildiğinde Foks aniden hırr, diye biletçinin eline bir saldırdı ki; biletçin "Kalsın, kalsın burada kalsın" diye bir kaçıverdi... Atatürk, "Neden köpeğe bilet sorarsın be adam" diyerek bu olaya çok gülmüştü.

Bu olaydan bir müddet evvel de yine misafiri Reşit Galip Bey'in ayaklarına saldırıp, paçasından ısırmasından sonra Foks bu seferde hiç yapmadığı bir şekilde sahibi Atatürk'e de saldırıp ısırmıştı. Hepimizin ödü kopmuştu, ama neyse dişlerini çok fazla geçirmemişti, tedaviyle birkaç günde iyileşmişti.

İşte bu olayların peş peşe olmasından sonra çiftliğe gönderilen Foks burada da hırçınlığını ve saldırganlığını arttırmaya başladığı için, çiftlik baytarları Atatürk'ü de ikna ederek Foks'u iğne ile öldürdü. Ardından da Atatürk bu köpeği çok sevmişti diye, köpeği alıp güzelce, muntazaman derisini soymuşlar, yırtıcı kuşların kartal vs. gibi içini nasıl dolduruyorlarsa, Foks'un da içini, güzelce bir doldurarak bir camekâna koyuvermişler.

Bir müddet geçmişti, bir gün çiftliğe gidildi, bu olaydan hiçbir bilgisi ve haberi olmayan Atatürk, camekânın önüne gelip de Foks'u canlı gibi görünce, birdenbire çok şaşırdı ve bir an çok hüzünlendi, bir sandalye istedi, oturdu. Camekândaki cansız köpe-

Levent Şahverdi Arşivi

ğe baktı, baktı ve bir müddet sonra biz
köpeği bu halde göremem, bunu derh
çiftlikte müsait bir yere gömün" diye ta
ne getirildi ve Foks gömüldü.

Ertesi gün İbrahim bize "Yahu, bu kö
nımda ısırmıştı, ona rağmen dolgulu h
gözleri doldu, hayret değil mi?" demişti
düşüp Atatürk'e bunu sorduğunda, Atat
"İbrahim, her ısırana kızarsak yandık, h
lık yapmak, canımı acıtmak için ısırma
hissederdim, o öyle bir köpek değildi.
halini içime sindiremedim" demiş. Bunc
yapıya sahip olduğu açıkça görülmüyor
lir, görür ve ona göre de davranırdı.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün kütüphanesi ve okuma aşkı

Atatürk'ün kütüphanesi, Çankaya'da eski köşkünün içinde, köşe bir odadaydı. Bir kısmı camlı, bir kısmı da kapalı dolaplarla kaplıydı. Her konuda, yani Askeri, tarihi, edebi, hukuk kitapları, ama en çok tarihi kitap bulunurdu.

Benim çalışmaya başladığımın ikinci yıllarıydı, tahminen 1929 gibi, Fransızca kitaplara çok merak salmıştı. Fransa'dan özel olarak getirilen bu kitapların hemen hemen çoğu tarihle ilgili kitaplardı. Bu kitaplar öylesine çok geliyordu ki adeta kütüphanede yer kalmamaya başlamıştı. Bir gün içeri girdi ve benim kitaplara yer bulmam için yaptığım adeta boğuşmayı görünce "Nuri, oğlum ne bu telaş, kitaplar içinde kaybolmuşsun" deyince ben de "Paşam koyacak yer zor buluyorum, siz istediğiniz zaman zorlanmaktan korktuğum için tasnif için çalışıyorum ama zor oluyor. Acaba ilave bir kitaplık yapılması mümkün olur mu?" deyince şöyle bir durdu, düşündü, sonra "Sen şimdi kahvemi söyle de bir düşünelim" dedi. Hemen kahvesini söyledim kaldığı yerden kitabını okumaya başladı, kahvesini içti, okudu, okudu.

Akşama doğru yerinden kalktı ve bana doğru, "Nuri, oğlum sen doğru düşündün, şu bitişik kule odasına ilave bir kütüphane yapalım, sen de şöyle rahat rahat çalış bakalım" deyince, sevinçten adeta uçacaktım. "Sağ olun Paşam, hakikaten çok faydalı olacak" demem üzerine, "Ama burası gibi içimi sıkıcı koyu renklerde olmasın, açık zevkli ve geniş çalışma alanlı olsun, rahatça kitabımı hatta haritalarımı açabileyim. Hemen gerekli talimatımı ilet başlasınlar, sen de her gün başlarında ol, yanlış bir şey yapmasınlar, tamam mı? Hadi yallah" diye talimatını verdi.

Kütüphaneden koşarcasına çıktım, sofra şefimiz İbrahim'e ilk müjdeyi verdim. O da çok memnun oldu "Aferin be Nuri, iyi iş be-

Levent Şahverdi Arşivi

cerdin" diye tebrik etti. Hemen gerekli çalışmalar başladı. Mimarlar gerekli çizimleri yaptılar, ben de Atamın istediği özellikleri tek tek not ettirdim. Sonunda güzel bir dekorasyon planını kendisine sundular. Koyu renk istemediği için ahşaplar meşe ağacından siyah ve beyaz boyamalı kaplamalı olarak tensip olmuştu. Atatürk renkleri de kendi seçmişti. Ferah olmasını istedi. Ayrıca bazı zamanlar haritaları açarak uzun uzun harita üzerinde çalışmalarda yaptığı için bir de masa yaptırmıştı.

Bu yeni kütüphane ve çalışma ortamı Paşamı ve beni de rahatlatmıştı. Bu yeni bölüme yeni kitaplarımızı taşımıştık. Eskileri, eski kütüphanede bıraktık.

Bilahare yeni Pembe Köşk yapılırken Atatürk yine kütüphanemiz ve çalışma mekânı için mimarlara özel talimatlar vererek çok üzerinde durmuştu. Çünkü zamanının çoğu kütüphanede çalışmakla geçerdi. Bu sebeple benimde ısrarım ile yeni pembe köşkün kütüphanesi bayağı güzel ve kullanışlı oldu. Tavana kadar raflar, dolaplar ve yan bölümde kalın kadife perdeyle ayrılan özel ayrı bir çalışma bölümü yapılmıştı.

Bu son durumdan sonra kütüphanemiz çok rahatladı. Kitapları yerli yerince gayet rahatlıkla yerleştirdim. Sıkıntımız şimdilik bitmişti, ilerde ne olur, bilemezdik. Çünkü o kadar çok kitap ısmarlar ve o kadar çok hediye kitap gelirdi ki; ama maalesef ömrü vefa etmedi.

Atatürk'ün kitap okuma zevki ve kitap tutkusunun ta çocukluk yıllarında başladığını herkes bilmektedir. Atatürk yalnız tarih, askeri ve bilimle ilgili kitapları değil, gençliğinden itibaren zaman zaman roman okumaya da çok meraklı olduğunu biliyoruz. Bilhassa Reşat Nuri Güntekin'in *Çalıkuşu* ile Aka Gündüz'ün *Dikmen Kızı* romanlarını çok severek okuduğunu bizzat kendisinden duymuştum. Hatta bana da bunları okuyup okumadığımı sormuştu; okuduğumu söyleyince de kendisinden bir aferin almıştım.

Okuduğu kitaplar arasında tarih kitapları daima çoğunluğu teşkil etmişti. Türk ve İslam tarihi üzerinde çok durmuş ve bu husus da çok detaylı çalışmalar yapmıştı. Bunun yanında hukuk, ekonomi, sosyoloji dalında da çok kitap okumuştur. Bu çalışmaları yaparken masasında daima lügatlerini bulundururdu. Not almayı da çok sever ve hep yapardı. Renkli ve kurşun kalemlerini hazırlar ve çalışma masasının üzerinde, lügatlerinin, masa saatinin, sigara kutusu ve kül tablasının yanında muntazaman hep bulundururdum.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün çalışma ve okuma yeri yalnız kütüphanesi ve çalışma odası değildi, o meşhur akşam sofraları da adeta bir çalışma yerimizdi. O meşhur dönerli kara tahtamız, çeşitli lügatler, ansiklopediler, dergi ve broşürler, o günlerde okuduğu kitaplar yemek salonunda benim özel ayırdığım bir bölümde dururdu. Gerekli olduğu zamanda hemen gözü ile işaretini verir, ben de derhal istediği şeyi önüne koyuverirdim. İşte zaten bu sebeple her yemeğinde, sofrasında, seyahatlerinde, toplantılarında vs. beni yanından hiç eksik etmezdi.

Masa ve çalışma düzenine çok dikkat ederdi, çok titizdi, ama bende aynı dikkat ve titizlikte olduğum için Allah'a çok şükür hiç aksatmadan, hiç onu kızdırmadan ölene kadar hizmetim aksaksız olarak sürdü. Bu çalışmalarımız bahsettiğim gibi akşamları sofrada da sürerdi. Kitaplar, kâğıtlar, kara tahta, not defterleri, kalemler sofranın değişmez aksesuarlarıydı. Netice itibariyle Atatürk kitap sevgisiyle dolu dolu yaşadı ve öldü.

Atatürk okumayı o kadar çok severdi ki, kültür sahibi olmak onun için çok önemliydi. Kütüphanemiz çok zengin bir kitap kaynağına sahipti.

Hatta hiç unutmam bir sabah Genel Sekreter Hasan Rıza Bey Ankara'ya bir seyahatten dönmüşler ve sabah sabah doğru köşke gelmişlerdi. İlk önce bana rastlamıştı, ilk işi Atatürk'ü sormak olmuştu. "Nuri Atatürk nerde, nasıllar?" Ben de "İki gün iki gecedir devamlı okuyor, hemen hemen pek de bir şey yemedi, yalnız bir banyo yaptı ve de koltuğunda birkaç dakika kestirdi o kadar" dedim. "Git bir bak, müsaitse odasına girmek istiyorum" deyince hemen odasına çıktım. Kapısını vurdum, "Gir" komutuyla yanına girdim, üzerinde beyaz keten gecelik elbisesiyle bağdaş kurmuş vaziyette kitabını okuyordu. "Ne var?" diye sorunca "Hasan Rıza Bey yanınıza gelmek istiyorlar, sizi merak etmiş" deyince "Allah Allah, kitap okumakta mı yok? Ne varmış merak edecek, çağırın gelsin tabii" deyince hemen gidip Hasan Rıza Bey'e haber verdim ve o da yanına odasına gitti.

Biraz sonra beni tekrar çağırdı, çok kitap okuduğu zaman gözleri kızarır ve de yaşarırdı. Onun da çaresini bulmuştuk. İnce ince tülbentler hazırlar ve gözleri yaşarınca verirdim, o da o tülbentle gözlerini siler, kurutur ve rahatlardı. Yine gözleri kızarıp yaşlandığını gören Hasan Rıza Bey'in telaşlandığını görünce beni çağırtmış, girer girmez "Nuri, nerde benim tülbentlerim" der demez tertemiz bezleri içerisinde sakladığım tülbent parçalarını tek

Levent Şahverdi Arşivi

tek ayırıp hemen götürüp kendisine verdim ve "gördün mü, Nuri hemşire gibi çareyi hemen buluverdi. Böyle iyi oluyor" demesi üzerine Hikmet Bey "Paşam iyi hoş da kendinizi bu kadar yormasanız iyi olmaz mı?" cevabına elindeki kitabı göstererek "Öyle enteresan ki bitirmeden galiba bırakamayacağım" demişti.

Atatürk, okuduğu kitapların çoğunu yurt dışındaki yayıncı firmalardan ve kitapçılardan getirmişti. Aldığı hediyeler arasında nice değerlileri gelmesine rağmen, kitap, hele hele çok sevdiği veya okumadığı bir kitap geldiği zaman çok memnun olur ve getirenlere özellikle iltifat ederdi.

Hatta hatırladığım kadar 1932 veya 1933 yılının yılbaşı gecesi, Milli Eğitim Bakanı o sıra yeni basılan üç ya da dört tane kitabı Atatürk'e yılbaşı hediyesi olarak getirmiş, vermişti. Çok mütehassıs olmuş ve Bakan'a teşekkür edip "Keşke diğerleri de böyle hediyeler getirseler" diyerek, diğer bakanlarına da imada bulunmuştu. Sonra da beni çağırtarak "Nuri oğlum bunları al kütüphaneye götür, ama masamda dursun okuyacağım" diye de emrini vermişti.

Tahmini beş bin kadar kitaptan büyük bir çoğunluğunu kesin okumuştur.

Kitap okurken altını muhakkak kırmızı kalemle çizerek önemli hususları belirtirdi. Önemli olmayan yerleri ise ya mavi ya da kurşun kalemle çizerdi. Ama müthiş bir hızlı okuma tekniğine sahipti. Normal kalınlıkta bir kitabı başkası iki günde okur bitirirse o bir gecede bitiriverirdi. Bazen de sadece o kitabın kendisini ilgilendiren bölümlerini ayırıp okur geçerdi, ama ilgilendiği onu meraklandıran kitabı eline geçirdi mi kesinlikle bitirmeden sabaha kadar uyumazdı.

Okuduğu kitapların ve de kütüphanedeki kitapların bakımına çok özen gösterirdim, bu da onun çok hoşuna giderdi. Okuyup, yarım bırakıp, ertesi gün okuyacağı kitabın yarım kalan sayfasını, herkesin yaptığı gibi kesinlikle kıvırmazdı. O görev benimdi. Bıraktığı yerden ben işaretlerdim. Ertesi gün, gelip istediği zaman kitabı çıkarır, sayfasını açar ve önüne koyuverirdim. Şöyle alttan bir bakardı. Hoşuna giderdi. Kütüphanemizdeki kitapları arkadaşları veya başkası da okurken, kibarca sayfalarını kıvırmamaları için ben bizzat ikaz ederdim. Çünkü bu sayfa kıvırmaya çok kızardı.

Son okuduğu kitabı, son bıraktığı yerden hep saklar ve an hazır beklerdim. Nerede, ne zaman kitabını isteyeceği belli olmaz-

Levent Şahverdi Arşivi

dı, kitap onun her şeyiydi. Yalnız kütüphanede değil, yemekte, ziyafet sofrasında, trende, arabada, deniz kenarında, odasında istirahatta, uyumadan önce yatak odasında her zaman müsait olduğunda devamlı okur, okurdu. Tabii ben de her zaman hazır ve nazır yanında... O zamanki arkadaşlarımla, onu kaybettikten sonraki şimdiki dostlarım hep sorarlardı "Yahu Nuri Bey, ne stresli ne dertli bir iş, yorulmuyor muydun?" Yorulmak, stres ne demekti. Ata'nın yanında stres mi olurdu; yorulmaksa lügatimizde hiç yoktu. O bize hep moral, güç verirdi. Kızdığı, sinirlendiği zamanlarda dahi ona hep sevgiyle bakardık. Zira ona her şey çok ama pek çok yakışırdı

Her İstanbul seyahatine hatta bazı diğer seyahatlere de giderken, yanımıza mutlaka kitaplarını aldırırdı, ama İstanbul'a gidiş başkaydı. İstanbul'a her gidişte çok fazla kitap alırdık. Şimdi bu arada çok önemli bir özelliğini de anlatmak istiyorum.

İlk İstanbul seyahatine giderken istediği kitaplar o kadar fazlaydı ki, karton kutular buldurup kütüphaneye getirtmiştim, tam içine kitapları doldurmak üzereyken Atatürk kütüphaneye geldi ve ne yaptığımı sordu, "İstediğiniz kitapları karton kutular aldırdım, onların içine koydurup özel trene naklettireceğim" deyince "Dur biraz bekle" dedi. Kitap adedine şöyle bir baktıktan sonra kütüphaneden çıktı, odasına gitti. Biraz sonra, bir baktım iki tane cephane sandığını, muhafız alayı erleri getirip kütüphaneye koyuverdiler ve gittiler. Ne olduğunu anlamadan, bakıp dururken Atatürk içeri geldi, benim şaşkın şaşkın baktığımı görünce, "Ne o Nuri oğlum, şaşırdın değil mi? şaşırma, şaşırma, savaşta bunlarla cephane taşıdık, sen o zamanlar çocuktun, bilemezsin, bu sandıklar benim için çok önemlidir. Şimdi o savaş bitti, yeni bir savaşımız başlıyor. O da kültür ve sanat savaşımızdır ve okumakla, kitapla olur; işte şimdi cephane taşıdığımız o sandıklara kitaplarını koy, bu sandıklarla taşınsın, cephanenin yerini artık kitaplar alsın" dedi.

Nasıl şaşırmazdım. Bu ne biçim bir kitap sevgisi, ne ulvi bir düşünceydi. O zaten hiçbirimizin, hiç kimsenin aklına, hayaline dahi gelemeyecek fikirleri üreten bir dahiydi.

Neyse, gelen cephane sandıklarını güzelce bir temizledim, içlerine kâğıt koyup, üzerlerine de kitapları özenle yerleştirdim. Tam işimi bitirmek üzereyken Atatürk yanında yanlış hatırlamıyorsam Agop Dilaçar Bey'le kütüphaneye geldiler. Ona da izah edince, o

Levent Şahverdi Arşivi

da hayran hayran dinledi ve sonunda beraberce son sandığı
kitaplarını seçerek koyduk, iki sandığı da güzelce bir kapattık
sonra, derhal muhafız alayından erler çağırttık ve sandıkları
ru Ankara Garı'na trenimize konmak üzere yolladık gitti.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün yazarlığı ve Büyük Nutuk

Atatürk'ün, bu kadar çok kitap okuma sevgisi yanında, tabii ki kitap yazmaya da merak salmıştı. Atatürk'ün yazarlığa ve gazeteciliğe gençlik yıllarında merak sardığı ve zaman zaman da bazı gazete ve mecmualara yazılar, makaleler yazdığı malumdur.

Cumhurbaşkanlığı döneminde de bu yazarlığını devam ettirmiş fakat bu yazdığı yazıların ve makalelerin çoğunu gazete ve mecmualarda kendi adı yerine o gazete veya mecmuanın bazı yazarlarının adı ile yayınlattırmıştır. Hatta bazılarını ise bazı kurumlara mal ederek yayınlattırmıştır. Bilhassa Hatay davası sırasında yazdığı önemli makalelerde bunu çokça yapmıştır.

Benim yakinen ve bizzat şahit olduğum olay ise Vakit adlı gazeteye yazdığı yazılardır. Bu yazıları Asım Us adı ve imzasıyla yazmış ve gazetede yayınlanmıştır. Bu gazetede yazdığı yazılarda biraz evvel değindiğim Hatay meselesi üzerinde çok durmuş ve Fransız Hükümeti'nin davranışlarını çok sert ifadelerle tenkit etmiştir.

Büyük Nutuk ise bunların dışında kalmıştır. Çünkü Büyük Nutuk'un yazımı onun hem ismini, hem de tüm düşünce, fikirlerini ve de yapmak istediklerini tam anlamıyla anlatan en önemli eseri olmuştur.

Atatürk'ün bizzat hazırlamış olduğu ve TBMM'de bir hafta müddetle okudukları Nutuk'u, köşkün hususi dairesinin büyük salonunun bir köşesinde tertip ettirdikleri bürosunda her gün muntazam olarak, günlerce bu çalışmalara devam etmişlerdir. Bu çalışmaların hepsinde beni yanında bulundurmuştu.

Yazdığı yazılar tabedilerek hazırlanırdı. Yazılan yazıları yüksek sesle kendi kendine okuyarak icap yerleri de bana tashih ettirerek düzelttirir ve de tekrar son haliyle okurdu.

Levent Şahverdi Arşivi

Yaptığımız bu çalışmaların sırasında buraya hemen hemen hiç kimseyi almazdı. Çünkü, daha evvelce de bahsettiğim gibi, sakin ve sessiz çalışmak isterdi.

Bir gün Prof. Hikmet Bayur'u çağırmamızı istemişti, çağırdık, yanına girdi ve Hikmet Bey'e Nutuk'u hazırlamakta olduğunu, Cumhuriyet'in 10. yılında Türk halkına önemli mesajlar vermesi gerektiğini, bu hususta neler düşünüp kendisine neler tavsiye edebileceğini sordu ve çalışmasını istedi.

Birkaç gün sonra bir sabah Prof. Hikmet Bayur'u tekrar çağırtı ve gerek kalmadığını Nutuk'u yazıp bitirdiğini kendisine söyledi.

Nutuk'un bir bölümünün en sonunda "Beni Hatırlayınız" diye bir cümleyi Atatürk özellikle koymuştu. Bu cümleye yakınları itiraz ettiler, hatırımda kaldığı kadar Prof. Hikmet Bayur da odasına geldiği sabah bu cümleye itiraz etmiş ve "Paşam sanki veda ediyormuş gibi bir cümle kullanmışsınız" demişti. İşte bu birkaç tenkidi, dikkate alan Atatürk yazdığı notları benden istedi, masasına götürdüm. "Haklılar galiba" diye kendi kendine mırıldanarak o cümlenin üzerini çizerek iptal etti. Bu "Beni hatırlayınız" yerine "Beni Unutmayınız" cümlesini tashih ederek düzeltti ve "böylesi daha iyi oldu" demişti.

Büyük Nutuk'u hazırlarken hiç mübalağa etmeden rahatlıkla söyleyebilirim ki otuz, otuz beş saat çalıştığımız olurdu. O zamanlar genç ve de çok dayanıklı olmama rağmen bu çalışmaların çoğunda bizzat yanı başında olduğum için, ellerimin kalem tutamadığı, gözlerimin yorgunluktan, uykusuzluktan kapandığı anlar çok olmuştur. O bunu hemen sezer ve yorulan ben veya bir başkası ise "hadi git biraz istirahat et, sonra gel" diye yollardı.

Hatta bir gün, tam çalışma anında sol kolundan başlayan ve göğsüne doğru yayılan bir ağrı hissetmişti. Ben de yanındaydım, bana seslendi, "Nuri, kolum uyuştu galiba, gel şu sol kolumu biraz ovala" deyince hemen gidip sol kolunu elime aldım, bileğini, kolunu, aşağıdan yukarıya, yukarıdan aşağıya ovmaya masaj yapmaya başladım. Birkaç dakika sonra "bu kol ağrısına benzemiyor, göğsüme vurmaya başladı" deyince hemen çıkıp başyavere durumu ilettim. Bilahare ilgili doktorlar çağrıldı, gerekli konsültasyonları, muayeneleri yapıldı ve neyse ki kalple ilgili bir sorun olmadığı ortaya çıkınca hepimiz rahatladık.

Herhalde yoğun çalışmadan doğan stres dolayısıyla meydana gelen bir sıkıntıydı. Nutuk'u hazırlarken kendisinin yanına hiç kimsenin girmesini istemez, sakin ve sessiz bir ortamda çalışma-

Levent Şahverdi Arşivi

yı arzu ederdi, ama ben bu çalışmaları sırasında devamlı yanında olan bir kişiydim. Bazen de evvelce bahsettiğim gibi, bazı kişileri çağırtır, bilgi alır ve yollardı, o kadar.

Sonunda Nutuk'u ezberine almıştı. Bu tarihi Nutuk'u mecliste hiç duraklamadan büyük milletinin mümessillerine çok veciz hitabesiyle okumuştur.

* * *

Bu kadar çok okumayı ve yazmayı seven bir insanın tabiidir ki edip ve yazarlara karşı çok büyük bir sevgisi ve saygısı vardı.

Zaman zaman onları da köşke davet ederdi. Hatta bazen kütüphanede kabul eder, kitaplar üzerinde görüş alışverişinde bulunurdu.

Gençlik yılları Rumeli'de geçtiği için, o yıllarda çöküş devrini yaşamakta olan Osmanlı Devleti'nin yıkılmakta olduğundan, yeni bir Türk Devleti'nin kurulmasına ilişkin çalışmalar içerisinde, milli duyguları, vatan ve millet kavramını yazdıkları şiirlerle halklarına duyurmaya çalışan genç ve vatansever Türk şairleri, onun ilk büyük hayranlığını kazanan kişiler olmuştur. Bunların başında Namık Kemal, M. Emin Yurdakul ve Tevfik Fikret gelmiştir.

Atatürk bu üç şairi hiç unutmamış, her zaman ve her yerde zaman zaman bu üç büyük vatan şairini hep anmış, hatırlamış, şiirlerini ya bizzat okumuş veya okutturmuştur. "İlk Hürriyet, Vatan ve Türk kavramlarını kafalara sokan bunlardır" derdi.

Bunların haricinde Ziya Gökalp'ı de çok takdir ederdi.

Hatta hiç unutmuyorum, Dolmabahçe Sarayı'ndaydık. Muhtelif kitaplarını Ankara'dan her zamanki gibi getirmiştim, ama bu seyahatinden evvel bana Ankara'da Ziya Gökalp'ın kitaplarını koymamı özellikle istemişti. Ayrıca adını hatırlayamadığım bir önemli Fransız yazarın Fransızca yazılmış kitabını da özellikle getirmemi istemişti.

Atatürk gençlik yıllarında başlayan Fransız dili merakından dolayı ve de o kültürle büyümüş olduğu için çokça Fransızca kitap okuduğunu biliyordum.

Nitekim İstanbul'da Dolmabahçe'de kaldığım sürede hep o Ziya Gökalp kitapları ile o ünlü Fransız yazarın yazdığı kitabı okumuştur. Atatürk'ün Fransız yazar ve düşünürlere ait okuduğu başka kitaplar da vardı.

Hayran olduğu ve kitaplarını zevkle okuduğu J. J. Rousseau ile gençliğinde tanışmış olmasını her zaman ve her yerde çok keyifle anlatırdı.

Levent Şahverdi Arşivi

Ayrıca Montesquieu'da tesiri altında kalıp çok okuduğu yazarlardandı.

Atatürk'ün gençliğinden beri öğrendiği için çok iyi Fransızcası vardı. Bilahare Ali Fuat Cebesoy'dan da "Fransızca hocam" diye bahsederdi. Almancası da iyiydi. Almancayı tedavi için gitmiş olduğu Almanya'nın Karlsbad şehrinde kaldığı dönemlerde öğrenmeye başladığını söylerdi.

Ekseriyetle methettiği, beğendiği yazarlar arasında Yunus Nadi, Necmettin Sadak, Falih Rıfkı Atay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi birçok yazarlarımız için "Milletin uyanmasında, memleketimizin gelişmesinde, çok büyük rolleri ve hizmetleri olacağından kimsenin şüphesi bulunmamalıdır" derdi.

Şapka inkılâbında Yunus Nadi Bey'in büyük çabalarını Hakkı Tarık Us Bey'in emeklerini hep övmüştür.

Yeni Türk harflerinin çıkış günlerinde Sarayburnu Parkı'nda yaptığı konuşmasının akabinde, gazetelerde çıkan yazıların, halk üzerinde yaptığı etki büyük olduğundan "Yazdıkları bu yazıların değeri ölçülemeyecek kadar büyüktür" diyerek memnuniyetini belirterek ilave etmişti.

"Bu edip ve yazarlar, o günlerde yeni harflerle ilgili olarak birkaç satırla yetinmeyerek, günden güne daha uzun daha çok yazılar yazarak, bir an önce milletin bu yazıları kavramalarına, benimsemelerine amil olmuşlardır. Bir gün gelecek bu tarihsel anıları yıllar sonra kadirşinas Türk yazarları her fırsatta âlemi medeniyete açıklayacak ve ispatlayacaklardır. Siyasi yazarlarımızdan birçokları bu milletin siyasi hayatına girecek, bir gün vekil, başbakan ve bir gün de cumhurbaşkanı dahi olabilecekleri kanısındayım. Medeni milletlerin kalkınmasında gazetelerin, mecmuaların, dergilerin dinamizmi, halkı harekete geçirmek, vazifelerini bihakkın icra ve ifa etmekle kaim olabilir" cümleleriyle istikbalden ne denli ümitli olduğunu göstermiştir.

Nitekim bu düşünceler ışığında, Atatürk'ün daima Türk milletinin gelecekte çok değerli insanlar yetiştireceği, bu kişilerin memleketimize değerli hizmetler vereceği inancıyla ve de Atatürk'ün uzun yıllar önceki görüş ve düşüncelerinin tezahürü, gazeteci Necmettin Sadak Bey'in, Reisicumhur İsmet Paşa tarafından T.C. hariciye vekili olarak atanması, sözlerinde ne denli yanılmaz olduğu bir kere daha tahakkuk etmişti.

O büyük lider bütün milletçe kabul edilmiştir ki teşhisinde, ileri görüşünde, yanılmayan müstesna bir müşahedeci varlıktı.

İleriye dönük bu görüş ve düşüncelerini direktif verir gibi ve

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk Abdülhak Hamid'le sohbet ediyor (Nuri Ulusu, sağda arkada).

de kelimelerin üzerine basarak tek tek söylerdi. O esnada çıt çıkmaz herkes büyük bir huşu ile o büyük lideri dinlerdi.

Bu konuşmalar ve sohbetlerde hazır bulunan zevat arasında Şükrü Kaya, Şükrü Naili Paşa, Vasıf Çınar, Nuri Conker, Şükrü Saraçoğlu, Mahmut Esat Bozkurt gibi yakın dostlarını hatırlıyorum.

* * *

Atatürk Yahya Kemal'i ta savaşın ilk yıllarından, Büyükada'da tanıdığını söylerdi. Bilhassa Yahya Kemal'in Fransızca dilini çok iyi okuyup yazdığı için, kendisiyle Fransız tarihi ve şiirleri üzerinde konuşmayı, sohbeti çok severdi.

Hatta onun bizzat önerileriyle hazırlanan kitap listeleri Fransa'ya gönderilir ve bu listedeki kitaplar özel olarak kütüphanemize getirtilirdi.

Atatürk Yahya Kemal'i önce Urfa Milletvekili yapmış bilahare Varşova'ya elçilik görevine göndermiş, oradan da Madrid'deki büyükelçiliğe görevli olarak tayin edildikten bir müddet sonra Yahya Kemal, tahminen bu görevinden memnun olmadığı için, elçilikten ayrılıp Paris'e yerleşerek orada yaşamaya başlamıştı.

Bir İstanbul seyahatimizde Yahya Kemal Bey'le karşılaşması vardır. Beyoğlu'nda Tepebaşı'nda, yanan şehir tiyatrosunun yanında *Garden Bar* diye bir bina vardı. Bir İstanbul seyahati sırasında bir gece, bu bara teşrif buyuran Atatürk, yanında arkadaş-

Levent Şahverdi Arşivi

larıyla birlikte hazırlanan masaya oturdular.

Yavaş yavaş rakısını içmeye başladılar. Tesadüfen o gece bara gelen Yahya Kemal Bey'i gördüler ve hemen talimat vererek sofraya davet ettiler. Yahya Kemal Bey de aynen Atatürk gibi çok güzel, ahengi hiç bozmadan rakı içerdi ve içtikçe de coşardı. O gece de kısa bir zaman sonra coştu ve de kendisine ait şiirlerden okumaya başladı. Okudukça öylesine coşuyordu ki Atatürk de büyük bir huşu ile onu dinliyordu. Arada sırada rakısını yudumluyor ve zaman zaman dalıyor, uzaklara gidiyordu, hatta bir ara gözlerinin nemlendiğini de görür gibi oldum. Atatürk'e sert mizaçlı derler, pek gülmez derler. Bunlar hep izafi şeyler. 12 yıl kendisine bilfiil yanında hizmet eden, bulunan bir kişi olarak, onun ne denli merhametli, ne denli sevecen, ne denli de hissi bir insan olduğunu yaşadıklarımla, gördüklerimle en iyi bilenlerdenim. Gülmeyi de severdi, gülünce de içten gülerdi, yapmacık değil, ama öyle apır sapır saçma şeylere de gülmezdi.

İşte o gece de böyle duygusal anları yaşadığı bir geceydi. Yahya Kemal Bey bir müddet sonra ayağa kalktı ve Atatürk'ten izin alarak müziğin susmasını istedi. Barda oturanlar da etkilenmişler ve de susmuşlar, pür dikkat Yahya Kemal ne yapacak, ne diyecek diye beklemeye başlamışlardı.

Mülâhhamman vücudumen, iki kollarını açarak Vaterloo'yu, kendisine has, pürüzsüz o şahane Fransızcasıyla ve müthiş bir duygu yüküyle okumaya başladılar. O ne ulvi ve de ne muhteşem bir andı. Atatürk, herkes, hepimiz pür dikkat dinliyor, kimseden çıt çıkmıyordu. Bitirdiğinde, başta Atatürk olmak üzere herkes ayağa kalkarak, kendisini uzun uzun alkışladılar. Yahya Kemal yerine oturdu ve Atatürk'ün büyük iltifatlarına mazhar oldular.

O gece mutat gecelerin aksine çok uzun sürdü. İki büyük dehanın rakılı sohbetleri, çok geç saatlere kadar devam etti. Sonunda Atatürk, Yahya Kemal Bey'e veda etti ve hep beraber Dolmabahçe Sarayı'na döndük.

Atatürk'ün içki ve müzikle dolu o mutena sofralarında çokça bulunan bir kişi de Edip Servet Bey'di. Servet Bey bir gece, ayakta sofranın etrafında asker yürüyüşüyle dolaşıyor ve de, *Ankara'nın taşına bak\gözlerimin yaşına bak\Yunan bize esir oldu\şu feleğin işine bak* diyerek şiirini söylüyordu. Atatürk birden ayağa kalktı, dur dedi ve kendisi söylemeye başladı: "*Ankara'nın taşına bak\ gözlerimin yaşına bak\ biz Yunan'a esir olduk\ şu*

Levent Şahverdi Arşivi

eleğin işine bak" diye okuduktan sonra şu izahatı verdiler. "Asır-ar boyunca Yunan bize esir olmuş. Biz ise bir kere esir olmuşuz. şte burada "Şu feleğin rolüne bak" diyerek yemeğe oturdular.

Bir de Namık Kemal'in meşhur şiirinden *Vatanın bağrına düşman dayamış hançerini\ yok mudur kurtaracak, baht-ı ka-a maderini* mısralarını büyük Atatürk değiştirerek şöyle söyler-li: "Vatanın bağrına düşman dayamış hançerini, bulunur kurtara-cak baht-ı kara maderini."

* * *

Atatürk, herhangi bir mevzuda çalışırken, mevzuu ne olursa ol-un, gayet dikkatli, sakin, sükûnetle ve de çok sessiz çalışırdı. Çok sık sigara içerdi. Bilâfasıla yaptığı bu çalışmalarda yemek ahi yemezlerdi. Sadece ben veya o sıra yanında olan kişilerin ri-alarıyla bir dilim kızarmış francala yer, bir bardak da ayran içer-erdi, ama her saat başı yarım kesme şekerle pişirilmiş moka kah-esinden de bir fincan kahve içerlerdi.

Hiç aralık vermeden kırk saat çalışıldığını bilirim.

1937 yılında TBMM de okuyacakları devlet programlarının ha-ırlanması esnasında, yemeden, uyumadan tam kırk bir saat ça-şmışlardı. Bilhassa Şark'ta inşa ettirmek tasavvurunda bulun-ukları Doğu Üniversitesi için, Milli Eğitim işleri arasında irat bu-uracakları bu olayın üzerinde, hassasiyetle durmuşlardı.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk ve tarih

Atatürk Türk tarihini çok ama çok iyi bilirdi. Diyebilirim ki, bir tarih bilgininden daha fazla tarih bilgisi vardı.

Tarih çalışmalarını, eski köşk tabir ettiğimiz şimdiki riyaset-i cumhur köşkünün yanındaki evde yapardı. Zamanın tarih âlimleriyle toplanır ve çalışırdı. Hatta bazen sofrasında kabul eder, onların detaylı fikirlerini alır, bilgilerini dikkatle dinler, kendilerine mütekabil bilgi ve fikirlerini söyler ama bu arada zaman hayli ilerler bazen sabahın olduğunu fark dahi edemezlerdi.

Bizzat kurmuş olduğu Tarih Kurumu'ndaki çalışmalara, yine bizzat iştirak eden büyük önder Atatürk, her başladığı işte başarma kabiliyetini gösterdiği gibi, tarihimizin bu günlere kadar Türk gençliğinin okuduğu Türk tarihi eserlerinin yazılmasında da, her zaman olduğu gibi, önderlik yapmıştır.

Atatürk çok tarihi kitap okuması yanında ecnebi tarih yazarlarının eski Türk tarihi hakkında yazdıklarına da pek itibar etmezdi. Hatta bir gün ismini şu anda hatırlayamadığım yabancı bir yazarın bir tarih kitabını okumuş ve bırakmıştı. Ben kaldığı yerleri aynen işaretler ve ferdası gün sunardım. O gün kitabın bıraktığı yeri birkaç sayfasının öncesindeki bu sayfaların kenarına *Bütün dünya Türklerin karşısında* diye bir not düştüğünü gördüm. Bu da onun bizim dışımızda yazılan tarihe pek inanmadığının bence en büyük göstergesiydi.

İşte bu düşüncelerle Atatürk yanılmıyorsam 1932 yılı başları gibi, bir tarih de Batılı yazarlara inanmayarak Sovyet bilim adamlarını Türkiye'ye davet etmişti ve onlarla uzun zaman çalışmalarda bulunmuştu.

Levent Şahverdi Arşivi

1937 senesinde, Afet İnan ve İstanbul'a gelen Pittard'la Florya'da kütüphane'de. Sağda Müştak Mayakon (Nuri Ulusu en sağda, ayakta).

Atatürk ülke gençlerinin de tarih hakkında çok bilgili olmalarını, yalnız ülkemizde değil, yurt dışında da tarih hakkında bilgi edinmelerini isterdi. Prof. Afet İnan'ı da bu maksatla yani tarih öğrenmek için Avrupa'ya yollanmıştı. Oradan geldikten sonra da bu hususta Atatürk'ün bizzat istediği tarihi kitapları tercüme ederek, kısa özetler halinde kendisine veren Afet Hanım'la birlikte, yakın çevresindekilerle zaman zaman tarih hakkında çok çarpıcı konuşmalar, münazaralar yapar ve bundan da çok zevk alırdı.

Kütüphanemiz, Atamın ve benim adeta ibadet yerimiz gibiydi. Kütüphanemizde beş bine yakın kitabın tahminen bine yakını tarih kitaplarıydı.

Okuduğu tarihi kitaplardan fevkalade etkilenirdi, hatta zaman zaman gözlerinin dolduğunu ve ıslanan gözlerini, her zaman yanında taşıdığı bembeyaz mendiline silerdi. (O mendillerden birkaçı da bendeydi, hatıra olarak almıştım, ama onları da ilerde bahsedeceğim; bana röportaja gelen gazeteciler alıp getirmediler.)

Yabancı tarihçilerden H.G.Wells'i çok, ama çok beğenirdi. *Dünya Tarihi'nin Ana Hatları* adlı yazdığı kitabı devamlı okurdu. Okumakla da kalmadı "Bu kitabı herkes okumalı" diyerek "Hemen bu kitabı Türkçeye çevirin ve de çokça da bastırın" talimatı verdi. Nitekim kitap hemen tercüme edildi ve de basıldı, dağıtıldı.

Bu kitap çok beğenildi. Atatürk'ün artık o günlerde sofrasında dahi bu kitap konuşulur olmuştu. Kitabı adeta ezberleyen Ata-

Levent Şahverdi Arşivi

türk, yeri geldiğinde de hemen kitaptan bazı alıntıları sofrada okur ve misafirleriyle paylaşırdı.

Ayrıca okuduğu diğer tarih yazarları E. Pittard, George Montandon, Albert Sorel, K. Marx, Max Beer gibileriydi.

Türk tarihçilerinden de Mustafa Celaleddin'in Türk Tarihi hakkında yazdığı kitapları çokça okuduğunu görürdüm.

Bir gün yine çalışma odasındayız. Bana "Tahtaya geç ve 'Tarih Yazmak' başlığını yaz" diyerek devam etti "Türk tarihinde iki 26 Ağustos vardır. Biri 26 Ağustos 1071, diğeri de yine 26 Ağustos 1922'dir.

26 Ağustos 1071'deki bu tarihi günde aynı iki ırk önce karşı karşıya gelmiştir.

Romanos Diogenes komutasındaki Bizans ordusu o zamanlar Frank, Norman, Slav, Gürcü, Abaza, Ermeni ve de Türk asıllı Peçenek ve Uz paralı askerlerinden kurulu bir orduydu. Alpaslan komutasındaki Türk asıllı Selçuklu ordusuyla, içlerinde Türk asıllı Peçenekler ve Uzlardan kurulu Bizans ordusunun, yani bir şekilde içlerinde Türklerin de olduğu iki ordunun, karşılaşması çok enteresandır.

Neyse ki, savaştan bir gün evvel Peçeneklerin ve Uzların Selçuklular tarafına geçmeleriyle, bu iki aynı ırkın karşı karşıya gelme ihtimalleri ortadan kalkarak adeta bir Haçlı Ordusu hüviyetindeki Bizans Ordusu ile Alpaslan'ın komutasındaki Selçuklu Ordusu karşılaşmış ve savaş Selçukluların büyük zaferiyle sonuçlanmış, biz Türklere de böylece Anadolu'nun kapısı açılmıştır. Yıllar sonra bu sefer İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunanlılardan teşekkül etmiş olan müttefik ordularına karşı, başta Yunanlıları olmak üzere, 26 Ağustos 1922 tarihinde kazandığımız büyük zaferle, Anadolu'dan çıkartıp atmamızın 26 Ağustos tarihine denk gelmesi tuhaftır.

Bu cihetle, 26 Ağustos tarihi calibi dikkattir" demişti.

Atatürk daha Selanik'teyken ve de genç bir subayken söylediği bir sözü zaman zaman sofrasındaki misafirlerine aktarırdı ki bu da, önce kendisine, sonra da milletine çok güvendiği ve inandığı için bu zaferleri, başarıları ve de inkılâpları başardığı idi. Genç bir subayken söylediği söz şu mealdeymiş: "Ben bir gün herkesin hayal ettiği gerçekleri ülkemde gerçekleştireceğim." Hatta bir gün sofradakilere, "Görüyorsunuz, daha içmeye başla-

Levent Şahverdi Arşivi

madım" diye de espri yaparak ilave etmişti: "Mütareke yıllarıydı, bir gün Almanya'nın Türkiye'deki sefiriyle birlikteydik. Kendisine, 'Bizim Enver Paşa'nın yok ettiği ülkemi kurtarmak için Cenab-ı Allah beni memur etti' demiştim." (Atatürk dinsiz diyenlere işte tokat gibi bir gerçek!) Sefir Bey'in ne derece şaşırdığını, hatta inanmadan bön bön bakarak ayrıldıklarını gülerek anlatmıştı.

O hep yalnız ileriyi değil, ilerinin de ilerisini görmek isterdi. Ufku öylesine genişti ki.

Yine hep itiraf ettiği şuydu: "Bu engin bilgi ve görüşlerimi, Tarih bilgime borçluyum. Tarihi bu denli okumasaydım, bilemeseydim, ülkemizi bekleyen tehlikeleri önceden görebilir miydim?"

Çalışmaları çoğu zamanda akşam sofrasına taşırdı. Hep bahsettiğim gibi, o sofralar içki sofrası değil ilim ve irfanı tartışma sofrasıydı.

Yalnız kütüphanede değil, Atatürk diğer tüm boş kaldığı zamanlarda da, ekseri tarih kitapları olmak üzere, okurdu. Okurken de öylesine kendinden geçerdi ki, etrafındakileri, bizleri hiç gözü görmezdi. Adeta huşu içerisinde okur, okur, okurdu.

Yine bir gün böyle dalgın, dalgın okurken Moskova Elçimiz Vasıf Çınar Beyefendi salona geldi ve Atatürk'ü o her zamanki haliyle görünce dayanamayarak "Paşam, Paşam bu denli Tarih okuma; kafanızı yoruyorsunuz, siz Samsun'a, Anadolu'ya çıkarken böyle kitap okuyarak mı çıktınız?" Bu sözleri en yakinen duyan kişi bendim, çok şaşırarak biraz da çekinerek ne olacak, ne cevap verecek, diye beklerken Atatürk bir anlık beklemeden sonra Vasıf Bey'e doğru yavaşça döndü ve de bizim tahminlerimizin aksine sinirle değil, hafif hafif gülümseyerek "Vasıf Bey, bizim çocukluğumuz fakirlikle geçti, elime üç, beş kuruş para geçince bunun muhakkak yarısını kitaba verirdim. O zaman da böyle okurdum. Eğer aksini yapsaydım ben Atatürk olamazdım, Türkiye'yi bu hale getiremezdim" dedi ve ilave etti: "Belki haklısın, hatta benim de kulağıma geliyor, Paşamızın işi gücü yok herhalde, dille, tarihle uğraşıp duruyormuş diye dedikodu yapıyorlarmış. Eksik kafalı bunlar, öyle yağma yok, işim tabii ki başımdan aşkın, ama bugünkü Türkiye ne kadar önemliyse, atideki Türkiyemin de o derecede önemi var. Bu sebeple ilerinin temellerini çok sağlam atmam lazım, onun için de çok okuyorum, çok fikirler üretiyorum. Bunları söyleyenlere, dedikodulara hiç bakmam. Zira onlar saman kafalı insanlardır."

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk ve Türk Tarih Tezi

1930'da ilk defa *Türk Tarih Tezi*'ni ortaya attı. Bu hususta geceli, gündüzlü Yaşar Nuri Conker Bey'in de zaman zaman katılmasıyla, benim de olmam suretiyle çok çalışmalar yaptı ve sonunda şöyle bir söylevde bulundu: "Türklerin anayurdu Orta Asya'dır. İlk çağlardan beri Türk ırkı Orta Asya'dan batıya değin, Avrupa'nın doğusuna kadar yayılmışlar ve her gittiklere yere de kendi öz Türk kültür ve yaşamlarını, medeniyeti, uygarlığı diğer tüm kıtalara Orta Asya'dan Türkler götürmüştür. Bu gittikleri yerlerdeki insanlar bu sayede gelişmişlerdir."

Atatürk, bu düşüncelerini yansıtan yakınlarından Samih Rıfat'ın bir şiirini çok, ama pek çok severdi,

Süngümü demir gibi ellerimle kavradım
Şanlara zaferlere yürüdüm adım, adım

Irkım doğudan koptu, dört bucakta savaştı
Altaylar'dan attığım ok, Alp dağlarını aştı

Her vahşi kaya tuttu, bir kartalın yasını
Sildi mahzun kanatlar silahımın pasını

Zulme karşı besledim, ruhumda acı bir kin
Asırlarca vuruştum, yurdum ve hakkım için

Yurdumu çiğneyenin, saçından süzülen kan
Kulağında küpedir, yakut damlalarında

Kalsa sınırlarında tek bir kol, tek bir bacak
Tarih onu bir kılıç kabzasında görecek

Adımın biri Oğuz, biri Mustafa Kemal
Irkımın istediği ya ölüm, ya istiklal

Atatürk, yine o yıllarda bizzat başında durarak yaptırdığı çalışmalarla, 1930 yılında *Türk Tarihinin Ana Hatları* adında bir kitap yayınlatıp bastırıp dağıtıma çıkarttı. Bu dört ciltlik *Türk Tarih Tezi*'yle, okullarda müfredata girecek Türk Tarihi kitaplarının bazı önemli bölümlerini bizzat kendi eliyle kaleme alarak yazmıştı.

İşte bu yoğun tarih çalışmaları neticesinde Atatürk, 12.04.1931

Levent Şahverdi Arşivi

yılında Türk Tarih Tetkik Heyeti'ni kurmuştu. Bu kurumunun çoğu çalışmalarına da bizzat iştirak ederdi. Bu kurumun adı, bilahare dört yıl sonra, 03.10.1935'te Türk Tarih Kurumu olarak değişmiştir.

Ayrıca liselerin müfredatına girmek üzere 4 ciltlik bir *Türk Tarih Tezi*'ni 2-11 Temmuz 1932 tarihinde, hazırlattırıp Milli Eğitim Bakanlığı'na talimatla yollatıp okutulmasını emir buyurdular.

Atatürk modern Türk tarihinin kurucusu olmakla beraber bu hususta çok büyük çalışmalar yapan Fuat Köprülü Bey'e de, Modern Türk Tarihi'nin kurucularındandır, diyerek kendisini çok takdir ederdi.

* * *

Atatürk'ün dünya ve Türk tarihi ile ilgili yüzlerce kitap okuduğunu yakinen biliyorum, ama Türk tarihinin onda ayrı bir yeri vardı. Türklerin dünyanın ilk medeniyeti, Türklerin de dünyanın ilk var oluşundan itibaren mevcudiyetine olduğuna müthiş derecede inanırdı. Mu Kıtası'yla ilgilenmesi de sırf bu sebepleydi. Mu Kıtası'nda ilk Türk kavimlerinin yaşadığını, bu kıtanın yok olması ve buradaki insanların Asya'nın batısına göç etmesiyle, Türklerin ilk defa Asya Kıtası'na ayak basmış olduklarına inanırdı. İşte bu sebeple Tahsin Mayatepek Bey'i Meksika'ya Büyükelçi olarak yollamış ve Mu Kıtası'yla ilgili çok geniş çalışmalarda bulunmasını istemişti.

1935–36 yıllarında bu incelemeleri yapan Tahsin Mayatepek, Atatürk'e muntazaman bilgiler yollayarak çalışmalarına devam ettiyse de, belli bir zaman sonra Atatürk bu beyin çalışmalarını saptırdığını sezerek geçici olarak sona erdirmiştir.

Atatürk, Türk Tarihi Tezi çalışmalarının Mu Kıtası'yla ilgili bölümü hakkında çok iddialı düşünceler üretmiştir.

Çünkü; tarih Türklerin hep Orta Asya'da doğup, oradan Batıya yayıldığını yazmıştır, ama o daha evvelde bahsettiğimiz gibi kesinlikle Orta Asya'da değil, başka bir yerden kopup buralara geldiklerini savunurdu. Savunduğu da Mu Kıtası batmadan Türklerin bu kıtada yaşamış olduklarıydı. Buna öylesine emin bir şekilde inanmıştı, ama maalesef bu yoğun araştırmaları, 1938 de son nefesini vermesiyle bitiverdi. Ve sonrasında maalesef devamı gelmedi. Bu çalışmalarına ondan sonra ne denli değer verildiğinden, ölümünden sonra onun çalışma mabedi olan kütüphanesinin kapısına koca kale kilidi vurularak akim hale getirildiğinden ileride

Levent Şahverdi Arşivi

açık ve seçik olarak bahsedeceğim. O hep 2000'li yıllardaki Türkiye'yi de düşünür ve hayal ederdi. Onun görmesine imkân yoktu, herhalde bende göremeyeceğim. Oğlum, torunlarım görecekler ve kendim gibi biliyorum, tarihimize ilgisizliğin artmasıyla üzülecek, ama çok üzülecekler. İnşallah büyük Atamın, Paşamın kemiklerini sızlatmazlar.

Bir gün Ankara'da Köşk'teyiz, kendileri kütüphanede yoğun bir tarih çalışmasında. Öğleden sonra bana dönerek, "Dışarıya haber ver, şehre dolaşmaya çıkıyoruz" dedi. Hemen kalem mahsusa haber verdim, hazırlanıldı ve iki araba ile çıkıldı. Zannedersem Kızılay taraflarında bir ortaokula geldik. Dur komutu verildi, durduk, arabalardan indik, okula girdik.

Kimseye haber verdirtmeden bir sınıfa giriverdik. Derste tarih dersi olmaz mı? Tahta başında bir talebe ve tahta üzerinde de bir koca Asya haritası asılı duruyor, Hoca şaşırmış vaziyette. Atatürk hocaya eliyle sus işareti yaparak talebeye döndü ve "Bir soru da benden sana" dedi ve ilave etti, "Son okuduğunuz bölüm hangisi?" Talebe çocuk heyecanla Türk tarihi demez mi? Ben şimdi ne olacak diye meraktan çatlayacağım. Zira Türk tarihi onun en çok okuduğu, en sevdiği ve en iyi bildiği bir mevzuuydu. Atatürk çocuğa "O zaman anlat bakalım, Türkler nereden, nerelere gelmiş" diye sorunca çocukcağız önce bir durakladı ve sonra "Efendim Türkler Asya göçebesidirler" filan diye konuşmaya başladı, Atatürk de "Ya demek öyle" diyerek bu sefer Tarih hocasına döndü "Muallim Bey, çocuk pek heyecanlı veya iyi çalışmamış, sorduğum soruyu siz tamamlar mısınız" diye sorunca Muallim Bey de heyecanlandı, şaşırdı ve ürkek ürkek "Paşam, Türklerin ilk Anayurdu Orta Asya'dır. O yıllarda Türkler orada göçebe hayatı yaşıyorlardı" gibi sözlere başlayınca Atatürk fena halde kızgın bir ifadeyle hocaya, "Muallim Bey, Türk Tarihi'ni talebelerime yanlış öğretiyorsunuz. Türk soyunun göçebelikten evvelki durumu neydi, hangi şartlarda göçebe hayatı geçirmişlerdi, bunları hiç merak edip, araştırdınız mı? Şimdi dinleyin, ben size anlatayım" diyerek haritanın başına geçti, eline harita sopasını aldı ve Orta Asya Türklerinin tarihiyle ilgili konuşmaya başladı. "Türkler, ilk anayurt olarak seçtiği Orta Asya, son derece soğuk ve sert bir iklime sahipti. İşte bu çok elverişsiz bir ortamda yaşamak için Türkler büyük mücadeleler vermişlerdir ve bu mücadeleyle de büyük bir disipline, dayanıklılığa, özgür ve çok bağımsız bir iradeye sahip

Levent Şahverdi Arşivi

olmuşlardı. Orta Asya'nın toprak yapısı dolayısıyla ekin ekme sıkıntıları olunca, uygun ekim arazileri, toprakları bulmak için atlı göçebe bir hayat tarzına itilmişler ve yaşamlarını bu sayede devam ettirmek mecburiyetinde kalmışlardı. Soğuk ve sert kış aylarında, *kışlak* tabir ettikleri yerlere, bahar ve yaz aylarında ise *yaylak* adı verilen verimli topraklara gitmişler ve bu şekilde hayatlarını devam ettirebilmişlerdi. Belli zaman sonra da, daha iyi ve daha verimli topraklar, daha iyi bir yaşam için, yeni ülkeler keşfedip, oraları fethetmek gibi istekleri doğmuş ve bunun neticesinde batıya doğru yavaş yavaş, yıllar süren mücadelelerle genişleyerek yayılmışlardı." Dersini verdikten sonra Muallim Bey'e dönerek, "Muallim Bey, işte göçebe hayatının gerçekleri bunlardır. Tarih, bir milletin öğrenmesi gereken en büyük gerçeğidir. Çocuklarımıza tarihimizi en doğru biçimde öğretmemiz lazımdır" deyince, Muallim Bey utana sıkıla o dönemki tarih kitabını getirdi ve Türklerin göçebe olduğunu yazan kısmı Atatürk'e gösterince, Atatürk iyice hiddetlendi "Tamam Muallim Bey tamam, sen benim anlattıklarımla idare et, biz bu kitabı hemen değiştirir, doğrusunu bastırtırız" dedi ve okuldan ayrıldık.

Nitekim bu olaydan sonra Maarif Vekaleti ve Türk Tarih Kurumu'nun yetkililerine talimat vererek bu hususta yeni bir ders kitabı hazırlanmasını istedi. Birkaç ay süren çalışmalar sonucu hazırlanan taslak köşke geldi.

Atatürk de zaten o günden itibaren Türklerin Orta Asya tarihiyle ilgili tüm yerli ve yabancı kitapları benden isteyerek büyük bir çalışma yapmıştı, hatta önemli bir kısmını da bana dikte ettirmişti. (Zaten yorgun veya çok çalıştığı zamanlar bu tür yazılarını, yazım güzel olduğundan bana not aldırır ve dikte ettirirdi).

Velhasıl Maarif yetkilileri, Tarih Kurumu uzmanlarının yaptığı çalışmalarla, kendi çalışmalarını bir araya getiren yeni bir kitap, bir yıl içinde tedrisata sunuldu. Türklerin göçebe olduğunu yazan kitap ise tedrisattan kaldırıldı.

Tarih okumak, tarih yazmak onun için büyük bir keyifti, zevkti. Okurken heyecanlanır ve çoğu zamanda beni yanına çağırarak yüksek sesle okur, okurdu. Kendinin dinlenmesinden de zevk alırdı.

Levent Şahverdi Arşivi

Türk dili çalışmaları

Atatürk Türk Tarih Kurumu'ndan sonra Türk diline yönelerek 12.07.1932 tarihinde ilk defa Türk Dil Kurumu'nu kurdurtmuştu. Bu işte uzman olan dil bilginlerini bularak bunları dil kurumuna aza yapmıştı.

İşte bu dil bilginleriyle Türk dilinin ana köklerini araştırtarak dilimize yerleşmiş olan Arapça, Farsça kelimelerden kurtulma çaresi arıyor ve bu kelimelerin karşıtı öz Türkçe kelimeleri bul-durmaya çalışıyordu.

Günlerce bu bilginlerle çalışmalar, toplantılar yapıyorduk. Her geçen gün çalışmalar meyvelerini vermeye başlamıştı.

Misal olarak Teşrin-i evvel, Teşrin-i sani, Kanun-i evvel, Kanun-i sani ayları yerine sırasıyla Ekim, Kasım, Aralık ve Ocak ayları isimleri bulunmuştur.

Bu, benzeri birçok yabancı kelimelerin köklerinin Türkçeden alındığını ispata çalıştığı bu toplantılarda bilhassa *Güneş Dil Teorisi*'nin çok üstünde durulurdu.

Dil çalışmalarının yoğun bir şekilde yapıldığı günlerden bir gün yine her zamanki soframız kurulmuş, kara tahtamız başköşede, tebeşirimizi, silgimizi her şeyi hazırlamışım.

Atatürk akşamüzerinden beri bir hiddet içerisindeydi, birkaç kere de bana sert konuştu ki, benim çok az muhatap olduğum durumdu bu.

Yemekten evvel beni çalışma odasına çağırdı ve hatırladığım kadar dışişlerinden gelen bir yazıyı elime verdiler ve "Oku bakalım" dediler. Yazıyı aldım, okumaya başladım, ama eski ve yeni terimler birbiri ardına kullanıldığı için manaları anlamaya imkân

Levent Şahverdi Arşivi

yoktu. Bu hususlarda günlerce beraber, gece gündüz demeden bilfiil çalıştığımız için kelime haznemde yüklü olması hasebiyle söke söke okurken birden "Kes" dedi ve "Bunlar ne biçim adamlar, ne yazdıklarını Allah bilir kendileri de bilemez. Neyse, akşam sofrada görürüz, bakarız" deyince içimden eyvah dedim, bu gece kıyamet kopacak. İşim bitince beni yolladı, ama akşam sofrada muhakkak tahta başında ol diye emri de verdi.

Sofrada misafirlerle yemek başlamasıyla beraber Atatürk anında o yazıyı çıkardı ve sofrada yanındakilerden başlayarak tek tek okutup, sormaya başladı. Misafirler tabii, kek, kük okudular, bazıları saçma sapan yorumlar yaptılar, hiç ses çıkarmadan dinledi, dinledi.

En son şimdi ismini pek hatırlayamadığım bir zata bizzat kendin oku, diye yazıyı verdi. O da okuyup anlamadığını belirtince hırsla masadan ayağa kalktı ve sinirle "Yahu biriniz de ne okuduğunuzu anlamadı; peki, kim anlayacak? Şimdi ne yapmamız lazım" deyince o zat "Paşam siz bilirsiniz, biz sizin bildiğiniz şekilde hallederiz" der demez tepkisi müthiş sert oldu ve "Siz bilmeden halkım nasıl bilecek, bu işleri de hep ben mi halledeceğim? Tamam tamam, yemek bitmiştir" diyerek sofradakileri kovmaktan beter ederek yolladı. Sadece iki kişiyi bıraktı ki onlarda dil âlimi iki beydi. Onlarla biraz sohbet etti, bana bazı şeyler yazdırttı, okuttu, yemeğine, içkisine devam etti, gece bayağı uzadı. Bilahare iki misafirinden birini de yolladı, tek kişi kaldı, ama vakit de bayağı ilerlemişti, "Hadi çıkıp biraz bahçede dolaşalım" deyince kalktılar bahçeye çıktılar, bende tabii hemen arkalarından birkaç adım öteden takipteyim. Konuşa konuşa yürürken birden durdu ve "Gazi Enstitüsü'nden Türk dili üzerinde bilgili birkaç genç bulun, bana yollayın" dedi, ama siniri hâlâ bitmemişti. Ağaç dallarını kopartıyor, kırıyor, atıyor, yine kopartıyor, yine atıyordu. Bana dönerek "Nuri, gelecek çocukları takip edin ve bana getirin" dedi ve ilave etti "Sen beyleri yolcu et, ben yatmaya gidiyorum." Misafirleri yolcu ettim, gittiler.

İki gün sonra çağrılan iki Gazi terbiyeli genç talebe geldi, hemen alıp Atatürk'e getirdim. Çalışma odasına aldık ve tam iki gün bu gençlerle geç vakitlere kadar beraberce çalıştık. İşte bu çalışmalar sonucu Güneş Dil Teorisi'nin temelleri atılmıştı. Teorinin ana hatlarını bizzat bana yazdırtmıştı. Şimdi tam metinlerini hatırlayamıyorum, ama tam dört ana maddeydi ve ana fikri şuydu:

Dünyadaki tüm dillerin hepsi Türk dilinden doğmuş, çıkmış ve yayılmıştı. Dünyadaki tüm dillerin bizde bir karşılığı muhakkak

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk, Afet İnan'la dil ve tarih çalışmaları sırasında (Nuri Ulusu, Afet İnan'ın sağında, arkada).

vardır. Bunları muhakkak bulmalıyız ve kelime haznemizi arttırmalıyız ki, böylece dünyadaki dillerin arasında en çok bizim Türk dilimiz bilinsin ve konuşulsun.

Dil Tarih Fakültesi'nin bu hususta yaptığı çalışmalarda bu belgelerin büyük bir yeri olduğunu sanıyorum.

1932 yılında tertiplemiş olduğu 1. Türk Dil Kurultayı'nda, dil devrimi başladığını, Türkçedeki tüm yabancı kelimelerin atılması gerektiğini vurgulayan Atatürk, Türk dili hakkındaki çalışmaları daha da arttırarak, yaptığı 3. Türk Dil Kurultayı'nda, Güneş-Dil Teorisi ile yabancı tüm kelimelere son verilerek, Türkçe kelimelerin kullanılması kabul edilmişti. Bu kurultaya dönemin Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan ile Abdülhak Hamit Tarhan da iştirak etmişler ve toplantı sonunda Türk Dil Kurultayı'nın adı Türk Dil Kurumu olarak değiştirilmişti. Bu da Türk dili için yeni bir reformdu. Bu çalışmaların sonunda da netice olarak 26.09.1933'de de ilk Türk Dil Bayramı kutlaması yapılmıştı.

Atatürk'ün Güneş-Dil Teorisi'nin üzerinde daha sonra da çok fazla çalışmaları olmuştu, ama maalesef ömrü yetmediği için, bu çalışmalarının sonunu getirememiştir.

Atatürk'ün ölümünden sonra, bu Güneş Dil Teorisi maalesef ders olarak okutulduğu Fakültelerde (Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi) bir müddet sonra yavaş yavaş kaldırıldı ve bitirildi, gitti.

Levent Şahverdi Arşivi

Türk Dil Kurumu dergisi kapağı
(Sol alttaki resimde, ayakta Nuri Ulusu görülebilir).

Geriye ne mi kaldı? Yalnız Türkiye'de konuşulan Türkçe. Halbuki, o neler neler tahayyül ediyordu. Yazık çok yazık oldu o geceli gündüzlü Türk dili çalışmalarına.

Atatürk'ün Harf İnkılâbı çalışmaları ve ilk Türkçe Nutuk

Bu dil çalışmalarının bir devamı olarak da aynı zamanda yeni öz Türkçe harflerin kullanımı da gündeme gelmişti. Atatürk işte bu çok önemli reform içinde hemen düğmeye basılması talimatını vermişti.

Atatürk'ü tanıdığım günden itibaren eski Türkçenin fevkalade aleyhindeydi. Yazılması, okunması zor olan bu lisanın bir an önce kaldırılması için hep fikirler üretir ve uzun uzun tartışmalar, münazaralar yapardı, ama yapılacak işler öylesine fazlaydı ki; içteki düşmanlar, cumhuriyet ve demokrasi karşıtı insanlar, Atatürk'e karşı yoğun çalışmalar ve hareketler içindeyken ve bunlarla uğraşmak onu fazlasıyla meşgul ederken... Ama o yoğun çalışma temposu ve azmiyle, cesaretiyle hepsinin üstesinden geliyordu. İç mihraklara karşı amansız bir mücadele vererek onları tek tek yola getiriyor veya yok ediyordu. Adeta önünde durulması mümkün olmayan bir sel gibi hızla akıp gidiyordu, gidiyordu ama, bu gidişin beraberinde onca reformu da yapabiliyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

İşte Harf İnkılabı da bunların en önemlilerinden biriydi. 1928 yıllarıydı. Harf İnkılâbı'nın artık zamanı geldiğine inanmış ve hemen çalışmalara başlanması emrini vermişti. Ve bu çalışmalara paralel olarak 26.06.1928 tarihinde ilk dil encümeni toplantısını yapmıştık

Atatürk harf devrimini ta çocukluk, gençlik yıllarından beri tasarladığını her fırsatta beyan ederdi. Tabiriyle hep "Cihanşümul harfleri bulup ona göre yeni harf düzenlemeleri yapmamız gerekir" derdi.

Hatta İsmet Paşa'nın "Paşam, bunun için uzun yıllar gerekir" sözüne karşılık, iddialı bir şekilde "Ben bunu altı ayda bitiririm" diyerek altı ayda da bitirmesi, İsmet Paşa'yı da etrafındakileri de çok şaşırtmıştı.

Bu hususdaki çalışmalar Dolmabahçe Sarayı'nda ilk defa başlatılmıştı. Zamanın âlimlerinin toplanmasını emir buyurdular, hepsini tek tek Atatürk tespit etmişti. Tabii bu hususta da, her çalışmasında yanında olan beni, bu çalışmalarının hep, ama hep içinde tuttu. Zaman zaman Atatürk'ün katılmadığı toplantı veya çalışmalara ben de pek gitmek, katılmak istemezdim. Çünkü bu âlimler, kendilerine nazaran biraz cahil bulduklarını, pek açıklamaya cesaret etmeseler de, zaman zaman istihzalı sözlerle bana ima ederlerdi. Bu da beni incitirdi, ama tek laf veya harekette bulunmaz, sadece bana verilen görevi yapardım. Zaten çalışmaların çoğunu Atatürk bana dikte ettirirdi.

Bir gün beni sarayın çalışma odasına çağırttı; gittim, "Nuri, benim katılmadığım dil çalışmalarına sen de pek katılmıyor, hastalık vs. bahanelerde bulunuyormuşsun, sakın hayır deme, İbrahim bana her şeyi anlattı. Bundan sonra her çalışmaya sen de gireceksin, ben olayım veya olmayayım, kesinlikle bu bir emirdir ona göre, tamam mı?" demesiyle kıpkırmızı oluverdim. Bir iki yutkunup cesaretlenerek "Paşam, sizin emirleriniz her zaman benim ve arkadaşlarım için başımızın üstündedir. Öl deseniz de anında sizin için canımızı veririz, ama bu beyefendiler beni biraz hakir görüyorlar. Gerçi haklılar, benim onlar kadar yüksek tahsil terbiyem, tecrübem, bilgim belki yok, ama ben de çok okuyor, çok çalışıyorum, dikte çalışmalarını da zaten hep bana yaptırıyorlar, elimden geldiğince çalışıyorum. Bu sebeple siz olmadığınızda katılmak pek içimden gelmiyordu. Zaten onlar da beni bu sizin olmadığınız toplantılara hiç çağırtmıyorlardı. Bu sebeple katılamıyordum, ama artık siz emrediyorsunuz hepsine katılacağım, affedersiniz" dedim.

Gülerek yanına çağırdı, yanağımı eliyle okşadı ve de "Sen ve

Levent Şahverdi Arşivi

arkadaşların benim en sadık, en bilgili âlimlerimsiniz, tamam mı çocuk; hadi bakalım marş marş" diyerek beni yolladı.

Odadan nasıl çıktığımı bilemeden doğru içeriye, arkadaşlarımın yanına gittim. Bulur bulmaz Sofracıbaşı İbrahim'e "Aşkolsun İbrahimciğim, benim için Paşa'ya neler söylemişsin" dememe fırsat vermeden, kendisi hemen yanıma geldi, boynuma sarıldı ve "Nuri kardeşim, bu bir dedikodu falan değildi, senin nasıl zeki, çalışkan ve de bilgili olarak bu yeni Türkçe dil çalışmalarına katkıda bulunduğunu hepimiz çok iyi biliyor ve görüyoruz. Âlimlerin senden pek hoşlanmadıkları, seni hor gördükleri de meydanda. Sana gelecek her laf bize de gelmiş sayılır, öyle değil mi? Sen de bana öyle yapsalardı, hemen Ata'ya gidip anlatmaz, beni müdafaa etmez miydin? Ben de işte arkadaşlarımla görüşüp, karar aldıktan sonra geçen akşam yemekten sonra Paşa'ya bir bir anlattım. O da dikkatle dinledi ve bitirince de bana dönerek, "Ya, demek böyle; ben de Nuri neden ara sıra toplantılara katılmıyor, dikte çalışmalarında bulunmuyor diye merak ediyordum, hatta çağırıp biraz da haşlayacaktım, iyi oldu İbrahim, aferin sana. Ben size inanıyorum, şimdi çağırır onunla konuşurum" dedi. "İşte o sebeple de seni çağırttı. Yanlış mı yaptık, kardeşim?" deyince ben de hemen sarıldım ve "Yanlış yapar mısın, kardeşim sağ ol, ama keşke bana da bir nebze söyleseydin de bu kadar çok şaşırmasaydım" diyerek bu olaya noktayı koyduk.

Ondan sonra artık ne oldu bilemem, âlim beyefendiler her toplantı ve çalışmadan evvel özel kalemle bana haber gönderterek tüm çalışmalara katılmamı sağladılar. Ben de hepsine çok şükür, Allah sağlık verdi katıldım, çalıştım, yazdım, okudum, dikte ettim.

Sonunda tüm âlimlerin ve de bakanlar kurulunun tasdiki, meclisin kabulüyle Yeni Türk Harfleri Kanunu kabul edildi ve çetrefilli, yazması, okuması, anlatılması, anlaşılması zor harfler gitti, yerine modern Türkiye'nin modern yeni Türkçe alfabesinin yeni harfleri geldi.

Ankara'ya döndük. Atatürk özel kalem vasıtasıyla Riyaset-i Cumhur Orkestrası Şefi Miralay Zeki Bey'in çağırtılmasını istedi. Derhal talimatı yerine getirildi ve Zeki Bey alelacele bulundu ve köşke getirildi.

Atatürk şefi köşkün kapısında karşıladı, iki sandalye istetti, derhal getirildi. "Zeki Bey, gel bakalım biraz oturup sohbet edelim" dedi ve onlara ikramda bulunulmasını emretti. Kendisine kahve, Zeki Bey'e de çay istedi, çayı geldi, bana da dönerek "Nuri, sen de kâğıt kalem al, yanımıza gel" dedi.

Ben hemen gidip kâğıt ve kalemimi tedarik ettim, yanlarına

Levent Şahverdi Arşivi

Dil Kurultayı'nda (Nuri Ulusu arkada, ayakta.)

geldiğimde Atatürk yeni harfleri ağzıyla tek tek okuyor, Zeki Bey de mır mır bir şeyler mırıldanıyordu. Şaşırdım, ne oluyor diye. Bana döndü ve "Zeki Bey'i al, çalışma odasına gidin, o ne isteyeceğini biliyor" dedi. Zeki Bey'e teşekkür etti ve ayrıldı.

Zeki Bey'le çalışma odasına gittik, istediği şeyleri verdim, ama meraktaydım. Zeki Bey'e "Hocam, Paşamız ne istedi, ne emretti" diye sordum. Zeki Bey gülerek "Paşam Alfabe Marşı bestelememi istedi, ona çalışıp bir beste yapacağım. Bir hafta mühlet istedim, çalışıp hazırlanıp geleceğim" deyince kulaklarıma inanamadım. Allahım yarabbi, kimin aklına gelirdi bu Alfabe Marşı? Şaşırıp kaldım ve kendisini arkadaşlarımla uğurladım.

Akşam Paşa beni çağırtmış, hemen gittim. Kütüphanedeydi. "Zeki Bey'i niye çağırttım biliyor musun, Nuri" dedi. "Evet Paşam, Zeki Bey anlattı" deyince "Bak oğlum, en iyi öğrenme kulakla olur, tekrarla olur. Bu marşı Zeki Bey biliyorum çok iyi besteleyecek ve ben de her yerde çaldıracağım" dedi.

Nitekim bir hafta sonra Zeki Bey geldi. Elinde Alfabe Marşı'nın notaları hazırlanmıştı. Çalışma odasına geçildi ve Zeki Bey nota ve makamı ile *Alfabe Marşı*'nı okumaya başladı. Bitince Atatürk eliyle alkış tuttu ve "Aferin Zeki Bey, aferin, işte bu kadar güzel olur. Şimdi bir de bandoyla birkaç gün çalışın ve gelin" dedi.

Birkaç gün sonra bando geldi ve Zeki Bey'in şefliğinde müthiş bir Alfabe Marşı çalmaya başladı. (A, O, U, I)-(E, Ö, Ü, İ)-(B, C, Ç, D, F)-(G, H, J, K, L)-(M, N, P, R, S) – (Ş, T, V, Y, Z)

Birkaç kere peş peşe çaldırdı ve zevkle dinledi. Dinlerken aldığı keyif gözlerinden okunuyordu. Biz de aynı mutluluğu, keyfi onunla paylaşıyorduk. Bir ara baktım başta İbrahim olmak üzere benim ve tüm arkadaşlarımızın gözleri dolmuştu. Dokunsalar ağlayacak duruma gelmiştik.

Levent Şahverdi Arşivi

Allahım, bu ne zekâydı, bu ne pratik zekâydı. Halkını, insanını nasıl iyi tanıyor ve onları nasıl çok seviyordu.

Bu marş günlerce Meclis bahçesinde Kızılay Meydanı'nda her gün akşamüstleri ve akşamları bando eşliğiyle güm güm çalındı ve söylendi.

Ankara halkı marşı o kadar benimsemişti ki sokakta dolaşan halkın ağzına adeta sakız olmuştu bu marş. Sonra da tüm yurda da yayıldı ve marşla birlikte alfabe de Türk insanının aklına yerleşti.

Bilahare okullarımızda yavrularımızın beyinlerine yerleşti. Türk gençliği Atası sayesinde o eski kargacık burgacık anlaşılmaması, anlatması zor harfler yerine alfabesine, Yeni Türkçe'ye kavuştu ve bu günlere kadar gelindi.

* * *

İstanbul'da da ilk Türk harfleri, 09.08.1928 tarihinde İstanbul'da Sarayburnu Parkı'nda tertiplenen çok büyük bir şenlikle halka ilk defa tanıtılmıştı. Bu tanıtımla ilgili olarak vermiş olduğu ilk Türk harfleri nutku, İstanbullular tarafından fevkalade ilgiyle karşılanmıştı. Bu nutkunun bir yerinde İstanbullulara, "Bu yeni harfleri öğrenmekle siz beni, bende sizleri daha iyi tanıyacak ve Türk halkı olarak birbirimizle çok daha iyi anlaşacağız" demesi büyük alkışlarla karşılanmıştı.

O gün Sarayburnu'nda bu Türkçe okuma nutkuna zaman zaman da milletvekili Falih Rıfkı Bey'de katılarak, katkıda bulunmuştu.

Atatürk, nutku bitirdikten sonra, Gülhane Parkı'nda devam eden bu şenliklere katılan halkın arasında, adeta onlardan biri olarak iştirak etmişti. Hatta bir ara, bir kadeh içkiyi de eline alarak, etrafına toplanan halkına, "Bu içkiyi bundan evvel gizli gizli içerek sizleri kandıran sahtekârlar gibi değil, işte açıkça hiç saklamadan, içinizden biri gibi, bir vatandaş olarak içiyorum. Şerefinize!" diyerek kadehini kaldırıp içmesi, onun bu yeni harf reformundan ne denli mutlu olduğunun ve keyif aldığının ve de halkına karşı ne derece dürüst olduğunun açık bir göstergesidir.

Bu nutuktan sonra, 29 Ağustos 1928'de Dolmabahçe'de süferâ (elçiler, sefirler) salonunda kara tahta önünde, yine Türk harfleri üzerine büyük bir toplantı yapılmıştı. Tüm devlet erkânının, dil ve bilim adamlarının katıldığı bu büyük toplantı da, bende bizzat Atatürk'ün çok yanında bulunarak, yapılan tüm çalışmaların hep içinde olmuştum.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu çalışmalar ve toplantılardan sonra, yeni Türk harfleri kanunu, 01.11.1928 tarihinde 28 harf olarak TBMM'de resmen kabul edildi. 28 harfe bilahare Ğ de ilaveyle 29 harf olmuştur.

Halkla beraber bizim köşk müstahdemi tüm çalışanlar da, Köşk Yaverlik Dairesi önünde açık havada ders almaya başladı.

Büyük önderin, Başöğretmen Atatürk'ün ve yaver Şükrü Bey'in yardımcılığında on beşer kişilik gruplar teşkil edildi. Başta ben ve de yanıma da birkaç arkadaşımı almak üzere bu gruplara öğretmek vazifesi de bize tevdi edildi. Günlerce karatahta başında bu arkadaşlara yeni harfleri, alfabeyi öğrettik, ama iki kişi haricinde. Bunlardan biri, geri zekâlı Bekir Çavuş diğeri de Arap Nesip Efendi'ydi. Allah rahmet eylesin, ne yaptık ettik ama maalesef bu ikisine öğretemedik. Hele çalışmalarda Nesip Efendi öyle komik şeyler söylerdi ki, günlerce gülerdik.

Belli bir çalışma takviminden sonra diğer tüm gruplarla birlikte Atatürk bir gün sınav yaptı. Tek tek sordu, aldığı cevaplarla mutlu oldu ve kurs dağıldı. Sadece bahsettiğim Arap Nesip Efendi ve geri zekâlı Bekir Çavuş dışında tüm köşkteki okuma ve yazma bilmeyen müstahdemlerin hepsi okuryazar oldu ve bize, Atatürk'e yaşadıkları müddet zarfında hep dua ettiler.

Atatürk Arapça kökenli kelimelere karşı müthiş alerjisi vardı. Arapça harfleri, eski hukuki terimleri, hiç kullanmak ve kullandırmak istemezdi. O kadar ki, kendi adı Kemal'i bile Arapça kökenli olduğu için değiştirmeyi düşünmüştü. Bu mevzuda kütüphanede bayağı kafa yorduğuna bizzat şahit olmuşumdur. "Kemal mi? Kamal mi?" diye kendi kendine konuşur, sorardı. Hatta bir ara Kamal adını kullanarak kendine az miktarda kart dahi bastırmış, ama pek kullanmamıştı. Bilahare 1934'teki yasayla aldığı Atatürk soyadının başına sadece K. Harfini koyarak K.Atatürk olarak imzalarını atarak bu probleme de çare bulmuştu. Bazen de G.M.K.'yi kullanırdı.

Yeni Türkçenin kullanıma başlamasıyla birlikte Atatürk, bu hususta Ankara'da ve İstanbul'da sık sık arkadaşları ve ilim irfan sahibi kişilerle bir araya gelerek uzun uzun tartışmalar, münazaralar yapıyordu.

İstanbul'a geldiğimiz bir gün, Florya Köşkü'ndeyiz. Bir gece Vali Muhittin Üstündağ Bey de misafirler arasındaydı. Konuşmalar arasında Vali Bey Atatürk'e, ismini şimdi pek hatırlayamadığım bir arkadaşının davet edilirse faydalı olacağını beyan etti. Atatürk

Levent Şahverdi Arşivi

neyin nesi olduğunu sordu, Vali Bey de iyi bir ilim adamı olduğunu beyan edince hemen bu gece getirelim, diyerek bize talimatı verdi. Ben yanıma bir sivil polis memuru alıp motora atlayarak doğru adamın oturduğu Büyükada'ya hareket ettik. Aldığımız talimat, yaptığı en son çalışmaları da yanında getirmesiydi. Adaya varınca indik, adrese ulaştık, Beyefendiye Atatürk'ün talimatını ilettik. Çok şaşırdı, eli ayağına biraz dolaştı, ama Vali Bey'in tavassutunu filan anlatınca biraz rahatladı. Son çalışmaları neyse onları toparladı, giyindi, kuşandı, tekrar motora atladık doğru Florya.

Gelince içeri haber verdim, gelsin, buyursunlar talimatıyla ilim adamı bey salona girdi. Atatürk gayet ilgiyle karşıladı, oturttu, hal hatır sordu ve sonra da çalışmalarını görmek istedi. Daha ilk sayfaları açar açmaz ben kıyametin kopacağını adeta hissettim, zira tüm yazımlar Arap harfleriyle yazılmıştı. Nitekim Atatürk görür görmez, öyle bir hiddetlendi ki, Valiye dönerek "Yahu bu ne biçim bilim adamı, hiç mi? bizim inkılâplarımızı takip etmiyor, benimsemiyor, biz boşuna mı bu yeni harfleri icat ettik. Yazık, çok yazık..." O kadar hiddetlenmişti ki, sofradakiler ve Vali de suspus olmuştu. Kim bilir, Vali bu adamı nereden davet ettirdim diye içinden kendi kendine kızıyordu. Misafir bilim adamı iyice büzülmüş vaziyette birkaç kelime ettiyse de, Atatürk bize doğru döndü ve "Alın götürün" dedi. Yine ben kibarca adamcağızı alıp, dışarı çıkardım ve tam motora binecekken İbrahim geldi ve "Biraz bekleyin" dedi. Şaşırdık, adamcağız ürktü. Birkaç dakika geçmedi ki Atatürk yanımıza geldi. O sinirli hali geçmiş, gayet sakin ve olumlu bir şekilde adama dönerek "Biraz sert konuştum, kırılmadınız, değil mi? bu yeni harfler konusunda bayağı titiz davranmam gerekiyor. Sofrada bulunanlardan bir kısmına da size davrandığım gibi sert uyarılarda bulunmuştum, o sebeple size aynı şekilde davranmam gerekiyordu, inanıyorum ki bu güzel çalışmalarınız yeni harflerimiz ve yeni Türkçemizle daha çok kıymet kazanacaktır" dedi ve omzunu okşadı, elini sıktı ve "Hadi hayırlı yolculuklar, beyi evine teslim edin" diye talimatı verdi.

Motor hareket etti, ayrıldık. Bir müddet adamcağız konuşamadı, ama gözleri dolu dolu olmuştu. Biraz sonra bize dönerek "Ne mutlu böyle büyük bir adamın yanında görev yapıyorsunuz, tanıdıktan sonra Atatürk'e bir kere daha hayran oldum, bana ne güzel bir ders verdi. Önce utandırdı, sonrada gönlümü aldı" diye biraz sohbetten sonra adaya vardık, evine teslim ettik.

O Harf İnkılâbı döneminde, her dakika yanı başında olduğum için, Atatürk'ün bu hassasiyetini en iyi bilenlerden biri bendim.

Levent Şahverdi Arşivi

Vali Bey herhalde çağırdığına, çağıracağına bin pişman olmuştu, ama en ufak teferruatı da düşünmesi gerekirdi. Çünkü Atatürk hiç kimsenin aklına gelmeyen en küçük detaylara inebilen bir zekâya sahipti. Bizi de hep öyle yetiştirmişti. Aksi halde uzun yıllar yanında görev yapabilir miydik? Asla...

Yoğun çalışma günlerinden bir gün kütüphanede çalışıyor.

Meşgul olduğu *Bayönder* adlı piyesin yazımını kontrol ediyordu, o kadar ki tek tek okuyor, gerekli tashihleri yapıyor, okuyor, tekrar okuyordu. Bir ara bana seslendi "Bay ne demektir, biliyor musun? Dur, bekle, cevabını ben vereyim. Saygıya, hürmete layık insan, erkek demektir; bayan da, aynı saygı ve hürmete layık olan kadın demektir. Bundan böyle artık erkeklere bay, kadınlarımıza bayan diye hitap edeceğiz." O sırada içeri giren ve konuşmayı dinleyen Sofracıbaşımız İbrahim söz istedi ve "Peki kadınlara bayan dediğimizde hem madam hem matmazel mi olacak? Matmazele de ayrı bir hitap daha iyi olmaz mı Paşam?" deyince "İbrahim, belki haklısın, ama bir kadını evlenmeden önce ve sonrasında iki ayrı insan saymak bence çağdışı bir olaydır. Bugünkü medeniyette bu düşünülemez" dedi ve eline kalemi alarak "Genelde erkek için bay, kadın için bayan denecek. Artık bey, beyim, efendi, kadın, hanım yok" dedi.

Nitekim birkaç gün sonra çıkan bir kanunla bu eski tabirler komple kaldırılmıştı, ama bay ve bayan diye kullanma tabiri kanuna Atatürk'ün isteğiyle konmamıştı. "Bunu kanunla emretmek olmaz. Bu benim isteğimdir, kararı zaman içinde milletim versin" diyerek konuyu kapatmıştı. Hani diktatörlük... İşte onun demokrasiye, milletine inancını gösteren somut bir hatırası.

* * *

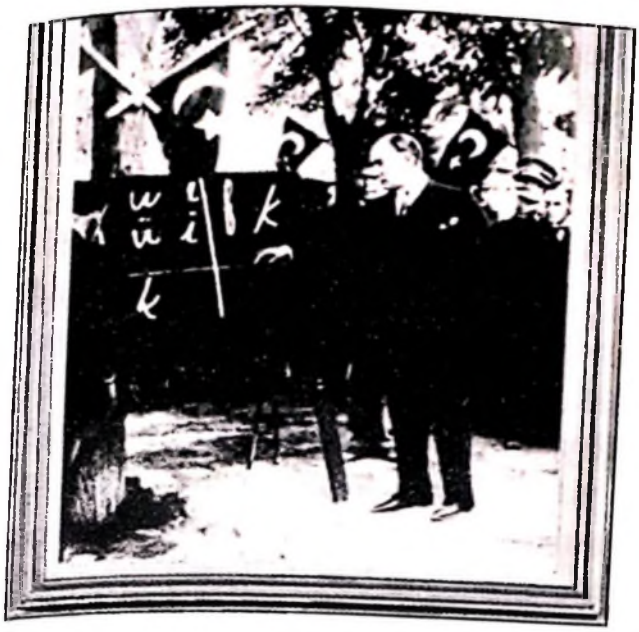
Bir yaz gecesi Dolmabahçe Sarayı'ndayız.

Müthiş bir davet vardı. Diplomatlar, mebuslar, gazeteciler, ticaret mensubu kişiler, yabancı elçilik mensupları velhasıl bayağı kalabalık bir topluluğu davet etmişti.

Davet sebebini en başta ben olmak üzere üç beş kişiden başka kimse bilmiyor ve herkes merak ediyordu.

Hazırlık yeni Türk harfleriyle ilgiliydi. Ben gündüzden büyük salonun bir köşesinde bizim meşhur karatahtamızı, tebeşir ve silgimizi hazır etmiştim önüne de bir perde çekerek kapatmıştım.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'le Yeni Türk Alfabesi çalışması. L'illustration dergisinin 13 ekim 1928 tarihli kapağındaki fotoğrafı. (Solda, tahta başında yazan Nuri Ulusu.)

Davet masalarda, bar bölümünde, tüm haşmetiyle sürüyordu, içkiler su gibi akıyordu. Belli bir zaman sonra Atatürk'ün talimatıyla misafirler yavaş yavaş büyük salona doğru yönlendirildiler, herkes ne olduğunu bilemeden salonu doldurmaya başladı. En son kişi de gelince, Atatürk oturduğu koltuktan ayağa kalktı, aniden ciddileşti, yüzü gerildi ve davetlilere dönerek "Şimdi tarihi bir olaya şahitlik edeceksiniz" dedi ve benim hazırladığım bölüme gelerek perdenin ipini çekmesiyle koca kara tahta ve yanında ben ortada kalıverdik. Tebeşiri eline aldı ve "Latin Alfabesinin ilk harfi bu diye bağırarak A harfini tahtaya yazdı. Arkasındanda B-C-D diye devam ediyor ve tüm davetlilere de koro halinde tekrar ettiriyordu. Bu böyle bir müddet devam etti. Salonda o içkili, sesli, eğlenceli hava, yerini büyük bir sessizliğe bırakmıştı. Sadece Atatürk'ün sesi ve harfler duyuluyordu. Müthiş bir manzaraydı bu. Yabancılarsa önce biraz dinlediler, ama sonra sıkılmış olacaklar ki dışarı çıkıp, sonra tekrar giriyor ve vaziyeti idare ediyorlardı.

Bilahare imtihan başladı. Tüm misafirleri, diplomatları tek tek tahtaya davet ediyor Latin harfleriyle adlarını tahtaya yazmalarını istiyordu. Yazamayan olursa, bana işaret ediyor ve ben hemen yazıverince hiç sesini çıkarmıyor, ama istihzalı istihzalı gülerek devam ettiriyordu. Adeta herkesi hipnotize etmişti, salonun tek hâkimiydi. Saatler sonra Atatürk tekrar tahtanın başına geldi, elindeki tebeşiri bıraktı ve başıyla selam vererek tanıtımını bitirdi.

Garsonlar, misafirleri tekrar bara davet etti. Bu arada bir ya-

Levent Şahverdi Arşivi

bancı misafir içkinin tesiriyle "Bizim burada ne işimiz var" gibisinden bir laf edince Atatürk kahkahayla "Yahu bu adam bir tarihe tanıklık ediyor, farkında değil" diye verdiği cevabı duyanlar bize ilettiler.

İşte ben de bu tarihe tanıklık etmiştim. Hem de Atatürkümün yanı başında, yardımcı bir aktör gibi. O günü hiç, ama hiç unutamam.

Bu harf ve alfabe tanıtımı dalga dalga her yöne dağılmıştı. O alfabe seferberliğini başlatmıştı.

Atatürk ilmi mevzularda sofrada konuşma yaptıkları zaman oturdukları mahalin tam karşında bulunan yazı tahtasına söylediklerinin yazılması için hemen hemen hep beni görevlendirirdi. Akşam sofraya oturulunca ben de derhal elime tebeşiri alır, yazı tahtasının önüne geçer ve verilecek emri beklerdim.

Bir gece aynı durumda hazır beklerken aniden "Yaz bakalım Nuri, ser levha olarak Gerilla" diye emir buyurdular.

Ben söylediklerini aceleyle, ama dikkatlice yazıyor bilahare kendileri de yazılanları okuyarak devam ediyorlardı. Bir hayli uzun olan mevzuu yazmaktan parmaklarım adeta uyuşmuş, tebeşiri tutamaz hale gelmiştim ki, vazifemin bittiğini ve istirahat etmek üzere gidebileceğimi emir buyurdular.

Sofranın sağ tarafında oturan merhum Kazım Özalp Paşa Atatürk'e hitaben "Paşam, saat tuttum, tam dört saat çocuğa yazı yazdırdınız" söylemine Paşa'nın "Onlar benim, ülkemin çocukları, yorulmazlar" cevabının büyük mutluluğu ile salonu terk ettim. Devam ettirse sabaha kadar da yazardım. Çünkü o benim Atatürkümdü.

Evet, Atatürk'ün sofrası bir ilim sofrasıydı. Orada memleket, millet meselesi hakkında düşünce ve fikirler konuşulur tartışılır, geç saatlere kadar konudan konuya geçilir ve vaktin nasıl geçtiğini biz dâhil hiç kimse anlayamazdı.

Gayet güzel konuşan Atatürkümüzü herkes hepimiz ağzı açık hayranlıkla dinler ve daima onun konuşmasını, anlatmasını arzu ederdik.

Tarih, dil ve aritmetik, geometri vb. gibi ilmi mevzularda söylediklerini bir de karşısında tahtada görebilmesi için döner, muşamba yazı tahtaları yaptırılıp Dolmabahçe Sarayı, Florya Deniz Köşkü ve Çankaya Köşkü'ne getirilirdi. Yazdırır, okutturur, tartıştırır, kısaca herkesin belleğine o konuları çıkmayacak şekilde yerleştirir ve de bundan büyük haz alırdı.

Her akşam için lüzumu olan kitaplar, kâğıt ve kalemleri ben hazırlar ve tahtanın başında, elimde tebeşir beklerdim. "Yaz çocuk" diye emir buyurursa derhal işe başlar ve ağzından çıkan

Levent Şahverdi Arşivi

her kelimeyi kaçırmayarak süratle yazardım. Yazılanları tekrar okuduktan sonra, muşamba kaplı tahta arkaya döner, öne temiz taraf çıkar ve yazıya devam ederdim. Bu saatlerce devam ederdi, hem de fasılasız.

Ellerim uyuşurdu, ama onun emrini yerine getirmek ve onun huzurunda söylediklerini yazmak, duymak bana gurur verirdi. Benim yazımın her hitamından sonra misafirlere dönerek "Cucuk ne güzel yazıyor, değil mi?" diye beni onurlandırırdı. Bu itibarla ne ayakta saatlerce durmanın ne de yazmanın yorgunluğunu hiç hissetmezdim.

Allahım, keşke daha uzun yaşasaydı da ben de saatlerce, günlerce yazsaydım, yazsaydım.

Atatürk'ün bu yazı tahtasını sıkça yeni adlar verme çalışmalarında da kullanırdı. Verilecek isimler yazılır, çizilir tekrar yazılır sonunda hakiki ve en doğru ismi bulunurdu.

En güzel misallerden Sus, Trak, Marakaz, Etrüsk, Tırhan, Suvat ve Ülev gemilerinde bu isimleri Atatürk yazı tahtasında bana yazdırarak bulmuş ve tahtada birkaç kere bizzat okuyarak karar vermiştir. Zamanında başvekiline sipariş edilen bu gemilere bu isimlerin verilmesini emir buyurmuştu.

Yine Sümerbank, Etibank, vs. gibi kuruluşlara da isimleri o yazı tahtasında verilmişti.

Saldıray, Baturay, Yıldıray deniz altılarına da yine isimleri Atatürk bizzat seçerek vermişti.

Atatürk bir gün kütüphanede çalışırken su ile alakalı bir mevzuu üzerinde meşguldü. Önündeki lügatten de suya müteallik kelimeleri bulup çıkarıp, yüksek sesle söylemekteydi. Ben de tam arkasında ve ayakta dikkatle dinliyor ve izliyordum. Başar, Barduk, sözleri henüz ağzından çıkmıştı ki ben "Baraj" diye söze karıştım. Başını hafifçe bana doğru çevirdi ve "Evet, tamam aferin çocuk" dedi.

Atatürk kütüphane de bu gibi mevzular üzerine çalıştıkları zaman ben hangi mevzuda çalışıldığını, neler gerektiğini, hangi lügatin lazım olduğunu bilmek için kendisini çok dikkatle izlerdim.

Çünkü akşam sofrada o mevzuu arkadaşlarıyla görüşürken benden muhakkak gerekli notları ve bilgileri isterdi. Ben de derhal kendisine takdim ettiğimde çok memnun olur ve "Aferin cucuk" diye de sık sık taltif ederdi.

Aynı günün gecesi onlar konuşurken, benim bir vazifem olmadığı için, fırsattan istifade, köşkün giriş kısmındaki masalardan birine

Levent Şahverdi Arşivi

oturdum ve de *barıj* kelimesi hakkında güneş dil teorisi metodu ile yazmaya başladım. Merhum Falih Rıfkı Bey tuvalete girip çıktığında benim hararetli hararetli çalışmam nazarı dikkatini celp etmiş başının ucuna gelerek "Ne yapıyorsun Nuri" dedi. Ben de "Baraj kelimesi hakkında bir yazı kaleme alıyorum" diye cevapladım.

Salona girip, sofrada yerine oturan merhum "Paşam, Nuri dışarıda 'Baraj' hakkında bir yazı yazıyor" demesi üzerine, Atatürk "Derhal Nuri'yi çağırın" diye emir buyurunca, içeri girdim. Bana "Yazdıklarını al ve hemen yanıma gel" dedi. Çalışmalarımı aldım, odaya girdim ve yanına gelerek kendilerine verdim. Okudular, Falih Rıfkı Bey'e de vererek bir iki noktasını tashih ettiler. Bana ferdası gün çıkacak Ulus Gazetesi'nde neşrini ve bir nüsha gazetenin de benim elimle taallûkiyeti hasebiyle Nafıa Vekili Ali Çetinkaya'ya vermemi emrettiler.

Yazının yanına Atatürk'ün kütüphane memuru diye yazılmasını emir buyurdular.

Bende burada "Paşam, emir buyurursanız, kütüphane memuru değil de, Atatürk'ün Kütüphanecisi, diye yazılmasını, çünkü, memur kelimesini herhangi bir devlet memuru olarak anlaşılacağını, "Atatürk'ün kütüphanecisi" tabiri ise, hassaten size hizmet eden manasına geleceğini izah ettim, kabul ettiler.

Baraj ser levhalı yazının kenarında, yazan; Atatürk'ün Kütüphanecisi Nuri Ulusu adı altında bu yazıyı Ulus'ta neşrettirdiler.

Yazıyı büyük bir memnuniyetle Ulus'ta okuduktan sonra merhum Ali Çetinkaya'ya nakdi mükâfat ile taltif edilmemi emir buyurdular. O zamana göre de bayağı iyi bir maddiyatla taltif edildim.

Dil çalışmalarının yoğun olduğu günlerdi. Bahsettiğim gibi Atatürk'ün zamanının çoğu dilimizin Türkçeleştirilmesi, kelime haznemizin genişletilmesi için yaptığı, yaptığımız yoğun çalışmalarla geçiyordu.

Bir gün eski arkadaşı, dostu, Doktoru Mim Kemal Öke Bey gelmişti. Önce sağlığı üzerinde bazı şeyler konuştular, sonra dil mevzuu açıldı, yanlarında Dr. Ziya Bey de vardı.

Atatürk benden bazı tarih ve tıp kitapları istedi ve biraz sonra aniden Mim Kemal Öke Bey'e dönerek, "Kemal, yahu sen bu dil çalışmaları hususunda beni pek dinlemiyor gibisin, gel bakalım seni bir imtihan edelim, bu dil mevzuunda ne çalışmalar yapmış, neler öğrenmişsin" deyiverince Doktor Bey şaşırıverdi, ama hemen kendini toparlayarak Atatürk'e hitaben "Atam bu dil çalışmalarınızı büyük hayranlıkla ve gıpta ile takip ediyorum, hakikaten çok büyük çalışmalar, çok büyük inkılâplar yapıyorsunuz, fakat

Levent Şahverdi Arşivi

bizler bu hususta hekimler olarak fazla bir çalışma içerisinde olamadık, esasında toplanıp bu mevzuda çalışmamız gerekir" deyince Atatürk hemen durumu kavradı, ama hiç belli etmeden "O zaman bu mevzuda hemen çalışmalara başlamanız gerekir" diyerek benden istediği tıp kitaplarını masaya koydu, ayrıca Fransızca lügat istedi ve iki hekimi de yanına alarak, aşağı yukarı iki saat kadar, zaman zamanda beni de katarak, bayağı bir çalışma yaptılar.

Çalışmamızın sonuna doğru, Mim Kemal Bey'e "Yahu bu tıp tabirleri hakikaten çok çetrefilli; tarihe, coğrafyaya, Türkçeye pek benzemiyor. Haklıymışsın Kemal, ama bu demek değildir ki halledilemez. Tıpta da dilde öz Türkçeleştirmeye gitmemiz, halkımızı bu önemli mevzuda da eğitmemiz, öğretmemiz gerekir, değil mi?" dedikten hemen sonra odaya Sofracıbaşı İbrahim Bey geldi ve "Paşam sofranız hazır" deyince "Çalışma bitmiştir" diyerek misafirlerini sofraya davet etti.

Birkaç gün sonra Mim Kemal Bey bana "Nuri Bey, o gün imtihandan iyi kurtulduk, değil mi?" diyerek ne denli heyecan duyduğundan, Atatürk'e mahcup olmak endişesinden bahsetmişti. Bu kadar eski arkadaş olmalarına rağmen aralarındaki saygı, sevgi hakikaten çok güzeldi.

Mim Kemal Bey'i nasıl severdi... Ölmeden bir gün evvel koma halindeyken, Berber Rıdvan'la yanındaydık, bir ara yatağında oturmak isteyince dışarıda olan Mim Kemal Bey'e, ne yapmamız gerektiğini sormak için Rıdvan'ı yollamıştım, ona "Biraz sonra beraberce kaldıralım" demiş. Nitekim birkaç dakika sonra geldiler, ama ben onları beklemeden daha evvel kaldırıp oturtmuştum. İçeri girdiler şöyle bir baktı ve Mim Kemal Öke'ye hitaben "Bana ne oluyor böyle" dedi ve sonra tekrar "Beni yatırın" dedi. Bu sefer hep beraber güzelce yavaş yavaş yatırdık ve yanından çıktık. Bir ara biz dışarıdayken Rıdvan tekrar kontrol için yanına girdi ve çıkınca gelip bana "Nuri bana ne dedi, biliyor musun, 'Mim Kemal'in burada bu saatte ne işi var?' Ben de cevaben, 'Efendim, öylesine bir uğramış, gittiler' cevabını verdim" demişti. O koma ve kendini kaybetmiş halinde dahi, onu tanıyor ve de durumum kötü mü diye soruyor ve ayrıca da neden orada olduğunu sorguluyordu. Öleceğine hiç inanmıyor, inanmak da istemiyordu.

* * *

Atatürk dil çalışmalarının yanı sıra bir ara da hesap işlerine el koydu ve de birkaç gece peş peşe her türlü çalışmalarını bırakıp

Levent Şahverdi Arşivi

bu mevzuda kafa yormaya ve çalışmalara başladı. Hesap mevzu-unda uzmanları devamlı köşke çağırıyor, görüş alışverişlerinde bulunuyor, sonra da beni kara tahtanın başına geçirip elime tebeşiri verip "yaz bakalım Nuri" diyerek çalışmalar yapılıyordu.

İlk iş olarak *Amali Erbaa*, Arapça bir işlem adı... "Benim çocuklarım bu kelimeleri anlamaz çünkü bu kelimeler Arapçadır. Bunu Türkçeye çevirelim" diyerek devam etmişti. "Bundan sonra bunun adı *Dört İşlemdir*. Mesela bugün Anadolu'nun çoğu yerinde hesabı bilmeyen bir adama senin kara cümlen yok derler. Yani Cem, Tarh, Zarp ve Taksim'den ibaret olan Amali Erbaa'yı bilmez, biz şimdi hepsi Arapça olan bu kelimelerin karşılığı olan Türkçe kelimeleri bulacağız" dediler.

Birkaç gece devamlı bu mevzuda derse çalışıldı. Tabii ben de devamlı yanında yaz-sil, yaz-sil, ama bu sayede adamakıllı bilgilenmiş ve öğrenmiştim.

Bir gün Atatürk sabah kalkmadan önce, erken kalkmış, kahvaltımı da yapmış, kütüphanenin önünde bulunan masada bu dört işleme dikkatle çalışmakta iken, kütüphanenin hemen yanında bulunan özel yatak odasından çıkan Atatürk başımdan aşağı beni tetkik ettiğinin bir an farkına vardım, hemen kalkıp selamımı verdim. "Neyle meşgulsün" diye sordular, cevaben "Paşam, Amali Erbaa'nın Türkçe karşılıklarına çalışıyorum" dedim. "Pekiyi, devam et, iyi çalış" dediler ve gittiler. Kahvaltılarını yapıp şehri gezintisine çıktılar. Ben ise akşama kadar o masada çalış Allah çalış.

Akşamüstü köşke dönen Atatürk, kütüphane yolunda yine yanımdan geçerken, ayağa kalkınca "Otur, otur dersine iyi çalış" diyerek kütüphaneye girdi. Biraz sonra mutat kahvesini içti, çalışmalarını yaptı ve beni yardım için kütüphaneye çağırmadı. Çalışmamı anlaşılan kesmek istemiyordu.

Akşam sofrası hazırlandı, bu çalışmalarla ilgili uzman olan misafirleri masaya topladı ve yemek başladı. Bir müddet sonra onlara hitaben "Kaç akşamdır hep beraber çalışıyoruz, ama bakıyorum ki hiçbiriniz daha kavramış değilsiniz. Şimdi bizim Nuri'yi çağıralım ve tahtanın başına geçsin ve bize bu hususta bildiklerini yazsın. Eminim ki o öğrenmiştir" dediler. Bana bizzat işaretle tahtanın başına geçerek, Amali Erbaa karşılığı öz Türkçe olarak dört işlemi teker teker izah ederek yazmamı emir buyurdular. Hemen emirlerini yerine getirmek üzere doğru tahtanın başına geçtim. O anki heyecanımı tarif etmem imkânsız, kalbim küt küt atarak tebeşiri elime aldım. İşte o an tüm heyecanım bitmişti. Çünkü o büyük insan bize her şeyi öğrettiği gibi medeni cesareti de öğretmiş ve aşılamıştı.

Levent Şahverdi Arşivi

Önce tahtaya parantez içinde Amali Erbaa ve karşılığı olan dört işlemi, üstüne de kara cümleyi yazmayı ihmal etmedim. Atatürk gayet emin olarak, misafirler de hayretle beni izliyorlardı.

Toplam-çıkay-çarpay ve böley'den ibaret olan dört işlemin dördünü de tahtada teker teker ve de öz Türkçe olarak yazdım. Yazmam bitince geri dönüp elimdeki tebeşiri yerine koyarak hazır vaziyete geçince Atatürk misafirlere hitaben "İşte gördüğünüz gibi, gayet basit olan bu dört işlemi bizim Nuri gayet de güzel öğrenmiş, ama maalesef sizler henüz kavrayamamışsınız; aferin Nuri, aferin sana, beni mahcup etmedin" takdirlerine mazhar oldum.

Salonun içinde ve dışında ise arkadaşlarım başta Sofracıbaşımız İbrahim olmak üzere heyecan içinde beni bekliyor ve izliyorlardı. Onlar da o kadar heyecanlanmışlar ki, az daha ben sunumu bitirince alkış tutacak gibi olmuşlar. Sonra birden kendilerine gelmiş ve susuvermişler. Bana tek tek sarılıp kutladılar. "Yaşa be Nuri kardeşimiz, hepimizin yüzünü ağarttın" diyerek bana moral verdiler. Gülüştük. Çok mutluyduk. Paşa bize bu ekip ruhunu öyle aşılamıştı ki, adeta yekvücut olmuştuk. Birimiz üzülse hepimiz üzülüyor, birimiz sevinse hepimiz o sevinci adeta beraberce yaşıyorduk. Çünkü biz onu seviyor, ona tapıyor, onun her şeyine dikkat ediyor, ona layık bir insan, bir ekip olmak için var gücümüzle, tüm iyi niyetimizle çalışıyor, çalışıyor, çalışıyorduk.

Atatürk'ün tarih mevzuunda bir tarih hocasına verdiği dersi anlatmıştım. Böyle bir olayı da aynen Sivas seyahatimizde yaşamıştık.

Yanılmıyorsam 1937 yılıydı. Sivas'ta mutat geziler sırasında Sivas Lisesi'ne uğramıştık. Zaten okullar her zaman onun uğrak yeriydi. O yıllar matematik ve geometri teorileri üzerinde ne denli yoğun çalışmalar yaptığımızı anlatmıştım. Bir sınıfa girdik, hoca ve talebeler alkışlarla karşıladılar. Tesadüf ders matematik dersiydi.

Hocaya "Bir imtihan yap" dedi ve kenara çekilip oturduk. Bir kız çocuğu derse kaldırdı ve bir geometri sorusu sordu. Şimdi tam hatırlamıyorum, ama galiba açılarla ilgili bir soruydu. Çocukcağız Arapça tabirleri söylemekte öylesine zorlanıyordu ki, Atatürk birden kalkarak müdahale etti ve hocaya hitaben "Bu Arapça kelimeleri siz de, ben de, herkes de zor anlıyor, bu çocuklar nasıl anlayacak da anlatacak" diyerek bana "Geç Nuri, yaz tahtaya" diyerek *zaviye* yerine *açı*, *dılı* yerine *kenar*, *müselles* yerine *üçgen*, *muvazi* yerine *paralel* kelimelerini yazdırttı, izah etti, uzun uzun anlattı.

Levent Şahverdi Arşivi

Ankara'ya dönüşte de maarif vekiline derhal talimat ve
Bizzat köşkte beraberce hazırladığımız yeni matematik v
ometri terimlerini havi kitapların müsveddeleri hazırlanıp
vekaletine yollandı, orada detayları hazırlanıp Anadolu'da
okullara acilen dağıtılması talimatıyla, tüm okullara o yıl
dı ve okutulmaya başlandı.

Levent Şahverdi Arşivi

ESOGÜ KÜTÜPHANESİ

Atatürk'le seyahatlerimiz ve gezilerimiz

Atatürk, yurtiçi seyahatlerini ve ülkenin, insanlarının yaşantısını yerinde görmeyi, yapılan icraatları yerinde tetkik ve kontrol etmeyi severdi.

Atatürk'ün ilk İstanbul seyahatinden başlamak üzere tüm seyahatlerine ben de katıldım, bu ölene kadar devam etmiştir. Çünkü o her seyahatinde ismen beni heyetinde görmek istemiştir. Ailemden çoğu zaman ayrı kaldığım için trenle yapılan seyahatlerde ve ekseri İstanbul'a gelirken eşimi ve küçük kızlarımı da yanıma alırdım. Kızlarım Ertan ile Türkan çok küçük yaşlarda hatta ilk kundaklı olduğu yıllar, trende eşim Neriman Hanım'la birlikte vagonun içinde salıncak kurduğumuz gecelerde kompartımanımıza gelir, salıncaktaki kızlarımı öper sever, okşardı. Kısaca sanki bizi ailesinden bir parça gibi görür, öyle davranırdı. Berber Mehmet ile Sofracıbaşı İbrahim Bey'in bize yardımcı olmak için salıncak salladıkları çok olmuştur. Bizi yatırırlar onlar sallayıp bebelerimizi uyuturlardı. Ne güzel insanlardı, ne güzel dostlardı, ama bizi birbirimize bağlayan gücü ve kuvveti Atatürk'ten alıyorduk. Ona olan sevgimiz ve bağlılığımız bizi, birbirimize daha çok bağlıyordu.

Bir yaz günü, hava fevkalade güzel; Dolmabahçe Sarayı'ndan motorla çıkıldı. Anadolu sahilleri yakasında ufak bir gezinti yapıldıktan sonra, Falih Rıfkı Bey'in Caddebostan Sahili'nde bulunan, küçük, ama şirin köşküne gitmek arzusunda bulundular.

Köşkün sahildeki iskelesine yavaş yavaş yanaşırken, Atatürk'ü gören Falih Rıfkı Bey ve de aile efradı sahile inerek karşıladılar. Bu büyük sürpriz aileyi çok, ama çok mutlu etmişti. Böyle ani

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk bir tren seyahatinde çalışmalarına devam ediyor (Nuri Ulusu sağda, ayakta).

olarak dostlarına arkadaşlarına baskın ziyaret yapmayı çok severdi.

Yavaş yavaş da akşam olmaya başlamıştı. Güneş batıyordu. Atatürk bizlere doğru dönüp "E, çocuklar vakit geldi" dedi. Şoför Hacı İbrahim Bey'le birlikte, aile efradıyla hemen verandaya sofrayı beş dakikada kuruverdik.

Rakımız zaten motorda hazır bekliyordu. Ben hemen motora gidip, rakısını aldım ve masaya getirdim. Atatürk, Falih Rıfkı Bey'e dönerek "Sakın yanlış anlama, benim rakım hep hazır olduğu için çocuklar hemen getirdi, yoksa senin rakından da içerdik" diyerek yanlış bir anlaşılmaya mahal bırakmadı. Esasında doğruydu da; seyahatlerimizde rakısı muhakkak trene, arabaya veya tekneye en önce konurdu. Rakı, onun en büyük zevki ve keyfiydi.

* * *

Florya Deniz Evi yazları sıkça gittiğimiz bir yerdi. Ata burayı çok severdi ve burada çok iyi dinlendiğini, huzur bulduğunu, keyif aldığını bizlere hep belirtirdi. Eh benim de hoşuma giderdi. Çünkü rahmetli babacığım ile anacığım Ankara'da olduğum için ve de tek erkek evlatları olduğumdan dolayı beni, torunlarını bayağı özlerlerdi.

Atatürk Florya Deniz Evi'nin yapılmasını özellikle çok istemişti. Florya'yı çok sevdiği için, evin yapılışına bizzat nezaret etmişti.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk ev yapılırken gelip kontrolünü yapacağını düşünen arkadaşları, Kılıç Ali Paşa ile Recep Zühtü Beyler, evin tam karşısına isabet eden bir yerde ufak bir plaj evi yaptırmışlardı.

İnşaat süresince Atatürk, sıkça Florya'ya teşrif eder ve bu iki arkadaşının evine gelir, sofrayı hemen kurdurur ve hem rakılarını içerler, hem de inşaatı bizzat kontrol ederlerdi.

O kadar ki, inşaat çabuk bitsin diye gece çalışan işçilere bizzat nezaret eder, bazı şeylere de dikkatlerini çeker ve çok geç saatlere kadar orada kalırdı.

Sonra bize dönerek "Hadi çocuklar, beni götürün" derdi. Bazen motorla, bazen arabayla Dolmabahçe Sarayı'na dönerdik.

Atatürk Florya evi yapılırken, çevresi ile de çok ilgilenmişti. Aynen Atatürk Orman Çiftliği'ni yarattığı gibi, Florya'da da o zamanki adıyla, eski Ayastafanos Manastırı'nın bulunduğu alanda, büyük çam ağaçlarından meydana gelen, küçücük bir orman düzenletmişti. Bu ağaçlık alana da Atatürk Korusu adı verilmişti.

Atatürk, 1936 yılında, kalmış olduğumuz Dolmabahçe Sarayı'ndan motorla, hazır olan Florya Deniz Evi'ne gelerek tam kırk beş gün bu evde kalmış, çalışmalarının hepsini burada sürdürmüştür. Hatta Ankara'da çok önemli bir toplantısı (Montreux Antlaşması çalışmaları) olduğundan birkaç gün Ankara'ya hep beraber gitmiş ve de toplantı ithamında, talimatıyla yine hep beraber İstanbul'a dönmüştük.

Netice itibariyle Atatürk yazları, mümkün olduğunca bu çok sevdiği Florya Deniz Evi'nde geçirmeye çalışmıştı. Hatta hatırladığım kadar en son, 1938 yılının mayıs ayında buraya gelmiş ve kalmıştı. Bu da, sevdiği eve son ziyaretiydi.

Yine bir gün Florya Deniz Evi'ndeki kütüphanede çalıştıkları esnada, çalışma masası üzerinde bulunan sigara tablasındaki küller rüzgârın tesiriyle masa üzerinde bulunan kitap ve kâğıtlar üzerine uçmuştu. Çünkü yaz sıcağında kapıları açık tutarlardı. Kütüphane daima cereyan yapardı. Her ne kadar tablalar değişmekteyse de, içtikleri tek bir sigaranın küllerinin bile notlar üzerine uçmasından hoşnutsuz olduğunu, bizlere söylememesine rağmen hepimiz hissederdik. Alınan yeni tablalarda bu hali önleyemediğinden bir gün kendileri uyanmadan evvel, İstanbul'a indim ve Mısır Çarşısı'na gittim. Çarşının kapısının civarında zücaciye mağazalarını tek tek dolaştım ve en sonunda iskarpin şeklindeki mavi renkli bir sigara tablası buldum, hemen satın aldım ve derhal

Levent Şahverdi Arşivi

Florya'ya köşke gelerek kütüphanedeki yazı masasına koydum, eskisini de kaldırdım.

Atatürk kalkıp, çalışma vakti gelince masasının başına geçip, her zamanki gibi sigarasını tablaya koydu, ve anında da tablanın değiştiğini fark etti. Biraz sonrada küllerin uçmadığını görünce çok memnun oldular ve bu tablayı kimin getirdiğini bana sordular. Ben de "Ben aldım Paşam" deyince "Aferin çocuk, işte bu bir akıl ve zekâ işidir" diyerek taltif ettiler. Bunu söylerkenki bakışı, gülüşü, tavrı, tarzı... Ne büyük bir insan, ne büyük bir centilmendi o. Kızması da, cezalandırması da, ama taltifi, mükâfatlandırması da, hep, ama hep ona yakışırdı. O bir müstesna insan, bir liderdi.

* * *

Dolmabahçe Sarayı'nda bir gün merhum Kılıç Ali Bey beni çağırttı, hemen gittim. Bana "Nuri oğlum, bu akşam Atatürk benim Bostancı'daki köşküme misafir gelecek, sen şimdiden git de, akşam akşam eksik gedik bir şey olmasın, hatta hanıma fasulye, pilav dahi hazırlat, belki canı ister, aman seni göreyim, mahcup olmayalım" dedi. Ben de derhal karşıya geçip Bostancı'ya geldim.

Bostancı'dan İçerenköy'e giderken cadde üzerinde o yıllar ünlü bir futbol sahası vardı. Kılıç Ali'nin oğlu, meşhur Galatasaray'lı Gündüz Kılıç ilk defa o sahada futbola başlamıştı. Ne garip bir kaderdir ki, yıllar sonra ben de Emniyetten emekli olunca Bostancı'ya yerleşmiştim. Kılıç Ali Paşa'nın beyaz köşkünün hemen yanındaki evde uzun yıllar oturdum. Kader bu ya, yıllar sonra oğlum Mustafa Kemal Ulusu da, o futbol sahasında uzun yıllar futbol oynadı.

Neyse hemen köşke geldim. Hanımefendi zaten çok titiz, her şeyi umduğumuzdan fazla fevkalade hazırlamış, titizlikle sofralar kurulmuş. Ben sadece kuru fasulye ve pilavı yaptırttım, o kadar. Onu da zaten yemek kısmet olmadı.

Akşam olurken haber geldi. Atatürk motorla Bostancı İskelesi'ne gelmiş, oradan da arabayla köşke geldiler. Kapıda beni görünce "Oo, paşa her şeyi önceden hazırlamış, öncü yollamış" diye bir espri yaptılar. Salonda muhteşem bir sofra kurulmuştu, rakısını hemen hafif hafif yudumlamaya başladı, ama yazın çok sıcak bir günüydü, ayrıca çok da nem vardı. Adeta nefes almak zordu. Biraz sonra Atatürk, Paşa'ya dönerek, "Şöyle deniz kenarına gitsek mi?" deyince Paşa "Derhal efendim, Suadiye Plaj ve Gazinosu çok yakın, oraya gidebiliriz" dedi ve hemen hareket ettik.

Arabalarla beş dakika sonra Suadiye Gazinosu'ndaydık. Gazi-

Levent Şahverdi Arşivi

nonun açık terasında derhal sofrası kuruldu ve rakısını yudumlarken oh çektiğinden rahatladığını hissediyor ve biz de mutlu oluyorduk.

Çünkü o sıkıntılıysa, üzgünse, mutsuzsa, dertliyse ben ve arkadaşlarım ondan bir kere daha fazla üzgün oluyorduk. Onu hep mutlu, sevinçli görmek bizleri tarifsiz bir mutluluğa gark ediyordu. Çünkü onu yürekten, hiçbir karşılık beklemeden seviyorduk, adeta tapıyorduk.

Çok keyifli bir gece başlamıştı, hafif hafif esen rüzgârla hava harika, karşıda prens adaları, harika bir müzik, çok keyifli bir masa sohbetiyle Atatürk gülüyor, konuşuyor, espriler yapıyordu. Yanında çok sevdiği köpeği Foks da vardı. Aynı gece salonda, nişan için gelen bir çift ve de aileleri vardı. Gençlerin babası gelerek nişan yüzüğünü Atatürk'ün takması için ricada bulundular. "Derhal, memnuniyetle, getirin, takalım yüzüklerini" diyerek ayağa kalktı. Koca salon alkışlarla inliyordu. Çok güzel veciz bir konuşma yaparak, gençlere saadetler dileyerek yüzüklerini yine büyük alkışlarla taktı. Bilahare yerine geçti, biraz daha kaldıktan sonra "Hadi bakalım, kalkma vakti geldi" diyerek Kılıç Ali Paşa'ya veda etti ve yine motorumuzla Dolmabahçe'ye döndük.

Yalova Kaplıcaları da Atatürk'ün sevdiği yerlerdendi. Yalova kaplıcalarına ilk defa beraberce 1929 yılında gidilmişti. Muattal ve bakımsız buldukları bu tesisin derhal imar edilmesini, mevcut olan kaplıcaların tamiri ile yeni havuz ve banyoların yapılmasını, bahçe koltuk ve banklarının tamir edilmesini, etrafın çok iyi düzenlenmesini emir buyurdular.

O zamanlar *seyrisefain*, şimdiki Deniz Yolları İşletmeleri olan idarenin müdürü Sadullah Bey bu işi ele aldı ve yoğun bir çalışma başlatıldı. Atatürk'ün verdiği maddi ve manevi tam destekle Sadullah Bey gece gündüz tüm ekibini çalıştırmak suretiyle kısa bir zaman sonra bütün tesislerin ve otellerin tadilat ve onarımıyla dekorasyonlarını bitirdi ve Atatürk'e de çok güzel bir köşk yapıldı. Müteakip seneler Atatürk her yaz seyahatinde Yalova'ya geldi ve o güzel köşkünde kaldı. Hatta ve hatta senesini tam hatırlayamadığım bir mevsimde aralıklarla tam yüz beş gün burada kalmıştık. Bazen yayan olarak gezer ve Bahçıvanbaşı Pandeli Usta'yla konuşur, ondan yapılmakta olan veya yapılacak bahçe işleri hakkında bilgi alır, soru sorar, cevaplarını, izahatlarını dinler, çoğu zaman da memnun ve mesut ayrılırken muhakkak iltifatta bulunmayı da ihmal etmezdi.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk Yalova ile çok da ilgilenmiştir. Bu yörenin toprağının çok verimli, havasının ve suyunun çok iyi olması dolayısıyla, bu bölgedeki çiftçilerin nitelikli fide, fidan ihtiyaçlarının karşılanabilmesi düşüncesiyle kurdurttuğu Millet Çiftliği ile birde yine çok sevdiği Baltacı Çiftliklerine sıkça giderdi.

Millet çiftliği içinde, 1929 yılında bizzat kendisi için, denizin kıyısında, iki katlı çok mütevazı bir köşkte yaptırtmıştı. Burada dinlenmeyi çok sever ve her geldiğinde de sık sık denize girerdi. Denizden çıkıp, kurulandıktan sonra, koltuğuna oturup, köpüklü kahvesini içmesi en büyük keyfiydi. Kahvesini içerken bazen dalar giderdi. Kim bilir o hassas kalbinin derinliklerinde ne gizemler, ne duygular, ne hüzünler vardı ki bu vaziyette uzun zaman düşünür, ta uzaklara bakar giderdi. Sonra aniden başını çevirir yanında ya Sofracıbaşı İbrahim ya ben o an kim varsa, bize şöyle bir bakıp hafifçe gülümserdi. Sonra da muhakkak kitabını isterdi. Yalova günleri Atatürk için hep böyle keyifle geçerdi. Gece de yine sofralar kurulur ve yenilir içilirdi.

Atatürk bu köşkü çok sevmesine rağmen ölmeden evvel diğer tüm mallarını nasıl devletine, milletine bağışlamışsa, bu çok sevdiği çiftliğini de milletine bağışlamıştı, çünkü onun parada, malda hiç, ama hiç gözü olmamıştır. Onun tek serveti Türk milletinin varlığıydı.

Bazen de köylülerle konuşur, dertleşir, onların sıkıntılarını sorar, not aldırır, sonra da muhakkak bir şakayla, espriyle onlara veda ederdi.

* * *

Yıl 1930. O sene bazı siyasi çalkantılar söz konusu. İşte o günlerde Yalova'daydık, ama Atatürk devamlı olayları takip ediyordu, hatta bu olayları yakinen takip etmek isteyen gazete muhabirleri de Yalova Kaplıcaları'ndaydı. Büyük bir hareketlilik vardı.

Bu hareketlilik içerisinde Atatürk'ün takip ettiği muhaberatı ise, telgraf makinesinin başında devamlı oturan Sezai isminde bir memur ve bir de genç yardımcısı temin ediyordu. Çoğu gidecek ve gelecek evrakları ben gidip takip ettiğim için hallerini yakinen görüyor ve üzülüyordum. Uyku, durak yok devamlı çalışıyorlardı.

Yine işte böyle yoğun bir trafikte, hatta gece yarısına doğru İnönü'den bir telgraf geldi. Hem de Sivas'ta okuduğu o meşhur nutku. Sezai Bey uyku sersemliği filan, telgrafı zar zor alır. Haber gelince

Levent Şahverdi Arşivi

Bir yurt gezisinde, Nuri Ulusu en solda.

hemen, doğru koşup telgrafı aldım ve Atatürk'e getirdim. Daha okumaya başlar başlamaz hiddetlendiğini görünce, şaşırdık.

Okumayı bitirince bana dönerek "Bu telgrafçıyı sabah acele bana getirin" dedi. Sabahı zor ettik, doğru Sezai Bey'e. Adamcağız bembeyaz oldu, ama naçar köşke getirdik. Yanına sokar sokmaz "Telgrafçı efendi, bu ne biçim yazma, nasıl uydurdun bunları, telgrafın başında bana *Demir Pençeli Atatürk* ismini yazmayı kim uydurdu, böyle saçma, sapan sözleri nereden uyduruyorsunuz" diye tersleyince Sezai Bey kendinden hiç beklenmeyen bir cesaretle "Paşam haklısınız, ama çalışma şartlarımızı bir görseniz, gece gündüz, uykusuz saatlerce fasıla vermeden çalışıyoruz, dolayısıyla da hata yapıyoruz, telgraf merkezimize takviye istedik vermediler, böyle giderse daha da kötüye gidebilir" diye cevabı yapıştırmaz mı?

Atatürk dinledi ve birden hiddeti geçti ve "Adam doğru söylüyor, derhal buraya takviye yapılsın" diye talimatı verdi ve adamcağızı uğurladık. Hemen ertesi gün verilen talimatla acilen üç dört kişi göreve başladı ve Sezai Bey rahatladı.

Atatürk doğru söyleyeni hep takdir ederdi. Yalan dolandan, riyakârlıktan nefret ederdi.

Yine bir gün Yalova'da Millet Çiftliği'ndeyiz. Berber Rıdvan, müstahdemlerden İsmail, bana "Hadi, Atatürk yok, bir denize girelim, biraz ferahlayalım" dediler. Ben Boğaz çocuğu olup, ömrüm hep deniz kenarında, gemilerde geçtiği ve de çok iyi yüzmede bildiğim halde, yazları denizde yüzmeyi pek sevmezdim. Ara sıra, o da hava çok sıcak olursa bir girer çıkardım. Onun için, siz girin diyerek savdım. Onlar girdiler, yüzdüler, şakalar filan yapıyorlardı ki bir de ne görelim, Atatürk gelmiş bir kenarda bizi izli-

Levent Şahverdi Arşivi

yor. Rıdvan da o günün sabahı tıraş ederken Atatürk'e biraz rahatsız olduğunu söylemişti. Bu sebeple de onu ve beni o gün gideceği yere yanında götürmeyip, bizi çiftlikte bırakmıştı.

Yanımıza doğru geldi ve "Ne o Nuri, bu Rıdvan çabuk iyileşmiş, sen neden iştirak etmedin" deyince ben biraz afalladım, ama hemen toparlanarak, İsmail'in yüzme pek bilmediğini de hatırlayarak "Paşam, Rıdvan İsmail'e yüzme öğretiyor, bende seyrediyorum" deyiverdim, dedim de Atatürk'ü görerek denizden çıkan Rıdvan ne söyleyecek diye ödüm kopuyordu. Neyse Rıdvan, çıkıp yavaş yavaş yanımıza doğru gelince "Ne o Rıdvan iyileştin de hocalığa mı başladın?" diye sorunca Rıdvan neyse ki pratik zekâsıyla benim ne söylediğimi anlamış olacak ki "Evet Paşam biraz kendimi iyi hissedince Nuri arkadaşla sahile inelim dedik, İsmail'de yüzme bilmiyormuş, hadi ona biraz öğretelim dedik. Nuri girmedi, ben girip biraz yüzelim, dedim" cevabını verince bize dönerek "Bu planı evvelden mi, şimdi mi hazırladınız anlayalım bakalım" deyince ve Rıdvan'la bizim birbirimize saf saf bakışımızı da görünce "Hadi hadi, evveli, sonrası iyi planlamışınız. Neden çıkıyorsunuz, şu İsmail'e biraz daha yüzme öğretin bakalım" diyerek bizi rahatlatıverdi, ama nerede Rıdvan ve İsmail de o cesaret; izin isteyerek sahilden ayrıldılar.

Rıdvan'ın o günkü telaşını hiç unutamam.

Yalova'yı çok sevdiğinden, Yalova'da çiftlikte ufak bir köşk yapılmasını arzu eden Atatürk, köşk temelinin atıldığının ferdasında meskûn mahalde, inşaat tetkiki yaparken, yapılacak köşkün zemin katının üstündeki birinci kata çıkıldığında, civardaki büyük çınar ağacının bir dalının, bu katın inşasına müsaade edemeyeceğini, bu itibarla ne düşündüklerini ilgili kişilere sordular. Mesul şahıslar koca çınarın bu büyük dalını kesmek mecburiyetinde kalacaklarını söyledikleri zaman, dün gibi gözlerimin önündedir. Atatürk'ün kaşları çatıldı, gözleri şimşek şimşek çaktı, "Siz şaşırdınız mı? Hayır, katiyen bu dal kesilemez. Binanın yerini, temelini değiştirin. Bu dalın kurtulabileceği yere kadar temeli sökün veya sürün" talimatını, daha doğrusu emrini verdi. Esasında Atatürk bir gün İstanbul Bursa yolu üzerinde Yalova'dan geçerken, –tahminen 1929 yılıydı– yol üzerinde koca bir çınar ağacını görünce bu köşk fikrini düşünmüş ve yanındakilere "Yahu buraya küçük bir köşk yapsak ne iyi olur" diyerek fikrini iletmişti. Yani o koca çınar onun için çok önemliydi. Şimdi

Levent Şahverdi Arşivi

ise köşkü yaparken o koca çınarın büyükçe bir dalını kesmek istiyorlardı. Sinirlenmesi, kızması işte bu yüzdendi. İlgililer bu emri üzerine hemen çalışmalara başladı. Bu köşkün temelinin ağacın biraz uzağına taşınması için görev, o sırada İstanbul belediyesindeki yollar ve köprüler şubesine verildi. Hatırımda kaldığı kadar bu şubede sorumlu kişi, Başmühendis Ali Nuri isimli adaşım bir beydi. Gerekli hazırlıkların yapılmasından sonra köşk, 1930 yılının ağustos ayının on birinci günü kalın tahta kızakların üzerinde, tam 4.80 m kadar şark (yani doğu) kısma doğru kaydırıldı ve yeni açılan temeli üzerine kuş gibi oturtuluverdi. Bu çalışmaları Atatürk hemen hemen her gün bizzat başında durarak, talimatlarını vererek, yanında da kız kardeşi Makbule hanım, Afet Hanım, Yaveri Nasuhi Bey'le Muhafız alayı komutanı İ. Hakkı Tekçe olmak üzere, nezaret etmişti. Tabii biz de hep yanında merakla takip etmişizdir. Sonunda iş bitince çok memnun kaldı. İlgilileri tebrik ve taltif etti. "Eh artık yürüyen bir köşkümüzde oldu" deyince bu köşkün adı *Yürüyen Köşk* olarak kaldı.

Atatürk 11 Haziran 1937'de şahsına ait bütün taşınamaz mallar gibi bu köşkü de Türk milletine bağışlamıştı.

Yıl 1931. Ağustos ayı Atatürk'le Yalova Kaplıcaları'ndayız. Akşam mutat misafirleriyle birlikte sofra kurulmuş ve içkisini yudumlayarak, dostlarıyla çok neşeli sohbetlerle vakit geçirirken saatler gece yarısını bulmuştu.

Kalem mahsustan acele bir haber geldi. Haberi alan Atatürk'ün birden elindeki kadehi masaya bırakması, yüzünün değişmesi ve kaşlarının çatılmasından da gelen haberin pek iç açıcı olmadığını anında anladık. Biraz sonra başyaver bize hazır olmamızı, derhal yola çıkacağımızı emir buyurdular.

Bizler her zaman böyle ani hareketlere hep hazır ve nazır olduğumuzdan bütün maiyet erkânı ve bizler beş dakikada hazır olarak yola çıkıldı.

Böyle ani gidişimizin sebebini az sonra öğrendik. Yalova'dan Bursa'ya hareket eden posta otobüsü soyulmuş, önemli haber, Atatürk'ü üzen haber buymuş. Hareket sebebiyse halka moral vermek içinmiş. Bursa'ya geldiğimizde hepimizi toplayarak "Neden böyle hareket ettiğimi herhalde merak ettiniz. Ben bu gece bu soygun hadisesinden sonra bu yoldan Bursa'ya gitmeliyim ki halkıma da itimat gelsin. İşte bunun için gece yarısı yola çıkıp Bursa'ya geldik."

Levent Şahverdi Arşivi

Gelir gelmez verdikleri emir ve talimatla o gün soyguncular ya kalandı ve adalete teslim edildi.

Atatürk, Yalova'da gündüzleri otomobille civardaki köyleri gezer köylülerle sohbet ederdi. Yine böyle bir gezinti sırasında inek lerini gütmekte olan bir çocuk gördü ve "Yanına durun" dedi. Durduk, çocukla konuşmaya başladı. Adını sorduğunda "Mustafa" diye cevap alınca "Bana da Mustafa derler" dedi. Saçları sarı, gözleri mavi olan bu çocuğu Atatürk zannedersem kendi çocukluk çağına benzettiği için onunla çok ilgilenmişti. Sigara ikram ettiğinde, küçük Mustafa içmediğini söyledi, ayrıca Atatürk'ün verdiği bir miktar parayı da kabul etmedi. Ancak Atatürk'e bir şey verdiği takdirde karşılığında para alırım, dedi. Atatürk "Peki, ver bakalım" deyince dağarcığında bulunan yiyeceklerden bir parça Atatürk'e verdi ve karşılığında Atatürk ona 10 lira verdi. Çobanın bu asalet ve bu güzel davranışı Atatürk'ü çok etkiledi ve "gel bizim çiftlikteki inekleri de güt, aldığın paradan fazlasını sana vereceğim" deyince Çoban Mustafa "Ağama sorayım, izin verirse gelirim." deyince Atatürk bizlere talimat verdi, ağasını bulduk, gerekli izni aldık ve küçük sığırtmaç Mustafa'yı davet ettik. Ertesi gün gelecek olan Mustafa'ya yol gösterilmesini, kollanmasını, karnının doyurulup kendisi gidene kadar misafir edilmesini ilgililere emretti.

Ertesi gün köşke gelen Mustafa'nın önce güzelce karnını doyurduk. Atatürk kalktıktan birkaç saat sonra aşağıda salonda oturan Mustafa'nın yanına geldi. Sohbetleri tekrar başladı. Atatürk kendi çocukluğuna yüzde yüz benzediği için bu çocuğu çok sevmişti. Çocuğun karnında bir şişlik vardı. Atatürk emir vererek, derhal Şişli Çocuk Hastanesi'ne yollanıp, bakılmasını istedi. Bilahare de, bu çocuğu okutacağız, dedi.

Sığırtmaç Mustafa'nın talihi dönmüştü, derhal hastaneye yollandı, tedavisine başlandı. Bir gece Atatürk bize "Hadi Sığırtmaç Mustafa'ya ziyarete gidiyoruz" dedi ve de aceleyle hazırlanıp Şişli Çocuk Hastanesi'ne ziyarete gittik. Doktorlara gerekli talimatları bizzat verdikten, çocuğun da gönlünü aldıktan sonra saraya döndük. Ata'nın yüzündeki o mutluluğu hiç unutamam.

Mustafa, hastaneden çıktıktan sonra, tahsile başladı. Çok zeki bir çocuk olduğu için de ilkokul tahsilini müteakip Askeri Okul'a verildi. Bu okulu da muvaffakiyetle ikmal ederek şanlı ordumuzun saflarına katıldı.

Levent Şahverdi Arşivi

Yalova Kaplıcaları'nın bugünkü modern hale gelişinde baş mimar Atatürk'tür. 22 Ocak 1938 tarihinde son kez Yalova'ya geldik. Derince'den vapura binerek Yalova'ya oradan da Termal'e geldik. Termal yeni yapılmıştı. Çok keyiflenmişti bu yeni oteli görünce, ama o keyfi uzun sürmedi. Karın ağrıları artmıştı, acısı çoktu. Termal'de Prof. Dr. Neşet Ömer Bey'le Dr. Nihat Reşat Bey kendisini muayeneye aldılar. Yaptıkları muayene ve tetkiklerden çıkardıkları sonuç maalesef siroz idi.

Atamız hastaydı, hem de çok, ama biz hiç ümidimizi kaybetmemiştik. Ona güveniyorduk. Sirozu da yener miydi acaba, diye ümitle dertleşip duruyorduk.

* * *

Atatürk yurtiçi seyahatlerinde nedense en çok İzmir'e gitmişti. İzmir'i çok sevdiklerinden olacak birkaç defa bu şehre teşrif etmişlerdi.

İşte böyle bir İzmir seyahatimizde, bir gece sofrada otururlarken aniden bir özel haber kendisine ulaştırıldı. Derhal ayağa kalktı ve sofradakilere "Arkadaşlar, özür diliyorum, yemeğimiz sona ermiştir, kusura bakmayın" dedi ve yanındaki bizlere "Derhal Bursa'ya hareket ediyoruz" talimatını verdiler. Önce trenle, sonra da otomobillerle Bursa'ya geldik. Mesele ertesi gün anlaşıldı. Bursa'da irticai mahiyetteki bir hadise vukuu bulmuştu. Bu olay irticai mahiyette olduğu ve Atatürk olayı başkalarından duymak istemediği için, hadiseyi bizzat mahallinde tetkik etmek ve de icap eden tedbirlerin alınmasını bizzat sağlamak üzere gece yarısı yemeğini terk ederek ve onca yolu kat ederek Bursa'ya gelmişti.

O yıllarda Atatürk'ün başını ezdiği irticai faaliyetler ufak ufak yine başını göstermeye başlamıştı. Bu sebeple bu olayları yerlerinde anında bastırmak istemişti.

Kısaca milleti için, vatanı için ne gündüzü ne de gecesi vardı. Tüm milletinin mevcudiyetine halel gelecek bir olayı sezdi mi, her şeyi geriye atar ve hemen o olayın üstüne gider ve nihayete erdirirdi.

Atatürk Bursa'yı da pek severdi.

1927 senesinde İstanbul'a ilk gelişimizden sonra Ankara'ya dönerken, Bursa'ya uğramıştık. Bursa'da, Temenye'deki köşkte bir akşam yemek tertip edildi.

Sofraya oturmadan evvel, bir yüzbaşı ofise gelerek, akşam sofrada yenecek yemek listesiyle, mezelerin listesinin bir örneğini,

Levent Şahverdi Arşivi

Bursa girişinde resmi karşılama töreni. Önce Atatürk iniyor sanarak komutanlar selam durmuş, Atatürk ise gülümsemişti.

bir kâğıda yazarak bize verdi, bir mana veremedik!

Akşam yemek vakti geldi, Atatürk ve misafirleri hazırlanan mükellef masaya oturdular. O gece davet sahibi, Balıkesir'deki Kolordu Komutanı olan merhum Ali Hikmet Paşa'yı yanına oturtarak yemeğe başladılar.

Biraz sonra, Ali Hikmet Paşa'nın maiyetinde çalışan subaylardan mürekkep bir fasıl heyeti ve bu geceki yemek listesini tanzim eden yüzbaşı, kendilerine salonun bir köşesinde hazırlanmış olan sofraya ayrı bir grup halinde oturdular.

Yemek devam ederken, fasıl heyeti yavaş yavaş çalmaya başlamıştı. Ağır, ağır çok güzel çalıyor ve söylüyorlardı, yeniliyor ve içiliyordu. Her şey çok güzel devam ediyordu.

Birden fasıl durdu ve o malum yüzbaşı ayağa kalkarak kendini Mahmut Karındaş olarak misafirlere tanıttıktan sonra, müthiş bir şova başladı. Şahane taklitler yapıyor, monologlar söylüyor, başta Atatürk olmak üzere herkesi güldürüyor, kırıp geçiriyordu.

Bu şovunu bitirdikten sonra, masasına getirtmiş olduğu bir telefonun ahizesini eline alarak, Atatürk'ün yanına geldi ve "Paşam müsaade ederseniz Büyük Taarruz sırasında bir şarklı erin yaptığı bir telefon konuşmasının, taklidini yapmak üzere izin istiyorum" dedi. Atatürk "Yap bakalım Yüzbaşı, yap bakalım" deyince, Yüzbaşı telefon elinde olayı karikatürize etmeye başladı. Telefonu manyeto yapıyor ve şarklı erin şivesiyle "Alo, Alo" diyor, cevap yok. Tekrar manyeto, yine cevap gelmeyince "Hasso, Hasso" diye bağırıyor, yi-

Levent Şahverdi Arşivi

ne cevap yok, cevap yok "Ulağ memo" derken, karşıdan birden "Kimsin" diye cevap geliverince, "Ben Başkomutan Mustafa Kemal'im" deyiverince, bu cevap karşısında şaşıran er, telefonu bir tarafa bırakıp, "Aha Paşam, düşman şu tarafa kaçıyir, kâfir de bu taraftan kaçıyir" dedikçe, Atatürk kahkahalarla gülüyor, gülüyor.

Yemeğin bu şekilde devamı müddetince, Yüzbaşı Mahmut Karındaş ve arkadaşları, hem şahane bir fasılla hem de komik monologlarla, o gece Atatürk'e çok güzel bir akşam geçirtmişlerdi.

Yemeğin son safhasında bu seferde, yemek isimleriyle, meze çeşitlerinin isimlerini birbirine ekleyerek, mevlit makamında güzel bir gazel de okuyan Yüzbaşı Mahmut Karındaş, bu son şovunu da yaptıktan sonra masaya gelerek, Atatürk'ün ellerine sarıldı ve de "Sizi mutlu ettiysek, ne mutlu bize, Paşam" deyince Atatürk ayağa kalktı ve yüzbaşıyı hararetle kutladı ve çok teşekkür ederek uğurladı. Ayrıca böyle güzel programlı bir yemek tertip eden, Ali Hikmet Paşa'ya da ayrıca teşekkür ediyor, çok memnun olduğunu ifade ederek, sofrayı nihayete erdiriyordu. Yüzbaşı Mahmut Karındaş'ın yemek ve meze çeşidinin evvelden listesini hazırlama sebebi de meğer sofrada okuduğu yemek, meze isimlerini havi gazeliymiş. Aklımda kaldığı kadar gazel şöyleydi;

Ol Pilicin öfkesi
Patlıcanın Karnıyarığı
Tatlıların alası
Meyvelerin çeşidini
Kahve onlara başduraçak

* * *

İki tane çok önemli olayımız da Bursa'da geçmişti. Biri yukarıda anlattığım irticai maiyetteki olayı çözmek için, diğeri de yine daha evvelce anlatmış olduğum bir posta arabasının soyulması olayını tetkik için gidişi idi. Bursa'nın yemyeşil ovalar ve ormanlar arasında kurulmuş bir şehir olduğunu ve bu bölgede güçlü bir sanayinin kurulabileceğini hep vurgulamıştı. Hayvancılığın buradaki önemine binaen Bursa bölgesinde tekstil sanayinin kurulması ve gelişmesini ilk düşünen Atatürk'tü. Nitekim ilk yünlü sanayi dokuma fabrikasının temeli Bursa'da atılmıştı.

29.11.1935'te atılan bu temelden sonra 2 Şubat 1938'de Atatürk ile beraber Bursa'ya gelerek bu tesisin açılışını yapmıştık. Adına da o zaman henüz meşhur olmayan koyunu olan Merinos'a ithafen Bursa Merinos Fabrikası vermişti.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu fabrika yıllarca Balkanların ve Ortadoğu'nun en büyük fabrikası olarak faaliyetini devam ettirmiştir. Buna paralel olarak da, Bursa'da merinos koyun yetiştirmeciliği de o dönem daha çok gelişerek devam etmiştir.

Atatürk Yalova, Bursa arası gidiş gelişlerinde muhakkak Gemlik'e de bir uğrardı. Deniz kenarında bir kahveye oturur, bir kahve içer, sigarasını yakar ve Gemlik koyunu keyifle seyrederdi.

Gemlik'in çok tarihi bir yer olduğunu yanındakilere hep üzerinde önemle durarak anlatırdı.

Gemlik'te eski tarihlerde gemi yapımı çok ileri seviyede olduğu için eski adının da Gemili olduğunu, bilahare yıllar sonra bu Gemili adının Gemlik'e dönüştüğünü söylerdi.

Türk tarihi, Anadolu'daki şehir ve nahiyelerimizin tarihi geçmişleri onun hep ilgi alanı içindeydi. Zira o ülkesini bir başka severdi.

O zamanlar Bursa'ya giden yollar toprak ve çok bozuktu. Atatürk özellikle Bursa'ya sık gittiğinden bu yolun yapılması için talimat da vermişti. Bursa'ya giderken yolun her iki kenarında, sanki her an yapılacakmış gibi, kırılmış yol döşeme taşları ve kumlar göze çarpıyordu, ama hiçbirine dokunulmamıştı.

Bursa'ya varınca o zamanki Bursa Valisi Fatin Bey'i yanına çağırttı, bizler bir olayın patlak vereceğini hemen anlamıştık. Nitekim biraz sonra Vali Fatin Bey geldi. Atatürk ona hitaben biraz da sert bir şekilde "Vali Bey, Vilayetinize hangi yoldan gelirsem geleyim yollarınızın hepsi bozuk, ama kenarlarda hep taş ve kum kümeleri görüyorum. Neden bu yollar yapılmıyor?" diye sorunca Vali Bey "Paşam, yollarımız hep inşa halindedir, taşları kırılmış, hazırlanmış vaziyettedir, en kısa günde yapılacaktır efendim" cevabını verdiler.

Atatürk pek tatmin olmamıştı, ama işi daha fazla uzatmamak için "Tamam Vali Bey tamam, ama lütfen çabuk bitirttirin" diyerek uğurladıktan sonra yanında bulunanlara dönerek "Yahu bu Fatin Bey, bir kâse yoğurt ile bir kazan suyu mayalayacak zekaya sahip" dediler.

İşte onun bu takipçiliği, kararlılığı, cesareti ve olay olan yerde anında bitmesiyle Tunceli yolları dâhil, Türkiye'nin her yeri elini kolunu sallayarak, emniyetle gidip gelinen yolları olmuştu. Çünkü o Atatürk devriydi.

* * *

Levent Şahverdi Arşivi

Karadeniz kıyıları da Atatürk'ün çok sevdiği yerlerdendi. Trabzonluların Atatürk'e köşk yaptırdıkları ve bekledikleri haberiyle Ege Vapuru'yla hemen Trabzon'a seyahate çıkıldı. Güzel bir yolculuktu. Bir ara güvertede şezlonguna oturmuş, kahvesini içiyordu. Yalnızdı, ben de uzaktan kendisini hayran hayran izliyordum. Birden durdu ve bana döndü, eliyle yanına çağırdı. "Hacı Tevfik Kaptan nasıl; sağlığı, sıhhati iyi mi? Babanı ihmal etmiyorsun değil mi? İşlerimiz yoğun, ama onları ihmal etme, ihtiyaçlarında izin al git, gör, sıkıntıları varsa hallet. Babanla bu denizde zor günleri beraber yaşadık, iyi ve kahraman insanlardı. Ne güzel ki böyle bir kahraman babanın oğlusun ve de benim yanımdasın, size çok güveniyorum, sağ olun cucuk" dedi. Ben de "Merak etmeyin Paşam, elim hep onların üzerinde, sık gidemesem de, rahatlarını temin ediyorum. Düşünmeniz ne büyük lütuf, ama onlar kadar, hatta bence daha önemlisi, benim size hizmet etmem, çünkü siz hepimizin, tüm Türk milletinin babasısınız" diye cevap verdiğimde yanağımı okşadı ve "Sağol, cucuk" dedi ve yine ufka doğru bakarak daldı gitti.

Trabzon'a vardığımızda, Trabzon'a hâkim bu yerde bulunan ve halkın dilinde *Ata Köşkü* denilen yere kadar tüm sahil ve yollarda binlerce Trabzonlu birikmişti. Onların çılgınca alkışları ve de büyük tezahüratları arasında Ata Köşkü'ne vardık. Köşkü gören ve gezen Atatürk burayı çok ama çok beğendi, yapanlara iltifatta bulundu, teşekkür etti.

O zaman Umumi Müfettiş Tahsin Bey tarafından ağırlanan Atatürk, iki gece iki gün burada misafir edildi. Gündüzleri köşkün bahçesi çalışma odası gibiydi. Yalnız Trabzon halkı değil Artvin'den Hopa'dan kısaca civar yerlerden gelen halkla uzun uzun söyleyişler yaptılar. Dertlerini, sıkıntılarını dinleyip, ilgililere notlarını aldırdılar. O güzel insanların, köylülerin, ona bakışlarını hiç unutamam. Sevgiyle, aşkla, takdirle, güvenle, inançla bakılan bu büyük insan Atatürk de aynı sevgi, şefkat ve de güvenle köylüsüne, insanına bakıyordu.

İşte zaten ülkeyi karşılıklı bu sevgi, bu inanç, bu güven kurtarmamış mıydı? Aksi halde dört bir yanı kuşatılmış bu ülkeyi kim hangi güç düşmanlardan temizleyip, kurtarabilirdi. O günlerde cephede omuz omuza olduklarıyla, şimdi yan yana oturuyor, ama bu sefer kurtardıkları toprakları nasıl yeşerteceklerini, muasır devletlerin imkânlarına nasıl kavuşacaklarını, hep birlikte vermeleri gereken "ekonomik savaşı" da, yine el ele beraberce nasıl kazanabileceklerini onlara aynı şevk ve heyecanla anlatıyor, anlatı-

Levent Şahverdi Arşivi

yor, anlatıyordu. Onlar da dinliyor, dinliyor, dinliyorlardı. Bazen gülüyor, bazen düşünüyor, üzülüyor, bazen sıkılıp kızar gibi oluyor, ama sonra halkıyla sevgi yumağı oluşturup, inançla onlarla kucaklaşıyor. Onlara moral ve güç veriyordu. O insanüstü bir güçte bir varlıktı, O Atatürk'tü.

Gündüzleri boş zamanlarda ise civar halkın gelerek oynadıkları milli oyunları seyrettiler. Son gecemizdeyse bu sefer öğrencilerden kurulu ince saz takımının çaldığı şarkı ve türküleri memnuniyetle dinlediler. Özellikle istediği *Köşküm var, deryaya karşı* şarkısını fevkalade güzel icra ettiklerinde çokça alkış tuttular, eğlendiler, mutlu oldular.

Trabzon'da bir gün Trabzon Lisesi'ne ziyaretimizde lisenin din hocasına bir soru sordu "Hocam, rakı haram mıdır, helal midir?" Hoca bildiği bütün dini kuralları ortaya koyarak rakının haram olduğunu izah etti. Atatürk "O zaman haram ile melûf olan imama tabii olmak caiz değildir diye bir kaide vardır, ben Allahın bildiğini kuldan ne saklayayım, rakı içerim yani rakıyla melûfum. Hem Reisicumhurum, hem de imam-ı ümmetim. Senin bu hükmüne göre bana tabi olmak caiz değildir, öyle mi?" deyince zavallı hocada şafak attı. Oradan buradan lafı dolaştırdıkça, Atatürk daha fena sıkıştırarak hocaya "Hoca Efendi müsterih ol, eğer rakının haram olduğu fetvan sahih ise, öteki de sahihtir. Kanaatini açık söyle." Hoca ağlayacak hale geldi. Öyle söylüyorum diyerek işin içinden çıkacaktı ki, Atatürk herkese doğru dönerek "Efendiler, işte bunun içindir ki Hazreti Peygamber Müslümanlıkta rahiplik yoktur demiştir. Çünkü hangi din olursa olsun, rahibin, yobazın eline düşünce felaket olur. İsa'nın zuhuru zamanındaki Yahudi mabedinden Engizisyon mahkemelerine, oradan da bize kadar uzanan İstanbul şeyhülislamlarına bakınız. Tarihin her devresinde bu hakikati ispat eden deliller vardır" demişti.

Ertesi gün, Trabzonlulara teşekkürlerle veda ettiler, aynı gemimizle engin Karadeniz'in dev dalgalarını yara yara, İstanbul'a dönüşe geçtik. Dönüşte tüm seyahat boyunca, daha evvel anlatmış olduğum, "Mu Kıtası" ile ilgili düşünceleriyle yapmış olduğu araştırmaları havi belgeleri hep okudu, notlar aldı.

* * *

Atatürk Ertuğrul Yatı'nı da çok severdi. Bir yaz mevsimiydi. Ertuğrul Yatı'yla geziye çıkıldı. Atatürk birden "Cemal Kaptan'ı ça-

Levent Şahverdi Arşivi

Ertuğrul Yatı'yla Boğaz gezintisi (Nuri Ulusu solda ayakta, kollarını kavuşturmuş).

ğırın" dedi. Yatta Kılıç Ali Paşa, Recep Zühtü Bey, Celal Bayar (İktisat vekiliydi) vardı. Cemal kaptan gelince kendisine "İstikamet Zonguldak" demez mi? Kılıç Ali Bey endişe ile Atatürk'e dönerek "Bu gemiyle mi gideceğiz?" deyince Atatürk yat kaptanı Cemal Kaptan'a dönerek "Ne dersin Kaptan?" diye sordu, kaptanın "Bu tekneyle Hint Okyanusu'na bile gideriz" demesiyle de Atatürk "Gördünüz mü, Kaptan'a inanın" dedi ve hareket edildi. Rotamız Ereğli'ydi.

Ereğli'ye geldiğimizde yine kalabalık halkla beraber, Ereğlili Deniz Sporcuları, yarış futalarıyla Atatürk'ü liman dışında karşıladılar ve selamladılar. Deniz çok sakindi, adeta karıncalar su içer tabirince süt limanlık açık ve berrak bir hava. Biz de güvertedeyiz. Ne de olsa gemici çocuğu olduğum için, gözüm bu tür seyahatlerde hep havadadır. Rahmetli babacığımdan yağmur, kar, fırtına bulutları, rüzgârlar, nereden nasıl, ne zaman gelir hep öğrenmişimdir. İşte o süt liman havada olmamıza rağmen kara tarafından gelen bulutlar beni endişelendirdi ve hemen kaptanın yanına koşarak durumu izah ettim. Kaptanımız da çok tecrübeliydi. Nitekim o da barometrenin süratle düştüğünü fark etmiş ama heyecan ve telaş yaratmamak için biraz ağırdan almayı yeğlemişti. Ama benim çoğu çocukluk günlerim babamla Bandırma Vapuru'nda, bu Karadeniz'in (Ulusu'nun) dev dalgaları arasında geçtiği için pratik tecrübem çoktu. Cemal Kaptan'a Atatürk'ü karaya çıkarmayalım, acele geri tornistan yapıp dönelim" demem üzerine kaptan okeyi verince hemen aşağıya indim ve de yaverlerine kıyıya çıkmak üzere hazırlanan Atatürk'e iletmek üzere geri dönüyoruz bilgisini ver-

Levent Şahverdi Arşivi

dim. Derhal Atatürk'e bilgiyi verdiler. Kendisi önce bir şaşırdılar, zira halk coşkuyla kıyıda bekliyordu, ama o da herhalde durumun vahametini anlamıştı ki, beni yanına çağırıp bilgi istedi. Ben de kaptanla konuşmamızı, barometrenin süratle düştüğünü hiç vakit, hatta saniye dahi kaybetmeden dönmemiz gerektiğini dilim dönmüyordu düşünce aceleyle anlattım. "Tamam, o zaman, karaya çıkmıyoruz" dedi. Kaptan derhal tam yol vererek gemiyi Ereğli'den hareketle Karadeniz boğazına doğru yönlendirdi.

Karadeniz kabarmaya ve gittikçe şiddetini artıran bir fırtına kopmaya başlamıştı. Vakit akşama yakın, gün kararmaya başlamak üzereyken, deniz simsiyah, ürkütücü bir ortam, narin Ertuğrul Yatı, azan, kabaran dalgaların arasında adeta bir limon kabuğu gibi son süratle bata çıka yol almaktaydı. Büyük önderi sağ salim biran evvel boğaza yetiştirmek için çırpınan Ertuğrul, adeta alabora olacakmış gibi iskele tarafına yaslanmakta ve batma tehlikesi geçirmektedir. Durum bayağı vahimdir.

Kaptan köşkünde durumu süvarinin yanında izleyen maiyet erkân-ı ve herkes korku ve endişe içindedir. Gemiciler ve bizlerse güvertede o müthiş fırtınaya rağmen yoğun güç harcayarak adeta can havliyle Atamıza bir şey olmaması için iman gücümüzle güverte tentenelerinin iplerini kesmek suretiyle gemiyi yatırmamaya çalışıyor ve bir yandan da tenteleri topluyoruz. O anı sanki yaşıyorum. Gözlerimiz heyecanla boğaz fenerlerinin ışıklarını arıyor.

Yaptığımız fedakârane çalışmalarla geminin yan yatması düzeliyor ve dalgalara gire çıka son süratle yol almaya çalışıyoruz.

Atatürk ise üst güvertedeki köşk tabir edilen yerden vaziyeti gayet soğukkanlılıkla ve sakin sakin takip ediyor, elinde rakısıyla sanki hiçbir şey yokmuş gibi, hatta ve hatta arada bir de zeybek atarak bize güven ve güç veren bakışlarla izliyordu. Onu öyle korkusuz görmek bizi de öylesine rahatlatıyor ve memnun ediyordu ki, ne yorgunluk ne endişemiz kalıyordu. O da, biz de biliyorduk ki gerekirse onun için tek tek canımızı seve seve verirdik.

Ertuğrul tam gaz, bacalarından ateş saçarak dev dalgalarla boğuşa boğuşa yoluna devam ediyordu. Birden boğaz fenerlerinin ışıklarını görür gibi olduk. Evet, boğaz görünmüştü. Dayanamamıştık, herkes hepimiz sevinç çığlıkları atmaya başlamıştık, ama o yine aynı sakinlikle, aynı vakur ifadeyle, biraz da istihzalı bakışlarla bize bakıyor ve rakısını yavaş yavaş yudumlamaya devam ediyordu.

Tanrım o gün yaptığımız tüm duaları kabul etmişti herhalde. Aksi halde o narin Ertuğrul Yatı'nın o müthiş havada, o dev dalgalarla mücadele ederek batmaması adeta bir mucizeydi. Tanrım

Levent Şahverdi Arşivi

ne büyüktü ki onu bize, milletine bağışlamıştı.

Karadeniz Boğazı'ndan kazasız belasız geçerek boğaz içine girdik ve biraz sonra Dolmabahçe Sarayı önüne demirledik. Süvarisinden, dümen neferine kadar tüm gemicilerle biz, Atatürk'ün maiyetindekiler sarmaş dolaş olmuştuk, büyük bir sevinç yumağı oluşturmuştuk.

Atatürk yavaş yavaş güverteye indi ve de kaptanı çağırttı, tebrik etti. Kaptan ise benim hiç beklemediğim bir şekilde, Atatürk'e beni işaret ederek bir şeyler söylediğini fark ettim. Akabinde Atatürk beni yanına çağırttı, gittim. Bana "Nuri, sende ne marifetler varmış. Kaptanı ilk sen uyarmışsın, aferin. Sonra güvertede o tenteneleri ne güzel topluyordun, belli ki işi biliyorsun, adeta bir gemici gibiydin" demesi üzerine "Paşam ne de olsa gemici çocuğuyuz" diye kısa cevabıma "Aferin cucuk" dedi ve hep beraber neşe içinde saraya çıktık. Birkaç gün sonra da iyi bir bahşişle mükâfatlandırıldık.

O korkunç günü hayatım boyunca hep hatırladım, hiç unutmadım.

* * *

Atatürk Hatay meselesine çok büyük önem vermişti. O büyük milletine, Hatay'ın büyük anavatana ilhak olacağına dair söz vermişti. Bu sözünü mutlaka yerine getirmek arzusunda olduğunu müteaddit sofra veya kütüphanede çalışmalarında arkadaşlarına, vekillerine defalarca söylediğine hep şahit olmuşumdur. Hatay meselesi açıldı mı ayrı bir heyecanla konuşurdu.

Fransızlar o dönem dünyanın en güçlü kara ve hava ordularına sahiptiler. Bu sebeple Atatürk'e o zamanın ileri gelen askeri veya mülki amirleri "Paşam, aman bir Hatay için dünyayı ateşe vermeyelim" diye hafif hafif telkinlerde bulunurlardı. Atatürk ise bunları dinler dinler, sonra da "Bunlar boş konuşmalar, boş. Bunların, Fransızların bir tek kurşun atacak halleri, iktidarları yoktur" diye de sinirle cevabını verirdi.

Geçen zamanda, ölümünden sonra 2. Dünya harbinde bu açıkça görüldü. 1941'de Fransızlar, Almanlara karşı Majino hattından, tek kurşun atamadan teslim oldular. O hep ileriyi gören, dünyayı yakinen takip eden, müthiş bir askeri dehası olan bir başkomutandı. O büyük bir askerdi.

Son zamanlardaki rahatsızlığı dolayısıyla Fransız gazeteleri, Atatürk'ün çok ağır hasta olduğunu, yerinden kalkamadığını, hatta ölüme doğru gittiğini yazmakta idiler.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk herhalde bunları okuduktan ve takip ettikten sonra bütün bu yazılanları tekzip etmek için olacak ki, o hasta haliyle 19 Mayıs şenliklerini müteakip, derhal Mersin'e hareket ediyoruz, emrini verdi. Trenimiz hazırlandı ve ver elini Mersin.

Önce Adana'ya geldik. Adana'da muhteşem bir karşılama töreni yapılmıştı. Atatürk parkının önünde yapılan askeri resmi geçitten sonra Adana'yı bir görmek, dolaşmak istedi. Yanında Salih Bozok ve bizler de olmak üzere dolaşmaya çıktık, önce Ulus Parkı'na gittik. Halkta görünce yanımıza geldiler. Bir masaya oturduk o gün, orada çay içildi, halkla sohbetler yapıldı.

Bir ara durdu ve Seyhan Nehri'ne doğru baktı, baktı ve Salih Bozok Bey'e dönerek "Yahu Salih, Nil Nehri nasıl Mısır'ı abat ediyorsa bu Seyhan Nehri de Adana ve Çukurova'yı ihya edebilir. Koca nehrin suyu boş yere akıp gidiyor, bunu değerlendirmek lazım" demesiyle Salih Bozok'ta tasdik ederek "Çok haklısınız Paşam, hakikaten bu Seyhan Nehri'ni iyi değerlendirmemiz lazım" cevabıyla Atatürk mutlu bir şekilde oradan ayrıldı.

O sıralarda bayağı artmış olan rahatsızlığı dolayısıyla bozuk olan morali Adana'daki bu muhteşem karşılanış ve gezi neticesinde bir nebze olsun düzelmişti. Bilahare Mersin'e geçildi.

Mersin'de mevcut Askeri kıtaları tarafından karşılandı. Askeri kıtaya ayakta dimdik durarak teftiş etti. Çok hasta ve halsiz olmasına rağmen, bütün metanetiyle ve tüm enerjisini sarf ederek o teftişi bitirdi. Müteakiben de vali konağında istirahata çekildiler. Bir müddet sonra, okuyacak bir şeyler istemek için beni yanına çağırdığında, bembeyaz yüzüyle bayağı bitkin bulmuştum kendisini. O hali beni müthiş etkilemiş olmalıydı ki, "Cucuk, kendine

Atatürk Celal Bayar tarafından garda karşılanıyor. (Arkada, elinde Atatürk'ün şapkasıyla inen Nuri Ulusu.)

Levent Şahverdi Arşivi

gel, daha içecek suyum var, merak etmeyin" diyerek beni teselli etmesini hiç unutamam. Birkaç gazete götürüp verdim.

Atatürk Mersin'i de çok severdi. O yıllarda Mersin'de çok başarılı bir belediye başkanı vardı, ismi de Mithat Toroğlu Bey'di. Daha evvelce geldiğimiz Mersin'de Atatürk, belediye başkanına, Mersin'in imar planını yaptırıp yaptırmadığını sormuş, başkan da yaptırdığını söyleyip, izin isteyip giderek, imar planlarını Atatürk'ün huzuruna getirmişti. Atatürk planları en ince teferruatına kadar zaman zaman sorular da sorarak iyice incelemiş ve yapılan bu planlardan memnun olmuştu. Sonra başkana dönerek "Mithat Bey, bunları yapmak değil, uygulamak çok önemlidir, bilahare tüm bu planlara göre neler yapıp yapmadığını tekrar gelip kontrol edeceğim" diyerek de ikazda bulunmuştu ve Mersin'den ayrılmıştık.

Ertesi sabah kahvaltısını yapıp bitirdikten sonra ilk yaptığı iş başkanı çağırarak imar planlarını ve bu plana göre neler yaptığını sormak oldu. Aldığı müspet cevaba memnun oldu ama yine de şehri şöyle bir gezelim diyerek başkanı da yanına alarak şehri kontrole çıktı.

İlk olarak o zamanki Nâfia Bakanı Ali Çetinkaya Bey'in yaptırdığı sahildeki plaja gidildi, burayı pek beğendi ve epey uzun burada kaldık.

Ferdası gün Silifke'ye kadar tüm sahili tek tek gezdik bilahare tekneyle bir deniz gezisi arzu ettiler. Tekneyle deniz kenarında dolaşırken eski, tarihi sütunlar görünce merak ederek Belediye Başkanı Mithat Bey'e "Bunlar nedir, tarihi eser midir?" diye sorunca Mithat Bey "Paşam, burada çok eski tarihlerde *Viranşehir* diye eski bir şehir varmış. İşte bu yıkıntılar ve sütunlar bu şehirden kalan tarihi eserlerdir" deyince "Burada biraz duralım" dedi. Küçük bir rıhtım vardı, oraya yanaştık, indi rıhtımda biraz gezindi, bir sigara yaktı ve etrafı keyifle izledikten sonra "Burada kim bilir neler yaşanmıştır, bunları iyi muhafaza etmek lazım Başkan" dedikten sonra, yorulduğunu beyan edip dönmemizi istedi ve şehre konağa döndük. Çok keyifliydi, bilhassa belediye başkanının yapmış olduğu imar planlarını çok iyi projelendirdiğini ve de bu projeye göre yapılan değişikliklerin yerinde olduğunu görmesi onu keyiflendirmişti. Yemek her zamanki gibi geç saatlere kadar sürdü. Yemekten sonra yatmak için odasına çekildiği sırada İbrahim arkadaşımız koşarak bize geldi ve "Çocuklar Atatürk'ün odada burnu kanıyor, hemen gelin" dedi. Derhal koşarak odaya girdiğimizde lavaboya eğilmiş burnunu yıkıyordu. Hemen dokto-

Levent Şahverdi Arşivi

ra haber ulaştırdık. Hatırladığım kadar, KBB mütehassıs hekimi Ziya Bey'di. Hemen geldi, aletleriyle baktı sonra iyice yıkayıp temizledikten sonra pamukla tampon yaptı, yatırıp istirahat etmesini söyledi. Ferdası akşam bu burun kanaması hafifçe tekrarladı. Doktor yine gelerek aynı ameliyeyi tekrar etti. Sebebi olarak da havanın sıcaklığından herhalde, diye cevapladı. Ferdası gün artık dönelim dedi. Belediye başkanı da çok üzülmüştü; o ara devam eden bu sıcaklara "Yörük sıcağı" dendiğini ondan öğrendik. Sabah kahvaltıdan sonra beni yanına çağırdı ve "Sorun bakalım bu Savarona ne zaman geliyor, neden gecikti, öğrenin" dedi. Hemen Ankara'yı kalem mahsusu aradık ve de aldığımız cevapla her şeyin yolunda olduğunu, yatın çok yakın bir tarihte İstanbul'da olacağını kendisine söyledik. Memnun oldu, tebessüm etti. "Çok güzel, çok güzel, Marmara'da dolaşacağız, inşallah bana da iyi gelecek" diye beyan etti. Bilahare hareketle trenimize geldik, kendisini uğurlamaya gelen belediye başkanına teşekkürlerini ve takdirlerini bildirdi, ayrıldık.

Trende belediye başkanından hep sitayişle bahsetti ve "Aferin çocuğa, iyi işler yapmış, aferin" diyerek tekrar tekrar memnuniyetini belirtti. Zaten iyi iş yapanları hep takdir ve taltif ederdi, ama aksini yapanları ise azarlar ve de kendine göre de cezalandırırdı. Onun için ülkeye hizmet her şeyin önünde yer alırdı.

Mersin-Adana yolu hakkında o senelerde imtiyaz sahibi olan yabancı şirketlerle ihtilafa düşülmüş ve iş o kadar büyük bir hale gelmiş ki, diplomatik safhalara kadar erişmişti.

Bu meseleyi halletmek üzere hariciye vekilimiz Dr. Tevfik Rüştü Bey bir gün sonra oraya gidecekti. O gece, yani gitmeden bu gece evvel Tevfik Rüştü Bey sofraya davet edildi. Atatürk o gece onu sofrada tam karşısına oturttu. O gece Atatürk'ün misafirleri arasında her akşamdan çok farklı olarak üniformalı paşalar da davetli olarak gelince, biz hepimiz bir fevkaladelik olduğunu hemen sezdik ve merakla beklemeye başladık.

Yakup Şevki, Cevat Ali Sait, Fahrettin Altay, Ali Hikmet, Şükrü Naili, İzzettin Çalışlar ve Donanma Komutanı Amiral Şükrü Okan yerlerini aldılar, yemekle beraber sohbet, muhabbetle yeme içme başladı, yenildi içildi. Ama Atatürk o akşam, hem akşamki yemeklerden farklı olarak misafirlerine erken kalkma müsaadesi verdi. Tevfik Rüştü Bey'e de dönerek "Doktor, yarın erken hareket ediyorsun, şayet bu işi sen gidip orada halledemezsen, unutma ki bu kumandan arkadaşlarım halledecek kudret ve kuvvet sahibidirler" buyurdular ve hepsinin tek tek elini sıkarak

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk ve Celal Bayar, Diyarbakır gezisinde (Nuri Ulusu Atatürk'ün hemen solunda).

uğurladılar. Gerekli ültimatom verilmişti, aksini yapmak mümkün müydü?

* * *

Atatürk'ün Diyarbakır'la ilişkisi, sevgisi çok eski yıllara dayanırmış. Kendisi anlatırken duymuştum. Ta 2. Ordu Komutanlığı yaparken Diyarbakırlılarla tanışmış ve onlara kendisini çok sevdirmişti. "Bana *Sarı Paşa* derlerdi" diye gülerek hep anlatırdı. Hatta Diyarbakırlılar Atatürk'ü belediye başkanlığının kararı ile *Fahri Hemşerileri* olarak ilan da etmişlerdi. Atatürk de bundan çok mutlu olduğunu hep ifade ederdi

Aradan yıllar geçti. Diyarbakır'ı Musul'a bağlayacak yolun ilk etabı olan Diyarbakır-Mardin demiryolunun açılış töreni yapılacaktı. O günlerde biraz keyifsiz olmasına rağmen, ama o yörenin ehemmiyetine binaen seyahat emri verildi, program yapıldı ve hareket edildi.

Kente geldik, ama vakit bayağı geç olmuştu. O saate rağmen müthiş bir kalabalık Atatürk'ü bekliyordu. Celal Bayar da bu seyahatte yanımızdaydı.

Akşam yemeğini trende yediler, bilahare de istirahata çekileceklerdi, ama belediye başkanının ve de ismini hatırlayamadığım demiryollarının bir yetkilisinin ricalarını kırmayarak akşam halkevi salonunda onuruna verilen konsere gidildi.

Locasında keyifle konseri dinledikten sonra ayağa kalkarak Diyarbakırlılara onları çok sevdiğini ve bu çok güzel halkevinde onlarla birlikte çok mutlu olduğundan bahisle bahtiyarlığını belirttikten sonra yine alkışlarla gardaki trenimize döndük.

Ertesi sabah erken kalktık ve şehri, yetkililerle gezdik, ama o

Levent Şahverdi Arşivi

günlerde bahsettiğim rahatsızlığı dolayısıyla geziyi kısa kesip trene döndük, istirahata çekildi. Onun istirahatını fırsat bilerek ben ve berber Mehmet arkadaşım, bir fırsat bularak gezme babında Diyarbakır çarşısına gittik. Kuyumcular çarşısını gezerken aile efradımıza altın bilezik alarak trenimize döndük. Aksilik ya biz gittikten sonra hem Berber Mehmet'i, hem de beni sormuşlar. Gelir gelmez bizi yanına çağırttı. Mehmet'e "Neredesin, görmüyor musun traş olmam gerek, meydanda yoksun" bana da dönerek "Hele sen Nuri; tam çalışma anında yok oldun" deyince ben arkadaşlara nazaran belki de daha çok yanında, yakınında olduğum için ha cesaret diyerek "Paşam, istirahattaydınız, Mehmet'le şöyle bir gidip, hanımlarımıza bir şeyler alalım diye çıktık. Birer bilezik alarak acele döndük, kusurumuza bakmayın" gibi sözleri geveledim. Hafifçe gülerek "Çıkarın bakalım neler aldınız" deyince Diyarbakır'ın o usta kuyumcularına has işlemelerle yapılan bilezikleri çıkarıp kendisine sunduk. Baktı, inceledi, çok beğendi; "şimdi gidip o kuyumcuyu bulun, benim için elindeki güzel şeylerden birkaç numune alsın, bana trene getirin" dedi.

Berber Mehmet'le ben adeta uçar gibi kuyumcuya koştuk. Hem affedilmiş hem de yaptığımız iş beğenilmişti, keyifliydik. Kuyumcuya Atatürk'ün dileklerini ilettik. Adamın eli ayağına dolaştı. Elleri titreye titreye bilezik, kolye, küpe vs. seçti, ayırdı ve hepsini alarak doğru trene geldik, huzura çıktık.

Birkaç mendil içinde önüne konan muhtelif ziynet eşyasına tek tek bakarak inceledi. Bizim hiç aklımıza gelmeyen sualleri, kuyumcuya sordu. Verdiği bazı cevapların yanlışlığı düzelterek kuyumcuyu iyice şaşırttı, sonunda birkaç tane bilezik aldılar, bedelini ödedik ve kuyumcuya aynen yerine bıraktık. Adamcağız ne oldu, ne bitti, kimin yanına gitti, Atatürk'le mi konuştu, bilezik mi sattı, hâlâ farkında değildi. Sadece "Vay anasını, vay anasını" diye söyleniyordu. Bir müddet sonra herhalde uyanmış ve Atatürk'le nasıl tanıştığını, ona nasıl bilezik sattığını tüm çarşıya anlatarak yıllarca öğünmüştür. Bazıları da belki inanmayarak palavra attığını sanmışlardır.

Bu aldığı bilezikleri kimler için aldığını, kime verdiğini göremedim, bilemiyorum.

Diyarbakır-Mardin demiryolunun açılışına giderken Elazığ'dan geçildi, ama gidişte Elazığ'da kalmadık. Diyarbakır'a yetişmemiz lazımdı, ama Diyarbakır'dan dönüşte ise Elazığ'a gelindi. Çünkü burada inceleme yapacağı yerler ve işler vardı.

İlk gün Maden İlçesi'ne gidildi ve Bakır İşletme Fabrikaları'nı ziyaret ettik. Maden ilçesinden hareketle Tunceli'nin Peritek İlçe-

Levent Şahverdi Arşivi

Celal Bayar'la birlikte, Ergani Maden İşletmesi'nde
(Nuri Ulusu aralarında, arkada).

si'ne geldik. Munzur Suyu'nun üzerindeki tarihi Singeç Köprüsü'nün açılışı yapılacaktı. Köprünün açılışını müteakip biraz yorulduğunu beyan edince, burada bir müddet dinlenmek istediler, hafif birkaç yiyecekten sonra kahvesini içti ve hareket edildi. Elazığ'a geldik. Birkaç ziyareti takiben Elazığ merkezine gelindiğinde arabadan inerek yaya olarak şehri gezmeyi tercih etti.

Elazığ'ın eski o zamanki adı Elaziz'di. Yolda halkla ve bilhassa talebelerle sohbetler yapan Atatürk yorulunca tekrar arabalara binildi ve trene geldik. Biraz istirahat etti, kitap okudu ve akşam Elazığ Halkevi'nde onuruna verilen geceye katıldık. Çok muhteşem bir geceydi. Elazığlılar büyük bir coşkuyla Atatürk'ü bağırlarına basıyorlardı, adeta bir sevgi seli içindeydi.

Elaziz adı bu seyahatten sonra *Elazık* olarak değiştirilmişti. Bilahare de Elazığ olmuştur.

Halkevlerinden geç vakit trenimize döndük ve hemen hareketle Elazığ'dan ayrıldık.

* * *

Sıcak bir yaz günü akşamıydı. Tozlu ve sisli bir akşam Ankara'nın üzerine adeta çökmüştü. Toz hortumları havaya doğru yükselirken, manzaraya daha boğucu ve sıkıcı bir hava veriyordu. Bende o sıralarda eski köşkün tamir ve tadilatıyla meşguldüm.

Levent Şahverdi Arşivi

Bir ara dışarıya çıktığımda Atatürk, yanındakilere dönerek "Ankara'yı hükümet merkezi yapmakla iyi mi ettim?" diye sordu. Tabii herkes, her zamanki gibi, bir şeyleri sebep göstererek Ankara'nın hükümet merkezi olmasının uygun olduğunu belirttiler. Onların cevaplarını aldıktan sonra, "Esas sebep neden?" diye sorunca, yine kimi stratejiden, kimi ekonomiden, kimi siyasi durumdan hatta birisi kayalık olması da güzel sebeptir gibi estetik bir nazariyede ortaya atınca, Atatürk hepsine, hepimize doğru dönerek, "Şimdi dalkavukluğu bırakın" diye münazarayı kapattı ve ilave etti; "Ankara'nın hükümet merkezi olması için saydığınız sebeplerin hiçbiri beni ikna etmedi. Ben Ankara'yı bambaşka hedeflerle hükümet merkezi yaptım. Türk'ün bu çorak, toz, toprak içerisinde ve de kayalıklar üzerine kurulmuş arazideki Ankara'nın, bir gün gelecek yeşil alanların, yeşil sahaların, yemyeşil ağaçların arasındaki villaların, binaların yer aldığı Türkiye'nin en güzel bir büyük şehri ve de bir hükümet merkezi olarak görüleceğini vurgulamak isterim. Bunu hepimiz, bütün dünya görecek ve bu o kadar yakında olacak ki."

Atatürk Ankara'da ikamet ettiği köşkünü çok severdi. Saraylar ona hep sıkıcı gelmiştir. Köşkü hep evimiz diye tarif eder ve hep öyle söylerdi. Bizlerin de ev tabirini kullanmamızı isterdi. Son köşkü de yani yeni köşkü kendi arzusuna göre yaptırmış ve döşetmişti. Burada çok rahat ederlerdi.

Bazı günlerse köşkün balkonuna çıkar ve uzun uzun Ankara'yı seyrederdi. Anadolu'nun o çorak, kırsal alanının ortasına kurduğu yeni başkentinin, Ankara'nın gelişmesini zevkle izler, seyreder, gururlanırdı. İstanbul'u da çok severdi, ama Ankara, Atatürk için çok ama çok önemliydi. Bunu çoğu zaman ağzından bizzat duymuşumdur. Ankara için seyahatleri ekseriye Çiftlik, Marmara Havuzu ve Köşkü, Etimesgut, Söğütözü ve Baraj olmak üzere mahdut bir sahadan ibaretti.

Atatürk Ankara'da şehir içi ve dışı, bilhassa çiftliklere gidiş gelişlerde Şoför Remzi'nin kullandığı biri kapalı, diğeri açık Lincoln arabaları kullanırdı. Bu arabalarla gezmeyi çok severdi. Arabasının içinde sigarasını içer, yanındakilerle devamlı konuşarak bilgi alır, etrafı çok dikkatle izlerdi. Şoförün yanında oturan herhangi birimiz ki, ekseri ben giderdim, yarım yan otururak devamlı onu izlerdik. Yanımızdaki bu çanta içinde, termosta soğuk suyu ile çiğ kahvesi ve şekeri bulunurdu. Şayet gideceği yerde çalışmak arzusunda iseler, ki çoğunlukla olurdu, o günkü çalışma mevzuu ile il-

Levent Şahverdi Arşivi

Termal'de bir gezide (Nuri Ulusu soldan ikinci).

gili kitapları, defter, kalemi ayrı bir çantada bulundururduk.

Otomobil gezintilerinden dönüşlerde evine geç kaldıklarını hissederlerse, Şoför Remzi Bey arkadaşıma, arkadan "Sürr" diye ihtar ederlerdi. Remzi de iyice hızlanıp gaza basardı. Nihayet eve varınca da derinden bir "Oh" çekerlerdi.

Bu gidiş ve gelişlerinde yolları ve caddeleri devamlı kolaçan eder, inşa halindeki resmi ve hususi binaları sorar, bilahare bu binaların bitimlerini sıkı bir şekilde kontrol ederdi. Zamanında bitenler onu memnun eder, aksi olanlar üzer ve neden tamamlanmadığı hakkında bilgi alır ve neticelenmesi için de gerekli gayreti hep gösterirlerdi. Yani dolaşırken de çalışırdı, denetlerdi.

Gidilen yere vasıl olduğumuzda her zamanda mutlaka etrafı çok iyi tetkik eder, sonra otururduk veya kalırdık. Mola verdiğimiz zaman kahve veya birasını içerdi. Gece orada kalınacaksa başyaver beye emir verir, sofra orada hazırlanır ve davet ettiği misafirlerini beklerdi.

* * *

Atatürk Orman Çiftliği'ndeki büyük köşkünü de çok severdi. Çiftliğe hâkim bu tepede yaptırılan köşkün karşısına isabet eden mahalde de, Marmara Denizi'nin Kapıdağ Yarım Adası kısmına tekabül eden bölümü örnek alınarak ufak, camlı kameriyesi de

Levent Şahverdi Arşivi

olan bir havuzu da, ayrıca yaptırmışlardı. Bu kameriyenin altında oturup zaman zaman rakısını içer, havuzda sandalla gezer ve hiç olmazsa deniz zevkini böylece tatmin ederler ve mutlu olurlardı.

Atatürk Orman Çiftliği'nin ilk defa yaptırılmasını emir buyurdukları zaman bizler henüz köşkte, maiyetine intisap etmediğimizden ilk temel atma işlemlerini göremedik, ama arkadaşlarından duyduğumuza göre mezkûr sahra çok verimsiz bir haldeymiş ve kimse burada bir şey yetişmez diyormuş. Ama tabii Atatürk'ün yüzüne karşı değil.

Atatürk buraya iki çadır yaptırmış. Birinde kendi, diğerindeyse işin başında olan mühendisler bulunuyormuş. Ama çoğu zaman çadırda değil o yakıcı kızgın güneş altında, akşamlara kadar çalışmaları takip ediyormuş.

O zamanın en iyi ziraat mühendisleri bir ara ümitsizliğe kapılıp burada pek bir şey olamayacağını çekine çekine söylemelerine karşın, Atatürk ayağını sertçe yere vurarak "Bu toprak mı? Dikeceğimiz de fidan mı? Serpeceğimiz de tohum değil mi" diyor ve ilave ediyor "Niye olmasın efendim, niye olmasın. Mutlaka ve mutlaka yetiştireceğiz" diyor ve bu fikrine bilahare çiftlik muhasebecisi ve Ziraat Okulu mezunu olan Osman Bey de iştirak ediyor ve işe devam ediliyor.

Tarhlar, yollar planlanıyor. Ağaç dikilecek dağlar, tepeler ve düzlüklerde çukurlar açılıyor. Başta akasya olmak üzere her türlü ağaçlar dikiliyor. Her gün muntazaman arabalarla çaydan bidonlar içinde sular taşınıyor ve her bir ağacın dibine dökülüyormuş, ve bu her gün aynen tekrarlanıyor, Atatürk de çadırından kontrolünü muntazaman bizzat yapıyormuş.

İlkbaharla birlikte yüzde doksan muvaffakiyet görülüyor, ağaçlar büyüyor.

Atatürk pür neşe, adeta yerinde duramıyor. Eserleri yeşerip, yaprak açtıkça adeta bir çocuk gibi seviniyormuş.

İlk mahsul vaziyeti biraz zayıf oluyormuş, ama o hiç ümitsizliğe kapılmıyor, "Seneye barajlar, kanallar yapar daha iyi verim alırız" diyormuş. Nitekim dediğini de yapmış. Kendisine burada ayrıca küçük bir köşk, (ne yazık ki yıkılmış, yıkanın elleri kırılsın) idare binası, müstahdemine ve memurlara ev ve lokaller, tamirhane, ahırlar vs. binalar yapılıyormuş.

İkinci yıl eser tam manasıyla meydana çıkmış ve bu sefer mahsul verimli olmuş. Halk mesire mahalli olarak pazar günleri trenlerle akın akın, üç sene evvel çorak olan bu sahada, artık o güzelim ağaçların altında gölgesinde oturarak, yemeklerini yer, eğlenirlerdi.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk, bunları gördükçe adeta bir çocuk gibi sevinir, neşelenirdi.

Bilahare bizim intisap etmemizle birlikte biz de bu güzel anlara ortak olmaya başladık. Bir gün "Hadi çiftliğe gidiliyor" dendi. Hazırlandık, yallah arabalara yola çıktık.

Mutfak görevlilerince derhal bir açık hava büfesi hazırlandı. Büfede tamamen çiftlik mamullerinden, kaşar, beyaz peynir, süt, yoğurt, ayran, yumurta vs. misafirlere, halka ikram edildi.

Halkının arasında, onlarla beraber bu lezzetli çiftlik mamullerini yiyen Atatürk'ün sevinci hudutsuzdu. Onu böyle neşeli gören halkla bizler, misafirler de fevkalade mutlu oluyor ve neşeleniyorduk. O günü, onun keyfini hiç unutamam.

Atatürk Orman Çiftliği'nin müdürü Tahsin isminde çok muhterem bir beydi. Bu müdürü genel sekreterimiz Hasan Rıza Soyak Bey getirmişti. Çünkü çiftlikten tek sorumlu Hasan Rıza Soyak Bey'di.

Atatürk'ün deniz sevgisini düşünerek, onun da onayıyla Hasan Rıza Soyak Bey biraz ileride *Karadeniz* diye bir havuz yaptırıp hizmete sokmuşlardı. Ayrıca Atatürk Orman Çiftliği'nin istasyondan yukarı doğru çıkan yolun tam karşısına isabet eden yerde ufak bir köşk yaptırtmıştı. Bazı akşamlar, bu kuleli köşke gelir, çiftlik işleriyle uğraşan müdür ile görüşür, bir kahve içer, hatta ve hatta bazen çok keyiflenir, akşam sofrasını burada kurdurur, rakısını içer, gece de burada konaklardı. (Ne yazık ki bu ve Etimesgut'taki köşkler de yıkıldı) Daha sonra da Etimesgut'taki köşke de otomobille teşrif ederler, orada zaman zaman istirahat eder, arzu buyurdukları zaman da gece kalırlardı. Misafirlerini de bazı zamanlar burada ağırlarlardı.

Söğütözü'ndeki küçücük kulübe de çok hoşuna giderdi. Bazen gider, söğütler altında bağdaş kurmak suretiyle oturur, sigarasını zevkle tellendirir, kahvesini de yine aynı zevkle içerdi. Atatürk Orman Çiftliği içinde zamanlar Ankara'nın beyaz, kaşar peynirleriyle, yoğurt, süt, ayran ve yumurta ihtiyacını karşılamak üzere satış mağazaları açılmıştı. Hatta bir de halkın sıcak yaz günlerinde bira içme zevkini karşılamak üzere, bir bira fabrikası ve de bir *Bira Parkı* yapılmasını emir buyurdular.

Kısa zamanda inşaatı tamamlanan fabrikayı gezdiler, pek beğendiler. Gayet soğuk olmak üzere, ikram edilen birayı içtiler ve gayet memnun olarak ayrıldılar. Daha sonra da Bira Parkı bitirildi ve de halkın hizmetine açıldı. Bu bira parkı o yıllar ve sonraki yıllar Ankara halkının en çok tercih ettiği bir mesire yeri oldu.

Kurak, çorak, ağaç yetişmez denen o yerlerde devasa ağaçların, nadide çiçeklerin yetiştiği muazzam bir çiftliği yarattı. Halkının

Levent Şahverdi Arşivi

hizmetine sundu. O hep yapılmazları yapan değil miydi, zaten.

Nitekim kimsenin ot bitmez dediği yerlerde kurulan Atatürk Orman Çiftliği'yle başlayan yeşillendirme ve modernleştirme çalışmalarıyla Ankara'nın ne hale geldiğini görüyor ve de ileride ne hale geleceğini de hep beraber tahmin edebiliyoruz.

Ben şahsen yurdumuz da dâhil, tüm insanlar arasında onun kadar ağaç seven ve ağaç yetiştirme hususunda böyle çok büyük gayretler sarf eden bir insan olabileceğini tasavvur edemiyor, düşünemiyorum; haksız mıyım? Atatürk Orman Çiftliği'ndeki ağaçların yetiştirilmesi, ormanın kurulmasını daha evvelce anlatmıştım. O kurak arazide ağaç değil ot bile yeşermez diyenlere bu gün gidip o koca Atatürk Orman Çiftliği'ni görmelerini tavsiye ederim. O ne azim, o ne inanç ve de ne ağaç sevgisidir. Yine hiç unutmuyorum bir gece kalabalık bir davetli grubu ile her zamanki gibi yenildi, içildi, şarkılar söylendi. Sohbet filan derken, saatler sabaha karşı beşi buldu. Sofradan kalkıldı, misafirlerini eski köşkten bahçeye kadar çıkartıp uğurladılar ve de bize dönüp "Cucuklar, biraz hava alacağım" diyerek dolaşmaya başladılar. Beş on dakika dolaştıktan sonra tam köşkün kapısına geldiklerinde kapının tam önündeki kayısı ağacına gözü takılıverdi. Dallarında kayısılar olmuş öylece duruyorlardı, şöyle bir baktı sonra alçak olan bir daldan eliyle tutarak birkaç tane kayısıyı koparttı. Sonra eliyle öylesine bir ovalayıp, temizleyip yemeye başladı ve yerken de "Oh, oh ne kadar da güzelmiş, Allahın hikmetine bakın, neler yaratıyor neler. İnanmayanlar kâfirdir" diye söylene söylene içeri girdi, odasına çıkarttık.

Bu eski köşkün önüne garajdan otomobilinin kapının önüne kadar gelebilmesi için şoförün santim mesafesinde manevra yapması icap ediyordu. Çünkü bir tarafta köşkün camlı giriş mahalli vardı. Tam karşısında da bu Atatürk'ün meyvelerini yediği kayısı ağacı...

Şoförlerin garajdan arabayı getirirken çektikleri çile dolayısıyla bu ağacı kesmek için ilgililere beyanlarını bir şekilde duyunca ağacı kesmek için sormaya gelen yetkilileri feci bir şekilde haşlamıştı. "Meyvesinden yılda iki üç kere yediğim bu ağacın değil tamamen kesilmesine, bir dalının dahi kopartılmasına tahammül edemem, ona göre ha" diyerek kesin talimatını vermişti.

Tabii yine ağaç kesilemedi ve şoför arkadaşlar santim santim dikkat ederek otomobilini garaja sokup çıkarttılar.

Çankaya Köşkü'ne girerken de büyükçe bir ağacın bir dalı iyice büyümüş ve yol üzerine doğru uzanmıştı, dolayısıyla bu da yoldan geçen otomobillerin geçişlerine bayağı engel oluyordu. Bu

Levent Şahverdi Arşivi

sebeple de bu dalın kesilmesi iktiza ediyordu.

Bahçıvanların bir gün bu dalı kesmeye karar verdiklerini öğrendim, bunu sakın Atatürk'ten habersiz yapmamalarını, aksi takdirde Atatürk'ün ağır hışmına uğrayabileceklerini kendilerine tembihleyip, ferdası sabah da ilk iş olarak bu hususu kendilerine izah ederek anlattım.

Sözüm biter bitmez birden bire sinirlenerek "Yahu bunlar benim ağaç sevgimi hâlâ öğrenemediler mi? İyi ki haberin olmuş da önlemişsin, eğer kesselerdi benden iyi bir zılgıt yerlerdi. Söyle onlara Nuri, o dal katiyen kesilmeyecek, o noktaya isabet eden yeri alçaltsınlar, geçişi böylece temin etsinler. Tamam mı?" diyerek beni yollamıştı. Hemen bahçıvan başına ve diğer yetkililere derhal gerekli talimatı verdim. Birkaç gün içinde de yolda gerekli ameliye yapıldı ve ağacın o dalı kesilmekten kurtuldu.

Yine bir gün çiftliğe, Akköprü denilen yere gidiyorduk yanımızda Afet İnan da vardı. O bölgeye Atatürk'ün talimatıyla özellikle hep yemiş ağaçları dikildiği için buraya *Yemişlik* adı verilmişti. Ben şoförün yanındaydım, arkadan şoföre "Yavaşla" dedi, yavaşladık, ağır ağır giderken onun arkadan dikkatle etrafı tetkike başladığını gördük. Bir müddet baktıktan sonra şoföre "Geri dön" dedi, döndük, yine yavaş yavaş aynı yoldan giderken o yine dikkatlice etrafı süzüyordu. Bir müddet sonra tekrar "Geri dön, yola devam" dedi. Hepimiz ne oluyor diye şaşırmıştık ki bize doğru döndü ve sertçe "Burada bir iğde ağacı vardı, ne oldu? Ne yaptılar bu ağaca?" diye sordu. Hepimiz bu sefer iyice şaşırdık. Benim bu hususta dikkatimi çok iyi bildiğinden özellikle bana tekrar sordu "Nuri, ne oldu bu iğde ağacına?" Çok şaşkındım, ama hemen toparlanarak cevabımı veriverdim, "Paşam, ben bu yemişlikler dikilirken yoktum, o sebepten bilemiyorum, bilen varsa sorup, öğrenip size malumat veririm" deyince, "Vah vah, gitmiş bizim iğde ağacı, gerisi boş laf" diye cevapladı ve de şoföre "Süüürr" emir verdi, yola koyulduk.

Bunlar da onun, ne denli tabiatı ve ağaçları sevdiğine ve onları yaratan Allahına ne denli inandığını gösteren en güzel bir misallerdir.

* * *

Atatürk, Büyükada'daki Anadolu Kulübü'nü pek severdi. Her İstanbul seyahatlerinde de sık sık bu adaya motorla giderlerdi. O zamanki İdare Meclisi reisi Hasan Saka, kulüp müdürü de Cafer Bey'di.

Levent Şahverdi Arşivi

Teşriflerinde kapıda karşılanırlar, ekseriya da bahçede otur-
mayı arzu ettiklerinden sofra bahçeye kurulurdu. Tabii önce bir
keyif kahvesini içerdi. Sonra maiyetiyle ve de kulüpte rastladığı
varsa dostlarıyla sofraya oturulurdu. Bu sofra çok geç vakitlere
kadar devam ederdi. Hele hele mehtap varsa.

Bazı zamanlarda da yemeği erken bitirir, dostlarıyla poker par-
tisi yaparlardı. Geçirdikleri keyifli saatler sonunda yine motorla
saraya (evine) dönerlerdi.

Yine bir gün kulüpten motorla dönüşe geçmiştik ki, motor ku-
lübün tam önünde karaya oturmaz mı? Neyse hemen arkamızda
bizi takiple görevli Yıldırım adlı polis motoruna geçtik ve saraya
doğru hareket ettik. Akşam karanlığı da basmak üzereydi. Ana-
dolu sahilini takiben gidiyorduk, yaşlı kaptanımız tam Fenerbah-
çe önlerinde bulunan kayaları fark etmedi ve motor hızla kayala-
ra doğru gitmeye başlamıştı ki, durumu yine oraları çok iyi bilen,
bir İstanbul ve de deniz çocuğu olan ben, hemen yanımızdaki yi-
ne benim gibi Karadeniz çocuğu olan ve yine benim gibi denizi
çok iyi bilen arkadaşım polis memuru Laz Hakkı Bey'i uyardım.
"Hakkı Bey, Hakkı Bey, kayalara doğru gidiyoruz, çarpacağız kap-
tana müdahale et." Çünkü o ana kadar kaptanın manevrasıyla
oradan uzaklaşacağını bekliyorduk, ama o beklediğimizi yapma-
mıştı ve koca kaya elli metre önümüzde heyula gibi belirivermiş-
ti. Benim bu ikazımda polis memuru Laz Hakkı Bey, hızla yerin-
den fırladı ve derhal kaptan köşküne girerek dümeni ve kuman-
dayı eline aldı ve de kıl payı, o koca kayanın yanından geçtik, se-
lamete çıktık. Benim ilk uyanmam, ikazım, Polis Hakkı Bey'in ye-
rinde ani müdahalesi olmasaydı, motor ile belki de büyük Ata-
türk ve hepimiz havaya uçacaktık.

Atatürk yine bu olayı da sakin sakin izlemesine rağmen olay-
dan bayağı tedirgin olmuştu. Döner dönmez beni ve polis Hak-
kı'yı yanına çağırtıp, uyanıklığımızdan dolayı tebrik ve taltif etti.
Hatta bana "Nuri oğlum, bundan sonra her deniz seferimde ya-
nımda olacaksın" demesini hiç unutamam. Çok gururlanmıştım.
E, ne de olsa Hacı Tevfik Kaptan'ın oğluydum. Nitekim de her se-
yahatinde hemen hemen hep yanında oldum.

Polis, kaptanı epeyi tahkik etti, sonunda bir kasti olmadığın-
dan, sadece yaşlı olmasından dolayı böyle bir hata yaptığı anlaşıl-
dı ve kaptan zan altından kurtuldu, ama o görevinden alındı, ye-

Levent Şahverdi Arşivi

rine genç bir kaptan tayin edildi.

Bu olayın tamamen içinde, yaşayan bir kişi olarak hayatım boyunca hiç unutamadım. Pek de duyurmadık, ama Türk tarihinin bu en büyük kahramanı kıl payı büyük faciadan işte böyle kurtulmuştu. Çorbada tuzum olduğu için bende çok mutlu oldum.

* * *

Atatürk, merhum Salih Omurtak Paşa'yı çok severdi. Onun askeri tavrını, hareketlerini, kabiliyetini çok beğenir ve de takdir ederlerdi. Çoğu yemekte veya çalışmaları sırasında Salih Omurtak Paşa hakkında çok övücü söylemlerini kulaklarımla duymuşumdur.

Bir gece Dolmabahçe Sarayı'ndayız, Paşa da odasında birden beni çağırtmış, derhal odasına gittim, bana "Nuri, arkadaşlarına haber ver, acele Çorlu'ya gidiyoruz, başka kimse gelmesin" dedi. Hemen yakın maiyetimize haber saldım, şoförümüzü aldık ve yola koyulduk, yolda hiçbir şey konuşmadı, çok suskun ve düşünceliydi. Ben yine otomobilin önünde şoförün yanındaydım, diğer arkadaşları ve maiyeti arka arabadaydılar. Birkaç sigara içti, o kadar.

Belli zaman sonra Çorlu'daydık. Salih Omurtak Paşa o zaman Çorlu'da kolordu komutanıydı. Doğru oraya gittik. Salih Paşa da tabii bu ani ziyaretten dolayı, bizi şaşkın bir şekilde karşıladı ve Atatürk'le beraber komutan odasına çıktılar. Biraz sonra Paşa'nın yaveri geldi ve bu gece, burada kalınıyor dedi.

İbrahim, Mehmet bakıştık, anlam veremedik ama sormaya da cesaret edemiyorduk. Çünkü burada kalınacaksa Atatürk bize önceden talimat verirdi.

İbrahim içimizde (sofracıbaşımız) en gerginimizdi. Yaver gittikten sonra "Yahu İbrahim Bey, sen bir gidip görsen de durumu bir öğrensen" deyince İbrahim bana "Nuri sen bu işi daha iyi yaparsın" demez mi? Baktım olacak gibi değil. E serde de erkeklik ve de Atatürk var ya, doğru komutanlığa, emir subayının yanına gittim ve de "Atatürk yatmadan evvel bazı şeyler isteyebilir, sonra size de bize de zor olur. Bir zahmet yatmadan kendisine soralım iyi olur, aksi halde bize de dolayısıyla size de belki laf gelebilir" demem üzerine benim sözlerimi makul karşılayan subay, komutanı ile Atatürk'ün görüştüğü odaya girdi, biraz sonra çıktı ve içeri girmemi söyledi.

İçeri girer girmez Atatürk bana dönerek "Ne o, beni merak mı

Levent Şahverdi Arşivi

ettiniz merak etmeyin emin ellerdeyim, konuşmamız uzaya onun için bu gece kalalım dedim" dedikten sonra Salih Paş dönerek "Paşam bunlar benim cucuklarım, görüyor musun nin yanında dahi, koca kolordu komutanının yanında oldu halde, yine de beni merak ediyorlar" dedikten sonra yine dönerek "Sabah sekizde Berber Mehmet'i yolla, güzel bir kal tıdan sonra Dolmabahçe'ye döneriz. Hadi bakayım, hepiniz geceler" diyerek beni uğurladı.

Aşağı bizim kaldığımız yere vardım. Bizimkilerde bir heye bir merak, bir merak... "Ne oldu Nuri, anlatsana", "Yahu duru nefes alayım. Beni kuzu gibi gönderdiniz şimdi de konuş diyo nuz; konuşacak hal mi kaldı." Sonra tabii meraklandıra me landıra yavaş yavaş olayı anlattım. Çaylarımızı kahvelerimi tik, cup yatağa.

Sabah erkenden kalktık, Berber Mehmet'i doğru yanına y dık, tıraş oldular, Paşayla birlikte kahvaltılarını yaptılar, saat doğru Dolmabahçe'ye müteveccihen hareket ettik.

Atatürk yine hiç konuşmadı, sormadı. Bu Çorlu seyahati, Omurtak Paşa ile görüşmesinin sırrını hep merak etmişimdi

Önemsiz gibi gözüken ama bence çok önemli şeylerin kon duğu, belki de önemli dönemeçlerin(!) alındığı bir toplant gece olmuştu, ama sonunda üzücü bir olay olmamıştı. Ne Ani ziyaret, neden? Gizli konuşma, planda yokken gece ka neden? Velhasıl bu ani ziyareti, diğer bazı sırları gibi, bizimle raber tarihin yapraklarına gömüldü gitti.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk ve çevresindeki insanlar

Celal Bayar

Atatürk Celal Bayar'ı çok, ama çok severdi, onun yeri çok ayrıydı. İstiklal Harbi sırasında uhdesine düşen vazifeleri, görevleri, bihakken yapmış olan Celal Bayar'ı, Atatürk Saruhan Milletvekili olarak TBMM'ye almış, daha sonra da T.C. Hükümeti kurulunca Türkiye İş Bankası'nı kurmak ve de yönetmek üzere görevlendirmiştir.

Celal Bayar yurdumuzda ilk defa bankacılık mesleğini, Türk gençliğine öğretmiş ve gün geçtikçe inkişaf eden bu bankanın bugünkü durumlara gelmesini sağlamıştır.

Bankayı kurdurup, yerine oturttuktan sonra aşağıdaki görevini tamamladığına inanan Atatürk, Celal Bayar'ı bu sefer çok önem verdiği sanayinin kalkınması, reformların yapılması amacıyla İktisat Bakanlığı'na getirmiştir.

Nitekim yapılan bu tayin, ilk gününden itibaren Atatürk'ün ne denli iyi bir karar verdiğini göstermişti. Bu dönemde Şişe Cam, İspirto, İznik Kâğıt, Bursa Merinos, Gemlik Suni İpek, Nazilli Kumaş, Kayseri, Ereğli, Bakırköy, Feshane, Bez ve Pamuklu fabrikaları vs. peş peşe açılan bu fabrikalarla Türk Sanayi, onun tabiriyle, muassır devletler seviyesine gelebilmesinin atılmış ilk tohumlarıdır.

Atatürk bu eserleri gördükçe Bayar'a karşı sevgisi ve güveni daha da artmıştır, ama Bayar'ın artan bu itibarı ve itibarlı Ankara'yı, bilhassa İsmet Paşa'yı fazlasıyla rahatsız etmeye başlamıştı. Bu hususta tarihçiler çok şeyler yazmıştır. Ama ben köşkün içinde ve de Ata'nın yanında bir kişi olarak bunu çok yakinen görmüş ve tespit etmişimdir. Hatta bu hususlarda Atatürk'le, İnönü arasında çok sert tartışmalar çıkmıştı, bunları da tarihçilerimiz yazmıştır. Hatta karşılıklı suikast düşünceleri, hatta ufak gi-

Levent Şahverdi Arşivi

rişimleri oldukları da yazılmış, konuşulmuştur. Hepsi ama hepsi doğrudur. Bu arada bildiğim bazı çok, ama çok özel konuşmalar ve çok önemli olaylar benimle birlikte mezara gidecektir. Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı sonrasında ve müteakip yıllarda ve cumhuriyetten sonra bazı çok yakınlarını gözünü kırpmadan ölüme yolladığı bilinmektedir. Ama bunları kişisel davalarından tamamen uzak, sadece ve sadece vatanın, ülkenin âli menfaatleri, geleceği için yapılmış olduğundan yine tarihçilerimiz açık ve seçik olarak yazmışlardı. Hepsi de gerçek ve doğrudur.

Atatürk çok temiz kalpli, hassas, duygusal bir yapıya sahipti. Hisleriyle değil hep mantığıyla karar verirdi. İnönü'yü sevmediğini çok iyi bilenlerdenim. Hiç haz etmezdi. İnönü'nün onu kıskandığı bilinirdi, ama buna rağmen bu silah arkadaşını hep takdir etmişti. Dürüstlüğünü, devlet adamlığını, zekâsını, çalışkanlığını hep övmüştür, hiç kin gütmemiştir. Zaman zaman İnönü'nün yapmış olduğu affedilmez gafları, hatalara karşı çok ama çok hiddetlenmiş, hatta ve hatta bazı planları zaman zaman düşünmüş olsa bile, hep aklıselimi galebe çalmış ve o planları kafasından silip atmıştır.

Bu mevzuda fazla detaya girmek istemiyorum, ama bilfiil on iki yıl yanı başında olan bir hizmetkârı olarak bu hususta çok şeyleri bizzat duyup ve de bizzat gördüğüm için, sizlere, milletime bu mevzuda az, ama öz mesajlar, bilgiler verdiğimi sanıyorum.

Bu sevgisizlik Atatürk'ten mi kaynaklanıyordu? Koca bir hayır... Esas sevmeyen hem de kin güden, İsmet İnönü'ydü.

Atamızı kaybettik, en sevmediği yere nakledildi. Etnografya Müzesi'ne. Acılar devam ederken, devlet çarkları işledi ve İsmet Paşa cumhurbaşkanı olup köşke geldi.

* * *

Atatürk ölmeden son günlerinde, ben dâhil yanında çok yakın ona hizmet eden kişilerin, öldükten sonra çalıştıkları işlere ve mesleklerine uygun işlere yerleştirilmeleri hususunda yetkililere çok kesin, hatta yazılı olduğunu tahmin ettiğimiz bir talimat vermiş olduğunu biliyorduk, ama tabii Atatürk'ün öleceğini hiç aklımıza dahi getirmediğimizden, bu mevzuu üzerinde hiç durmuyor, araştırmıyorduk.

Nitekim ölümünden sonra Ankara'ya Etnografya Müzesi'ne götürülmesini takiben Çankaya Köşkü'nde yeni görevliler ve amirlerimiz gelince, birkaç gün geçmedi ki Atatürk'e hizmet eden sof-

Levent Şahverdi Arşivi

racısı, berberi, polisi, özel kalemi, kütüphanecisi beni vs. kim varsa köşkten adeta dışarı atılıverdik. İnönü, Atatürk'e ait ne izi, ne isimleri köşkte görmek dahi istemiyordu.

Kısaca topumuzu temizledi, kapıya koyuverdi. Hepimize herhalde Atatürk'ün vermiş olduğu talimatla çalışmak istediğimiz yerler soruldu. Ben de mesleğim olan kütüphaneciliği en iyi uygulayabileceğim bir yer olarak düşündüğüm Polis Koleji Kütüphanesi'ne tayinimi istedim ve kısa bir izni müteakip yeni görevime başladım.

O, on iki yıl Atatürk'le baş başa kalıp çalıştığı, kitaplarını, kâğıdını, kalemini, suyunu, sigarasını, kahvesini vererek seyretmeye doyamadığım, nice feyizler aldığım Atamı ve kütüphanesini ebediyen kaybetmiştim. Sanki öz babam, sanki öz bir evladımı yitirmiştim.

Günlerce, ama günlerce, gecelerce ağladım, gözyaşları döktüm. Bu kötü günlerimde sevgili eşim Neriman Hanım'ın yardımını nasıl unuturum. Bazı geceler sine-i kemanını alır, çenesine dayar ve Atatürk'ün sevdiği o güzel şarkıları hem çalar hem de bizzat söylerdi. Bu arada belirtmek isterim ki keman, hem çalıp hem söylemenin çok zor hatta imkânsız gibi görünen özelliğini taşıyan herhalde tek enstrümandır. O çalar, söyler ben de ince ince gözyaşlarıyla ağlar, ağlardım. Onsuz yaşamak ne zordu, Allahım.

Nerelerden nerelere geldim... Bayar'dan İnönü'ye. Celal Bayar da Atatürk'e sarsılmaz bir bağ ve de sevgiyle bağlıydı. Hastalığı sırasında Fransız, Alman, Avusturyalı doktorları hep getirerek Ata'nın iyileşmesi için çok çalışmıştır.

Ayrıca, Atatürk gibi, Celal Bayar da çok iyi ve itinalı giyinir, giydiğini yakıştırırdı. İnsana itimat telkin eden tarz ve tavırlarıyla da güven verirdi.

Bu Bayar-İnönü çatışması, Atatürk öldükten sonra bilindiği gibi yıllarca devam etti. İnönü'nün kini ve bu hususta ki becerisi, sonunda maalesef acı veren intikamıyla son buldu.

Celal Bayar'ı yıllarca zindanlarda süründürdü. Başbakanını da idam sehpasında sallandırdı. O günlerde zevahiri kandıran sözlerine kesin inanmıyorum.

Allah öyle büyük ki, yıllar sonra, bitmeyen hırsıyla devam ettirdiği başbakanlığını, hele hele CHP Başkanlığı'nı Sn. Bülent Ecevit'e kaybettiği kongredeki yüzünü TV'de görünce üzüldüm desem yalan olur. *Mendakkatugga* (Atatürk'ün çok kullandığı bir tabiriydi).

Levent Şahverdi Arşivi

İhtirasla aldığı payeleri, ihtirasla devir ettiği o gün, yüzündeki bakışlar acaba neyi ifade ediyordu. Sonunda yenilmişti. Değer miydi? Koca bir Atatürk'e ölümünden sonra yaptıklarına değer miydi? Ona İnönü Zaferleri'ni kazandırıp büyük komutan yaptıran, onu Lozan kahramanı yapan, onu başbakanlık koltuğuna oturtan, onun başkomutanı, parti lideri ve cumhurbaşkanı Atatürk'e bu düşmanlık nedendi?

Hele, o Etnografya Müzesi'nde 14 yıl kemiklerinin sızlatılması... Nasıl bir kindir bu böyle?

Atatürk medrese intibaı verdiğinden Etnografya Müzesi'ni hiç, ama hiç sevmezdi. Hatta ve hatta otomobille önünden geçtiklerinde "Yeni bir şehir kuruyoruz, modern inşaatlar arasına bir medrese yaptık" derdi. Hakikaten üstü kurşun kaplamalı bu medreseye benzeyen müzenin bir aralar yıktırılmasını dahi düşünmüş ve hatta tartışmaya da açmıştı. Tesadüfe bakın ki, böyle sevmediği, yıktırmayı düşündüğü bu müzeye aziz naaşı konuluyor.

Aradan 12 yıl geçiyor, 16.05.1950 yılında Celal Bayar, iktidar oldu ve Atatürk resimleriyle, tablolarıyla, adıyla, şanıyla başımızın tacı oldu. Kara bulutlar gitti. Onun masmavi gözleri gibi masmavi bulutlar geldi. Derin bir ohh çektik. Bilahare de ona layık bir mimariyle yapılan, Anıtkabir'e nakledildi ve ruhu huzura erdi. Yalnız onun mu? Hepimizin, tüm Türkiye'nin, Atasını seven herkesin ruhları huzura erdi.

* * *

Atatürk'ün hastalığının ilerlediği tarihlerde, Celal Bayar bir gün Dolmabahçe'ye ziyarete gelmişti. Nispeten eskiye göre iyi günlerinden biriydi. Bayar geldi ve odasında kabul edildi. O gün yanında Kılıç Ali ve Salih Bozok Beyler de vardı. Aşağı yukarı iki üç saat kadar içeriye hiç kimseyi almadan yalnız kalarak oturdular, ama içeride çok önemli şeyler konuşulduğunu hissediyorduk; o kadar ki, içeri çay ve kahve servisini de her zamanki garsonlar yerine bizzat İbrahim'in yapmasını istemişlerdi. Bu her zaman olacak bir durum değildi. İbrahim girip çıktıkça soruyorduk, ama susun, bekleyin işaretiyle merakla bekliyorduk biz de.

Neyse, toplantı bitmişti. Celal Bayar yolcu edildi ve gittiler.

Biraz sonra bir vesile ile içeri girdiğimde Atatürk, Salih Bozok ve Kılıç Ali'ye "Yahu Celal Bey, seçim lafından biraz uzak durdu ve de sanki benim inisiyatifime bırakıyor gibi geldi. Neden acaba?" dediğini duydum.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk, Afet İnan ve Celal Bayar'la birlikte (Nuri Ulusu en sağda).

Bilahare İbrahim'in duyduklarına göre de aynı minvalde konuşmalar geçmiş.

Atatürk, kendinden sonraki hükümetle ilgili endişelerini hep dile getirmiştir. Muhtelif yerlerde, muhtelif yakınlarıyla yapmış olduğu özel görüşmelerde bunu hep dile getirdiğini duymuşsunuzdur.

Atatürk'ün ölmeden evvel "siyasi bir vasiyet" de hazırladığını ve bunu bizzat Kılıç Ali Paşa'ya verdiğini de çok iyi biliyorum, fakat ölümünden sonra bu siyasi vasiyetin nerede olduğunu kimse bilemedi, araştırmadı da, ki bu enteresandır. Bunu en iyi bilenlerden biri de Celal Bayar'dı. Birde Kılıç Ali Paşa'nın oğlu Altemur Kılıç Bey'in de bilgisi olduğu kanısındayım. Velhasıl bu çok önemli siyasi vasiyet nedense bir sır gibi tarihin yaprakları arasında kayboldu gitti.

* * *

Herkesin malumu veçhile Atatürk ölür ölmez, resimlerinin tüm resmi yerlerden, kâğıt paralardan kaldırıldığını hepimiz biliyoruz. Tarih yazıyor, ama sıkı durun şimdi, size Ata'nın ölümünden sonra kapısına kilit vurulan kütüphanemizin hikâyesini anlatacağım.

16.05.1950'de DP, büyük bir farkla adeta ezici bir çoğunlukla CHP'yi, İnönü'yü tahtından indirip ve başa geçince Celal Bayar cumhurbaşkanı oldu demiştik. İşte o yıl, zannımca ekim ayıydı. İstanbul'da, Sirkeci'deki tarihi Sansaryan Hanı'ndaki İstanbul Emni-

Levent Şahverdi Arşivi

yet Müdürlüğü binasının ikinci katındaki odamızda, memur arkadaşlarımla çalışırken, birdenbire kapıdan Emniyet Müdürümüz Sn. Kemal Aygün'ün polisi girdi ve "Nuri Ağabey, müdürümüz acele seni istiyor" dedi. Hemen telaşla toparlanıp doğruca aynı kattaki müdür beyin kapısını vurup makamına girdik. "Otur Nuri Bey, anlatacaklarım var" dedi. Sonra ilave etti "Cumhurbaşkanı Celal Bayar seni acele köşke bekliyor, hemen evine git, bavulunu hazırla, yol harcırahını da al, bu geceki trene bin" dedi. Hiç sormadan, "baş üstüne müdürüm" diyerek odadan nasıl çıktım, eve nasıl gelip bavulumu aldım, nasıl vedalaşıp trene geldim bilmiyorum. Ancak vagona oturunca sağlam kafayla kendime geldim. Ne olmuştu? Neden? Cumhurbaşkanı beni köşke davet etmişti. Hakkımda asılsız bir iftira mı vardı? Hayır olamazdı. Çünkü köşkten, görevimden ayrılırken, kütüphanede benim zimmetimde olan köşke gelen o müthiş hediyeleri tek tek sayarak, yazarak, imza karşılığı yetkililere teslim etmiştim, içim o bakımdan rahattı. Pekiyi neydi sebep? Sebep mi? Şimdi sıkı durun. Tarihi bir açıklamam var. 1938 Atatürk ölüyor, İnönü Cumhurbaşkanı oluyor, köşke geliyor ve ben dâhil tüm köşk çalışanlarının işine son verdiğini, toptan bir temizlik yaptığını daha evvelce anlatmıştım. Bunlar hepsi olağandı. Herkesin kendi ekibiyle çalışma, prensibi olabilirdi, saygılıydık, zira devlet ve Atatürk terbiyesi almıştık.

Amma İnönü bizi köşkten temizlemekle kalmamıştı. Atatürk'ün bazı değerleri de onu herhalde çok rahatsız etmişti. İşte bunlardan biri de Atatürk'ün gününün çoğunu geçirdiği, tüm çalışmalarını yaptığı, orada dinlendiği, huzur bulduğu sevgili kütüphanesiydi, eviydi.

O gece hem eski günleri, köşkü ve bilhassa kütüphanemi, kütüphanemizi, yuvamızı düşündüm. On iki koca yıl geçmişti. Acaba nasıldı, ne haldeydi. Düşüne düşüne gözlerim kapanmıştı. Gece bir rüya gördüm. Atamı gördüm. Dolmabahçe Sarayı'nda bembeyaz elbisesiyle deniz kenarında yürüyordu, üst ceket cebinde bir gül vardı. Tuhafıma gitti, pek takmazdı. Bana gülerek baktı ve "Nuri o gül değil, kan. Çanakkale'de yediğim bir kurşunun izi, zaman zaman kanar ve geçer, önemli değil" dedi. Rüya bu ya "Aman Paşam, ama bu gül, gül" derken uyandım. Tren gara giriyordu. Ürpererek rüyayı hatırladım, acaba bana ne demek istemişti.

Trenden indim, Ankara'nın güzel bir sonbahar günüydü. Ankara'nın ilk ve sonbaharı çok güzel olur. İşte böyle bir gün, bir taksiye atladım ve heyecan içinde köşke geldim.

Beni kapıdan alıp, doğru konuta götürdüler. Sn. Cumhurbaşka-

Levent Şahverdi Arşivi

Ankara'da bir toplantı. Nuri Ulusu İsmet İnönü'nün sağında.

nım biraz meşgulmüş, bekledim, bir saat kadar. Sonra özel kalemi geldi, beni aldı ve odasına vasıl olduk, kabul ettiler. İçeri girince birden Atamı hatırladım, gözlerim doldu, yavaşça yaklaştım ve Cumhurbaşkanımın elini öpmek üzere sarıldım, ama o çevik bir hareketle elini çekti ve iki elini açarak bana bir dost, bir arkadaş, bir ağabey gibi sarıldı. O hareketiyle kendimi tutamadım ve de yaşlar ip gibi gözlerimden düşmeye başladı, hüzünle ama sessiz.

Ellerini açtı, şöyle bir baktı ve "inanmak zor değil mi, Nuri Bey kardeşim" dedi. Hiç cevap veremedim, adeta sesim çıkmıyordu. Devam etti, "Sizleri çok severdi, evlatları gibi olduğunuzu biliyorum. Bilhassa seni çok severdi. Kütüphaneciliğini hep bize methederdi. Tabii sevgini de, herhalde onun için her seyahatinde seni hep yanında isterdi. Neyse, şimdi ben varım, gel şu kütüphaneyi eski haline getiriver, sana güveniyorum." Ne demek eski haline getirmek, yıllarca büyük Atatürk'le neler neler yaşadığımız o canım kütüphane benim adeta ikinci evimdi, mabedimdi. Heyecanla, "Emriniz olur Sayın Cumhurbaşkanım, her şeyiyle eskisi gibi olacak, siz hiç merak etmeyin, bana güvenin" dedim.

Celal Bayar'ın o hüzünlü yüzünü birden tatlı bir tebessüm kapladı ve bana "Eminim Nuri Bey, eminim. İstediğin her şey özel kalem tarafından tek tek karşılanacaktır. Kalacağın yer, iaşe ve ibaten karşılanacaktır. Acele de etme, yeter ki istediğin gibi olsun, sana güveniyorum, sana hayırlı çalışmalar dilerim" dedi ve bu sefer elini öperek yanından çıktım.

Levent Şahverdi Arşivi

Aman Allahım, içimi nasıl bir ferahlık kaplamıştı, adeta uçacak gibiydim. Sanki Atama, büyük Atatürk'üme kavuşmuştum, içim kıpır kıpırdı, vakit ilerlemişti, köşkten ayrıldım ve doğru eşimin dayısı, rahmetli Orman Bakanlığı başmüfettişlerinden Cevat Bey'in evine. Heyecanla olanları anlattım. O beni dinlerken bir yandan da yine rahmetli eşi Nezahat Hanım'a "Hanım hadi çabuk şu sofrayı hazırla, ama önce bize birer tek rakı veriver, ben Nuri'yi dinlemekten yerimden maalesef kalkamıyorum" demesinden birkaç dakika sonra Nezahat Hanımefendi iki ince rakı bardağında buz gibi rakılarımızı yanında beyaz peynir ve leblebiyle önümüze koymaz mı... İkimiz de sustuk, Cevat Bey duygulandığımı eski günlere gittiğimi hissetmiş, o da duygulanmıştı ve de göz pınarlarımızda birer damla yaş belirmişti. Ama ağlamak onu düşünürken bize yakışmazdı, görseydi "Nuri, cucuğum, ne oluyor öyle, hadi bakalım için içkinizi, yapacak çok şeyiniz var" diye söyleyeceğini düşünerek "Hadi Cevat Bey, şerefe, büyük Atamın ruhu şad olsun, mekânı cennet olsun" dedim ve bardakları tokuşturarak rakımızı zevkle yudumladık. Onu hatırlamak, onu düşünmek, hele hele ona ait olan bir yeri, kütüphanesini tekrar eski haline getirmek için çalışma yapacağımı düşünmek; Allahım ne büyük bir heyecandı o.

Sabah heyecanla uyandım, kahvaltımı aceleyle yaptım, yenge hanımın "Nuri kardeşim, kahveni iç öyle gidersin" sözlerine "çok geç kaldım" diye cevaplayarak evden öyle bir çıkışım var ki, doğru Köşk'e.

Önce doğru kütüphanemize gittim, yanıma da birkaç görevli aldım. Görevlilerden biri bana dönerek "Nuri Bey, bu kütüphanenin ilk geldiğimizde kapısındaki kilidi görseydin şaşırırdın, sanki bir kale kapısının, bir hapishanenin kapısının kilitlenmiş hali gibiydi. Koca bir kol kadar kilit, ayrıca da koca bir zincir. Zor kırıp açtık. Şimdi gel girelim de bak ne halde göreceksin" dedikten sonra, anahtarı kilide sokup kapıyı açtık ve içeri girdik. Amanı Allahım, aman Allahım... Atamın, benim kütüphanemizi ne hale getirmişlerdi. Tavandan sarkan örümcekler, tüm duvarları kaplamış. O şahane masası toz, kir içinde adeta ağlar gibi bakıyor, kitaplar bıraktığımız düzende, tekine dahi dokunulmadığı belli, toz, toprak içinde, doğramalar perişan, cila, boya filan kalmamış. Halılar adeta desenleri kaybolmuş, özetle tam bir perişanlık. Bir ara yere düşecek gibi oldum, tuttular. Sonra kendimi toparladım ve bir sandalyeyi çekip oturdum. Her şey film şeridi gibi gözümün önünden geçmeye başladı. Odaya girer girmez "Nasılsın cucuk"

Levent Şahverdi Arşivi

Celal Bayar'la bir yurt gezisinde (Nuri Ulusu Celal Bayar'ın arkasında, hemen sağında).

demesi, benim cevabıma o güzel gülüşüyle cevabı, masasına oturması, hemen bir cigarasını yaktıktan sonra, "Nuri oğlum, kahvemi söyleyiver" demesi, o gelen kahveyle cigarasını tüttüre tüttüre camdan dışarı baka baka düşünmesi, zaman zaman tatlı, zaman zamansa acı acı gülümsemeleri, sonra bana dönerek "Dün hangi kitapta, nerede kalmıştık" demesiyle birlikte, birkaç saniye sonra okuduğu kitabını sayfasını açarak önüne koyuvermem ki, o an bana öyle bir sevgi ve takdirle bakardı ki... Zaman zaman da sözle "Aferin Nuri, bu işi bayağı iyi öğrendin, bayağı iyi yapıyorsun" diye iltifat ederdi. Nasıl yapmazdık. Yalnız ben değil tüm arkadaşlarım Berber Mehmet, Rıdvan, Sofracıbaşımız İbrahim, hepimiz onu memnun etmek için öyle canla başla, gece gündüz demeden, hatta uyku istirahat aklımıza hiç gelmeden öyle çalışırdık ki. Çünkü o bizim için dünyanın en önemli varlığıydı, en önemli bir mücevher taşıydı adeta, kırılmaması, incinmemesi gerekirdi, çünkü o Atatürk'tü.

Yanımdaki görevlilere gerekli talimatları hemen vererek derhal işe koyuldum.

Günlerce marangozlarla, elektrikçilerle, boya ve cila ustalarıyla, halıcı, perdecilerle, bilfiil ben de yanlarında olmak şartıyla gece gündüz demeden çalıştık da çalıştık. Kâh koltuğuna, kâh masasına, kitaplarına sarılarak ağladım, kâh hüzünlendim, ama keyiften de uçuyor gibiydim. Sanki yukarıdan gülümseyerek beni

Levent Şahverdi Arşivi

seyrediyor gibi içimde bir his vardı. Belki de izliyordu.

O heyecanla yanılmıyorsam yirmi gün kadar çalıştıktan sonra kütüphanesi, kütüphanem, kütüphanemiz eski haline dönmüştü. Her şey eskiye rücû etmişti, ona kavuşmuştuk. Tamamen bittiği gün şöyle bir koltuğa oturuverdim. Çocuklar sağ olsunlar bir kahve söylediler. O zaman cigara içiyordum, bir de cigara tellendirverdim. Adeta sınıfını geçmiş talebe mutluluğu içindeydim. "Afferin Nuri oğlum, afferin... Bak şimdi ruhum rahatladı. Sağ ol" dediğini duyar gibi oluyordum. Mutluydum, ama çok mutluydum.

Son rötuşları da yaptıktan sonra Cumhurbaşkanım Sn. Celal Bayar Beyefendi'ye çıkıp "Kütüphane görüşlerinize hazırdır" bilgisini verdim. "Sağ ol Nuri Bey, teşekkür ederim, bugün çok işlerim var, yarın sabah gel, beraber gidip görelim" demesiyle doğru Cevat Bey'e, onu alıp doğru bir meyhaneye. Cevat Bey tecrübeli olduğu ve de ben on yıldır Ankara'da olmadığım için onun seçtiği meyhaneye gidip oturduk. Aman Allahım o geceki keyfimi, mutluluğumu tarife imkân var mı?

Görevimi yapmıştım. Yıllarca önceye gitmiştim. Atatürk'ümle beraber çalıştığım, beraber olduğum günleri yaşamıştım. Oturduğu koltuğa, oturmuştum, elledigi kitapları ellemiştim. En önemlisi o havayı, o kokuyu teneffüs etmiştim. Kısa zaman da olsa onunla yaşamıştım ve sanki onu görmüş, evet görmüştüm.

Bu güzel ve ulvi duygularla içilmez miydi? Ama yarın sabah yine görev vardı, onun için bir küçük rakıyı ikimiz içerek kalktık; doğru eve, yatağa.

Gece uykumda rüyalarımda hep o... Sabah uyandığımda hatırlar gibi oluyorum. "Bana bunları kim yaptı, kim bu hale getirdi. Neden mani olmadınız" der gibi bir şeyler söylediğini, sonra susmamla "bırak oğlum bırak üzülme, ama bak ne güzel olmuş" dediğini sanki hayal meyal hatırlıyordum, ama yüzünü o güzel yüzünü, gülüşünü görmüştüm ya o da bana yeterdi. Nitekim yaşadığım müddet zarfında hep rüyalarıma girdi. O kadar sık girdiği olurdu ki eşim zaman zaman da endişelenirdi. Belki de aklımı kaçıracağımdan korkuyordu, ama haklıydı, ki bazen onun ölümünden sonra nasıl ölmediğime, nasıl aklımı kaçırmadığıma, hâlâ hayret ederim. Herhalde Allah eşime ve o zaman iki olan çocuklarıma acıdı, beni onlara bağışladı.

Neyse sabah kalkıp, güzel bir banyo ve tıraştan sonra yanımda getirdiğim takım elbisemi giyerek doğru köşke.

Özel kaleme haber verdim ve kütüphanemize gidip beklemeye başladım. Zaman geçmek bilmiyordu; neyse, çok beklemeden ha-

Levent Şahverdi Arşivi

ber geldi ve Sn. Cumhurbaşkanı teşrif ettiler.

Beraberce kapıyı açıp, içeri girdik. Sn. Bayar şöyle bir durdu ve baktı, baktı. Gözleri adeta etrafı tarıyordu. Birkaç dakika böyle geçti.

Kendimden, görevimi eksiksiz yaptığımdan çok emindim, ama yine de bir endişe içimi kaplamıştı. Heyecanla onu takip ediyordum ki birden durdu, bana doğru yavaşça döndü ve "Çok mutlu oldum, ellerine sağlık Nuri Bey. Her şey sanki eski hali. O da mutlu olmuştur. Ne mutlu ona ki senin gibi hizmetkârları olmuş." Bu sözler beni öyle mutlu etmişti ki... Yıllar sonra sanki o eski güzel günlerime dönmüştüm. Hatıralar birer film şeridi gibi saniyeler arasında hayalimde geçip gitti ve kendime gelince "Sağ olun Cumhurbaşkanım, beğenmeniz beni onurlandırdı. Allah sizden de sağ olsun. Bu değerli kütüphaneyi eski haline getirttiniz. Ne mutlu bana ki bu görevi de ben yaptım" sözlerimi bitirince "Gel Nuri Bey, karşıma otur seninle biraz konuşalım" diyerek beni karşısına oturttu ve devam etti. "Bak bu kütüphane eski haline geldi, eh o zaman eski memurunu da bekler, burayı eskisi gibi aynı düzen ve intizam içinde yürütmeni istiyorum. Eski görevine gel ve hemen başla" Bu sözler beni oldukça şaşırtmıştı.

Zira bilindiği gibi, her iktidarın kendi ekibi ve yandaşları olur ve onlar görevlere gelirlerdi. Bu bakımdan önce şaşırdım sonra toparlanarak "Sn. Cumhurbaşkanım, teklifiniz beni onurlandırdı, sağ olun, var olun, amma ben maalesef Ankara'da uzun süreli kalamam, zira doktorlar müsaade etmiyor; malum, Ankara'da rakım yüksek, bu bakımdan burada çok sık burun kanamalarım oluyor, bu yüzden ikame etmem imkânsız. Yoksa ne kadar mutlu olurdum. Bu görevi yapmak benim için büyük bir onur olurdu ya, bu yüzden maalesef kabul edemeyeceğim, ama merak etmeyin, elim hep burada olacak. Gelecek olan arkadaşa elimden gelen yardımı seve seve yaparım" dedim.

Sn. Bayar bu sözlerimi makul karşılayarak "Pekiyi evladım, o zaman diyecek bir şey yok. İşinden memnun musun? Değilsen icabına bakarız" demesi üzerine İstanbul Emniyet Müdürlüğü 3. Şb. Silah ruhsatı ve personel sicili bölümündeki görevimden çok memnun olduğumu belirttim. Bu sözlerle konuşmamızın sonunun geldiğini idrak ederek müsaade istedim. Ayrılırken sarılıp elini öptüm, sırtımı sıvazlayarak beni yolladı.

Oradan nasıl çıktım, Allah bilir. Ağla ağla, imkân var mı? Ayrılabilmek, evimden çok kaldığım yer, Atamın yeri. Onun yokluğunu o an gerçekten idrak ettim. Ayaklarım geri geri Köşkten çık-

Levent Şahverdi Arşivi

tım, yürüye yürüye ta Maltepe'ye gelmişim. Bilinçsizce geldiğim yer, oğlum Mustafa Kemal'in, Maltepe'de doğduğu evin önüydü. Şaşırdım, neden buralara geldim diye, ama birden kendime geldim ve eve mutlu bir şekilde baktım. Bir Mustafa Kemal'i yitirmiştim, ama yüce Tanrım bana aslan gibi bir Mustafa Kemal vermişti. Allahıma şükür o da benim gibi Atatürkçü, milliyetçi, cumhuriyetçi, demokrat, içi vatan ve millet sevgisiyle dolu bir evlat, bir insan olarak yetişti. İyi bir vatan evladı oldu. Ne mutlu Allahım bana.

Nereden nerelere geldik, amma Atatürk'ün yakınları deyince ve hele hele Celal Bayar olunca hatıralar çok. Allah ona da uzun ömürler versin. 1960 yılında Yassıada'da başına gelenlere nasıl üzülmüş ve nasıl dualar etmiştim. Rahatsızlığım dolayısıyla mahkemelere ziyaretine gidemedim, ama oğlum Kemal sık sık Yassıada'ya mahkemelere gitti, ziyarette bulundu. Sevgi ve saygılarımı, dualarımı iletti.

Neyse ki idamdan kurtulup çıkınca aman ne sevindim. Birkaç yıl sonra Çiftehavuzlar'daki kızının evine ziyaretine gittim. Çok mütehassis oldular, eski günleri yad ettik. Atamızı, hatıraları konuştuk, zaman zaman gözlerimiz doldu. Zaman zaman gülümsedik. Acısıyla, tatlısıyla işte hayat buydu.

Atatürk ve Sıhhiye Vekili Refik Saydam Bey

19 Mayıs 1919 gününde Samsun'a ayak basan Mustafa Kemal Paşa'nın erkânı arasında bulunan Sıhhiye Başkan Yardımcısı Dr. Binbaşı Refik Bey (Saydam) Cumhuriyet Hükümeti'nin ilk kuruluşunda Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olarak göreve başlamıştı.

Göreve başladığı günden, istifa ettiği tarihe kadar o zamanın mahdut imkânlarına rağmen sağlık ve sosyal yardım işlerinde fevkalade başarılı olmuştur. Bilhassa trahoma ve verem hastalıkları ile İstanbul'un Anadolu yakasında oturanların baş belası olan sivrisineklerle mücadelesinde fevkalade başarılı sonuçları olmuş ve halk da rahat ve huzura kavuşmuştu.

Refik Saydam Bey, çok titiz, işinin ehli, müteşebbis ve çok çalışkan bir yapıya sahipti. Çok da dürüst ve ehli namus bir kişiliğe sahipti.

Zamanında Haydarpaşa, Ankara Numune Hastaneleri başta olmak üzere çok güzel eserler bırakmıştı.

Ayrıca o tarihlerde çok derme çatma binalarda çalışan bakanlıkların hepsinden evvel, Refik Bey'in yaptırdığı Cumhuriyet hü-

Levent Şahverdi Arşivi

kümetine yakışan sıhhiye vekâlet binası, adeta örnek bir yapı olarak takdir toplamıştı. O kadar ki, bakanlık binasında tek bir gün, tek bir sinek dahi görülmemişti.

Atatürk ve Mareşal Fevzi Çakmak

Atatürk Mareşal Fevzi Çakmak'ı da sever ve takdir ederdi. Onunla görüşmeleri de çok özeldi. Şöyle ki, Atatürk'ü başta başvekil olmak üzere çok yakın bazı arkadaşları görüşmenin önemi ve muacceliyeti bakımından yatak odasında dahi lüzumu halinde ziyaret edebilir ve görüşebilirlerdi.

Yaverlik kanalıyla müracaat edenlerse ehemmiyetine göre ya kütüphanede veya akşam sofrasına davet buyururlardı.

Merhum Mareşal Fevzi Çakmak'ın ziyareti ise adeta bir merasime tabi şekilde olurdu. Bunun sebebini ben kendimce şöyle izah ederdim. Atatürk'ün askeri yönü hep ağır basardı; zaman zaman yaptığı konuşmalardan, hatta arada bir o günleri keyifle anlatmasından bu his ben de doğmuştur.

İşte zannımca bu düşünceler içerisinde olacak ki, Mareşal Fevzi Çakmak ziyaret arzu buyurdukları zaman, başyaver kanalı ile ziyaret isteğini bildirirler ve Atatürk istediği tarih ve saat neyse, çok acil bir durum da yoksa, Mareşalin istediği gün ve saate randevuyu muhakkak verirdi.

Atatürk o gün her zamankinden daha itinalı giyinirler ve randevu saatinden evvel kütüphaneye inerler, beni yanına çağırarak

Atatürk, Celal Bayar ve Fevzi Çakmak (en arkada Nuri Ulusu).

Levent Şahverdi Arşivi

gerekli talimatları verirler ve masasına oturup Mareşal'i beklerlerdi.

Dış kapı merdivenler altında, başyaver ve yaver beyler kendisini karşılar ve iç kapı girişinde kütüphane merdiveni başında bekleyen bana haber verilir, ben de mareşalin kapıdan girdiğini kendisine söylerdim.

Köşk müstahdeminin tek tek sıralandığı giriş ve koridoru Mareşal, başyaver refakatinde geçer ve yukarı kata çıkmak üzere merdivenlere ayağını bastığı an, Atatürk de yukarı basamaktan aşağı doğru inmeye başlar ve orta sahanlıkta karşılaşırlar. O an çok ulvi bir andır. Birbirlerinin ellerini gayet samimi olarak sıkarlar, Atatürk ilk davranarak "Nasılsınız Paşam" hitabesiyle hatır sorar, Mareşal de "Sağ olun Paşam" diye cevabından sonra yarım sarılmak suretiyle merdivenleri çıkarlar, kütüphanenin önüne gelirler ve Atatürk büyük bir centilmenlikle sağ tarafına aldığı Mareşal'i kütüphaneye önce girmesi için kapıdan içeri buyur eder ve sonra da kendisi geçerdi.

O anda odada ikisi ve de bir tek ben kalırdım. Bana kahvelerini söyletir, sonra da kapıyı kapatır ve hiç kimseyi içeri almazdı.

Bir isteği olduğu zaman zil çalınır ve yine sadece ben emir alır ve gerekli kişilere iletirdim.

Zaman zaman da beni çağırır, gerekli kitap ya da not alma istekleri olur, ben de derhal yerine getirirdim.

Ekseri bu görüşme bir saat kadar sürerdi. Ziyaret bitiminde yine Mareşal'i öndeki kapıdan çıkarır, merdiven başına kadar getirir, oradan gayet içten bir sevgi ve samimiyetle uğurlardı.

Netice itibariyle Mareşal'in ziyareti her türlü davetliden, misafirden daha özeldi.

Atatürk ve Cevat Abbas'la bir hatıram

Ege Manevraları'ndan dönüyorduk, Atatürk manevraların çok başarılı geçmesinden dolayı fevkalade memnundu.

Trendeydik, Atatürk kompartımanında yemekteydi. Bir ara İbrahim geldi, Atatürk'ün beni istediğini söyledi, gittim, yanında yaveri Cevat Abbas Bey vardı, koyu bir sohbete dalmışlardı, ben yanlarına girince Atatürk "Birkaç sayfa kâğıt ve kalem al gel Nuri" dedi. Hemen tedarik edip yanlarına geldim, beni masaya oturttu ve söyleyeceklerini yazmamı istedi. Tabii şu anda ne yazdıklarımı tam olarak tafsilatıyla hatırlamıyorum, ama konu tarih ve yazı hakkındaydı. Tarihin ne manaya geldiğini, yazının ilk defa

Levent Şahverdi Arşivi

Türkler tarafından bulunduğu ta Orhun'lara kadar gittiğini ve de ilk yazının bulunmasıyla da tarihin başladığına dair vs. bilgiler içeren birkaç sayfa yazıyı o söyledi ben muntazaman yazdım.

Bittiğinde gece yarısı olmuştu. Yazdıklarımı bana tekrar okuttu ve Cevat Abbas Bey'e dönerek "Ne diyorsun, bana katılıyor musun" diye sordu. Cevat Abbas Bey hayran hayran dinledikten sonra, "Sizi Dünya büyük bir komutan ve büyük bir asker olarak tanıyor, ama bir gün dünya sizin ne büyük bir tarihçi, bilim ve devlet adamı olarak da kabul edip tarihin başköşesine oturtacaktır" deyince Atatürk "Saat geç oldu, hadi yatalım" diyerek bizi yolladı ve mutlu, huzurlu bir şekilde yattı.

Atatürk ve Vali Muhitin Üstündağ

Bir gece Dolmabahçe Sarayı'ndayız. Atatürk odasında, biz de Rıdvan'la odalarımıza çekilmek üzereyiz. Tam o sırada Atatürk odasından çıktı ve bana "Nuri, cucuğum, şoföre haber ver, kimseye de söyleme, şöyle çıkıp biraz hava alacağım." Derhal hazırlığı yaptım ve arabaya atladık. Beşiktaş'a doğru geldik, bir sabahçı kahvesi gördü ve arabayı durdurdu, indik, içeri girdik. "Siz dışarıda bekleyin" dedi, bir masaya oturdu sade bir kahve istedi. Biz dışarıda, ama tetikte devamlı her şeyi kontrol ediyorduk. Sonra bize işaret edip, çağırdı yan bir masaya oturttu. Kahveci, kahvesini getirdi, ama tam eline verirken Atatürk'ü tanıdı, ama Atatürk eliyle sus işareti verince sustu, yerine gitti. Biraz sonra kahveci, kahvehanede oturan balıkçılarla beraber yavaş yavaş Atatürk'e yaklaşmaya başlayınca biz biraz tedirgin olduk. Alestada beklerken bize dönerek "Yok bir şey" anlamında işaret etti.

Balıkçılar yanına geldiler, "Atamız hoş gelmiş, sefalar getirmiş" diye ellerine sarılıp öpmeye başlayınca, diğer üç beş kişi de el öpme merasimine katıldı. Ata keyiflenmişti, bize dönerek "Bu arkadaşları da alıp şöyle bir dolaşalım, Nuri sen buraları bilirsin, hadi" deyince arabalara binildi. Gençliğim Yeniköy'de geçmişti. Unkapanı'ndaki evimiz yanınca Yeniköy'e taşınmıştık, tüm konu komşu Rum vatandaşıydı. Eh tabii bizde gençtik, o güzelim Rum meyhanelerinde çok güzel günlerimizde geçmişti. Tarabya, Yeniköy, Kireçburnu mekânımızdı.

Gece geç vakit olduğu için hemen hepsi kapalıydı, ama benim tanıdığım bir yer vardı, Kireçburnu Gazinosu. Sahibini iyi tanırdım, evi de yakındı, hemen gidip uyandırdık, gazino açıldı. Mezeler hazırlandı, rakılar geldi ve o balıkçılarla Atatürk harika bir

Levent Şahverdi Arşivi

sohbete başladı, ki bu balıkçıların hemen hepsi Rum'du. Onlara "Türk, Rum, Ermeni, Yahudi, Kürt hep kardeşiz, hepimiz Türkiye'de yaşadığımıza göre Türküz. Çelebi, Çorbacı, Efendi ortak sözlerimizdir. Zevklerimiz çok benzer, "Ben Zeybek'i iyi oynarım, siz kasabı iyi oynar mısınız?" deyince Rum balıkçılar ayağa kalkıverdi, şef garsona "Koy bir kasap havası" demezler mi? Gramofonda kasap havası başlayınca birbirlerine kol vererek oynamaya da başlayınca Atatürk de hemen ayağa kalktı ve "Açın bana da bir kol" diyerek balıkçıların arasına daldı ve hep birlikte harika bir kasap havasıyla oynamaya başladılar. Biz hayran hayran onu seyrederken birden bire gazinonun kapısı açıldı ve Vali Muhittin Üstündağ Bey yanında polisleriyle içeri giriverdi, ama girer girmez de şaşkınlıkla yerlerinde öylece kalıverdiler. Vali Bey itidalini hiç bozmayarak yavaşça kasap havasına katıldı, ama oynayanları da tek tek belli belirsiz yerlerine yavaş yavaş oturtarak, oyunu sessizce bitirtip, Paşaya döndü ve "Paşam, saraya dönelim mi?" deyince "Yahu sizlerden de hiç rahat yok, alelade bir vatandaş gibi, felekten bir gece çalıyorduk, hemen yakaladınız. Neyse, peki, zaten bitiriyorduk, hadi arkadaşlar, eyvallah" dedi tek tek hepsine sarıldı, helalleşti ve ayrılıp, saraya döndük. Döndük amma Vali Bey'in yüzü sapsarıydı, günlerce de bu stresi atlatamadı. Atatürk ara sıra Vali Bey'i görünce "Vali Bey, Vali Bey, nasıl atlattık seni ama" diye gülerek sataşırdı.

O hep halkıyla iç içe olmayı, onlarla dertleşmeyi ister ve çok severdi.

Vali Muhittin Üstündağ bu olaydan sonra öylesine korkmuştu ki, o geceden sonra görevini yeni Vali Lütfi Kırdar Bey'e teslim edene kadar, Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı'nda kaldığı zamanlar herhalde çoğu kez sabaha kadar uyumamıştır. Zaman zaman da bu olayı heyecanlı heyecanlı anlatır ve bizlere de "Öyle değil mi, öyle değil mi?" diyerek tasdik ettirirdi. Ne değerli devlet adamlarıydı onlar. Devletlerine ve Atatürklerine nasıl bağlıydılar; o ne sevgiydi...

Atatürk'ün Şükrü Saraçoğlu'nu ameliyata yollayışı

Yine bir tarihte Çankaya Köşkü'ndeyiz. Atatürk, Mim Kemal Öke Bey ve yanında misafirleri var, sohbetlerinden bir müddet sonra misafirlerin bir kısmı köşkten ayrıldı. Şükrü Saraçoğlu Bey'i tam hatırlıyorum da, hatırlayamadığım başka bir misafiriyle birlikte kütüphaneye geldiler. Bazı mevzularda görüş alışverişinde bulundular, hatta benden birkaç kitap da istediler. Bilahare

Levent Şahverdi Arşivi

çaylarını, kahvelerini içtiler, derken konuşma mevzuları nedense hastalıklara geldi.

Şükrü Saraçoğlu Bey galiba hemoroitten, diğer misafir de fıtıktan muzdaripmişler. Atatürk'e bu rahatsızlıkları anlatınca, Atatürk Şükrü Saraçoğlu'na dönerek "Tevekkeli seni son günlerde bayağı sararmış görüyordum, ben de sarılık filan mı geçiriyor diye meraklanmıştım, demek ki bu hastalık dolayısıyla kan kaybediyor muşsun, sararman ondanmış. Bakın beyler bu ülkeye hepimiz, hepiniz lazımsınız" dedikten sonra Mim Kemal Öke Bey'e dönerek, "Kemal Bey senden istirham ediyorum, bu beyleri acil bu dertlerinden kurtar, aksi halde daha ilerde çok daha sıkıntılı hale düşerler, bu da bizi üzer" dedi.

Atatürk'ün bu talimatıyla Şükrü Saraçoğlu Bey ertesi gün Numune Hastanesi'ne yatırıldı ve hemen acilen basur ameliyatı yapılarak sağlığına kavuştu. Diğer beyde zannedersem aynı hastanede fıtık ameliyatını başarıyla yaptırıp çıkmıştı. Velhasıl o büyük insan, yanındaki dostlarını da her şekilde düşünür ve onların her şeyleriyle de özel olarak ilgilenirdi.

Atatürk'ün dişçisi Sami Günzberg

Atatürk dişlerine özen gösterirdi. Dişlerini İstanbul'da Beyoğlu'nda muayenehanesi bulunan Dişçi Sami Günzberg'e yaptırırdı. İstanbul'daysa bizzat muayenehanesine giderdik, değilsek dişçi Ankara'ya davet edilir o da köşke gelir ve orada muayene veya gerekirse tedavisini yapardı.

Eli çok çabuktu ve de çok zeki bir adamdı. Atatürk bu bakımdan onu çok beğenir ve de severdi. Yalnız kötü bir tarafı vardı, kulakları bayağı ağır işitirdi. Bu sebeple Atatürk onunla konuşur, sıkıntılarını anlatırken bağıra bağıra söyler ve bağırmaktan yüreği tükenir, sonra güler Allah gülerdi. Vakıa İsmet Paşa ve o zamanlar İstanbul valisi olan Muhittin Üstündağ Beyler de çok ağır işitirlerdi, onlara da hitap ederken Atatürk biraz yüksek sesle konuşurdu, ama tabii ki bu dişçi Sami Bey gibi değillerdi.

Bilhassa İsmet Paşa ile konuşurken, İsmet Paşa Atatürk tarafında bulunan kulağını elinin iç tarafı ile çevirip, Atatürk'ün konuşmalarını normal ve rahat bir şekilde duyar ve cevap verirdi. Yani İsmet Paşa ve Muhittin Üstündağ ile konuşmak pek problem olmazdı, ama dişçi Sami Bey geldi mi veya biz gideceksek Atatürk'ü sıkıntılar basar ve "yine gırtlağımızı patlatacağız" diyerek espriler yapardı, ama iyi ve eli çabuk olması dolayısıyla da başka dişçi de istemezdi.

Levent Şahverdi Arşivi

İsmail Müştak Mayakon

Harf inkılâbının ve Türkçe dilinin sadeleştirilmesiyle ilgili çalışmaların yoğun olduğu günlerdi. Atatürk kütüphanede yoğun çalışmalar yaşıyor, âlimleri, bilginleri çağırıyor, görüş alışverişlerinde bulunuyordu. Müştak Mayakon Bey de bunlardan biriydi. Köşkteki bu çalışmalara katılırdı.

Bir akşamüstü bir baktık İ.M. Mayakon geldi. Atatürk çağırtmamıştı. Görüşmeye geldiğini söyledi, özel kalemden randevu istedi, kendisine iletildi. "Gelsin" diye emir buyurdular, odasına girdi, üç beş dakika sonra zile bastı ve beni çağırdı: "Nuri, şu Fransa'dan son gelen üç ciltlik kitabı Müştak Bey'e veriver, tercüme edip bize getirecek, sende takip et, tamam mı?" dedi. Hemen gelen 3 cilt kitabı yerinden aldım ve güzelce ambalajlayıp Müştak Bey'e verdim. Atatürk "Müştak Bey, zamanımız var acele etme" diyerek uğurladı. O çıktıktan sonra "Yahu bunlar beni herhalde tanımadı, emrivakilerden ne derece hoşlanmadığımı Müştak Efendi daha öğrenmemiş. Tetkik seyahati için Avrupa'ya gidecekmiş, pasaportu da cebinde hazır, vay vay, bir de bana emriniz var mı, diye sormaya gelmiş. Var dedim ciltleri de eline verdim. Hadi şimdi bitirsin bakalım o üç cildi de ondan sonra Avrupa'ya gitsin beyefendi" dedikten sonra birde kahkaha patlatmıştı. Müştak Bey tam iki ay sonra tercümelerle geldi, verdi ve gitti, gidiş o gidiş; tabii Avrupa seyahati de böylece güme gitmişti.

Mahmut Baler

Atatürk Mahmut Baler'i de sever ve çok da takdir ederdi. İstanbul'a geldiğimizde kendisini ya Dolmabahçe veya Florya Köşkü'nde kabul eder, sohbetler eder ve sonrada akşam yemeğe alıkoyardı.

Bu yemekler hep bahsettiğim gibi siyasi, ekonomik, sosyal, din vs. içerikli sohbetlerle geçerdi.

İşte yine böyle bir sofradayken, Atatürk o gün gündüzden Hafız Yaşar'ı bize köşke çağırtmıştı. Biraz kızgın olduğunu hissediyorduk. Çünkü daha evvelce de birkaç kere çağırıldığında Hafız biraz rahatsız olduğu için gelmemişti. Bizlere yaptırdığı tahkikatta Hafız'ın öyle gelemeyecek kadar rahatsız olmadığını kendisine iletmemizden olacak, biraz bozuktu kendisine.

Yemek sırasında Hafız Yaşar geldi, girer girmez Atatürk sinirle, "Sen nerelerdesin; bu hastalık numaralarına inandığımı sanma,

Levent Şahverdi Arşivi

cevap da verme, geç otur, kendini affettir, şöyle Uşak'tan bir Kuran oku da dinleyelim, bakalım." Hafız hangi sureyi okumasını istediğinde "İstediğini oku" cevabını aldı ve okumaya başladı. Bir müddet sonra "hicaza geç" komutunu verdi. Hafız Yaşar bir an durdu, bocaladı, makamı bulmak için ses aramaya başladı, neyse ki buldu ve hicazdan Kuran'ı okumaya başladı, ama Atatürk yüzünü buruşturup beğenmediğini belli ederek kısa bir dinlemeden sonra "Kes Hafız kes" dedi ve Mahmut Baler'e dönerek, "Mahmut Bey, siz bilir misiniz?" diye sordu. Mahmut Bey "Eh, biraz bilir ve okurum" deyince "O zaman okuyun da hep beraber dinleyelim" buyurdu. Mahmut Bey önce bir bismillahirahmanirrahim dedikten sonra, bir sureyi güzel güzel okumaya başladı. Atatürk birden ona da "Hicaza geçer misin" dedi. Mahmut Bey Hafız Yaşar gibi duraklamadan, hemen hicaz makamına geçerek Kuran'a devam etti ve bitirdi.

Biter bitmez Atatürk Hafız Yaşar'a dönerek "Bak Hafız Efendi, işte şu gördüğün ve yaşadığın olay var ya aptallıkla, üstün zekâ arasındaki farktı. Okuyacağın sureyi neden bana soruyorsun, ben senden şarkı istemedim ki? Allah'ın Kuranını istedim. Ne istersen onu okusaydın. Sonrada hicaza geç deyince bocaladın, Kuranı da berbat ettin" diye azarladı ve devam etti "Bak Mahmut Bey'e, sormadan en iyi bildiği sureleri okudu bitirdi. İşte zekâ bu, anladın mı Hafız Efendi?" diyerek "Artık gidebilirsin" diye ekledi ve yolcu etti.

Yanlış hatırlamıyorsam sofradaki misafirler arasında Afet Hanım da (Afet İnan) vardı. Atatürk böyle sofralarda veya özel günlerde misafirlere bazen hediyeler verirdi. O gecede Mahmut Baler Bey'in Kuran okuyuşunu çok sevmiş olacak ki Afet Hanım'a "Mahmut Bey'in hediyesini verelim" dedi. Afet Hanım içeriye geçti ve o zamanki Bozkurt marka Türk Ocağı sigarasından bir paket getirip verdi. Atatürk "E Mahmut Bey, aç ve sofraya ikram et bakalım" demesi üzerine Mahmut Bey sigarayı hatıra olarak saklamak istediğini söyledi. Bunun üzerine Atatürk, "Aç ikram et canım, kutuyu sakla yeter" diye yanıtlamıştı.

Bu arada Bozkurt adı geçince hatırladım. Atatürk çok iyi bir Türk'tü. Türklüğün tarihi onun en önemli bir araştırma mevzuu idi. Çoğu zaman da araştırırdı.

Atatürk döneminde ilk yolcu gemisine Bozkurt adı verilmişti. Bahsettiğim gibi de sigaralarda Bozkurt amblemi vardı. Hatta Maraş'ta Atatürk'e mal edilen Bozkurtlu bir heykel yaptırıldığını da hatırlıyorum. Türk lirasında, pullarımızda Bozkurt yer almıştı.

Levent Şahverdi Arşivi

Zamanın Adalet Bakanı Mahmut Esat Bey'e de Bozkurt soyadını Atatürk vermişti. Köşkte bizleri çağırmak için çalışma masasındaki zilde Bozkurt resmi vardı.

Ergenekon Destanı'nın bu ünlü Bozkurt'u Atatürk için adeta Türklüğün vazgeçilmez ve unutulmaz bir sembolüydü. Çokça çocuklara da Bozkurt adı o zaman verilmişti.

Afet İnan

Atatürk Afet Hanım'ı çok sever ve çok takdir ederdi. Onu manevi kızı olarak kabul etmişlerdi. Köşke geldiği zamanlar özel odası vardı, orada kalırdı. Atatürk kimseye fazla zaman ayırmaz, ama Afet Hanım'a ayırır, onunla çok ilgilenirdi. Afet Hanım'ı, Atatürk 17 yaşında ilk defa İzmir'de tanımış; ailesi de zaten Selanikliymiş ve Atatürk'ün çok yakınlarıymış. Ailesi, maddi imkânları olmadığından Afet Hanım'ı okutmaya pek niyetli değilmiş. Atatürk bu zeki kızı manevi kızı olarak kabul ederek yanına almış, Fransız Lisesi'ni bitirmesini, bilahare de lisan eğitimiyle, öğretmen olmasını sağlamıştı.

Afet Hanım, bizzat kendisi bana anlatmıştı, Fransız Kız Lisesi'nde okurken bir ders kitabında, Türkler için ikinci sınıf bir ırka mensup olduklarına dair bir bölüm okumuş ve çok etkilenmiş ve bundan Atatürk'e de bahsetmiş. Atatürk, bu mevzuu iyice bir araştır ve bana bilgi ver deyince, çok yoğun bir çalışmaya girmiş ve o sıralarda Atatürk'ün de kitaplarını çok okuduğu ve beğendiği ünlü yazar Pittard'ın *Irklar ve Tarihler* adlı kitabını alarak çalışmalara başlamış. Kitabı iyice okuduktan sonra, lisede okuduğu Fransızca kitapları yazanların tam tersine Türklerin çok uygar bir toplum olduğunu ve gittikleri, hatta istila ettikleri her ülkeye de kültürlerini taşıdıklarını öğrenmiş. İşte bu ilk araştırmalarıyla Türk dili ve tarihinin ne denli önemli olduğunu ve üzerinde çok çalışılması gerektiğine inandığını söylemişti. Bilahare de Atatürk'le birlikte o ölene kadar Türk dili ve tarihi üzerinde çalışmaları hep devam etmiştir.

Atatürk'ün H.C. Wells'in yazdığı tarih kitaplarını çokça okuduğunu belirtmiştim. Afet Hanım'ı bu tarihçiyle ilgili yaptığı çalışmalardan dolayı çok takdir ettiğini bilirim, çünkü Wells'in bilhassa "Dünya Tarihinin Genel Hatları" adlı kitabı o yıllarda Türkçeye yeni çevrilerek basılmıştı. Bu kitap, dünya tarihini en iyi ve detaylı şekilde anlatıyordu.

Ben köşke ilk geldiğim yıllarda Afet Hanım Türkiye'ye yeni dönmüştü ve öğretmenliğe başlamıştı.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk ve Afet İnan dil çalışmaları esnasında (A. İnan'ın arkasında dik duran Nuri Ulusu).

Afet Hanım bilahare Ankara'ya intisap ederek öğretmen okulunda göreve başlamış, tarih ve yurt bilgisi dersleri vererek çok başarılı bir hocalık dönemi geçirmişti. Bu arada yoğun çalışmalar yapmış ve Türk ocaklarının kurultayına, Atatürk'ün isteğiyle delege olarak katılmıştı.

Afet İnan Türk kadınının seçme ve seçilme haklarına kavuşması için de çok uğraş vermişti. Hatta okulunda temsili bir seçimde birinci seçilen ve temsili olarak belediye başkanlığı kazanan bir kıza karşı, erkek öğrenciler itirazlarda bulununca, soluğu Atasında almış ve ağlayarak bu olayı ona anlatmıştı (bu olayı Afet Hanım'dan bende bizzat dinlemiştim). Atatürk de hemen olaya el koymuştu.

Devrin İç İşleri Bakanı Şükrü Kaya Bey'i çağırarak bu yanlışı düzeltmesi için hemen çalışmalara başlaması talimatını vermiş. Afet İnan bu olaydan son derece etkilendiği için, bu yasa çıkana kadar ders vermemişti.

Şükrü Kaya Bey'in yaptığı çalışmalarla önce 26.10.1933'de Cumhuriyet'in onuncu yılına mahsus çıkarılan bir kanunla Türk kadınları köylerde, köy ihtiyar heyetlerine seçme ve seçilme hakkına kavuşmuş, bununla da yetinilmeyerek bir yıl kadar sonra, 05.12.1934 tarihinde, Türk kadınına seçme ve seçilme hakkını meclise çıkartmış ve Afet İnan'ın sayesinde Türk kadını ilk defa böyle büyük ve önemli bir hakka sahip olmuştu. Bu tarihi karar, iki gün sonra İstanbul'da kadınlar tarafından coşkulu bir mitingle kutlanmıştı. Afet İnan böylece çok büyük bir zafere imza atmış oluyordu.

Bu haktan sonra Atatürk, Afet Hanım'a görevine devam etmesi talimatını vererek Türk Ocakları Kurultayı'nda ilgili bir konuşma yapmasını istemişti. Kadın hakları konusunda Afet Hanım'ın müthiş bir konuşma yaparak alkışlarla kürsüden indiğini çok iyi hatırlıyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

15.04.1931'de Atatürk Türk Tarihi Kurumu'nu kurduktan sonra Afet Hanım'ı da bu kurulun bir numaralı kadın üyesi olarak atamıştı ve o yıl ilk defa dört ciltlik tarih kitabı basılarak liselerde okutulmaya başlandı. Afet Hanım, yine aynı günlerde, Atatürk'ünde yardımıyla o dönem yediden yetmişe herkesin okuduğu ve ileriki yıllarda da hep önemini muhafaza etmiş olan *Medeni Bilgiler* kitabını yazmıştı.

Afet Hanım'ın bu kurumda da önemli çalışmaları oldu. Okullarda okutulan tarih kitaplarının hazırlanmasında ve belleten, kitap ve dergilerin çıkmasında Afet Hanım'ın önemli çalışmalar yaptığını biliyorum.

Afet Hanım'ın, yoğun çalışmaları ve Atatürk'ün desteğiyle bir üniversite reformu yapılarak, 01.08.1933'de İstanbul Üniversitesi kurulmuştu.

Yaptığı bu çalışmalarından dolayı, Atatürk 21.06.1934'de çıkan soyadı kanunu ile Afet Hanım'a İnan soyadını bizzat kendi vermişti. Bu başarılı kadınımız 25.03.1935'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin kaldırılarak, kurulan Türk Tarih Kurumu'nun 2. Başkanlığına seçilmişti.

Afet İnan 1935'te Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin kurulması ve dönemin Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan'ın da isteğiyle buraya başkan olması önerisini reddetmişti. Sebebi de o sıra lise mezunu olmasıydı. Bilahare yüksek öğrenim için Cenevre'ye gitti.

1937'de bir ara yurda dönerek aynı yıl yapılan 2. Türk Tarih Kongresi'ne başkanlık yaptı ve tekrar Cenevre'ye döndü.

Atatürk'ün son hastalık safhalarında Afet İnan yurt dışındaydı, ama Atatürk'le devamlı mektuplaşırlardı. Atatürk mektubu gecikirse bana ve arkadaşlarıma her gün mektup gelip gelmediğini sorardı. Gelmediğini söylediğimiz zamanlarda hüzünlendiğini görürdük. Mektupları geldiği zamanda, yüzü güler, hemen açar ve okur, gülümserdi.

Durum çok ağırlaşınca Afet İnan Hanım derhal yurda döndü ve sarayda kendisine ayrılan hususi odada kalmaya başladı.

Bir gün Atatürk'ün odasındayken yanındaki yakın arkadaş ve yaverlerine "beni biraz orman havası olan bir yerlere götürün, bir müddet böyle ormanlık bir yerde yaşamak istiyorum" dediğini duydum. Derhal araştırma başladı. Afet Hanım da bu çalışmalara bizzat katılıyordu. Sonradan öğreniyoruz ki meğer Atatürk'e bu fikri Afet Hanım vermiş, zira çocukluğu ormanlık bir yerde geçti-

Levent Şahverdi Arşivi

ği için Afet Hanım ormanı çok severdi, ama maalesef Atatürk'ün ömrü bu isteğini görmeye yetmedi.

Atatürk'ün ilk büyük komaya girdiğinde o gün Afet Hanım'la birlikte bende odada, yanındaydım. Afet Hanım yanına oturmuş ve ellerini almış, gözleri nemli oturuyordu. Birden Atatürk gözlerini açtı, şöyle bir baktı ve gözlerini Afet Hanım'a çevirerek "Afet, bana ne oldu? Ne oldu bana?" dedi. Afet Hanım o şok ve üzüntüyle cevap veremedi. Atatürk yine ona bakarak "kızım demek ki ölüm böyle olacak, herhalde" dedi ve yine gözlerini kapattı, daldı gitti.

Afet Hanım ve bizler odada şok olmuştuk. Onun ağzından ölüm lafını duymak hepimizi derin bir üzüntüye gark etmişti. Afet Hanım yerinden kalktı ve gözyaşlarını tutamayarak odadan adeta kaçar gibi koşarak çıktı.

Atatürk ölümden evvel hazırlatmış olduğu vasiyetinde Afet İnan'a da maaş bağlatmıştır.

* * *

Afet Hanım'la birebir çok hatıram vardır ama, bir iki tanesini hiç unutamam, zira bunlardan birinde Atatürk'ten hafif bir zılgıt da yemiştim.

Afet Hanım arkeolojiye çok meraklıydı, birçok çalışmaya da katılmıştı. Arkeolojik taşlara da özel bir merakı vardı, onları biriktirirdi.

Bizler böyle arkeolojik bölgelere seyahate gidersek bize taş siparişi verirdi. Böyle bir seyahat dönüşü ben verdiği siparişler üzere epey taş toplamış, Ankara'ya dönmüştüm. Geç vakit geldiğimiz için o gece doğru eve gitmiş ve sabah erkenden de köşke gelmiştim. Afet Hanım'ın kalktığını duyarak, hediye taşlarını bir an evvel ona verebilme heyecanıyla, odasının olduğu bölüme gittim, kapısını vurdum, biraz sonra Afet Hanım kapısını açtı ve beni elimde taşlarla görünce fevkalade sevinçle boynuma sarıldı ve teşekkürlerle taşları tam alıyordu ki, birdenbire Atatürk yanımızda belirmez mi!.. Bizim şaşkın bakışlarımıza karşılık bana döndü ve "Sabah sabah ne işin var Afet'in oda kapısında?" Elim ayağıma dolaştı, bize müthiş itimadı olduğuna emin olmama rağmen o şaşkınlıkla "Taşlar efendim, taşlar" deyince Afet Hanım hemen müdahale ederek "Seyahatinizde Nuri Bey'e taş siparişi vermiştim, onları getirmiş" deyince "Ne bu acele sabah sabah; taşları rüyanızda mı gördünüz? Hadi tamam, sen işine sen de odana" demesiyle, kütüphaneme nasıl kapağı attığımı, o heyecanımı hiç unutamam.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk ve Afet İnan bir yurt gezisinde (Atatürk'ün sağında, arkadaki Nuri Ulusu).

Biraz sonra Atatürk kütüphaneye geldi, bana kahvesini söylememi emretti ve masasına geçti. Kahvesi geldikten sonra yanına çağırdı ve "Bu köşkün her türlü güvenliği ve namusu sizlerin omzundadır, sizde benim en güvendiğim kişilersiniz, sakın başka şey düşünme. Demincek şaşırdım birden de, onun için o şekilde konuştum, tamam mı cucuk?" diye gönlümü alıverdi. "Tamam Efendim" diyerek yerime döndüm.

Biraz sonra Afet Hanım yanıma geldi, o da üzülmüştü. Sebep olduğu için keyfi kaçmıştı. Ona Atatürk'le konuşmamı anlatınca rahatladı ve bana tekrar tekrar teşekkür etti.

Diğer unutamadığım ikinci hatıramı Afet Hanım'la birlikte beraberce yaşamıştık. 1936 yılının temmuz ayında Afet Hanım Atatürk'le birlikte Yalova'dan Bursa'ya geçerken Atatürk "İznik'e de uğrayalım" demişti. Derhal emre uyularak kafile İznik'e rotasını çevirdi ve bir müddet sonra İznik'e girdik. Belediye başkanına haber gidince telaşla geldi ve Atatürk'le birlikte kafileyi belediye bahçesine götürdü ve orada ağırlandık.

Hemen yemek hazırlığı filan başladı. Atatürk'e kahve söyledik, kahvesini içerken bir yandan da bu gezide yanımızda olan Celal Bayar'la da sohbet ediyordu. Afet Hanım Atatürk'ün yanına geldi ve de birkaç arkadaşıyla İznik'i gezmek için müsaade istedi. Atatürk Afet Hanım'a dönerek "Git gez tabii, ama bilmem ki ne göreceksin" deyince, Afet Hanım şaşırarak "Nasıl yani paşam" diye sordu. Atatürk hafif bir tebessümle "Kızım, esas İznik toprağın al-

Levent Şahverdi Arşivi

tında kalmuştur" demesiyle başta Celal Bayar olmak üzere içinde İzniklilerinde olduğu yanında oturan zevata dönerek "Size soruyorum, İznik'in etrafını çeviren surlarda kaç tane kapı vardır, biliyor musunuz?" diye sordu. Bir an herkeste bir şaşkınlık belirivermiş, hepimiz sus pus kalıvermiştik ki, benim de Afet Hanım'ın da Celal Bayar'ın da tarih bilgisi çok kuvvetliydi. Tam o sırada zevattan bir İznikli Bey söz isteyerek "Üç kapısı vardır efendim: birincisi Lefke, ikincisi Yenişehir, üçüncüde İstanbul kapılarıdır" diye cevapladı. Atatürk "Aferin aferin, iyi biliyorsun da bir eksik biliyorsun. Peki, ilk İznik'in fethindeki kapısı nerede, Garpta bir kapısı olacaktır" deyince İznikli Bey "Valla efendim, biz İznikliler bu kapıyı hiç bilmiyoruz" diye cevapladı. Atatürk belediye başkanına dönerek "Sen de bilmiyor musun Başkan?" diye sorunca ve de başkanın süklüm püklüm önüne doğru baktığını görünce biraz bozulur gibi oldu, ama fazlada işi uzatmadan "İyi araştırın, iyi araştırın; arayınca kapıyı bulursunuz" diyerek mevzuu kapattı.

Bu sohbetten sonra Afet Hanım birkaç kişiyle ayrıldı ve gezisinden bir müddet sonra yanımıza gelen Atatürk'e dönerek "Hemen hemen epey yer dolaştım ve sorduğum herkes bu dördüncü kapıyı bilmiyor" deyince, Atatürk bu sefer gülerek "Bulurlar, bulurlar" dedi.

Çaylar, kahveler içildi ve Bursa'ya hareket ettik.

Aradan birkaç yıl geçmişti. Bir gün kütüphanede Afet Hanım yanıma geldi ve masama bir yazı bıraktı, bana "Nuri Bey, okur musun?" dedi. Hemen merakla yazıyı elime aldım, yazı İznik Belediyesi'nden geliyordu.

İznik Belediyesi, İznik Gölü'ne yakın çevrede biriken suları kanallar açarak göle boşaltmak için bir çalışma başlatmış, bu çalışmalar esnasında yaptıkları kazılar sırasında, suların belli bir yerden aşağıya doğru bir yol bulup, devamlı aktığını görmüşler. Kazıyı iyice derinleştirmeye başlayınca birden karşılarına kocaman ve kurşun kaplı bir kapı çıkmış. İşte bunun o gün Atatürk'ün bahsettiği Garp kapısı olduğu kesin olarak ortaya çıkmış. Bu mealdeki yazıyı okuduğumu bitirip şaşkınlığımı da görünce Afet Hanım "Nuri Bey, bir de biz tarih bildiğimizi sanıyoruz, bu ne bilgi ve hafıza, olacak şey mi bu?" diyerek bir kere daha Atatürk'e hayranlığını belirtmişti.

Afet Hanım bu yazıyı bilahare Atatürk'e gösterince, Atatürk'ün hiç istifini bozmadan "Ben zaten biliyorum, emindim. Belediye başkanına söyleyin, İzniklilere de öğretiversin" dediğini de bana söylemişti.

Levent Şahverdi Arşivi

Ben Afet Hanım'ı Cenevre'den Türkiye'ye ilk dönüşünde tanımıştım. Hep köşkte kaldığı, ve de oda kitaba çok meraklı olduğu için; tabii ki zamanı çoğunlukla kütüphanede geçiyordu, dolayısıyla çoğu zamanda hep beraber oluyorduk. Beni, eşimi ve bilahare yavrularımı çok severdi, tabii bu sevgi karşılıklıydı.

Afet Hanım'la Atatürk öldükten sonra da zaman zaman görüştük. 1951 yılında oğlum Mustafa Kemal'i de Ankara'ya evine götürdüm, tanıştırdım. O gün, bir hatıra olarak kitabını imzalayarak hediye etmişti bana. Oğlumla sohbet etti, onu çok sevdi, Mustafa Kemal adı o gün çok duygulandırdı onu. Sarılıp sarılıp Kemal'i öpmüştü.

Atatürk ve Küçük Ülkü

Atatürk Küçük Ülkü'yü de çok severdi. Bazen çiftlikte annesinin evinde bir gece kalsa, ertesi gün hemen gider, Küçük Ülkü'yü kucaklar, bağrına basar, sever, öper, okşar bir müddet beraber oturduktan sonra konuşur, sohbet eder, şakalaşır ve sonra da otomobilinde yanına alarak köşke getirirdi.

Bir gün kütüphanede çalışıyorlardı. Birden Ülkü'nün yattığı oda tarafından bir çığlık duymuş ve zili çalarak beni çağırmıştı, "Koş bak, Ülkü'ye ne oldu ve hemen buraya getir" emrini buyurdular. Derhal koştum, odaya vardım. Ülkü'yü dışarıda, koridorda gözlerinden yaşlar akarak ağlarken buldum. Ve hemen kucaklayıp huzura getirdim. Hemen oturduğu koltuktan ayağa kalktı ve heyecanla kucağına aldı, severek, okşayarak gözyaşlarını sildi. Meğer Ülkü öğle uykusuna yatmamak için mahsustan ağlar, çığlık atarmış.

Atatürk çocukları hep sevmiştir, ama bilhassa son senelerinde bu çocuk sevgisi çok, ama çok artmıştı. Herhalde babalık iştiyakından mahrum olması bu sevgiyi daha çok artırıyordu.

Ülkü'nün oynamasına bayılırdı; çoğu zaman onu oynatır, kahkahalarla gülerek, el çırpar, çok mutlu olurdu. Hatta Kazaska oynaması için küçük bir kırmızı çizme dahi yaptırmıştı. Onları giydirip Ülkü'ye kazaska oynatır, zevkle seyrederdi.

Bizim Ülkü ile böyle bir oyun hatıramız vardır.

İstanbul'daydık. Dolmabahçe Sarayı'nın hususi daire kısmında bir bando dolabı vardı. Bu dolap büyük mikyasta olup, kurulduğunda bir bando gibi çalarmış. Bozulmuş, muattal vaziyette du-

Levent Şahverdi Arşivi

ran bu bando dolabından, ben davulu, Sofracı Sami trampeti, diğer Sofracı Kamil de borazanı alarak çalmaya başladık; tabii nasıl çalmaksa! Sofracıbaşı İbrahim Bey de orkestra şefi olarak bizi kumanda ediyor ve uydurma orkestramıza bir de tenor olarak iştirak ediyordu. O sırada Küçük Ülkü yanımıza gelmez mi? Hemen aldık ve oradaki bir masanın üzerine çıkartarak oynatmaya başladık.

Bu öyle hoşumuza gitti ki, kendimizi adeta bir orkestra elemanı gibi görmeye başladık ve Ata'nın olmadığı günlerde sıkça toplanıp çalmaya ve de Küçük Ülkü'yü oynatmaya başlamıştık. Çok keyif alıyor ve keyifle gülüyor eğleniyorduk.

Bir akşam Dolmabahçe Sarayı'nda, yine Atatürk, merhum Selahattin Pınar ve Kemani Nubar'ın çaldığı ve okudukları şarkıları dinlerken, küçük Ülkü koşa koşa geldi ve "Atatürk" diye seslenip teker teker isimlerimizi sayarak (bana Çocuklu Nuri Amca derdi) "Bunlar çalıyor, beni de oynatıyorlar" demez mi? Atatürk birden durdu. O sırada Şef İbrahim'le ben odadaydık. Müzisyenlere, biraz durun bakalım, diyerek onları susturdu ve de ikimize doğru seslendi "Toplayın bakalım şu orkestra mı, saz topluluğu mu? Neyse alın aletlerinizi de gelin bakalım" diyerek emir verdi.

Başta Şef İbrahim olmak üzere hepimiz tek sıra halinde dizildik. Er arkada ben, omzumda davul Küçük Ülkü karşıdan bize bakıp gülüyordu. Ata sorguya çekmeye başladı. Bizi temsilen Şef İbrahim gayet soğukkanlılıkla "Paşam, Ülkü bu dolaptaki müzik aletlerini görmüş, bizden çalmamızı istedi, biz de onu eğlendirmek maksadıyla uydurma bir şeyler çalıyoruz, o da masanın üzerine çıkarak oynuyor" dedi. Ata şöyle bir baktı "Pekiyi öyleyse, hadi bakalım oturun şurada çalmaya başlayın, biz de hep beraber dinleyelim. Bakalım nasıl çalıyorsunuz?" buyurdular. O zamanın *Gocum baybay* ve Arapça bazı parçaları taklit ederek Şef İbrahim idaresinde o söylüyor, biz de yalan yanlış çalarak iştirak ediyor ve elimizden geldiği kadar canla başla hem mahcup olmamaya hem de sofrayı neşelendirmeye çalışıyorduk. Bitirdiğimizde başta Atatürk olmak üzere alkışlanmamız muvaffak olduğumuzu gösteriyordu. Tek tek hepimizi tebrik etti ve huzurundan ayrıldık, ama o gece heyecandan hiçbirimizin gözüne uyku girmedi.

İşte yine bir yaz, Florya köşkündeydik. Marmara'ya bakan cephesinde boş zamanlarımızda en iyi arkadaşım, dostum Sofracıbaşı İbrahim'le balık tutardık. Ben pek mahir değildim. Ama İbrahim iyi avcıydı. Kamışları alır, sallar beklerdik. Daha ziyade bu

Levent Şahverdi Arşivi

geceleri olurdu ve de elektrik altında balık tutardık, ekseriye istavrit çıkardı. O gece de bayağı iyi yakalamış ve de istavritleri su dolu bir leğen içinde biriktirmişken aniden Atatürk çıka gelmez mi? Biz telaşlanınca "Çocuklar telaşlanmayın, devam edin, seyredeceğim" dedi. Aldı mı bizi bir telaş, ama hiç bozuntuya vermeden sallamaya devam ettik. Bu arada acemi şansı derler ya, istavritler tek tek benim oltaya takılmaya başlamaz mı? Bize hitaben "Yahu İbrahim, sen de pek acemiymişsin, baksana bizim Nuri bayağı balıkçı gibi. Eh ne de olsa gemici çocuğu tabii, usulünü bilecek, oltayı atışı bile değişik" demez mi? İkimiz de şaşkın, gülmemek için zor tutuyoruz kendimizi. Sevgili İbrahim bozulur gibi olsa da "Doğru efendim, Nuri bayağı iyi tutuyor" diye kısa bir cevap verince ben hemen atıldım "Paşam, İbrahim Bey çok mütevazi, balık tutmayı bana o öğretti, esas usta o, bense henüz çırağım, bu gece şansım yaver gitti, o kadar" deyince "Acemi şansı, desene Nuri. Allah inşallah tüm hayatında böyle şans verir sana; İbrahim Efendi, tabii sana da." Dedikten sonra, devam etti: "Çocuklar, leğende balıklar ne güzel oynaşıyor, bunları münasip bir kaba koyun da Ülkü seyretsin, kız bu balıkları çok seviyor, denizde onları seyredeceğim diye tutturuyor; bir gün denize düşecek diye ödüm kopuyor. Gelsin sofrada yerine otursun, oradan balıkları seyretsin. Siz tutmaya devam edin" diyerek yanımızdan ayrıldı.

Biz devam ettik, epeyi olunca şeffaf bir kabın içine koyarak o gece sofraya getirdik. Ülkü gelmeden Atatürk balıkları görünce "Yahu bayağı tutmuşsunuz, bunlar Ülkü'ye fazla, dört beş tanesini bırakın, İbrahim, gerisini sen şöyle güzel bir tava yaptır da bir yiyelim bakalım" dedi.

İbrahim, bir kepçeyle fazlalıkları hemen bir kaba doldurup mutfağa götürdü ve tavaya attırıp sıcak sıcak masaya getirdi. Atatürk "Ben bunları hemen yiyeyim de Ülkü gelince görüp üzülmesin" diyerek istavritleri eliyle bir çırpıda yedi. O yerken İbrahim ile beraber öyle bir bakışımız, seyredişimiz olmuş ki Atatürk bir ara bize dönerek, "Yahu lokmamı mı sayıyorsunuz? Tamam tamam, valla çok taze, iyi de pişmiş. Ülkü gelecek diye acele yiyorum, yoksa bayağı uzun bir meze olurdu. Hadi Ülkü'yü alın getirin" diyerek talimatını verdi.

Ben hemen gidip Ülkü'yü alıp masaya getirdim. Ülkü oturup da önünde camlı kap içinde küçük balıklar oynaşırken görünce bir sevinç çığlığı attı ve seyretmeye başladı. O güldükçe, eğlendikçe Atatürk'ün nasıl keyiflendiğini görmek lazımdı. O günden sonra bu balık tutma işi epey sürdü ve biz de o sayede o yaz epey istav-

Levent Şahverdi Arşivi

rit yedik, ama rakısız da pek keyifli olmuyordu.

Bu işten en karlı yine Küçük Ülkü çıkmıştı. Cam kap adeta bir akvaryum gibi günlerce odasında kaldı ve onları seyretmekten, onlarla oynamaktan diğer tüm oyunları eğlenceleri ikinci plana attı. Tabii Ata için de keyif aldığı, dolu dolu saatler oldu bunlar.

Atatürk'ün bir kadınla başörtüsü hikâyesi

Bir gece, yine Dolmabahçe Sarayı'ndayız. Adını şimdi hatırlayamadığım yüksek rütbeli bir generalin kızının düğünü, Paşa'nın özel isteğiyle Dolmabahçe Sarayı'nda yapılıyordu. Atatürk sanki yakın ailesinden birinin düğünü gibi bu düğünle çok yakın ilgilenmiş ve hepimize, bilhassa sofra şefi İbrahim'e özel talimatlar vermişti. Kusursuz olmasını istiyordu.

Güzel de bir eylül akşamıydı. Muayede salonunda seçkin davetliler büyük bir heyecanla yerlerini alıyorlardı. Herkeste büyük bir telaş vardı, tabii bizde de.

Her şey Atatürk'ün tam istediği gibi olmuştu. Her yer süslenmiş, yiyecekler, en mutena mezeler, içkiler, velhasıl dört dörtlük bir merasim cereyan ediyordu. Gelin ve güveyde heyecan içinde koşuşturup duruyordu.

Atatürk o gece her zamanki gibi yine çok şık bir kıyafet giymişti. Herkes bu muhteşem insana hayran hayran bakıyordu. O ise gelinle güveyle, aileleriyle sohbetler ve yanına gelen misafirlere şakalar yapıyor, müzik eşliğinde dans edenleri keyifle seyrediyordu. O gece nedense dans etmedi. Esasında muhakkak bir hanımefendiyi eşinden müsaade alarak dansa davet ederdi.

Atatürk'e çok yakın masalardan birinde, tavırlarıyla her halinden Atatürk'e çok hayran olduğunu belli eden, biraz da yaşlı, ama muhterem bir hanımefendi oturuyordu. Üzerinde simsiyah bir tuvalet, ancak başında da, siyah bir örtü vardı. Bu hanımefendi Atatürk'ünde dikkatini çekmişti.

Gece, bütün haşmetiyle devam ederken, sabaha karşı saat üç sularında Atatürk işaretini verdi ve kalkıldı. Yerinden kalkar kalkmaz yan masalarda hemen ayağa kalktılar, paşayı yolcu etmeye hazırlanırlarken, Atatürk o hanımefendinin yanına nazikçe yaklaştı ve de kendisine has o nezaketiyle "Hanımefendi, kıyafetiniz çok güzel, otururken de sizi izledim, her şey güzel de şu başınızdaki siyah örtüyü anlayamadım. Ben artık kara çarşaflar ve kara peçeler, başörtüleri pek istemiyorum; müsaade eder misiniz, Şunu bir kafanızdan çıkartıp atayım?" Hanım önce

Levent Şahverdi Arşivi

şaşırdı, sonra başıyla olur gibi ifade kullanınca Atatürk, hanımefendinin başörtüsünü eliyle zarif bir şekilde çıkartıp yanında bulunan bir beye verdi ve ilave etti: "Bu güzel saçlar kapatılır mı hiç?" Ve yavaşça eğilip yaşlı hanımın elini hafifçe öptü. Kadıncağızın gözleri dolu dolu oldu ve "Paşam elinizi öpebilir miyim?" deyince elini uzatan Paşa'nın ellerini defalarca öptü, öptü ve gözlerinden nazlı nazlı akan yaşlarla "Söz Atam, söz; artık kapatmayacağım" diyerek uzaklaşmakta olan Atatürk'ü hayran hayran izledi.

* * *

Atatürk'e kadınlarla ilgili çok yanlış şeyler söylenmiş ve yazılmıştır. Hatta ve hatta kadınlarla fazla ilgilendiğini kötü imalarla anlatanlarda, söyleyenlerde, yazanlarda olmuştur. On iki yıl her an yanında yaşayan ben, bu tür söylentileri nefretle kınıyorum; kötü bir iftiradan ileriye geçemez bu söylentiler. Ama bu dedikodulara sebepler esasında vardır. Bazı yerlerde bazı geceler birkaç tıynetsiz erkek, kızlarını hatta kardeşlerini, Atatürk'e adeta sunmak için yarış ederlerdi. Bu kişileri Atatürk'ün çok ağır sözlerle yanından defettiğini en iyi bilen kişilerden biriyim. Hatta bir gece, Ankara Palas'ta bir balodaydık, ismini hatırlayamadığım -gerçi hatırlasam da belirtmezdim ya- bir kişi yanında yeni evlendiği çok güzel karısıyla birlikte oradaydı. Atatürk'e, karısıyla beraber yaklaşmak isteyen bir hava içersindeydi. Karısıyla dans ederken Atatürk'ün önünden sık sık geçiyor ve karısıyla birlikte Atatürk'ün dikkatini çekmek istiyordu. Hep belirttiğim gibi, bu tür yalakalardan nefret eden Atatürk'ten hiçbir ilgi ve alaka göremeyen bu çift huzursuz olmuştu, ama adam herhalde son bir cesaretle karısıyla Atatürk'ün yanına geldi ve, "Paşam müsaade ederseniz karım elinizi öpebilir mi?" dedi. Atatürk pek istekli olmamasını ifade eden bir tavırla elini uzattı ve öptürdü. Adam terbiyesizliğini cüretle devam ettirerek "Güzel değil mi, paşam?" deyince Atatürk masada oturan bir arkadaşına bu genç kadını dansa kaldırmasını emretti; sonra da adamı yanına oturtturdu ve "Sen ne biçim erkeksin, senin hiç mi şerefin yok, senin yoksa benim şerefim var. Şimdi karını al ve derhal bu baloyu terk et" dedi. İşte bu ve benzeri bazı olayları kulaktan kulağa naklederken işlerine geldiği gibi anlatan münafıklar Atatürk'e hiç yakışmayan iftiralar atmaktadırlar ve tahmin ediyorum hep atacaklardır. Bunları yapanları lanetle kınıyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk ve Zsa Zsa Gabor

Bir gece Karpiç gazinosundayız, Atatürk çok keyifli, yan masalardan birinde oturan gruptan bir kızla bir erkek masasına geldiler. Adını hatırlayamadığım bir kişi Atatürk'e iltifatlarda bulunduktan sonra yanındaki genç kızı takdim etti. Atatürk de onları masaya davet etti, oturdular. Müzik çok güzel çalıyor, çiftler dans ediyordu. Atatürk birden ayağa kalktı ve adama dönerek, genç kızla dans için müsaade istedi, aldığı memnuniyetle Paşam cevabıyla, o güzel kızı dansa kaldırdı. Çok güzel dans ederdi, kız da çok güzel dans ediyordu. Müzik bitince Atatürk ikinci dansı yapmadan kızı masaya getirdi ve zarif bir referansla yerine oturttu, adama da teşekkür etti ve müsait bir günde onları saraya davet etti.

Birkaç gün sonra randevu alarak saraya geldiler. Ben kütüphanede çalışırken İbrahim geldi ve "Nuri, geçen gece Karpiç'dekiler geldi" dedi. Ben pek ilgilenmedim. Bilahare bu mevzularda fevkalade ilgili olan İbrahim'in anlattığına göre, Atatürk bu çiftle çok ilgilenmiş, öğle yemeğini birlikte yemişler, iltifatlarda bulunmuş, sonrada gitmişler.

Derken birkaç gün sonra bu sefer kadını Atatürk ile yalnız gördüm. Akşam yemeğe kaldı. Masada birkaç yakın arkadaşından başka kimse yoktu. Misafir hanım önce şarap istedi, ama Atatürk rakı ikram edince kırmadı ve içmeye başladı.

Alaturka çalıyordu, bilahare oyun havalarına geçildi. Birkaç tane dansöz getirilmişti. Onlar oynadılar ve gittiler, vakit bayağı geç olmuştu. Masadakiler yavaş yavaş ayrılmışlardı, sadece kadın ve Atatürk müzik eşliğinde sohbete devam ediyorlardı. Şefimiz İbrahim bize dönerek "Sizde artık yatabilirsiniz" deyince bizler odalarımıza çekildik, ama tabii meraktan da çatlayarak.

Neyse, sabah oldu, doğru İbrahim'in yanına gittik. Ne oldu filan diye sorunca İbrahim "Epeyi geç vakte kadar oturdular, sonra arabayla kızı yolladık, gitti" dedi. Bizim istihzalı, istihzalı bakışlarımıza karşılık birazda kızarak "Yahu bir şey olsaydı söylemez miydim, söylediklerim gerçek, kadın gitti, ama Atatürk'ü bayağı etkilemiş" dedi.

Nitekim ondan sonra birkaç defa daha bu sarışın güzel kadın saraya ve Ankara'ya köşke de geldi. Atatürk'ün bu güzel sarışın kadından çok hoşlandığı belli oluyordu.

Yıllar geçti, bu sarışın güzel kadını gazete ve mecmualarda görmeye başlayınca şaşırdım. O sarışın, güzel kadın, ünlü Amerikalı film yıldızı Zsa Zsa Gabor olmuştu.

Levent Şahverdi Arşivi

Bilahare Atatürk'ün bu kadınla, kadın evliyken beraber olduğuna dair haberler, yazılar çıktı. Hepsi yalandır. Atatürk kadını tanıdığında kadın bekârdı ve çok da küçüktü, ama çok alımlı, yaşından büyük gösteren bir yapıdaydı. Galiba aslında Tatarmış, benzerdi de, ama sarı saçları ile çok alımlı ve güzel gülerdi.

Velhasıl bu meşhur, güzel artistle bizde zamanında tanışmak, tanımak fırsatını elde etmiştik.

Nebile ve Rukiye'nin Dolmabahçe'deki düğünleri

Atatürk, Dolmabahçe Sarayı'nda yaşadığı müddetçe çok az sayıda düğün yapılmasına müsaade etmişti.

İşte bunların arasında manevi kızı Nebile ve Rukiye'nin düğünleriyle yine baba tarafından karabeti bulunan, Necati Bey isimli bir zatın düğünü, Dolmabahçe Sarayı'nda yapılmıştı.

Bu düğünlerin hepsine Atatürk özel ilgi ve alaka gösterirdi, oturum şeklinden, masa düzeninden, yeme içmeden, sazdan her şeyden bilgi alır, ona göre de talimatlar verirdi.

Nebile'nin düğününde de çok duygusal anlar yaşamıştı. O gün ayrı bir özel ilgi vardı sanki, gerçi bu özel ilgiyi elinden geldiğince de belli etmemeye çalışırdı ve kimse de anlayamazdı, ama biz onunla adeta özdeşleştiğimiz için, o ne hissediyor, ne duyuyor, hemen anlardık. O da bizim bu duygularımızı bilir ve özel durumlarda böyle kişiler için bize şöyle bir bakar, "Ne düşündüğümü anladınız, değil mi?" dercesine hafifçede gülümserdi.

Dikkat ediyor musunuz? Bir hatırasını anlatırken hep onun bir özelliğine geçiveriyorum. Ama ne yapayım, o büyük insanla öyle günler, geceler yaşadık ki, onun kimlik ve kişiliğini, his ve duygularını, görüş ve düşüncelerini, sevgisini, muhabbetini, sırlarını, üzüntüsünü vs. tüm özelliklerini, ben ve hizmetindeki birkaç arkadaşımdan daha iyi bilecek kişilerin olduğunu hiç sanmıyorum. Çünkü bana ve arkadaşlarıma öylesine inanmış ve güvenmişti, işte onun için her şeyini bizimle açık açık paylaşırdı.

Neyse, Nebile ve Rukiye'nin düğünleri hakikaten dillere destan bir şekilde yapıldı. Geç vakitlere kadar Atatürk, tüm akraba ve dostlarıyla tek tek ilgilendi, hatır sordu, sohbet etti, güldü, eğlendi, pek neşeli ve mutluydu.

Ben Atatürk'ün evlenmesini görmedim, bilmiyorum, ama özel hayatında mutlu olduğunu, gönülden istediği bir kadınla evlendiğini sanmıyorum.

O Fikriye'yi bence çok sevmişti, bir de gençliğinde bir kızı çok

Levent Şahverdi Arşivi

sevdiğinden zaman zaman bahsederdi, o kadar. Belki o sebeple, bu iki düğünde çok eğlendi, zevk ve mutluluk duymuştu.

Kişisel görüşüm o ki, sanki Nebile'yi ayrı bir sever, ona ayrı bir değer verirdi. Çünkü onu hakikaten öz kızı gibi severdi.

Yaşadığım bir hatırayı anlatayım. Atatürk'ün ölümünden tahmini üç dört gün evveldi, Nebile Hanım'ı görmek istediğini, acele Dolmabahçe'ye çağırmamızı emir buyurdular. Derhal emri yerine getirildi ve Nebile Hanım saraya avdet ettiler, aldık yanına götürdük.

Nebile Hanım yatağına yaklaştı, ama çok kötüydü, dokunsanız ağlayacak gibiydi, kendini zor tuttuğu açıkça görülüyordu. Yatağının yanına geldi. Atatürk'ün elini tuttuğu anda Atatürk, "Ne o Nebile kızım, seni hiç iyi görmedim. Seni üzen bir şey mi oldu, hasta mısın söyle bana" demesiyle, Nebile Hanım hemen kendini toparlayarak "Yok bir şeyim Paşam, iyiyim, iyiyim" dedi, ama herhalde sinirleri o denli zayıflamıştı ki kendini tutamayıp hüngür hüngür ağlamaya başlamaz mı? Rıdvan'la ben ne yapacağımızı şaşırdık, baka kaldık. Derken Atatürk birden sanki canlanır gibi şöyle bir doğruldu ve "Nebile, ağlamak yok, kendini de beni de üzme, bak yoksa emrederim ha" dedi ve tekrar yatağına çöktü, gözlerini kapadı.

Biz hemen Rıdvan'la beraber Nebile Hanım'ın kollarına girdik, adeta ayakları tutmaz şekilde sürükleye sürükleye yavaşça odadan çıkardık ve bir müddet istirahat ettikten sonra yolladık, gitti.

Atatürk ve Keriman Halis

Atatürk Türk insanına, erkeğine, kadınına çok inanan ve ırkını çok seven bir liderdi.

Türkiye'de ilk defa güzellik müsabakası 2 Eylül 1929 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi tarafından tertip edilerek yapılmıştı. O yıl bu yapılan ilk güzellik kraliçesi seçimini Feriha Tevfik Hanım kazanmıştı.

Bilahare 1930 yılında yapılan güzellik müsabakasını Mübeccel Namık Hanım, 1931 yılında da Naşide Saffet Hanım Türkiye güzellik kraliçesi olmuştu.

1932 yılında yine Cumhuriyet Gazetesi tarafından yapılan güzellik yarışmasını ise Keriman Halis adlı çok güzel bir kızımız kazanmıştı.

19 yaşındaki bu güzellik kraliçemiz Keriman Halis ise, yine aynı yıl Belçika'da, 28 Dünya ülkesinin güzel kızlarının katılımıyla

Levent Şahverdi Arşivi

yapılan yarışmada, çok büyük bir başarı göstererek Dünya Güzeli seçilmişti.

Atatürk ve biz bu olayı öğrendiğimizde Yalova'daydık. İlk haber gelince Atatürk çok memnun olmuş ve "Aferin kızımıza" diye memnuniyetini ihzar etmişti. Bilahare İstanbul'a gelişte de bu yarışmayı tertip eden Cumhuriyet gazetesini kutlamış, Keriman Halis'i de Dolmabahçe'de kabul edip tebrik ve teşekkür ederek ağırlamıştı.

Bu kabulde, Türk ırkının güzelliği üzerinde çok durarak, kendisine şu nasihatlerde bulunduğunu çok iyi hatırlıyorum "Güzelliğini şayet korumazsan biter gider. Bu güzelliğini beslenmenle ve sporla devamlı destekle ve bunu hiç ihmal de etme, ama tabii ki bu güzelliğinin yanında tahsil-terbiye ve kültürünü de arttırmayı ihmal etme, edersen, o zaman bu güzelliğinin hiçbir kıymet-i harbiyesi kalmaz, uçar gider. Senin bu yarışmada Türk kızlarının adını, bir Dünya yarışmasının 1. basamağına çıkartman Türkiye ve Türk kadını için çok tarihi bir olaydır. Seni kutluyorum kızım" demişti.

Atatürk'ün bu veciz sözleri üzerine Keriman Halis Atatürk'ünün elini öperek ayrılmıştı. Atatürk kendisini ayrıca taltifte etmişti.

21 Haziran 1934 T.B.M.M.'de soyadı kanunu çıkınca da Atatürk Keriman Halis hanımın talebi üzerine, kendisine ECE (KRALİÇE anlamında) soyadını vererek onu bir kere daha onurlandırmıştır.

Atatürk ve Fikriye Hanım'ın intiharı

Bu olayı, bu kitabı derleyen ben Kemal Ulusu, rahmetli annem Neriman Ulusu'nun, arkadaşlarına yıllar sonra anlattığı bir gün kulak misafiri olarak dinlememin neticesinde yazmaya karar verdim.

Köşke yakın bağ evinde kaldığımız günlerden Bir gece babam (Nuri Ulusu) eve gelmiş. "Hanım otur sana önemli bir şey anlatacağım, ama bak anana dahi anlatmayacaksın tamam mı?" diye tembihleyerek başlamış: "Şu bizim Nesip (Siyahi Nesip Efendi), o ağzından bazı şeyler kaçırdı. Sözde Fikriye Hanım'ı Rusuhi Bey vurmuş. Fikriye Hanım, köşke o gün çok kızgın gelmiş ve kapıdaki görevlilere muhakkak paşayla görüşmek istediğini, biraz da yüksek sesle bağırarak, çağırarak söylemiş. Görevliler de hemen Rusuhi Bey'e haber vermişler. Rusuhi Bey gelmiş ve köşkün kapısının önünde bir müddet

Levent Şahverdi Arşivi

Fikriye Hanım'la konuşmuş, ama onu maalesef ikna edememiş. Onu bir müddet aşağıda oturtturarak tekrar geleceğim diyerek köşke dönmüş. Beş on dakika sonra tekrar gelmiş, Fikriye Hanım'la bir köşeye çekilip, bilemediğimiz bazı şeyleri konuşmuşlar. Fikriye Hanım ikna olur gibi olmuş ve de Rusuhi Bey'in çağırdığı bir faytona binip berberce hareket etmişler. Bir müddet uzaklaştıktan sonra, birden bir silah sesi duyulmuş, fayton geri dönmüş, Rusuhi Bey faytondan inip aceleyle doktor çağırmış, köşkten doktorlar koşa koşa gelip Fikriye'yi kanlar içinde bir arabaya koymuşlar. Arabaya koyarken Fikriye "Beni vurdular, vurdular, beni hastaneye götürmeyin, beni öldürecekler" diye bağırıp dururmuş. Öylece hastaneye götürmüşler ve hastanede birkaç gün kalmış. Bir müddet hastane de tedavisine rağmen vefat edince, ölüm raporuna intihar etti diye kayıt düşmüşler. Atatürk bu olaya fevkalade üzülmüş. Çünkü her şey onun bilgisi dışında gelişip olmuş ve bu olaydan hep Latife Hanım'ı sorumlu tutmuş. Rusuhi Bey'e de fevkalade tavır koymuş.

Siyahi Nesip Efendi bu olayı anlatırken öyle inandırıcıymış ki, babam çok tesir altında kalmış ve de olaya çok inandığından, anlattığı geceden sonra bir müddet anneme "Hanım bak, sakın hiç kimseye bu olayı anlatmayacaksın, sonra bizim için de hiç iyi olmaz ha" diye tembih üzerine tembihlerde bulunmuş. Annem bunu hep anlatırdı. Çok üzüldüğünü de belirtirdi.

Ben de babacığıma, annemin anlattığı bu olayın doğruluk derecesini sorduğumda "Aman oğlum, sen annene bakma, o olay tarihin sır yaprakları arasına karışıp gitti. Nesip Efendi belki de bunları uydurdu. Zira hayali biraz genişti. Hele gaz verdin mi, konuşur da konuşurdu" diye bana cevap vermişti, ama ben bunun bir geçiştirme olduğunu, babamın anlatışından, ses tonundan çok iyi anlıyordum, ısrarın faydası yoktu. Zira babam yaşadığı o yılların bazı çok özel oluşumlarının, kendisiyle beraber mezara gideceğini hep söylerdi. Belki de daha ne sırlarla gitti.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk, krallar ve sefirler

Atatürk, yurdumuza gelen yeni sefirlere ve kendisini ziyaret eden krallara, devlet başkanlarına çok ilgi gösterir ve de çok güzel ağırlanmalarını isterdi. Bu hususta yapılan en küçük bir hatayı da affetmezdi. Bu yüzden bazı hata yapan maiyetindeki çalışan kişileri başka yerlere tayin ettirerek cezalandırırdı.

Yurdumuza ilk defa tayin olan sefirleri, Atatürk eski köşkte, bilardo salonuna girip de, sol tarafa isabet eden, küçük bürosunda, maiyetini de sağ taraftaki salonda kabul ederdi.

Yeni köşk yapıldıktan sonra, maiyet erkanı aynalı oda ile birlikte yanındaki salona, Atatürk'ün buraya irtibatlı yeni kabul odasına da sefirler alınırdı.

Her iki kabul odasının da yazı masası ve teferruatı, arabesk sedef kakmalı ve çok kıymetli takımlardı.

Sefiri kabul sırasında Atatürk büro masasında otururdu. Sağ tarafında hariciye vekili, sol tarafında ise kâtibi umumi ve başyaver ahzı mevki ederlerdi. Sefir beyi de tam karşısına alırlar ve itimat namesini okumasını dinlerlerdi. Bu merasim bittikten sonra maiyeti erkânın kabulü başlar, bilahare de sefir ve maiyeti büyük salona avdet ederek otururlardı. Hemen ikram başlardı. Pasta, tuzlu, tatlı bisküviyle birlikte limonatalar içilir ve sohbet edilirdi. Bazı kabul ikramlarında soğuk şampanya da ikram edilirdi. Bu kabul sırasında gelen sefir, küçük veya büyük devlet olarak hangi ülkenin sefiri olursa olsun Atatürk onları hiç ayırt etmez, hepsine aynı ilgi ve alakayı gösterirdi.

Benim şahsen bu kabullerde gördüğüm üzerinde durduğum ve en çok dikkatle izlediğim husus şuydu: Atatürk her ülke sefiri karşısında dimdik ve çok güçlü durur ve konuşurdu. Tavrıyla, tarzıyla, hareketleri, konuşma üslubuyla, her sefire Türkiye Devle-

Levent Şahverdi Arşivi

ti'nin büyüklüğünü, ağırlığını, gücünü öylesine gösterir ve kabul ettirirdi ki, her gelen sefir bundan müthiş etkilenerek köşkten ayrılır giderdi.

Onların köşkten ayrılıp gitmelerini müteakip, kütüphaneye geçilir ve durum muhakemesi yapılırdı. Herkes gittikten sonra da ya bana ya sofracımız İbrahim'e sorardı "Nasıl cucuklarım, iyi ağırladık değil mi? Bizi çok iyi tanımaları lazım." Bu sözlerin altında işte benim biraz evvel açıkladığım hususlar apaçık görülmüyor mu? Zaten bize bunları söylerken yüzünde öyle bir müstehzi tavır ve eda olurdu ki, biz ne demek istediğini anladığımızı belli eder bir şekilde sadece az ve öz bir cevap verirdik.

Sefirler gelişlerinde olduğu gibi gidişlerinde de başlarında bando bulunan askeri kıtanın önünden geçer, otomobillerine binerek kendi sefaretlerine giderlerdi.

Atatürk, Mussolini ve İtalyan Sefiri'ne verdiği ders

Ankara'da bir akşam yemekten evvel, tüm misafirleri gelmişti. Atatürk'te daha evvelce salona girmiş ve hatta yemek masasına oturduğunu da görmüştük. Misafirler salona girdiklerinde, Atatürk'ün masada oturmadığını görünce, önce şaşırdılar, ama sonra yavaş yavaş yerlerine oturmaya başladılar.

Sofracıbaşımız İbrahim Bey yanlarına geldi ve Atatürk'ün hava almak için terasa çıktığını beyan etti. Bunun üzerine Hasan Rıza Bey hemen terasa giderek Atatürk'e misafirlerin geldiğini söyleyince salona geldi, ama yerine oturmayarak "Tevfik Rüştü Bey nerede?" diye sordular. Kendisine Ankara Palas'ta İtalya ve Arnavutluk sefirlerine davet verdiği söylenince "Hadi bizde oraya gidelim" dedi. Hasan Rıza Bey telaşlanıp "Nasıl olur" gibi laflar edince de Atatürk "Birşeycikler olmaz; onun protokolünü bozmayız, merak etmeyin, biz arkadaşlarımızla bir kenarda oturup yer içeriz" dedi ve hemen hareket emri verildi.

Tahminen üç dört araba doluşuldu ve doğru Ankara Palas'a geldik. İçeri girerken birden arkaya dönerek İbrahim'le bana "Koluma girip bana yardım edin" demez mi? Çok şaşırdık, hemen fırladık ben sağına, İbrahim soluna geçti ve merdivenleri tek tek yavaş yavaş çıkmaya başladık, ama Atatürk çıkarken de hafif hafif sanki sarhoşmuş gibi yalpalıyordu. Şaşkındık, zira köşkte yemekten evvelde hiç içki almamıştı. Neyse, bu işte bir iş var gibi İbrahim'le bakışa bakışa kendisini yukarıya çıkardık. Salona girdik, şöyle durup etrafı bir kerteriz etti ve Arnavutluk sefirimiz Asaf

Levent Şahverdi Arşivi

Bey ile sefir konuklarının yanında, aynı zamanda da kapı kontrolünü görecek biçimde bir masayı seçip oturdular.

Bir müddet yan masayla ilgilenmediler, ama az bir zaman sonra Asaf Bey, misafirlerinden izin alarak, Atatürk'e hoş geldiniz dedi ve bir sandalye çekerek yanına oturdu.

Atatürk, Asaf Bey'e hafif gülümseyerek, istihzayla "Asaf Bey, bu Arnavutluk'ta neler oluyor, tiyatro mu oynuyor bunlar" deyince Asaf Bey önce biraz şaşırdı, ama Atatürk'ün Kral Zogo'yu kastettiğini anlamıştı. Zira o günlerde Zogo'nun sorguçlu resimleri, İstanbul gazetelerinde çokça yayınlanıyordu. Asaf Bey'in şaşkın şaşkın baktığını gören Atatürk "Yahu bu Zogo şaşırmış, Cumhuriyet ona ne zarar verdi de, ülkesinde krallık ilan etti, yazık etti yazık. İşte şimdi İtalyanların tam kucağına düştü. İtalya'nın Balkanlara ulaşması için Arnavutluk çok iyi bir basamak olacak, göreceksiniz" dedi ve bu sözleri yan masada oturan sefirlerin duyacağı şekilde pek yüksek sesle söylediği için, Atatürk'e yakın oturan İtalyan sefiri de bu konuşmaları duymuştu. Nitekim Atatürk'ün konuşması bitince Atatürk'e doğru hafifçe dönerek, böyle bir durumun mevzuu-bahis olamayacağı şeklinde beyanlarda bulununca Atatürk ona hitaben, "Ben doğru konuşuyorum, yalnız Arnavutluğu değil, galiba Antalya'yı da istermişsiniz, İtalya sefaretimiz önünde de geçenlerde gençlerinizin nümayişler yaptığını duydum, bu iş böyle kolay mı? Sefirimiz ne yapsın yani, Antalya bir sigara paketi mi sefir bey cebinden paketi çıkarıp versin; yok öyle şey Sefir Bey, yok öyle şey. Antalya yerinde duruyor. Mussolini'nin ve İtalyanların öyle bir istekleri varsa, bunu Sefir Bey'e iletmesinler, gelip Antalya'yı almak için yığsın askerini oraya, iş tamam olunca biz de geliriz hallederiz, galip gelen hakkını alır" deyince sefir bey bu sefer "Ekselansları, bu bir harp ilanı mıdır?" deyince Atatürk "Hayır, haşa; ben bu sofrada sadece bu Türk milletinin bir ferdi olarak konuşuyorum, buna Türkiye Büyük Millet Meclisimiz karar verir, ama Meclisimizin de Türk insanının isteği doğrultusunda karar alacağını da bilmenizi isterim" demesiyle Atatürk'ün yanındakileri bir telaş alıverdi ve hemen İsmet Paşa'yı telefonla arayarak Ankara Palas'a gelmesini söylediler.

Atatürk'e, İsmet Paşa'nın geleceğini söyledikleri zaman verdiği çok istihza dolu cevap şöyleydi. "Ooo, Hükümet geliyor, biz gidelim" ve hemen toplanarak köşke dönmüştük.

Köşke gelir gelmez, misafirlere dönerek "Hadi sofraya, Ankara Palas'ta ciddi konular konuşmaktan doğru, dürüst yiyip, içemedik. Beni herhalde sarhoş sandılar, ama iyi oldu, İtalyan sefiri dü-

Levent Şahverdi Arşivi

şüncelerimizi Mussolini'ye iletir. Bizim artık İtalya ile işimiz olmaz, zira onda Antalya'ya, bize saldıracak yürek yok, bizi tanıdı; amma Rodos'a yaptıkları asker yığma işi, herhalde Habeşistan'a yönelecektir" diyerek mevzuu orada kapadı ve rakısını yudumlamaya başlayarak, sohbeti başka mevzulara çekti.

Ertesi sabah İbrahim, "Yahu Nuriciğim, dün gece koluma girin diye ikimizi çağırınca hastalandı diye ödüm koptu, çünkü ağzına o gün hiç koymadığını en iyi ben biliyordum, bu sebeple çok şaşırdım" deyince bende çok şaşırdığımı, ama sonra yukarı çıkıp yabancı sefirleri görünce işin içinde başka bir şey olduğunu hemen anladığımı belirttim. Zira biz onun ne hissettiğini hemencecik anlardık. Ruhunu bilirdik.

* * *

1936 yılıydı. Ege Vapuru'yla Mersin'e gitmek üzere Akdeniz'de yola çıkılmıştı. Refakatinde iki muhrip ve gemimizde de donanma komutanı Amiral Sait Halman da vardı. Atatürk bu Amirali çok sever ve takdir ederdi. Rodos açıklarına doğru gelindiğinde verilen işaret üzerine muhriplerden biri gemimize bordaladı ve Atatürk maiyetindeki zevat ile ben ve birkaç kişiyi de alarak muhribe binildi. Rodos o yıllarda İtalyanlardaydı. Atatürk'ü alan muhrip Rodos adası yakınlarına kadar sokuldu. Muhripte bulunan yakınları, zevat ve bizler bayağı endişeli olarak durumu izliyorduk. Ama tabii ki kimse de bir şey sormaya cesaret edemiyordu. Atatürk ise o şimşek bakışları ve Çanakkale'de, Dumlupınar'daki o dimdik ve gururlu tavrı ve haliyle, adeta avını gözleyen bir panter gibi dikkatle Rodos'u ve durumu izliyordu. O tarihlerde İtalya'nın başında malum olduğu üzere faşist Mussolini vardı. Mussolini, Hitler gibi İtalya sınırlarını genişletmek amacında olan bir diktatördü. Gözündeki ilk yer de Antalya ve havalisiydi.

Atatürk, Mussolini'nin bu düşüncelerini gayet iyi biliyordu, şuradan eminim: Bir gün büyük kütüphanede çalışırken benden harita istedi, hemen verdim. Masasına açtı ve dikkatlice hatta eline kalem alarak belli yerleri çizmeye başladı. Doğu, Güneydoğu, Güney, Batı, Kuzeydoğu bölgeleri üzerinde hassasiyetle durduğu belliydi. Arada bir "Mussolini Efendi, belki alırsın" gibi cümleleri duydum. O anda sanki kütüphanede çalışmıyordu, adeta bir savaşta kumanda çadırında çalışıyor gibiydi.

Bir ara benden bir cetvel istedi. Hopa'nın doğusundan Urfa'nın hizasına bir hat çekti. Saatlerce düşündü, düşündü. Sonra yine be-

Levent Şahverdi Arşivi

ni yanına çağırarak bir silgi istedi. Yanına geldiğimde benim haritayı ve de çalışmalarını gördüğümü anladı. Çünkü ben her çalışmasını sıkı takip ederdim. Zira o çalışmayla, ilgili sonradan belge, bilgi, kitap vs. muhakkak benden sorar ve isterdi. Bu sebeple hep alestada beklerdim. Başını kaldırdı, yüzüme baktı ve "Nuri, bu gördüklerini unut, doğulu, güneydoğulu ve güneyli komşu devletlerle ilgili bir çalışma yapıyorum" dedi. "Tabii Paşam" dedim. Çıkabileceğimi söyledi. Hemen odadan çıktım, bayağı da heyecanlanmıştım. Neden mi? Bana ilk defa "gördüğünü unut" demişti. Nitekim ne amirlerime, ne arkadaşlarıma ne de aileme bahis bile etmedim. Esasında yalnız bu değil, Atatürk'le beraber olduğum on iki yıl boyunca içerde, dışarıda, seyahatlerimizde yanında ne konuşuluyorsa hep bizde sır kalmıştı. Sadece ölümünden sonra bu gibi bazı önemli hususları ve hatıralarımı yazarak, zaman zaman da anlatarak hanımıma, kızlarıma ve de bilhassa oğlum Kemal'e uzun uzun anlatmışımdır. Her neyse; işte herkesin heyecanı içinde ne olacak diye muhribin içinde bekleştiği sırada o yüksek sesle muhribin komutanına seslendi. "Bu kadar yeter, bak sesleri çıkmadı, hadi dönelim" muhrip tornistan yaptı ve bizi biraz sonra Ege vapuruna bıraktı. Doğruca Mersin'e hareket edildi.

Atatürk bu verdiği küçük dersten sonra, biraz evvel bahsettiğim gibi, bu yaygaracı diktatöre hep bir ders vermek isterdi.

O meşhur "Beni kızdırmasın sonra çizmeyi ayağıma geçiriveririm" sözünü yine kurmaylarıyla çalıştığı bir günde ve benim de bulunduğum bir ortamda, büyük bir hırsla ve bağırarak söylemiştir.

Nitekim, Atatürk'ün izlediği bu sert ve kararlı politikadan çekinen Mussolini hedefini Afrika'lara yöneltmişti. Beş yüz bin kişilik bir kuvvetle Habeşistan'a saldırdığı zaman Atatürk bu harekâtı harita üzerinde devamlı takip etmişti. Hatta bir gün yine çalışırken o gün yanında yine sadece ben varken, "Derne'de çok iyi tanıdığım ordusu ile beş yüz bin az gelir, bir milyon kişilik ordusuyla gelmesini çok arzu ederim, ama nerede o günler. O Türkleri, beni, askerimi çok iyi tanır, nerede o yürek onda. O işte zavallı Habeşlerin, Afrikalıların üzerine gidebilir ancak" dedikten sonra bir kahve istemişti. Sigarasını tellendirerek kahvesini içerken istihzalı istihzalı güldüğünü fark etmiştim.

O hep kendine, milletine, askerine güvenen zeki ve cesur kumandan kimliğini hiç ama hiç kaybetmedi. O bir Cumhurbaşkanıydı ama hep Türk Ordusu'nun bir başkomutanı gibi de hareket etti, düşündü, planlar ve projeler üretti. Çünkü o önce bir askerdi.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk ve Afgan Kralı Emanullah Han

Cumhuriyetimizin kuruluşundan sonra yurdumuza ilk defa teşrif eden o zamanki Afgan Kralı Emanullah Han'dır.

1928 yılıydı. Atatürk, bu ilk yabancı kralın karşılanması için çok iyi bir hazırlık yapılmasını emir buyurmuşlar ve gerekli tüm karşılama için herkesin bilhassa çok şık giyinmesini istemişlerdir.

Başta sofra şefimiz İbrahim'e frak, kolalı, beyaz gömlek, papyon ve rugan iskarpin, diğer ekibi Ahmet, Selahattin, Saip vs. hizmetkârlara da yeşil frak ve komple teferruatı, ayrıca sofra hizmetkârı olmamama rağmen bana da aynı resmi kıyafetler yapıldı ve hükümdarlara yakışır sofra hizmeti için her husus temin edildi. Ben hem kütüphane sorumlusu, memuru hem de özel kalem müdürlüğüne yardımcı görevlerde bulunduğum için, Atatürk benim sofralarda, davetlerde muhakkak bulunmamı isterdi. Dille, tarihle, kitapla ilgili bir sohbeti, konuşması sırasında soracağı, bilgi alması gerekeceği bir husus oldu mu "hemen çağırın Nuri'yi" veya "Nuri gel yanıma" diye yanı başına getirir, talimatı verir veya soruyu sorar ve anında da yerine gelirdi. Adeta bir makine intizamıyla, düzenli çalıştığım için istediği anında yerine gelir ve buna da çok memnun olurlardı.

Bizim dışımızda kapıcı Nesip Efendi'ye de sırmalı elbiselerle ayrı bir şekil ile kapı tefrişatına hazır ve nazır hale gelirdi. Vestiyerde hizmet edenler dahi yeknesak kıyafetleri dışında, şık kıyafetlerle Avrupai bir saray hizmet ekibi olarak hazırlanmıştı.

Kralı bizzat karşılayan Atatürk'ün bindikleri otomobilin önünde, mızraklı bir süvari bölüğü, Kızılay'a kadar, diğer bölük Kavaklıdere'ye diğer bölük de Çankaya'ya kadar birbirleriyle değiş tokuş yapmak suretiyle dörtnala korteje pişdarlık etmişlerdir. İkametlerine Milletvekili Mithat Bey'in Çankaya'da ki köşkü tahsis edilmişti.

Yanlış hatırlamıyorsam Emanullah Han'ın krallığının son günleri gibiydi. Krallıktan ayrılma sebebi de ülkesinde yapmak istediği veya yaptığı bazı yeniliklere Afgan halkının karşı çıkması, benimsememesiydi. Kral bu hususlarda Atatürk'e şikâyette bulunmuştu ki Atatürk ona tarihi bir cevapla tarihi bir ders vermişti. Yine hatırladığım kadar özetle; "Milletini toplumsal hareketlere, reformları hazırlamada, önce milletin vicdanı kabul etmezse sonuç gelmez. Belki sen yaptım sanırsın ama zamanla söner gider; buna çok dikkat etmek gerekir. Ben ne yenilik yaptım ne yapacaksam önce milletimin vicdanını dinlerim, sonra yaparım."

Levent Şahverdi Arşivi

Kral gittikten sonra, yakınlarına "yahu şu kral daha evvel gelseydi de, daha evvel şu nasihatlerimi dinleseydi" diye dertleştiğini de duymuşumdur.

Atatürk ve Şah Rıza Pehlevi

Maiyetinde bulunduğum yıllar içinde Atatürk'ü birçok ülkenin kralı, başkanı ziyaret etmişlerdi, ama içlerinde en çok İran Kralı Rıza Şah Pehlevi'nin ziyareti Atatürk için önem kazanmıştı. Nedense Rıza Şah Pehlevi'ye karşı ayrı bir sevgisi vardı ve ona ayrı bir değer vermişti

Daha Şah gelmeden muazzam bir karşılama töreni hazırlanmıştı. O kadar titiz bir hazırlık yapılmıştı ki, Şah boylu olduğu için, kendisine boylu olan iki kumandan karşılama sırasında mihmandar olması için bizzat Atatürk tarafından seçilmişlerdi. Birincisi 1. Ordu Komutanı Fahrettin Altay Paşa, ikincisi de Şur'ayı Askeri Azası'ndan Ali Sait Paşa tensip edilmişlerdi. Bu iki paşaya Hariciye vekili Tevfik Rüştü Bey ile merhum kâtibi umumimiz Hasan Rıza Bey dâhil olarak Yavuz zırhlısıyla ve iki muhribin de refakati ile önce Trabzon'a gitmişler, oradan da karayoluyla İran sınırına hareket eden heyetimiz, Şahı huduttan kademeli dinlenmek suretiyle Trabzon'a getirmişlerdi. Şah Trabzon'da top atışlarıyla karşılandıktan sonra Yavuz zırhlısına çıkmışlardır.

O zaman Donanma Komutanımız olan merhum Amiral Şükrü Okan'ın makam salonuna ve kamarasına teşrif eden Şah'ı, denizde de yüzlerce takaların içinde dolaşan binlerce Trabzonlu vatandaşlarımız, Yavuz'un bandosunu çaldığı "Yavuz geliyor, Yavuz, denizi yara yara" marşına takaların içinde horon teperek, marşı bağıra bağıra okuyarak iştirak etmişlerdi.

Yolda tatbiki atışları, güverteden de efradın horon oyunlarını takip eden Şah'a, amiral kamarasındaki yatak sorun oluverdi. Her şey düşünülmüştü de, Yavuz'un komutanı kamarasındaki yatak boyu Şah'a göre maalesef düşünülememişti, dolayısıyla da yatağa sığamadı, ama bunun da çaresi Şah'ın boyuna uygun hususi bir yatak, güzel bir yer yatağı yapıldı ve istirahatı ancak böylece temin edilebilmişti.

Donanmamızın diğer bir kısmı da Samsun'da beklemekteydi. Yavuz'un, Samsun'a varışında, bu gemilerin top atışlarıyla karşılanan Şah, buradan hazırlanmış olan özel trenle Ankara'ya doğru hareket ettiler.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk İran Şahı ile (Sağ arka köşede Nuri Ulusu).

Ankara'ya kadar olan yol güzergâhında bulunan küçük büyük istasyonlarda önce halkın coşkun tezahüratıyla karşılanan Şah, bilahare de yine coşkun tezahüratlarla uğurlana uğurlana Atatürk yanına vasıl oldular.

Garda bizzat Atatürk, Şah'ı özel bir törenle karşıladı. Atatürk Şah'a çok önem verdiği için onun için yapılan karşılama törenleri hazırlık çalışmalarına bizzat katılmıştı. Bu hazırlık çalışmalarının içerisinde bir gün, "Acele bana Münir Hayri Egeli'yi çağırtın, derhal gelsin" diye talimat verdi. İsteği derhal yapıldı. Atatürk'ün onunla yaptığı görüşme sırasında hasbelkader bende bulundum, kendisine kısaca şunları iletmişti. "Münir bey İran Şahı geliyor,

Levent Şahverdi Arşivi

onu çok güzel ağırlamak istiyorum, zira bu Türk-İran dostluğu için çok önemli, iki kardeş ülkenin insanlarını birbirine yaklaştırmamız gerekiyor, bunu da Şah'la ben yapabiliriz. Senden bir oyun yazmanı istiyorum. Öyle bir mevzuu olsun ki, iki ülkenin insanlarının tek bir vücut olduğunu göstersin ve bunu opera halinde de oynatalım" deyince, Münir bey "Bunun için acele olarak Adnan Saygun'u Ankara'ya getirmek gerekir" diye yanıt verdi. "Kimi getirirsen getir, benim adıma her emri verebilirsin, gece gündüz benden yardım iste, yeter ki bu işi bitir, hadi bakalım" diye yolladı.

Verilen acil talimatla Adnan Saygun ve ismini pek hatırlayamadığım bir kişiyle beraber, derhal Ankara'ya geldiler ve çalışmalara başlandı. Bir telaş, bir telaş... Atatürk günde iki kez Adnan Saygun'u arayıp, kontrolünü sıkça yapıyor ve zaman zamanda bizleri yollayıp işi takip ettiriyordu. Zannımca dördüncü ya da beşinci gün ilk provalara başlandı. O zamanlar tek tiyatro salonu vardı: Türk Ocağı Salonu. Zavallı Adnan Saygun geceleri de orada kalmak üzere, harıl harıl çalışıyordu. Neticede yirmi birinci gün Opera tamamlandı ve adı da *Özsoy* oldu. Ayrıca o gece orkestrayı da bizzat kendi idare etmesiyle, Şah'a çok güzel bir temsil verildi. Atatürk'ün ta Bulgaristan'da iken operayı sevdiğini çok iyi bildiğimizden bizler şaşırmamıştık, ama başta Şah olmak üzere yabancı ve Türk davetlileri çok şaşırmış ve çok alkışlamışlardı. İşte bu ilk Türk Operasıydı. İşte bunlar Batı'ya atılan ilk adımlardandı. Atatürk'ün arzu ettiği Türkiye buydu. Özsoy Operası Cumhuriyet tarihinin ilk operasıydı. Operanın tamamını değil ama sonunu hatırlıyorum. Olayın kahramanlarının birinin adı Tur, birinin de Iraç'tı. Operanın sonunda oyunu okuyan Ozan son sahneye çıkıp "Tur nerede? Iraç nerede?" diye sorduktan sonra sahnenin önüne gelerek eliyle Atatürk'le, Şah'ı göstermiş, ellleriini kaldırarak yüksek sesle tüm salona "İşte ikisi de buradalar" deyince koca İran Şah'ı yanındaki Atatürk'ün boynuna sarılarak bir ağlamıştı ki, unutulacak bir olay değildi. Oyun alkışlarla sona erdiğinde Atatürk'ün mutluluğu doruktaydı.

İlk opera sanatçımız olan Semiha Berksoy hanımefendiyi de bu opera için Ankara'ya davet etmiştik. Ben ve görevli arkadaşlarım kendisini gardan alıp Ankara'da bir otele yerleştirmiştim. Özsoy operasının provalarına da gitmiştik. Dediğim gibi, Atatürk bu temsile çok özen gösteriyordu. Atatürk, Zeliha Hanım'ın sesini ve sanatını çok beğendiği için köşke de davet etmiş ve bir yemeğe katılmasını sağlamıştı. Hatta sofrada Zeliha Hanım Atatürk'ün is-

Levent Şahverdi Arşivi

teğiyle birkaç arya da söylemişti. Mükellef bir ziyafet sonrası yine aynı zarafetle sanatçı hanımefendiyi uğurlamış ve yine gara kadar kendisine bizzat refakat etmiştik.

Bilahare de bir Yalova seyahatimizde Atatürk Semiha Berksoy Hanımefendi'yi Yalova'ya davet etti. Birkaç gün orada misafir etmiştik.

Neyse, biz yine Ata'nın Şah'ı ağırlamasına dönelim.

Atatürk bilahare, Şah ile birlikte Ankara'dan Afyon, İzmir, Çanakkale'ye gezi yapmıştı.

İşte bu Çanakkale gezisi sırasında, Çanakkale, Kirazlı'da bir askeri garnizon binası yapılıyormuş, Komutanları, temel atma töreni için davet yapmıştı. Paşa uygun buldu ve çevreyi geze geze temel atma mahalline geldik. Tam o sırada Atatürk, birden arabasını durdurdu ve arka arabada olan bize dönerek "Şu çukurda galiba kurban kesecekler, hemen durdursunlar, ben gittikten sonra kessinler" diye seslenerek talimatını verdi. Biz zaten bekliyorduk, çünkü Atatürk kurban kesime hiç gelemezdi. Şah da şaşırmıştı. Bilahare öğrendik. Şahın merak ederek sormasına Atatürk, "Ben tavuk kesimine bile bakamam, kan görmeye tahammül edemem, amma harpte ne cesetler, ne kanlar gördüm; o başka bu başka" diye şahı bilgilendirmiş.

Tüm bu tarihi şehirlerin sanat ve tarih dokularını, eserlerini Şah'a tek tek göstererek, anlatarak tarihi zenginliklerimizi iftiharla sunmuştu. İşte tüm bu seyahatlerde biraz evvel de bahsettiğim gibi gördüğüm, Şah'a çok büyük sevgi ve saygı göstermiş olmasıydı.

Atatürk'ün Şah Rıza Pehlevi'ye, İran'da kendi yaptığı inkılâpları ve cumhuriyet devleti kurmasının kendi hayrına olacağı hususunda tavsiyelerde bulunduğunu, "Ama Şah bu saltanatı galiba pek bırakmayı düşünmüyor, bence bırakmazsa çok büyük hata eder" dediğini, birkaç kez sofrada konuşulurken duyduğumu da çok iyi hatırlıyorum. Tabii herkes Atatürk olamazdı. Nitekim de olmadı. Olamamasının cezasını da İran halkı, ileriki yıllarda Humeyni'nin Şah Rıza Pehlevi'yi devirerek iktidara gelip katı bir şeriat devleti kurmasıyla çok ağır bir şekilde ödedi. Bu olay veliaht oğlunu ve tüm İran halkını perişan ederek İran'ı yıllarca geriye götürdü. Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet onunla birlikte yaşadı, yaşayacak da.

Adnan Saygun, bilahare Atatürk'ün Ankara'ya geliş yıldönümü için *Taş Bebek* adlı bir opera daha bestelemiş ve 1934'de bu oyun Ankara'da oynanmıştı.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk ve İngiltere Kralı VIII. Edward

5 Eylül 1936'da İngiltere Kralı VIII. Edward da Atatürk'ü ziyarete gelmişti. O da Atatürk tarafından fevkalade güzel bir şekilde ağırlandı, hatta Atatürk Edward'ı eski adı Marmara yeni adıyla Büyükada'da ağırladı.

Bu seyahatin ilgi odağı kralın yanındaki çok güzel Amerikalı bir kadındı. Bu güzel kadın tüm Türk ve Amerikalı diplomatların ve devlet adamlarının büyük ilgisini çekmişti. Tabii Atatürk'ün de. Velhasıl Kral Edward'ın İstanbul ziyareti her yönüyle çok dikkat çekici ama çok güzel bir ziyaret olmuştu.

Edward'a Atatürk İstanbul'da çoğu yeri bizzat kendi gezdirdi. Tüm İstanbul'un güzelliklerini tek tek gösterdi. Edward da tüm bu güzellikler karşısındaki hayranlığını Atatürk'e beyan ederek Türkiye'den çok güzel hatırlarla ayrılmıştı.

İsveç Veliahdı Prens VI. Gustav Adolf'un ziyareti

1934 yılında Ankara'da İsveç Büyükelçilik binası ilk defa yapılmıştı. Bu elçilik binasının açılışını yapmak üzere, İsveç Veliahdı Prens VI. Gustav Adolf ailesiyle birlikte Ankara'ya gelmişti. Prens bu elçilik binalarının açılışı için, Atatürk'ü de davet etmişti. Atatürk bu daveti memnuniyetle kabul etti ve 3 Ekim 1934'te yapılan bu resmi açılıştan sonra, Atatürk İsveç Prensi'ni, eşini ve çocuklarını Çankaya Köşkü'ne davet ederek ağırlamıştı.

Atatürk'ün önce sefaret açılışında bilahare de Çankaya Köşkü'ndeki davette, prensle anadili gibi Fransızca konuşmasına veliaht prens bayağı şaşırmış, ama çok da takdir ettiğini belirtmişti.

Atatürk ülkesinden çok uzakta olmasına rağmen, İsveç-Türk dostluğunu çok önemsiyordu. Verdiği davette, ilk kadehini kaldırırken "Kral V. Gustav'ın şerefine ve İsveç halkının mutluluğuna içiyorum" diyerek sevgi ve yakınlığını açıkça gösteriyordu.

Romanya Kralı Karol'un ziyareti

1938 yılı 18 Haziranda hususi yatı ile seyahate çıkan Romanya Kralı Karol, İstanbul'a gayri resmi olarak uğramıştı.

O sıra Dışişleri Bakanı olan Tevfik Rüştü Aras, kralın İstanbul'a gelişini tesadüfen öğrenmiş. Çünkü kral gelişini nedense gizli olarak yapmış, ne Türk ne Romen elçiliklerinin haberi dahi olmamış.

Levent Şahverdi Arşivi

Tevfik Rüştü Bey, Krala yatında önce bir sabah kahvesine gitmiş, Kral zarif bir şekilde karşılamış, kahve yerine de sabah soğuk bir şampanya sunmuş.

Bilahare Atatürk'e gelip anlatınca duymuştum. Yatta Kralın yanında çok güzel bir Romen kızı varmış, çok da havalıymış; hareketlerinden karala çok yakın olduğu izlenimi veriyormuş, ama hiç yanlarına gelmemiş ve kral da bu kızı Atatürk'le tanıştırmamış.

Tevfik Rüştü Bey, Atatürk'e, herhalde bu kızla seyahate çıktığı için resmi ziyaret yapılmadığını, ama kralın kendisini ziyaret etmek istediğini söyleyince, Atatürk Savarona'da olduğu için, oraya gelmesi talimatını vermişti.

Hatta bir ara benden bir dürbün istedi ve kralın yatına bakarak izledi ve "Kralın yanındaki kız hakikaten çok güzelmiş, neyin nesi acaba, herhalde kızı bize getirmez" demişti.

Liman içerisinde münasip bir yere yatıyla demirleyen krala, Atatürk Savanora'dan bir motor ile bir davet kartvizitini Hariciye vekili ve başyaver ile gönderdi. Müteakiben kral hazretleri yatının, motoru ile Savonora'ya gelip, arka iskelesine yanaştılar. Atatürk, kralı bizzat iskele başında karşıladı. Doğruca Savanora'nın kütüphanesine götürdü.

Atatürk o sıralar çok hasta olduğundan, içki içmesi yasaktı. Zaten Doktoru Neşet Ömer Bey hep Savarona'da yanındaydı. O gün de, yine gerekli talimatları vererek kesinlikle içki ikramını yasaklamıştı. Bu sebeple de ikramda maalesef içki yoktu. Kral belki şaşırmıştı, ama oda herhalde rahatsızlığını bildiğinden hiç yadırgamamıştı.

Bir müddet gerekli izzet-i ikramları yapıldıktan sonra baş başa görüştüler, sohbet ettiler. O sıralar Avrupa'da, Balkanlarda durum karışıktı. O mevzularda geçen konuşmalar sonunda Kral yattan ayrılırken kendisini geçiren Tevfik Rüştü Aras Bey'e hitaben "Atatürk'ü iyi görmedim, ama ona iyi bakınız; hem size, hem de bize, belki daha da çok lazım olacak" demiş.

Sonradan yanında giden yetkililerinin anlattıklarına göre Kral, Atatürk'ün bu son günlerindeki hastalığını, görünüşüne fevkalade üzülmüş ve de onlara da "Galiba Dünya bu büyük lideri kaybetmek üzere" diye ayrıca teessürlerini de ifade etmişti.

Sonra da aynı şekilde motoruna kadar getirerek uğurladılar.

Kralı yolcu ettikten sonra, Tevfik Rüştü Bey kralın bu sözlerini Atatürk'e anlattığında onun cevaben "Kral Efendi, tehlikeyi görüyor görmesine de, aklı hâlâ sefada, almış kızı seyahatte, bak getiremedi, görün bakın, yakında bunlar Çeklerle, Balkan antlaşma-

Levent Şahverdi Arşivi

sını doğru dürüst götürememenin cezasını çekeceklerdir. Akılla-
rını, başlarına almazlarsa Hitler bunları ezer geçer."

Kralın gidişinden sonra, kötü hastalık günlerimiz iyice artmış-
tı, bu kadar rahatsızlığına rağmen yine Avrupa'yı Dünya'yı sıkı sı-
kıya takip ediyor ve krala söylediği gibi müthiş kehanetlerde de
bulunabiliyordu. Nitekim Kralın korktuğu başına geldi ve 2. Dün-
ya harbinin başlamasıyla Hitler, başta Polonya, Çekoslovakya ol-
mak üzere Balkanları silip süpürüp, perişan etmişti.

Atatürk ve Yugoslavya Kralı Aleksander

Atatürk 4 Kasım 1933de İstanbul'a gelen Yugoslavya Kralı
Aleksander'i kabul etmişti.

Krala sarayda verdiği bir davette çok enteresan bir olay yaşa-
mıştık. Kral Aleksander ve eşi Mari davete gelmişler, Atatürk'ün ve
protokolün davetlileriyle çok neşeli ve güzel bir gün yaşanıyordu.
Davetlilerden bir bey ile eşi olacak hanımın çok rahat davranışları
herkes kadar Atatürk'ünde dikkatini çekmişti. Çünkü bu kişiler,
Atatürk'ün protokol masasına çok yakın oturuyorlardı. Atatürk bir
müddet görmemezlikten geldi, ama biraz sonra kadının, Atatürk'e
doğru dönmüş vaziyette, bacak bacak üstüne atarak, çok rahat bir
şekilde oturması, Atatürk'ü iyice rahatsız etmişti. Sinirlendi ve de
o an yanında olan bizim sofra şefimiz İbrahim Bey'i çağırarak, ka-
dını ikaz için sessizce ve belli etmeden yanına yolladı. İbrahim'in
kadının kulağına fısıldamasını takiben, kadının hemen toparlandı-
ğını ve de hareketlerine dikkat etmeye başladığını görüverdik.

Misafirler gittikten sonra, yetkilileri yanına çağırarak, bilhassa
yabancıların olduğu protokol yemek davetlerine çağırılacak kişi-
ler üzerinde daha dikkatli olmaları hususunda onları uyarmıştı.

Hep bahsettiğim gibi, Atatürk şakayı, samimiyeti, doğallığı çok
sever, hatta takdir ederdi, amma laubaliliği, terbiyesizliği, gerek-
siz rahat davranışları hiç, ama hiç sevmez ve bunu yapanları, bu
olayda olduğu gibi anında ikaz eder, hatta zaman zamanda herke-
sin içinde paylamaktan çekinmezdi.

Atatürk ve Irak Kralı Faysal'ın Gelişi

Atatürk güney komşumuz Irak ile de dostluk ilişkilerini öne
çekmek için, 1930 yılından sonra, özerkliğini resmen elde eden
Irak ile, iyi ilişkiler kurma çalışmalarına başlamıştı. Bunun sonu-

Levent Şahverdi Arşivi

cunda 06.07.1931'de Irak Kralı Faysal resmi ziyaretle Ankara'ya gelmişti. Kral Faysal'ı, Ankara garında Atatürk, Başbakan İsmet Paşa ve bakanlarıyla birlikte karşıladı.

Akşam Marmara Köşkü'nde verilen davetten sonra Faysal bu köşkte misafir edildi.

Atatürk bir gece de Faysal'a Ankara Palas'ta bir ziyafet vermişti. Bu ziyafette Atatürk Faysal'ın Türkiye'ye gelişinden memnuniyetini Iraklılara karşı kendinin ve ülkesinin bağlılığını yaptığı konuşmayla çok açık ve net bir şekilde belirtmişti. Bu ikili ilişkilerin iktisadi yönden de ilerlemesi için her iki ülkenin iyi niyetle çalışmalarının gerekliliğini vurgulamıştı.

Faysal Ankara'da birkaç gün misafir edildikten sonra İstanbul'a geçerek Dolmabahçe Sarayı'nda ağırlanmıştı. Faysal İstanbul'daki gezisinin önemli bir bölümünü İstanbul'da bulunan yakınlarını ziyaretle geçirmişti. Zaman zaman da Söğütlü yatıyla boğazlara ve adalara geziler yapmış ve 12.07.1931 tarihinde Türkiye'den ayrılarak Avrupa'ya gitmişti.

* * *

Bu krallar dışında Atatürk'e çok hükümdar, başbakan ziyaretlerde bulunarak dostluklarını, bağlılıklarını, yakınlıklarını, sevgilerini ilettiler. 29 Ekim 1930'da Yunan Kralı Venizalos, Macar Başbakanı Bethler, 6 Haziran 1937'de de Ürdün Kralı Abdullah'ı İstanbul'a Ertuğrul yatında kabul etmiş, ağırlamışlardı.

Atatürk bu yabancı ülke krallarının Türkiye gelişlerinin hepsine ayrı ayrı değer vermiştir. Bizzat her karşılama törenine nezaret etmiştir. Ziyaretlerden sonra misafirleri göndermesini müteakip çalışma odasına veya kütüphanesine gelir, kahvesini söyler, sigarasını tellendirir ve bize dönerek "Nasıl, adamları iyi ağırladık değil mi? İstanbul'u, Türkiye'yi tüm güzellikleriyle, insanlarıyla, yaptıklarımızla iyice görüp tanımalarını istiyorum, tanıyorlar da ve daha da tanıyacaklar. Bir gün gelecek Türkiyem hepsini geride bırakacak" der ve bizimde tasdikimizi alınca, hafifçe tebessüm eder ve mutlu bir şekilde kahvesine devam ederdi.

* * *

Bunların dışında, resmi olmayan misafirleri arasında yine çok değer verdiği iki misafiri olmuştu. 1 Ağustos 1931 yılında New York'tan, İstanbul'a kadar uçakla gelen Amerikalı pilot Russel

Levent Şahverdi Arşivi

Boardman ile John Polando'yu özellikle davet ederek, Yalova'da Gazi Köşkü'nde kabul etmişler, çok güzel ağırlamışlar ve kahve ikram etmişlerdi. Atatürk kendilerini çok takdir ettiğini, havacılığa ne denli önem verdiğini Türk Havacılığı için yaptıklarını ve yapacaklarını ve Sabiha Gökçen'i uzun uzun anlatmış, onlardan da uzun ve tafsilatlı bilgiler almıştır. "İstiklal Göklerdedir" sözünü zaten bu amaçla söylememiş midir? Doğruluğunu II. Dünya savaşında tüm dünya görmüştür.

Ülkemize gelen tüm bu gayri resmi ve resmi ziyaretlerde bulunan misafirler, ülkemizden ayrılırlarken Atatürk'ten müthiş derece etkilenerek, onun adeta tesiri altında kalarak ülkelerine dönmüşler ve çeşitli vesileler ile de hep takdirlerini ileten mesajlarla daima bağlılıklarını bildirmişlerdi. *Yurtta Sulh, Cihanda Sulh* onun sloganı değil miydi. Tüm komşularımızla İran, Irak, Suriye, Romanya, Bulgaristan hatta Yunanistan ile dahi çok sıkı dostluklar ve yakınlıklar kurmuş ve çok iyi komşu ilişkileri de tesis etmişti. Ayrıca başta Rusya ve İngiltere olmak üzere diğer Avrupa ülkeleriyle de iyi temasları vardı. Sadece İtalyan faşisti Mussolini'yi ve de Alman faşisti Hitler'i hiç ama hiç sevmez, onlara hiç güvenmezdi.

"Bu ikisi bir gün gelecek dünyayı kana bulayacaklar, inşallah yaşarsam onlara ancak ben mani olabilirim, haklarından gelebilirim. Hele hele bir de ülkeme saldırsınlar o zaman görürler Türkleri" diye konuştuğunu birkaç kez bizzat duymuşumdur.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün askeri tatbikatları ve Ege Manevraları

Ege Manevraları'na Atatürk çok ehemmiyet verirdi. Hemen hepsine biz de maiyeti olarak katılırdık. Özellikle 1936 Ege Manevraları'nı hiç unutmam.

O yılki tatbikatta, kırmızı kuvvetler olarak tespit edilen birliğin başına Korgeneral Abdurrahman Nafiz Paşa, Mavi kuvvetler birliğine de meşhur Korgeneral Mustafa Muğlalı Paşa tayin edilmişlerdi. Mustafa Muğlalı Paşa, kabiliyeti olan bir komutandı.

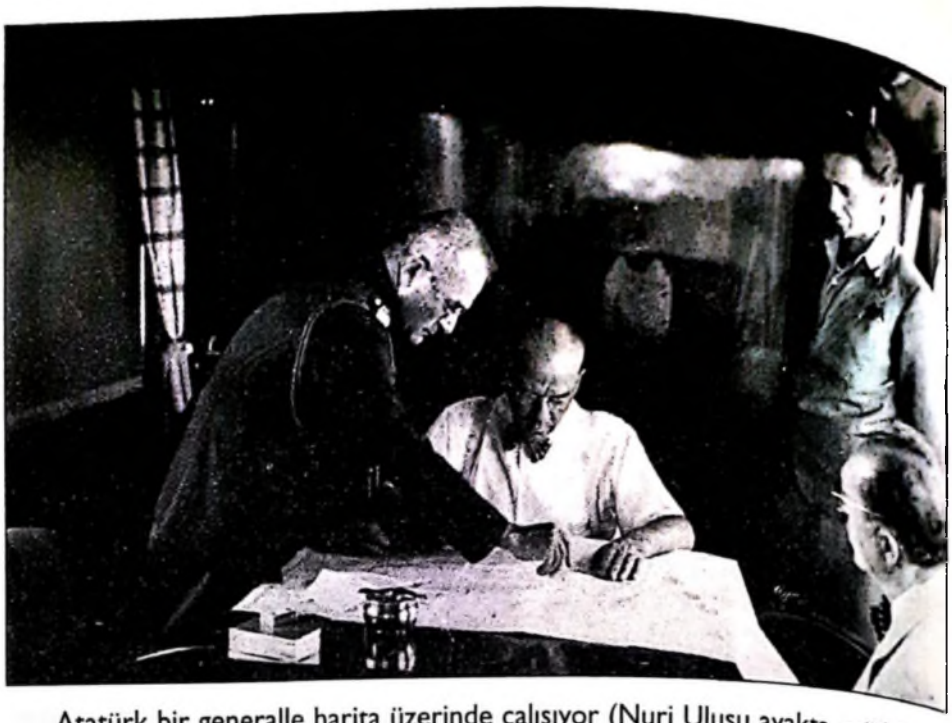
Mustafa Muğlalı Paşa, Kuşadası'ndan yaptığı ihraç tam bir seferberlik havası içindeydi. O tarihlerde az olan motorlu araçlarla beraber at arabaları ile nakliye yapılır, ağır topları da mandalar çekerdi. İşte Muğlalı Paşa bu şekilde toplarını ve nakliyesini çok muntazam bir şekilde emrinde askerleriyle yaparak Aydın Ovası'na derhal hâkim olmuştu. Ayrıca mavi kuvvetlerin uçakları, yollarını tahrip etmiş, kısaca kırmızı kuvvetler henüz hazırlığını dahi yapmamış olduğundan çok müşkül vaziyette kalmıştı.

Manevraların o ilk gecesinde, Atatürk bizzat gezdiği manevra sahasında, ayaklarında çizmeleri, elinde kırbacı, belinde tabancası, boynunda dürbünü ile Muğlalı Paşa'yı dikkatle izliyor ve esas vaziyetini alan Mustafa Muğlalı Paşası "kırmızıların ekmek taşıyan bölüğünü esir aldım, şu mıntıkada çevirme yaptım" vs. gibi teknik bilgileri veriyor, bazen de "Müsaade ederseniz kırmızı erat aç kalmasın, ekmeklerini iade edelim" diyerek ricada bulunuyordu.

Atatürk, Mustafa Muğlalı Paşa'nın bu üstün askeri dehası karşısında öylesine mutlu ve mesut bir halde görünüyordu ki, anlatmam, tasvir etmem çok zor.

Ben dahi o anları birebir yaşayan bir kişi olarak ne zaman hatırlasam, ansam çok duygulanırım. Tüm bunları görmek ve birebir, hele hele Atatürk'le yaşamak kime nasip olurdu.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk bir generalle harita üzerinde çalışıyor (Nuri Ulusu ayakta, sağda).

Allahım ne büyük insanlar, ne güçlü komutanlardı onlar.

Atatürk, biraz evvel tebarüz ettiğim gibi, manevraları gece gündüz demeden takip ediyordu. Bu izlenimleri sonunda, Mustafa Muğlalı Paşa'nın, tam bir harp planı ve taktiğiyle yürüttüğü harekatının, kırmızı kuvvetleri kesin mağlup edeceği, hatta ve hatta tamamen imha edeceği, bu manevrayı izleyen kurmay heyetlerince verilen raporlardan da kesin bir şekilde belli olmaya başlıyordu.

Bu tip manevralar teamül olarak daima kırmızı kuvvetlerin galebesi ile neticelenirdi ama bu sefer işler değişiyordu. Mavi kuvvetlerin kırmızı kuvvetleri yeneceğini, Mustafa Muğlalı Paşa'nın bir ilki başaracağını anlayan Atatürk, Mustafa Muğlalı Paşa'yı yanına çağırtarak "Paşa, sen benimle birlikte manevraları takip edersin, yerine de ana fırka kumandanını tayin et" tarzında bir teklifte bulununca Paşa tabii ki bunu anlıyor ve "Emredersiniz Paşam" diyerek verilen talimatı yerine getiriyor ve mavi kuvvetlerin komutasından çekilip yerini fırka komutanına veriyordu.

Bu değişiklik tabii ki neticesini hemen gösteriyor ve o ana kadar mağlup olmaları kesinleşen kırmızı kuvvetler toparlanıyor ve mağlubiyetten kurtuluyordu.

Bu manevralar Mustafa Muğlalı Paşa'nın askeri itibarını çok ama çok arttırmıştı.

Manevraların devamı sırasında, istirahat ve molalarında hep Atamın yanında, her görüşmenin içinde oldum. Her türlü konuşmaları yanımızda oldu, neler yaşadım, neler duydum ve de neler öğrendim.

Levent [illegible]verdi Arşivi

Atatürk ve İsmet İnönü bir manevrada (Nuri Ulusu, İnönü'nün arkasında, şapkasız).

Büyük Atatürk'ün bana, bizlere olan bu güveni ve itimadıyla ne kadar övünsem, hatta katı tabirle böbürlensem azdır, ama bu görüşme ve konuşmaların gizli ve özel olanları hep Atamızla aramızda ölene kadar kalacaktır, nitekim kalmıştır da. O da bunu iyi bildiğinden beni, bizi hiç yanından ayırmazdı. Mütevazı kimlik ve kişiliklerimize rağmen sanki onun çok güçlü çok güvendiği kişilerdik. Bunu bize hep, ama hep hissettirmiştir, bize hep güvenmiş ve inanmıştır. Allaha çok şükür ne ben, ne de bir tek maiyetindeki arkadaşım bunu suiistimal etmedi. Zaten de edemezdi, Ata'dan evvel o kişiyi biz yok ederdik. O derece inançlıydık.

O manevralarda benimde olduğum fotoğraflar, Atatürk'ümle ne denli yakın olduğumuzu gösteriyor. Esasında bu manevralarda veya başka yerlerde çokça resimlerimiz vardı. Ama 1950'den sonra, bilhassa 10 Kasım'larda bana röportaj yapmak üzere gelen basın mensubu arkadaşlar, iyi niyetimi maalesef suiistimal ederek emaneten aldıkları resimleri bana iade etmemişler, adeta çalmışlardı. Bu kişilerin adları bende melhuz olup, öyle de kalacak. Onları Allah'a havale ediyorum. Hepsine yazıklar olsun.

Sadece resim mi? Sevgili Atatürk'ümün öldüğü an, üzerinden bizzat benim, makasla keserek çıkardığım atleti, külotu, ağzından gelen son salyasını sildiğim lekeli mendili hepsi bendeydi. Özel sigara tabakası, özel sigaraları, özel tablası hep bu sahtekâr bazı basın mensuplarınca resmini çekeceğiz falan filan diye beni kandırarak maalesef aldılar, götürdüler, bir daha da getirmediler.

Bari kıymetini bilselerdi. Neresidir ki, ne yaptıkları belli değil.

Levent Şahverdi Arşivi

Ege Manevraları'nda (Atatürk'ün solunda ikinci kişi Nuri Ulusu).

Benden utanıyor, ortaya çıkamıyorlarsa bari ben öldükten sonra ya oğluma, ya da bir müzeye bağışlayıp, kendilerini affettirsinler. Tüm insanlarımız o büyük insana ait her şeyi görmeli, tanımalı, bunu bu basın mensubu kişilerden bu satırları okuduktan sonra yerine getirmelerini istiyorum. Yaşamıyorlarsa evlat ve torunlarından bunları istiyorum.

Manevraların bitiminde, Ege halkı pek keyiflenmişler ve sevinç içinde ordunun etrafında pervane olmuşlardı. Neleri var neleri yok evlerindeki her şeyi asker ve subaylara ikram ediyorlardı. Ne yapacaklarını şaşırmışlardı.

Manevralardan sonra resmi geçit yapılacaktı, ama Atatürk, acele Ankara'ya hareket emrini verince her kez hemen toparlandı ve Aydın'dan trene binilerek Ankara'ya hareket edildi.

Herkes keyifli ve neşeliydi. En neşelide Atatürk'tü, akşam vakti sofra kuruldu, zevat oturdu, yemek başladı. Bende bir kenarda emre amade oturuyordum. Bir ara bana dönerek "Nuri hemen bir kâğıt kalem al ve gel yanıma" diyerek emretti. Hemen koşup hazır olan not defterimle, kalemimi alıp yanına geldim, "yaz bakalım" diye yazdırmaya başladı. Şimdi ne yazdığımı tam olarak hatırlamıyorum, ama yazdırdığı metnin özeti kısaca tarih ilmiyle ilgiliydi. Tarihin önemini, insanlığın zaman ve yeriyle birlikte hayatlarını, kültürlerini anlatan bir ilim olduğunu, tarihin yazıyla birlikte başladığını bilimsel olarak anlatan bir şekilde bu yazıyı

Levent Şahverdi Arşivi

bana birkaç sayfa dikte ettirerek yazdırttı ve arkasından da okuttu. Sonra sofradakilere yazdığım yazıların sayfalarını göstererek "cucuk ne güzel yazdı ve ne güzelde okudu, değil mi?" diyerek beni de onurlandırdı. Sonrada bir aferin ile uğurladı. Bunu, yani herkesin içinde, yanında çalışanları onore etmeyi çokça yapardı.

Atatürk'ün anlattığı Liman Fon Sanders hikâyesi

Yine bir gün Ankara'da köşkte kütüphanedeyiz. Yanında Cevat Abbas, Hasan Rıza Soyak Bey ve bir iki tane daha dostu sohbet ediyorlar. Konu Türk Ordusu'nun ve askerinin son durumu vs. hakkında bir sohbetti. Bir ara, ne olduysa Atatürk birden bire anlatmaya başladı "Benim askerim, dünyanın hiçbir neferine benzemez, size daha evvel anlattım mı bilemiyorum, ama yine anlatayım. Harpteyiz, Yıldırım Orduları Komutanlık görevindeyim. Liman Fon Sanders'in bizim orduyu da teftişe geleceği haberi geldi. Gerekli hazırlıkları yaptık. Komutan birkaç gün sonra geldi. Teftiş sırasında, askerler arasında çok zayıf, naif bir askeri görünce yanına gitti ve böyle hastalıklı kişileri neden askere alırsınız, dal gibi adam dedi ve askeri itiverdi, bu ani darbeyle askercik de boş bulunca yere düşüverdi. Fon Sanders asker yere düşünce, "İşte görüyorsunuz, ayakta duracak hali dahi yok, bunlardan asker olmaz" deyince, benim de o anda bu sözler kanıma çok dokundu. O uzaklaşınca hemen askerin yanına gittim ve ona "Neden yere yıkılıverdin, görmüyor musun? yabancı bir komutan o, korkma ondan, tekrar yanına gelirse, hiç çekinme, çak kafayı indir yere, tamam mı?" dedim. Teftiş bitmiş komutan tam giderken, yanına doğru giderek, "Sizin hasta dediğiniz er, size saygısızlık etmemek ve de boş bulunduğu için yere öylesine düşüvermiş, yoksa o adam beni asla yere yıkamaz diye bana dert yandı" deyince komutanın hoşuna gitti ve tekrar askerin yanına geldi, şöylesine omzuna dokunarak şakalaşmak isteyince bizim o cılız nefer, Fon Sanders'e bir kafa! Adam yerde. O düşer düşmez öyle bir kahkaha attım ki komutan aceleyle yerden kalkarak, askere hitaben, "Bu Türk askerini kızdırmaya gelmiyormuş" diyerek, ona elini uzatıp, tokalaştı. Zavallı askerin şaşkın bakışları arasında Liman Fon Sanders'i uğurladık. Ben geri döndüm ve askeri alnından öperek "Aferin asker, işte böyle, Türk askeri olarak, her yerde siperde de, istirahatta da, teftişte de gücünüzü gösterecek ve de ispat edeceksiniz, diyerek kutladım" dedikten sonra, "Ya beyler, işte benim askerim budur. Dünyanın hiçbir ülkesinin askeriyle onları ölçmem, değerlendirmem, tamam mı?" diyerek sözünü tamamlamıştı.

Levent Şahverdi Arşivi

Ege Manevraları'nda (Nuri Ulusu en sağda).

Bunları anlatırken sanki o anda kıtadaydı, adeta o anları yaşıyordu.

Askerlik onun öylesine kanına, canına işlemişti ki. O çok, ama çok büyük bir Asker, bir Komutandı.

* * *

Tahminimce 1935 yılının yılbaşı gecesiydi. Şimdilerde Opera binası olan bina o zamanlar sergi salonuydu. O yılbaşı gecesi orada büyük bir kutlama vardı.

O akşam belli bir saate kadar Çankaya'da, köşkte yakın arkadaşlarıyla beraber oturdular, çok hafif bir meze eşliğinde çok az içki aldılar.

Ben bir ara dışarıdayken, birden sofracı İbrahim arkadaşımız geldi ve "Hadi Nuri, Atatürk'le beraber kutlamalara gidiyoruz, seni de istedi" dedi. Hemen apar topar hazırlandık ve tahminen yarım saat kadar sonra hareketle akşam on bire doğru sergi salonuna geldik. Her ne kadar habersiz olarak gittiyse de nasıl olduysa geliş haberini alan halk salonun kapısında Atatürk'ü çok büyük bir coşkuyla ve tezahüratlar yaparak karşıladı. Arabadan inildi, salonun dış kapısından girdik, biz tam arkasındaydık. Böyle çok kalabalık durumlarda muhakkak üç dört arkadaşımla beraber daima arkasında ve yanında olurduk.

Merdivenlere doğru giderken iki inzibat erini gördü, birden

Levent Şahverdi Arşivi

durdu ve onların yanına yöneldi. Erler şaşkın şaşkın ona bakarken, o eliyle işaretle yanına gelmelerini belirtti. İki er şaşırmış vaziyette yavaş yavaş yanına yaklaşınca Atatürk onlara "Ne o, herhalde nöbette değilsiniz, yoksa sizde mi davetlisiniz" deyince erlerden hiç cevap yok, öylesine bakakalmışlardı ki Atatürk "Tamam, tamam sizde herhalde benim gibi geceye geldiniz, hadi o zaman beraberce çıkalım" demez mi? Zavallı erler sekte-i kalpten gidecektiler, bize dönerek "Şu çocukların kaput ve şapkalarını vestiyerden gelip alsınlar, söyleyin" dedi. Hemen vestiyer memurunu çağırdık, kaputlarını ve şapkalarını aldılar, ama Atatürk bu sefer inzibatlara hitaben "Vestiyer paralıdır ha, hadi parasını verin" deyince erler hemen ceplerinden bozuk para çıkarıp vestiyerciye verdiler, "Hadi içeri" deyince erlerden biri şaşırarak elini başına selam vaziyetinde götürdü ve "Emredin komutanım" demez mi? Atatürk gülümsedi ve kendisi için hazırlanmış masaya yaklaştık, otururken yanındaki arkadaşlarına dönerek "Bu iki er yanıma oturacak" dedi. Birini sağına birini de soluna oturttu.

Ortaya inanılmayacak harika bir tablo çıkmıştı. Ortada Atatürk iki yanında iki inzibat eri ve içkili, mezeli nefis bir masa.

Atatürk bir lokma ve bir nefes içkisini alıp şöyle etrafı her zamanki gibi bir süzdükten sonra, sigara tablasını çıkardı bir tane kendisine aldı ve sonra inzibatlara dönerek ikram etti. Önce al-

Ege Manevraları'nda (Nuri Ulusu soldan dördüncü, kasketsiz olan).

Levent Şahverdi Arşivi

Ege Manevraları esnasında (Nuri Ulusu, Atatürk'ün arkasında, ortada, kasketsiz olan).

mak istemediler. Atatürk "İçiyor musunuz? içiyorsanız alın" talimatını verince ikisi de birer tane aldılar, ama sigaralarını yakmayıp masada önlerine koydular. Atatürk yakmadıklarını görüp yakın diye ikaz edince "Komutanım biz bu sigaraları hatıra olarak saklayalım" sözleri karşısında Atatürk şöyle bir tebessümle onlara baktı ve "Pekiyi, pekiyi onları saklayın, ama şimdi verecekleriımi için bakalım" diyerek birer tane daha sigara ikram etti.

Ercikler sigaralarını aldılar, utana sıkıla yaktılar, içtiler. Sofrada biraz bir şeylerde yiyip içtikten bir müddet sonra Atatürk başyavere işaret etti, yanına çağırdı ve ondan iki adet yüzlük aldı ve hiç kimseye de hissettirmeden ceplerine koyuverdi. Sonra "Hadi bakalım, bu gece doya doya eğlenin" diyerek omuzlarından da hafifçe okşayarak masasından uğurladı ve yerine oturdu.

Bu büyük insanın o gece ne demek ve ne mesaj vermek istediğini hepimiz, oradaki tüm davetliler anlamıştı.

Türk askeri onun her şeyiydi, adeta sağ ve sol koluydu. Bunu o gece çok hoş, çok zarif bir şekilde bir kere daha göstermişti.

Atatürk ve Harp Sanayi

Atatürk'ün çok güzel ve de basit bir tanımı vardı. Şöyle derdi: "Halkının ve askerinin yiyeceklerini, iaşesini temin edemeyen milletlerin bir harbi kazanmaları kesinlikle mümkün değildir. I. Dünya Harbi'nde Almanya'nın mağlubiyetlerinin en baş sebebi budur."

Biz Türkiye Cumhuriyeti olarak halkımızın ve askerimizin yi-

Levent Şahverdi Arşivi

Ege Manevraları'nda (Atatürk'ün arkasında solda, yakası açık, kasketli olan Nuri Ulusu).

yecek ve iaşe maddelerini temin edebilecek güçteyiz, ama havada uçuracak uçaklarımız, denizde gezdirecek harp gemilerimiz, karada kullanacak araçlarımız ve silahlarımız olmasa ve bütün bunları biz ülke olarak kendimiz imal edemiyorsak işte o zaman hakiki istiklalimize asla sahip olamayız."

Atatürk'ün 1 Kasım 1930'da TBMM'de yaptığı açılış konuşmasında bu sözlerimi teyit eden "Bundan sonra bütün uçaklarımızın motorlarının memleketimizde yapılması ve hava, harp endüstrimizin de bu esaslara göre geliştirilmesi bence zorunludur" diye üstüne basa basa meclis kürsüsünden yaptığı bu söylevi, bu mevzuda ne denli kesin kararlı olduğunu açık ve net olarak göstermiştir.

Atatürk havacılığa da verdiği ehemmiyetle, 16 Şubat 1925'te o zamanki adıyla Türk Tayyare Cemiyeti'ni kurmuştur. Böylece Türkiye'de ilk defa havacılık sanayine ne kadar önem verdiğini göstererek bu sanayi kurmak ve bu cemiyet sayesinde askeri, sivil, turistik havacılıkla sportif havacılığın yurtta ilerlemesini sağlamak, ayrıca bunlar içinde yine gerekli malzemeleri imal etmek ve de uçuş personelini yetiştirip hazırlamak amacındaydı. Bilahare 3 Mayıs 1935'te yine ilk defa sivil havacılık okulunun (Türk Kuşu'nun) açılışını yapmış ve o gün ilk yapılan havacılık gösterilerini zevkle izlemiş ve seyretmişti, çok da keyif almıştı.

Nitekim ilerleyen senelerde hava ve harp endüstrisini geliştiren ülkeler çıkan savaşlarda hep galip geldiler. II. Dünya Harbi'nde atom bombasını keşfedip Nagazaki'de Japonya'ya atan Amerika'nın harbi bu sayede kazanması bunun en açık göstergesi değil midir?

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün inancı ve dini düşünceleri

Atatürk için dinsiz ve mason olduğunu söyleyenler vardır. Bu söylentilerin ileriki tarihlerde bayağı çoğalacağı kanaatindeyim. Atatürk Türk milletiyle, Türkiye Cumhuriyeti'yle özleşmişti. Onları birbirlerinden ayırmaya imkân yoktu, buna kimsenin gücü de yetmezdi, ama T.C. Devleti'ne nifak sokmak isteyenler, vatanı, milleti bölmek isteyen şer güçlerinin ilk hedefi, maalesef hep Atatürk olmaktadır. İşte bu şer güçlerinin yaymak istediği bir dedikodu da Atatürk'ün dinsiz olduğu, bu sebeple din adamlarına karşı büyük mücadele başlattığı, hatta haksız müeyyideler uyguladığı, Mason teşkilatından olduğu söylenir durur.

12 yıl bilfiil gece gündüz yanında olan bir kişi olarak bu söylenenleri esefle karşılıyorum.

Hafız Yaşar vardı. Atatürk onu sever ve çok beğenirdi. Bazı zamanlar "Hafiz'ı çağırın" derdi. Hemen emri yerine getirirdik. Ya içki içmeden sofrada veya salonda Hafız Yaşar'ın makamı ile okuduğu Kuran-ı Kerim surelerini huşu ile dinlediğini ve gözlerinden yaş aktığını ve bu gözyaşlarını, ceketinin sol üst tarafındaki mendil cebinde, her zaman muntazaman bulundurduğu beyaz keten mendil ile sildiğine yakinen hep şahit olmuşumdur.

Atatürk Türkçe Kuran çalışmalarını, ben henüz köşke intisap etmeden 1926 yılında başlatmış, bu işin başına da Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ı getirmiş, ama yapılacak tefsirlerle bizzat kendi de ilgilenirmiş. Nitekim benim dönemimde de bu çalışmalar süratle devam etti, sonunda yedi ana maddeyle bu işi sonuçlandırttı. Tabii şimdi tafsilatlı olarak bu ana maddeler pek hafızamda değil. Ana hatlar hatırladığım kadar, Ayetlerin inişlerinin sebepleri belirtilecek, kelimelerin dil izahatları olacak, ayetlerin anlatmak istediği din, hukuk, sosyal ve ahlaki konular hakkında

Levent Şahverdi Arşivi

bilgiler verilecek, bunlarla ilgili eski tarihi olaylar uzun uzun anlatılacak vs. vs.

Eserin bitiminde kendi katkısıyla, Kuran'ın gerçeğini ve Kuran'la ilgili özellikleri açıklayan güzel bir önsöz hazırlandı ve basıma girdi. Böylece 1926 yılında başlayan bu çalışma 1935'de basıma girdi ve hatırladığım kadarıyla dokuz cilt olarak dokuz-on bin adet kadar bastırılıp, yazarlara, din adamlarına, ve kamuya bil-a bedel dağıtıldı.

Bu çalışmalara bende çoğu zaman katılmıştım. Atatürk bazı kereler çalışırken okuduğu tefsirlerin çok tesirinde kalırdı ve de "Hey büyük Allahım... Kuran'a inanmayan kafirdir, bize nasıl yol gösteriyor? Bunları tüm dünyaya okutmalıyız" diye de söylenirdi. Sonra o an yanındaki bizlere, "Okurken ruhum coşuyor, size de oluyor mu?" diye de sorardı, ama o anlarda gözleri hafifçe dalar ve kızarırdı.

Neticede Kuran Türkçe yazılarak okunmaya, bu çalışmalar sonucu başlatılmıştır. Dini tarihimizi ve bilhassa peygamberimizi, savaşlarını, tarih kitaplarından çokça okur ve hayranlığını sıkça dile getirirdi, hele hele Bedir savaşını hep hayranlıkla anlatırdı. "en büyük bir zaferdir" derdi. Yavuz Sultan Selim ve Timurlenk de hayran olduğu padişah ve komutanlardı, ama en çok takdir ettiği kişiyse Hz. Muhammet (S.A.V.)idi. "O yoklukta ve mahrumiyette, o cehalette, yoktan var ederek bir devlet kurmak kolay iş değildir, ama Hz. Muhammet (S.A.V.) o zoru başarmıştır" der ve takdir hislerini çokça zaman arkadaşlarına anlatırdı. Hatta zaman zaman TBMM de de dile getirdiğine de şahit olmuşumdur. Bu mu Allahına, kitabına inanmayan Atatürk? Günahtır, ayıptır, yazıktır.

* * *

Günlerden bir gün, Atatürk Orman Çiftliği'ndeyiz. Arkadaşlarıyla bir sohbet anında din mevzuu da açılıyor. Şimdi adını tam olarak hatırlayamayacağım bir misafirimiz, Atatürk'e din hakkında ne düşünüyorsunuz, mealinde bir soru yöneltti. Ben ve arkadaşlarım, bu soru üzerine merak ederek Atamızın vereceği cevabı duymak için belli etmeden kulak kesilmiştik. Atatürk derhal cevaben "Din önemlidir ve de vardır. Bizim de Allaha şükür çok sağlam temeli olan bir dinimiz vardır, fakat iyi kullanılmadığı, suiistimal edildiği ve de asırlar boyu da hep, ihmal edildiği için tahrip olmuştur, hırpalanmıştır. Hele hele cahil hocaların, halkı yan-

Levent Şahverdi Arşivi

lış tefsir ve hurafelerle kandırmaları, bu temeli iyice yıpratmıştır. Bunun için yeniden çok sağlam temeller üzerine dinimizi kurmak gerektiğine inanıyorum. Din ve vicdan hürriyetine inanmak gerekir. Herkes kendi vicdanına göre, dininin icaplarını yapmalıdır ki, ben de bu fikirdeyim, amma öyle kesin bir kararım var ki ona kimseyi müdahale ettirmem, yani din işlerini kesinlikle devlet işlerine karıştırtmam, karışanı da kim olursa olsun çok ağır cezalandırırım.

Dinimizi iyi öğrenmek gerekir, bunun için de en iyi yer ilk ve orta öğretim okullarıdır. Hatta din hususunda yüksek mesleki ihtisas sahibi gençler yetiştirmek için yüksek okullarını da yapmalıyız."

Yine bir gün Çankaya'da sofrada misafirlere dönerek aniden sorusunu soruverdi: "Bana, Allah'ın büyüklüğünü kısaca anlatabilir misiniz?" Herkes kendince bir şeyler söylemeye, bir şeyler anlatmaya, bir şeyler ifade etmeye çalıştı. Atatürk sessizce ama dikkatle dinledi, dinledi. En sonunda kendisi "Ben anlatayım mı? Görüyorum ki hepiniz Allah'ı çok değişik şekilde görüyor ve büyütüyorsunuz. Tamam, muhakkak ki Allah çok büyük, ama gerçek olan, Allahın büyüklüğünün herkesin kafasının içi kadar olduğudur" dedi. Kimsede tıs yok. Ne güzel ne gerçek bir tarif... Hepimizin, herkesin hayranlığı o sözlerden sonra bir kere daha artmıştı.

Atatürk zaman, zaman çevresindeki insanlara Kuran'ın Türkçe anlamlarını açıklamayı severdi. Bazı zamanda onlara sorar, bilemezlerse de kızardı.

Sofracı İbrahim Bey bana nakletmişti. Atatürk bugün Konya'da Hacı Hüseyin Ağa isimli dini bütün bir kişiyle görüşmesi esnasında Atatürk, Hacı'ya "Hutbeden ne anlıyorsun, bana doğruca söyler misin?" diye sordu. Hacı "Ne bileyim, okuyorlar, biz de dinliyoruz bizler cahil adamlarız, ancak sizin gibi cahil olmayanlar anlar" deyince Atatürk "Ben de anlamıyorum, merak etme" demiş.

Atatürk, aynı şekilde 1936 yılında bir Bursa seyahatinde, ikametine ayrılan sarayın güvenliğinden sorumlu, Hayrullah Bey isimli bir subaydan da, İhlas ve Fatiha surelerini okumasını istemiş ve yanlış okuyup, hele hele manalarını da pek bilemediği için, bayağı da kızmıştı.

Atatürk, Türk milletinin anlamlarını hiç bilmediği halde, Kuran okuyanları şu şekilde değerlendirirdi. "Muhammed'in dinini kabul edenler, Allahlarına kendi milli lisanlarıyla değil, Allahın, Arap âlemine yolladığı kitapta ne yazıyorsa onunla ibadetlerini yapacaklardır, başka çaresi yoktur. Çoğu Türk vatandaşı, Kuran'ın tek kelime-

Levent Şahverdi Arşivi

sini dahi bilememekten dolayı, ne yaptığını ne okuduğunu anlayıp bilemeden, adeta beyinleri sulanmış hafızlar oldular" derdi.

* * *

Atatürk otuz ramazan geceleri, başta Hafız Sadettin Kaynak Hoca olmak üzere o devrin hafızları olan H.Yaşar, H.Zeki, H.Küçük Yaşar, H.Burhan, H. Hayrullah beyleri davet ederdi ki, bu hafızlardan H. Yaşar aynı zamanda Cumhurbaşkanlığı Alaturka Müzik Şefiydi. 1930 yılında emekli oldu, ama ölene kadar hep Ata'nın yanındaydı. Soyadı kanunu çıkınca "Okur" soyadını almıştır. Davet ettiği bu hafızlardan tek tek din hususunda bilgiler alırdı. Ayrıca çok üzerinde durduğu Türkçe Kuran-ı Kerim hakkında görüşlerini de sorardı.

Yine bir ramazan ayı gecesinde Atatürk Dolmabahçe Sarayı'nda aceleyle beni çağırttı, derhal makama girdim. O gece sofra şefimiz İbrahim Bey izinli olduğundan, benim görevim olmadığı halde düzenimi ve intizamımı beğendiğinden olacak beni istemişler. Odaya girdiğimde "Nuri oğlum, hafızlar gelecek. Bu gece hafızların seslerini aksi sedasıyla daha güzel dinlemek için, muayede salonundaki hususi daireye yemek masasını kurun, ama acele ha; kaç dakikada kurdurabilirsin" diye sorunca; heyecanla "Otuz dakikada" diyebildim. Çünkü pek tecrübesi olduğum bir konu değildi; derhal lazım gelen emirleri gerekli kişilere tebliğ ettim, herkes işe koyuldu. Hakikaten tam otuz dakika sonra her şey tamam gibiydi. Sevdiği çiçekleri de elimle tam masaya koyarken Atatürk misafirleriyle birlikte gelmez mi! masanın yanına geldi, şöyle bir göz ucuyla masayı, düzeni süzdü ve bana dönerek "Aferin Nuri, İbrahim'i aratmamışsın, çiçekler de pek güzel" diye iltifatta bulundu. Zaten hep güzel bir şey yaptığımızda takdir ederdi; amma birde yanlış mı, hata mı yaptın, sadece bir bakardı ki, o bile yeterdi, içimize işlerdi; Ata'nın ağzından ben hiç kötü söz duymadım.

Salona girdiler, sandalyeleri çekip oturdular, yemeğe başladılar. Konu yine Türkçe Kuran-ı Kerim'di. Atatürk hepsiyle ayrı ayrı ilgilendi, Kuran-ı Kerim'den okudukları dualar zevkle dinledi.

Atatürk bir ramazan ayında askeri komutanlar ve müfettişleri birlikte saraya davet etmişti. O gece Hafız Sadettin Bey de köşke davetliydi.

Atatürk Sadettin Kaynak Bey'den Kuran'dan bir hutbe irat et-

Levent Şahverdi Arşivi

mesini ve de Kuran'daki muharebeye, askerliğe ve şehitliğin üstünlüğüne dair bazı ayetleri okumasını rica etmişti.

Hafız Sadettin, Atatürk'ün istediği bu ayetleri gayet güzel ve ulvi duygularla okuyup bitirdikten sonra komutanlar ve diğer misafirlerden oluşan heyet büyük bir dikkat ve de ilgiyle Sadettin Kaynak'ı dinlemişler ve de alkışlarla tebriklerini sunmuşlardı.

Atatürk misafirlere dönerek, "Görüyor musunuz? Kuran'da neler varmış da bunlardan bizim hiç haberimiz olmamış" diyerek yeni dini bilgilerden ne kadar büyük bir zevk aldığını ortaya koymuştur. Ayrıca o gece okunan bu ayetlerin Türkçe anlamlarını da misafirlere tek tek açıklayarak onları bilgilendirmiştir.

Ferdası gece, yine aynı ekip, başlarında yine H.Saadetin Bey olmak üzere teşrif ettiler. H.Saadettin Bey elinde Türkçe Kuran-ı Kerim'le geldi. Ve sohbet arasında "Paşam, müsaade ederseniz bu Kuran'dan size birkaç sure okuyayım" dedi. Atatürk de "Evet rasgele bir yerinden aç ve oku" buyurdular.

H. Saadettin, ilk açtığı sayfadaki sureyi okumaya başladı. Manası, Allah'ın emri, hileli ve eksik tartan terazi hakkındaydı. Allah, hileli ve eksik tartanı, cenabı hakkın affetmeyeceğini bildiriyordu. Çok hoşuna gitti ve bir daha okuttu. İkinci açılan sayfadaysa, vatan müdafaasında ölenlerin şehit mertebesine nail olacaklarını, yaralananlarında gazi olacaklarını bildiren sure çıktı. Atatürk bunu bir kere daha okuttuktan sonra hocalara döndü ve "İşte efendiler, gördünüz mü? Hafız Saadettin Bey'in Kuran-ı Kerim'in Türkçe okunmasındaki fikri ne kadar doğru ve yerindeymiş. Şayet bu sureler Arapça okunmuş olsaydı, hangimiz anlardık? Binaenaleyh Kuran-ı Kerim Türkçe yazılıp okunmalı ki halkımız Allah'ın emirlerini anlayabilsin ve ona göre de hareket edebilsin" buyurdular.

* * *

Zamanın Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip Bey'in talimatıyla Cemil Sait Bey'in yaptığı Kuran tercümesi ilk defa 1932 yılının ramazan ayının ilk günlerinde Atatürk'e sunuldu.

Atatürk çok memnun olarak "Çok güzel bir iş yapmışınız, hepimiz biliyoruz ki İncil de önce Arapça yazılmıştı, ama sonradan İngilizler ve Almanlar kendi lisanlarına çevirerek okudular ve öğrendiler. İşte bizim halkımızda ve gelecek olan genç nesillerde Türkçe olarak Kuran'ı okumaları ve bilmeleri lazımdır. Dinlerini iyi bildikleri takdirde, dinlerine daha çok bağlı ve inançlı olurlar.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk, bu ilk Türkçe tercüme Kuran'ı, Hafız Sadettin Kaynak Bey, Hafız arkadaşları Kemal, Nuri, Rıza, Fahri ve müzik öğretmeni Zeki ve Nuri bey, Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip Bey ve Milletvekili Cemil Bey ile ben ve arkadaşlarımın da oluşturduğu gruba, adeta kalabalık bir insan topluluğuna okuyormuş gibi tane tane okudu. Okuduktan sonra hafızlara dönerek "Şimdi, bundan sonra bu görev sizlere düşüyor, halkımıza bu Türkçe Kuran'ı aynen benim okuduğum gibi yavaş yavaş, tane tane ve ağır ağır okuyacak, anlatacaksınız. Halkımız Kuranımızı tam anlamıyla bilecek ve de anlayacak" dedi.

Bilahare bana dönerek "Bu haberi tüm gazetelere verin, cuma namazından sonra halkımız bilsin, camilerde Kuran'ın Türkçe tercümesi okunacaktır" dedi.

Bu haberi gazetelerde okuyan İstanbul halkı büyük bir heyecan içerisinde ilk cumayı beklemeye başladılar. Cuma günü geldiğinde, Ayasofya'daki Yerebatan Camii hıncahınç dolmuştu. Kılınan cuma namazından sonra, Hafız Yaşar Bey Kuran'ın Türkçe tercümesini, aynen Atatürk'ün o gün Dolmabahçe'de okuduğu gibi okumaya başlayınca, tüm camidekiler kadın erkek büyük bir dikkatle ve de memnuniyetle kendisini dinlemeye başlamışlardı. O gün camide, Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip, Milletvekili Cemil bey, Kılıç Ali Paşa ve de bende dâhil olmak üzere arkadaşlarım hep hazır bulunmuştuk.

* * *

Atatürk, ramazan ayının ilk yirmi altı gününde provaları yapılan mübarek Kadir gecesine de çok önem verirdi. Türkçe Kuran, bu ramazanın Kadir gecesinde, bu sefer o zaman cami olan Ayasofya'da okunacaktı. Başta yine H. Saadettin, ve H. Yaşar olmak üzere hafızlar Kemal, Sultan Selimli Rıza, Hafız Fahri, Beşiktaşlı Rıza, Muallim Nuri, Hafız Zeki, Hafız Burhan Türkçe Kuran'ı hutbe şeklinde "Tanrı uludur, Tanrı uludur, Tanrıdan başka Tanrı yoktur" diye hep birlikte tekbir ve tehlil ile birlikte okudukları mevlidi o gece Atatürk sarayda radyodan dinlemişti.

Sırf bu mevlidi Ayasofya'dan dinleyebilmek için saray görevlileri camide bir teşkilat kurarak, Atatürk'e radyo başında bu Kadir gecesini tüm teferruatıyla dinletme başarısını da gösterdiler. Bende her zaman olduğu gibi radyoyu dinlerken zaman zaman yanında olurdum. Dualar okunurken kendinden geçtiğini, zaman zaman ise göz pınarlarında yaşların biriktiğini net bir şekilde gö-

Levent Şahverdi Arşivi

rerek izlediğim çok olmuştur. Ona dinsiz diyenlerin o an yanımızda olup o halini görmelerini çok isterdim. Gerçi çoğu da bilirdi ya, işlerine gelmediği için sırf onu halkın nazarında küçük düşürmek için yaptıkları bir din istismarıydı, ama halkı onu çok iyi tanımıştı. Nitekim bu yobazlara hiç inanmadılar.

Yıl aynı yıl, ramazan ayının sonunda Yerebatan ve Ayasofya Camii'nde okunan dualardan sonra, Atatürk tüm hafızları Dolmabahçe sarayına davet etti ve benim vasıtamla hepsini 200'er lirayla taltif etti. Bilahare de Hafız Yaşar'ı Süleymaniye Camii'nde açılan ilk Kuran kursuna hoca tayin etmişti.

Atatürk ezan sesini de çok severdi. Hiç unutmuyorum, Dolmabahçe sarayında bir bayram misafirlere büyük bir davet verilmişti. Gece geç vakitlere hatta sabaha kadar eğlenildi, şarkılar söylendi. Atatürk ve tüm davetliler büyük bir keyifle adeta sabahı sabah ettiler. Tam ayrılma vakti geldiğinde, güneş hafif hafif doğuyordu. Atatürk güneşin doğuşuna baktıktan sonra o gece yanında olan manevi kızı Nebile'ye dönerek "Hadi Nebile, bir sabah ezanı oku" dedi. Nebile Atasına sevgiyle bakarak yakınında duran bir sandalyeyi yanına çekti, üzerine çıktı ve de müthiş bir sabah ezanı okumaya başladı. Gözlerini kapatarak büyük bir huşu içinde ve de yüksek sesle okuduğu bu ezan hepimizi, ama özellikle de Atatürk'ü müthiş duygulandırmıştı. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Türk ordularının Başkomutanı, Paşası ağlıyordu.

O dinine, Allahına, Peygamberine, onun kitabına yani Kuran-ı Kerim'e inanan iyi bir Müslüman'dı. Daha neler ve ne anlatayım.

Doktor Mim Kemal Öke Bey de bunlara çok şahit olmuştur son günlerinde. Zaman zaman bizlere dönerek "Görüyor musunuz çocuklar, işte dinsiz dedikleri büyük adamın komada dahi 'aman yarabbi, aman yarabbi' diyerek Allah'ına sığındığını işitiyor ve görüyorsunuz ve bir tarihe tanıklık ediyorsunuz. Komaya giren ve kendini gayb etmiş bir insanın, hiçbir söz söylemeye muktedir olmayacağı bir anında, Allah'ına niyaz edebilmesi, onun dinine ne denli kuvvetle bağlılığının en büyük tezahürüdür. Hiçbir komaya giren hastamda bunu görmedim. Yaşadığınız müddetçe ve her vesileyle buna şahit olduğunuzu ifade edeceksiniz, anlatacaksınız. Türk halkına duyuracaksınız. Çünkü dinine bu denli bağlı olmayan bir fani, bu vaziyette aman yarabbi diyemez" diye hepimize konuşmuştu.

Levent Şahverdi Arşivi

Devrimler, Serbest Fırka ve Cumhuriyet Bayramları

Bir gün Florya'da sıcak bir yaz günü çevreyi dolaşmaya çıktık. Ağaçlık bir yerde oturalım buyurdular. İlerlerken bir ağacın altında ihtiyar bir adam oturmuş, dinleniyordu. Atatürk böyle halkın içinden kişilerle, insanlarla konuşmayı, sohbet etmeyi pek severdi, "Halkın nabzı bu insanlarla ölçülür" derdi.

İhtiyara doğru yürüdük, yanına yaklaştı ve "Merhaba amca, beni tanıyor musun?" diye sordu. İhtiyar başını şöyle bir kaldırdı, dikkatli dikkatli baktı ve hiç istifini bozmadan, "Tanımaz mıyım, evimde başköşede resmin asılı duruyor" Atatürk memnun olarak sordu. "Peki, nasıl gidişattan memnun musun." İhtiyar, "Sağ olun Paşam, bizi düşmanlarımızdan kurtardın, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurdun, kurdun da, bu cumhuriyetçiliği, devrimciliği, milliyetçiliği, halkçılığı, devletçiliği, laikliği galiba pek kavrayamadık. Acaba her şeyi birden bire çok mu çabuk bozdun" diye sormaz mı? Hepimiz şaşırıverdik. Eyvah kızacak diye düşünürken Atatürk adamın yanına oturdu ve "Bak şimdi, sana ben küçük bir hikâye anlatacağım, ama iyice kulağını ver ve dinle sonra fikrini söylersin. Yıllar önce Amribnil-As, Mısır'ı fethetmiş ve de o zamanki Halife Ömer'e mektup yazmış. 'Burada çok kitap var, yakayım mı, yoksa bırakayım mı?' Halife Ömer buna cevap yollamış 'Faydalıysa yak, faydasızsa yine yak' demiş ve eklemiş 'Çünkü halk okudukça bu kitaplara uymaktan vazgeçmeyecek, eski alışkanlıklarını unutmayacak, dolayısıyla bize, yeniye, yapacağımız yeniliklere daima düşman olacaklar' demiş. İşte hikâye bu amca, şimdi ne demek istediğimi sana izah edeyim mi?" diye lafını bitirir bitirmez, ihtiyar Atatürk'e hayran hayran ve de büyük bir sevgiyle bakarak, "İstemez paşam, istemez. Hepsini anladım, hepsini" diye cevap verdi.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk ihtiyarın verdiği bu cevaptan memnun oldu ve ona hitaben "Ayrıca hiç merak etme, rahat ve huzurlu ol, bu yenilikler, bu devrimler ve laiklik hepsi sizler için, halkım için, milletim için. İleriki senelerde bunların önemini ve değerini daha çok anlayacaksınız. Yalnız bugün burada anlattıklarımı ve senin de anladıklarını önce ailene, sonra da arkadaşlarına, dostlarına, tanıdığın herkese anlat" diye nasihatini de yaptı. Bilahare eğildi, ihtiyarın elini, ellerinin arasına alarak saygıyla öptü ve ayrıldık.

Yaptığı bu sohbet ve aldığı cevaplardan pek memnun olduğunu yüz hatlarından hemen, hepimiz sezinledik. Aksini de hemen anlardık, çünkü o, hep belirttiğim gibi, sevincini, üzüntüsünü, kızgınlığını hiç saklayamazdı. Saklamayı da zaten pek sevmezdi. Çoğu zaman da bunları yakın dostları, arkadaşları hatta zaman zaman da ben ve de bazı arkadaşlarımla da çoğunlukla paylaşırdı. O sert mizacının yanında taşıdığı kalp çok hassastı. İnsanları, Türk insanını çok severdi.

* * *

Atatürk'ün dinine ve dininin icaplarına ne kadar önem verdiğini anlatmıştım. Dini bayramlara da çok özen gösterirdi. Sadece Atatürk, kurban bayramında veya herhangi bir törende hayvan kesimine karşıydı.

Bu büyük kumandan, nice büyük harplerde bulunmuş, vatanı için icabında vücut vücuda çarpışmış, gerek kendi, gerekse düşman ordusundan binlerce insanın ölmesine, binlerce insanın kanlarının dökülmesine, gözünü hiç kırpmadan bakabildiği halde bu hayvan velev ki bir tavuk dahi kesilmesine tahammül edemez ve de huzurlarında hayvan kesilmesini katiyen istemezdi. Bu duygusunu zaman zaman ben ve arkadaşlarım bizzat ağzından duymuşuzdur.

"Şaşırıyorum şu tavuk, hindi, koyun kesenlere, kasaplara, nasıl o bıçağı alıp da canlı canlı bir yaratığı kesip, öldürüp, derisini, içini dışını oyup çıkarabiliyorlar, bayağı yürek isteyen bir iş der ve de sonra "Allah Allah" diye başını sağa sola çevirerek şaşkınlığını yüz mimikleriyle de ifade ederdi.

Nitekim İran Şahıyla Türkiye gezimizde, Çanakkale'de Kirazlı'daki karşılama töreninde, kesilmek istenen kurbana karşı ne denli tepki gösterdiğini de daha evvelce anlatmıştım.

Zira onun yüreğinde hep bahsettiğim gibi merhamet, güzellik, acıma hissi çokça vardı, ama daha evvelde dediğim gibi devleti, milleti ve cumhuriyeti mevzu bahis oldu mu, o güzel hisler yerini

Levent Şahverdi Arşivi

müthiş bir hırsa ve acımasızlığa da terk edebilirdi. Nitekim tüm hayatında bu zaman zaman ortaya çıkmıştır.

Serbest Fırka'ya Dair

Tek partili dönemdi. CHP her şeye hâkim durumdaydı. Atatürk bu durumdan rahatsız olduğunu sofrada, kütüphanede veya seyahatlerde yakınlarıyla yaptığı sohbetlerde hep dile getirirdi. İşte bu sebeple rahmetli Fethi Okyar Bey'i Paris'ten Türkiye'ye getirerek "Serbest Fırka" diye ikinci bir parti de kurdurmuştu, ama bu partinin kurulmasıyla birlikte siyasi olaylar bayağı artmıştı. Ancak zamanla bu Serbest Fırka ve Fethi Okyar Bey'in çalışmaları ve icraatları Atatürk'ü bayağı üzmeye, sıkıntıya sokmaya başlamıştı.

Bu fırkanın içindeki bazı kişilerin dini istismar edecek şekilde çalışmaları, anarşik olayları yaratma uğraşıları Atatürk'ü fena halde düşündürüyor ve de üzüyordu.

Hasan Rıza Bey'e, bu anarşik olayları ve yobazlık çalışmalarını aksettiren ihbarların ve mektupların çokça geldiği günlerdeydik.

Bir gün kütüphanede çalışırken Hasan Rıza Bey geldi ve Atatürk'e yine bazı yoğun şikâyet ve olayları havi yazılar getirdi, okudu.

Atatürk fena halde sinirlendi ve "Yahu şaşarım akl-ı perişanına bu ahmak adamın. Etrafındaki bu ayak takımı adamlarla bu işlerin yürümeyeceğini görmüyor mu? Verdiğimiz imkân ve şartları anlaşılan odur ki iyi kullanamıyorlar. Neyse bekleyelim bakalım" dedikten sonra Hasan Rıza Bey, olayların pek beklemeye tahammülü olmadığı anlamına gelecek bir beyanda bulundu. Bunun üzerine Atatürk daha da hiddetlenerek "O zaman bunların yaptığı iş tam bir anarşidir, biraz daha bekleyelim bakalım. Ben Fethi Bey'le konuşacağım ona yardımcı olacağım, belki o zaman bu irtica ve anarşi olaylarını bertaraf edebiliriz. Ha, o da olmadı, Fırkanın başına ben geçer hallederim, ama önce bunlarla bir beraberce mücadele etmemiz gerekir" diye sözünü bitirmek istedi. Ancak Hasan Rıza Bey, işin vahametine istinaden sözlerine devamla, "Paşam bunların amacı bence iktidarı ele geçirmek, bu sebeple acil davranmak gerekir" diye devam etti. Atatürk, hem Hasan Rıza Bey'i hem de onları sessizce dinleyen beni çok şaşırtan sakin bir davranışla, hiç de sinirlenmeden, Hasan Rıza Bey'e dönerek, "Yahu napalım, her şey olabilir, bizde kayd-ı hayat şartıyla iktidarda kalacağız demiyoruz ki, her şey olabilir" dedi. Hasan Rıza Bey fevkalade telaşlanarak "Paşam bunların niyetleri belli, maksatları inkılâpları, laikliği yok etmek, bunlara iktidarı nasıl

Levent Şahverdi Arşivi

teslim edersiniz?" deyince bu sefer o sakin hali birden bire ortadan kayboldu, hışımla ayağa kalktı ve sert ifadeyle "Ha, işte böyle bir şeye tevessül etmeye kalkışırlarsa o zaman beni, seni, hepimizi karşılarında bulurlar ve biz, hepimiz onların hakkından geliriz, bundan senin ve hiç kimsenin asla ve asla şüphesi, endişesi olmasın" diyerek konuşmaya son vermişti.

Hasan Rıza Bey çıktıktan sonra kendi kendine şu sözleri mırıldandığını duydum "Bu Fethi galiba bu işi beceremeyecek, inşallah iş bana düşmez" sözleri bitiminde ağzımdan gayrı ihtiyari "İnşallah Paşam" sözü çıkınca "Ne o cucuk, sende mi endişelendin" diye hafifçe gülümsedi. Neyse siniri geçmişti, hemen çıkıp kahvesini söyledim ve çalışmamıza devam ettik.

Nitekim Fethi Okyar Bey Atatürk'ün yardımına rağmen bu işi beceremedi ve de tahminen 1930 yılı sonlarında Serbest Fırkayı lağvetti, bu sıkıntı da bitti.

Atatürk'ün yeni TBMM binasının yapımı hakkındaki görüşü

Atatürk eski TBMM binasının yapılması için, birçok firmalar tarafından hazırlanmış olan proje ve planları bir gün görmek istedi. Yetkililer hemen gerekli hazırlıkları yapıp Dolmabahçe Sarayı'nın süfera salonunda masaların üzerine sıra sıra dizip, Atatürk'e sunulmak üzere hepsini tek tek hazırladılar. Biz o günlerde Florya Köşkü'nde kalıyorduk. Haber gelince hareket emri verildi, Nuri Conker ve Ülkü'yle beraber bende ekipteydim. Nedense tüm Dil-Tarih İlmi çalışmalarla ilgili yapılan toplantı ve çalışmalara Atatürk benim hep katılmamı isterdi. Hepsine de katılmışımdır ve hep yanı başında yer almamı istediğinden tüm resimlerde de görüleceği veçhile onun hep ya arkasında ya yanında yerim olmuştur. Çok okuduğumdan ve ayıptır söylemesi, fıtr-i zekâmı çok beğendiğinden ve iyi bir araştırmacı olduğuma da güvendiğinden, bu gibi çalışmalarda zaman zaman da benim fikrimi alırdı veya çokça da toplantı bitiminde çağırır, fikrimi sorardı. Şimdi size bir açıklamada bulunacağım. Dikkat edilirse benim Atatürk'le beraber çekilen tüm resimlerimiz bulunmakta mecbur olduğum mahallerde, çalışmalarda çekilmiş resimlerdir. Ayıptır söylemesi, benim kulaklarım biraz büyükçe olduğu için bende sıkıntı yarattığından mecbur kalmadıkça ben pek resme fotoğrafa girmem, kaçardım. Mecbur kalmadıkça aile fotoğraflarına dahi girmem. Hatta sevgili oğlum Kemal'in nikâh töreninde, zayıflayıp

Levent Şahverdi Arşivi

yaşlandıkça kulaklarım daha da ortaya çıktığından nikâh resmi fotoğraflarına beni zorla sokmuşlardı. Yani o kadar sıkılırdım. İşte bu sebeple de köşkte, sarayda, Florya'da tüm iş seyahatlerinde, gittiğimiz yerlerde, trende, vapurda kısaca her yerde resim çekilmeye gelince ben hemen kaçardım. Sofracımız, şefimiz İbrahim bu resimlere çok meraklıydı. Resim mi çekiliyor, pat diye İbrahim hemen o resme giriverirdi. Eh tabii karakaşlı, kara gözlü ve de yakışıklı olması da onu bu resimlere girmeye herhalde iterdi. Şaka tabii. İbrahim de Atatürk'ün her zaman yanında olmasını istediği güvenilir, can bir insandı. Çok ta sevişirdik, iyi de dosttuk. Allah hep gönlüne göre verir inşallah. Kitabımda sunduğumuz fotoğraflara dikkat ederseniz bu ayrıntıyı açık seçik göreceksiniz. Çoğu Dil-Tarih kurultayında, manevralarda, Savanora'da ve kütüphane gibi çalışma yerlerinde çekilen birkaç resimle sadece yurt içi seyahatlerinde çekilen resimlerdir.

Tabii daha çokça da resmim vardı, ama daha önce de belirttiğim gibi, basından bazı arkadaşlar maalesef bu resimleri benimle yaptıkları 10 Kasım, Ata'yı anma röportajları sonrası basıp getireceğiz diyerek alıp tekrar geri getirmediler. Ben de yüzüm tutup arayıp, soramadım, böylece bir kısmı başka ellere ulaştı. Zaman zaman bazı albümlerde, kitaplarda rastlıyorum, kullanmışlar. Ne yapalım, sağlık olsun.

Nereden nereye geldim. Gelen haberle doğru Dolmabahçe Sarayı'na vasıl olduk. Atatürk hemen süfera salonuna çıktı. Zira çok merak ediyordu. Yetkililer hazırlıklarını çok güzel yapmışlar, her firmanın projesini ayrı ayrı sehpalara, masalar üzerine tek tek yerleştirmişlerdi. Atatürk gayet sakin, kendinden her zaman ki gibi emin vaziyette projeleri tek tek incelemeye başladı. Masaların etrafında dolaşarak epey bir zaman tetkiklerini yaptılar. Sonra bir kenara çekildi, sigarasından çok derin bir nefes çekerek yetkililere üç proje üzerinde durduğunu söyleyip bu üç projeyi işaret ederek belirtti. Diğer proje sahiplerine de her zaman ki nezaketiyle çalışmalarından dolayı teker teker teşekkür ederek uğurladı.

Bilahare üç proje yetkililerini karşısına çağırıp oturttu ve de "Sizden bu projelere ilave isteklerim var" diyerek devam etti. "Şimdi size bu projelere ilaveten neler istiyorum, neler gerekli, neden gerekli anlatacağım. Buna göre sizlerde çalışarak bu projelere yeni şekliyle yapacak ve bana getireceksiniz. Binanın bir cephesi tarafına Riyaset-i cumhur, bir tarafına da Başvekâlet daireleri eklenmesi lazım. Hatta Meclis, zaman zaman gece gündüz çalışabilir. Ben ve Başvekilimin de gece, gündüz burada bulun-

Levent Şahverdi Arşivi

mamız iktiza edebilir, bu bakımdan küçük birer daire yapılması iyi olur" dedikten sonra keyiflendi, kahvesini söyledi yine derin bir nefesle sigarasını içine çektikten sonra ilave etti. "Bir önemli hususta şudur; bu büyük içtima salonunda gayrı olarak, iki veya üç hatta dört tane daha içtima salonu ilave edelim. Çünkü ileride bir gün bizim memleketimizde Demokrasi tam manasıyla öylesine gelişecek ve demokrasi idaresi öylesine teessüs edecek ki, müteaddit, çeşitli partiler kurulacaktır. İşte bu yeni kurulacak partiler, aralarındaki grup toplantılarını, halk görüşmelerini, bu kendilerine ait olan salonlarda yapacaklardır. Onlara şimdiden bu geniş ve rahat çalışma imkânlarını hazırlamak bizim görevimiz olmalıdır" diye talimatını bitirince hazır bulunan zevat ağızları bir karış açık Atatürk'ün bu sözlerini biraz şaşkınlıkla, biraz hayretle, biraz da hayranlıkla izlediler.

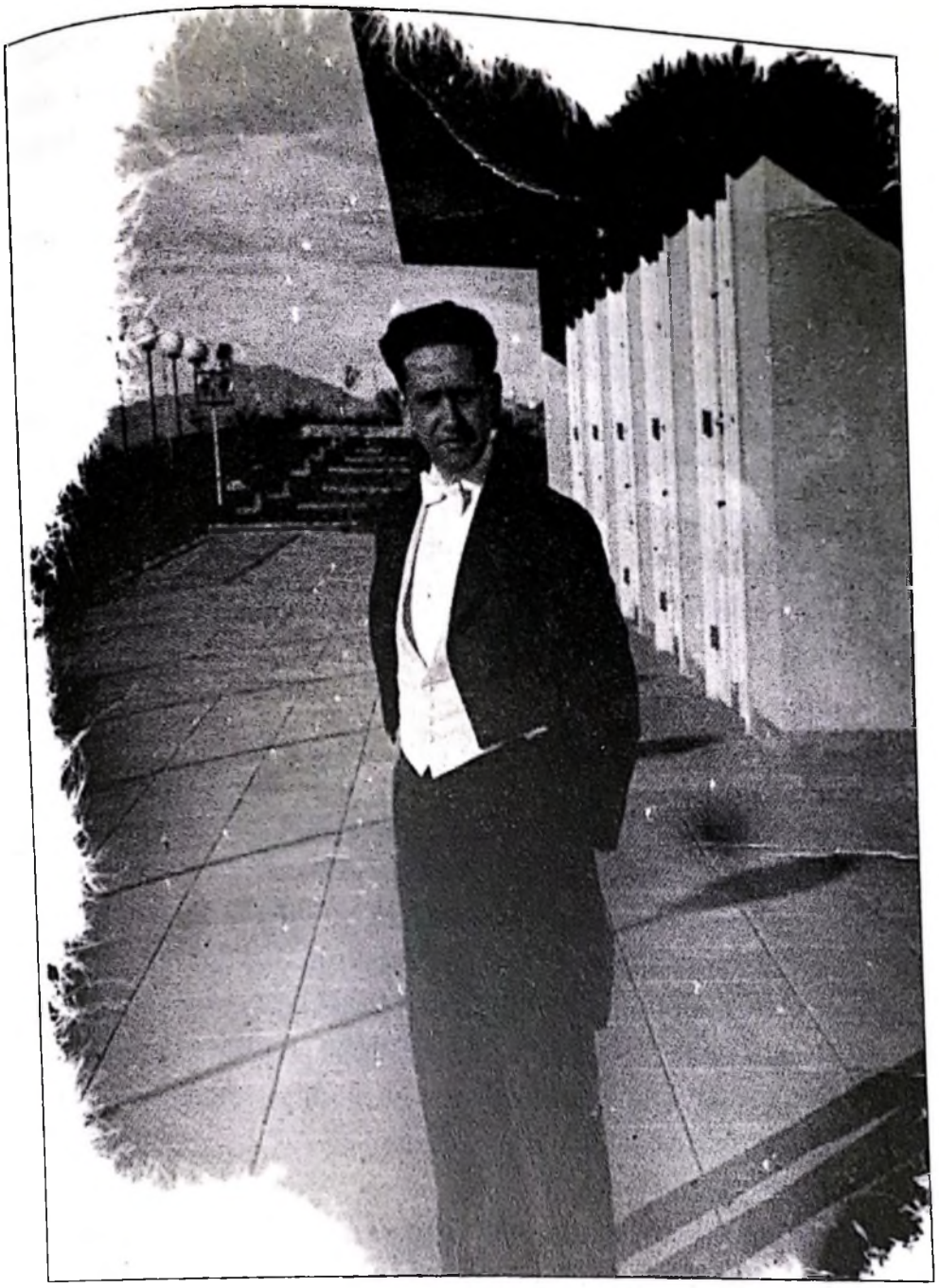
Proje sahipleri "Baş üste efendim" diyerek süfera salonundan dosyalarını, evraklarını projelerini toplayarak ayrıldıktan sonra Atatürk bizlere dönerek "koca bir bina yapmışlar ama ne işe yarayacak pek bilemediklerinden hatalı, eksik tarafları olmuş; neyse gördük, belirttik, inşallah iyi anlamışlardır" diyerek ayrıldı, odasına çekildi.

Yıllar geçti, Demokrat Parti başta olmak üzere tek tek partiler kurulmaya başlayınca o gün orada bulunan ben hep o proje üzerinde ki ileriye dönük yaptırtmış olduğu yenilikleri, ilaveleri düşünür ve de bir kere daha Ata'mla iftihar eder, ve tabii gözlerimde hemen birer damla yaş dolardı. Onu öylesine takdirle, hayranlıkla severdim ki. Nasıl hisseder, nasıl ileriyi bu denli görebilir? Anlamak mümkün değildi, ama dehaların en büyük özelliği bu değil miydi? Atatürk de bir deha idi.

Cumhuriyet bayramları

Atatürk dini ve resmi tüm bayramlara karşı duyarlıydı, amma Cumhuriyet Bayramı'nın onun için çok ayrı bir özelliği vardı. O gün başka türlü duygular taşır ve heyecanını da hepimize belli ederdi. Bayramdan bir gün evvel hazırlanmaya başlardı. 29 Ekim'den bir gece evvel, yani 28 Ekim gecesi sofrada çok hafif bir kadeh içki alır ve sohbetini kısa keser, erkenden odasına çekilir ve yatardı. Yine bir gün evvelden çalışma odasında veya kütüphanede, ertesi gün törende ne konuşacağını, neler söylemesi gerektiğini, küçük notlar halinde toplar, sonra da hepsinin ortak noktasını tespitle, konuşmasının ana hatlarını çıkarırdı. Hatta

Levent Şahverdi Arşivi

Nuri Ulusu bir cumhuriyet bayramında, Çankaya Köşkü'nde.

birkaç kere de kütüphanede bana dinletmişti. Tane tane, vurguları tam yerinde yaparak konuşmalarını hayranlıkla hep izlerdik. Müthiş güzel bir hitabet sanatı ve etkileyici bir sesi vardı.

29 Ekim sabahı erkenden kalkar, tıraşını hemen olur, ve böylece merasimimiz başlardı. Berber Mehmet ve Berber Rıdvan ilk önce tıraş dolayısıyla yanına girdiklerinden, Atatürk'ün elini ilk öpenler onlar olurdu. Bilahare yatak odasından çıkışlarından sonra salona gelince, önce sofra şefimiz İbrahim Bey, sonra ben ve diğer arkadaşlarımız sırayla Atatürk'ün mübarek elini tazimle öper ve bayramını kutlardık. Bu el öpme merasimi sırasında, öyle bir duruşu vardı ki, sanki askeri kıtada, askeri bir törendeydi.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu büyük bayram dolayısıyla da Atatürk bütün köşk müstahdemini vazife ve görev kademelerine göre, mütenasip nakti taltifatta da bulunurdu. Özetle bu bayramı Atatürk ve bizler adeta bir dini bayram gibi kutlardık.

Netice itibariyle Cumhuriyet Bayramı onun için her şeydi. 10. yıl nutkunu nasıl güzel, nasıl anlamlı ve nasıl etkileyici okuduğunu yıllar sonra bile unutmamız, Türk halkının unutması mümkün mü? Hele o *Ne mutlu Türküm diyene* diye Türk halkına seslenmesi ve haykırması hiç unutulur mu? Ölümünden sonra onun anıldığı 23 Nisan-19 Mayıs-29 Ekim hele 10 Kasım günleri radyolarda, bilahare de televizyonlardaki konuşmalarını hiç dinleyemezdim. Çünkü sesini duyduğum anda gözlerimden yaşlar boşanır, kalp atışlarım hızlanırdı. Doktorum da buna kesinlikle mani olmuştu.

Cumhuriyetimizin 10. yılı hafızalarımızdan hiç silinmeyecek, görkemli bir şekilde kutlanmıştı. O gün Atatürk'ün okuduğu *10. Yılı Nutku* hafızalardan hiç silinir mi? Neyse, o gün mûtat kutlamalar yapıldı, akşam köşkte bazı protokol misafirleri davet edildi. Akşam ne yapılacak, sofra kurulacak mı? Kimler davetli vs. mevzuular düşünülüp konuşulurken Şef İbrahim geldi ve "Hazırlanın, Ziraat Bankası'nın Cumhuriyet Balosu'na gidiyoruz" deyince, hemen birkaç dakikada toparlandık, zaten hazırda bekliyorduk. Biz, Atatürk'ün ne zaman, ne yapacağı hiç belli olmadığından, hep hazır ve nazırdık.

Arabalara binildi. Afet Hanım başta olmak üzere diğer birkaç dostuyla beraber Ziraat Bankası Genel Merkezi'ne gelindi. İçeri girerken müthiş bir kalabalık kapıda Atatürk'ü bekliyor, o her zamanki hafifçe gülüşüyle halkını selamlıya, selamlıya, bazılarına iltifatlar ede ede salona girdi ve yerine oturdu. Bizde yan masada yerimizi aldık.

Şöyle etrafa bir göz gezdirdi. Zaten her zaman ilk yaptığı şey buydu. Sonra memnuniyetini ihzar edercesine içkisini eline aldı ve yudumladı. Biz memnuniyetinin sebebini hemen anlamıştık. Davetlileri beğenmişti. Çünkü diğer davetlerin aksine, misafirler protokol veya devlet zevatından ziyade, karışık bir halk topluluğuydu. Protokolden, Mebuslardan, tüccar ve esnaftan, velhasıl tüm sınıflardan erkek ve kadınlardan oluşan çok doğal bir topluluk olmuştu. İşte o bunu sevmişti. Zira o hep halkıyla beraber olmak, onları hep dinlemek, onlarla konuşmak isterdi. Nitekim va-

Levent Şahverdi Arşivi

tandaşlar, onun bu huyunu bildiklerinden sık sık yanına geliyorlar, soru veya istekte bulunuyorlardı. Önceleri iyi giden bu sohbetler, bilahare içkiyi biraz kaçıran birkaç kişi yüzünden Atatürk'ü hafifçe kızdırmaya başladığını hissettik. Nitekim biraz sonra İbrahim'le, beni çağırdı ve "Şu Müdür beye söyleyin böyle tek tek konuşmayla burada sabahı ederiz; aralarından üç beş kişi seçip sıkıntılarını veya soracaklarını sorsunlar bizde cevap verelim" deyince, hemen diğer yan masadaki banka yetkililerinin yanına yöneldik ve hafifçe, hiç belli etmeden kulaklarına, Atatürk'ün mesajını fısıldadık, onlar da hemen mesajımızı aldılar. Zaten bizim vasıtamızla müdür beye iletmesinin sebebi de buydu. Zira yanına çağırıp talimat verse, olay belli olacak ve halkını incitmiş olacaktı, bu sebeple o görevi banka yetkilisine veriyordu.

Nitekim birkaç dakika sonra Müdür Bey ayağa kalktı ve herkese hitaben "Davetliler Atatürk bizi kırmadı geldi, ama böyle tek tek konuşursanız onu yorarsınız. Siz şimdi her mevzuu için içinizden temsilcinizi seçin, onlar sizin namınıza Ata'ya dilek ve sorularınızı iletsin tamam mı?" deyince alkışlarla kabul edildi. Sözünün hitamında Atatürk ayağa kalkarak "Müdür bey doğru söylüyor. Böyle her kafadan bir ses çıkarsa hiçbir neticeye varamayız, bu gece burada hem konuşacağız, hem de eğleneceğiz; hadi bakalım içinizden konuşacakları seçin" deyince sanki o yüzlerce kişi o anda anlaşmış gibi "Sizi seçtik, sizi seçtik" diye bağırmaya başlamaz mı? Hepimizi öyle bir heyecan sarmıştı ki Atatürk'ünde gözleri dolarak "Hadi bakalım şöyle önümü bir açında, temsilcileriniz tek tek gelsin" deyince, anında o kalabalık derhal geri çekildi, önde bir boşluk bırakarak ortamı hazır hale getirdiler. O ara yetkililer hemencecik portatif kürsü gibi bir şeyi getirip önümüze koydular ve ilk önce bir banka mensubu kürsüye çıkıverdi ve galiba birazda çakırkeyiflilikle atmaya, tutmaya, Ziraat Bankası'nı göklere çıkarmaya başladı. Bunun üzerine Atatürk, "Yahu dur bakalım, tamam şehirlerde iyi işler yapılıyor yapılıyor da, daha Anadolu'ya, köylere girebilmiş değiliz; ne zaman köylüyü refaha kavuşturursunuz, işte o zaman gelip benim karşıma nutuk atın" deyip onu indirtti.

Arkasından bir genç çıktı, o da biraz saçma sapan konuşup indi. Atatürk yine biraz sinirlenir gibi oldu, ama belli etmeden bekliyordu ki bir genç söz istedi ve kürsüye çıkıp Atatürk'ü, yaptıklarını övdü, övdü, ama sonunda da "Paşam birde şu bürokrasi denen belayı başımızdan bir kovsan" deyince Atatürk eliyle sus işareti yaptı ve ayağa kalkarak "Delikanlı, sen herhalde devleti hiç,

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk bir yurt gezisinde (Nuri Ulusu, Atatürk'ün hemen solunda).

ama hiç bilmiyorsun. Bürokrasi ne demek, biliyor musun?" Genç bön bön bakarak cevap veremeyince devam etti "Bürokrasi Devletin idaresidir, onu bana şikâyet edemezsin, çünkü bu mevzuu da hiçbir bilginin olmadığı belli. Ben senin ne demek istediğini pekâlâ anlıyorum. Sen bürokrasiden değil, neden şikâyetçisin biliyorum. Ona, Kırtasiyecilik, *papörasi* denir ki biz onu çoktan bitirdik, daha da bitireceğiz inşallah" deyince delikanlı başı önünde kürsüden indi, Atatürk'ün elini öpüp uzaklaştı, bizde tamam kimse çıkamaz artık filan derken, birdenbire bir bahriye zabiti kürsüye atlamaz mı? Hepimiz gibi, Atatürk'te şaşırıyor ve bekliyoruz. Asker sazı eline alıyor ve şanlı ordu, kahraman Türk askeri falan filan edebiyattan sonra, esas sıkıntısına geliyor ve çok iyi görev yapmasına rağmen gençliğin çok ihmal edildiğini ve hâlâ orduda terfisinin yapılmadığından bahsediyor. Atatürk bu sefer sert bir şekilde yine ayağa kalkarak "Sus be adam, gençliğin sıkıntılarını ben de çok iyi biliyorum. Tek başıma, gençlerle tek tek konuşarak bu sıkıntıları çözemem. İşte bunun için de, gençlerin sorunlarının başında kimler varsa onlarla bu sıkıntıları çözmek için gece gündüz çalışıyorum. Şimdi sana gelelim. İlkokulu, ortaokulu, liseyi okumuşsun; on beş senelik bir zamana ihtiyacın bulunduğuna ve sonraki yıllarda da, kıtalarda görev yapman gerektiğine göre, sen kaç yaşındasın ki şu anki görevini, yani yüzbaşılığını yetersiz buluyorsun? Dua et ki askersin" diyerek onu da

Levent Şahverdi Arşivi

yolladı, ama halkından beklediği soruları, dertleri gerektiği şekilde alamadığı için keyfi biraz kaçmıştı.

Nitekim biraz sonra işaretle kalkalım komutunu verince, kalkıldı, arabalara binildi ve sokaklardaki, caddelerdeki havai fişeklerin, şarkıların, marşların ve alkışların arasında Çankaya'ya evimize geldik.

Ertesi sabahı hiç unutmam. Ben erkenden kütüphanemize gelmişim, çalışıyorum. Saat 11'e doğru Atatürk geldi, masasına oturdu, biraz sonra her zamanki gibi kahvesi geldi, sigarasını yaktı. Bir müddet sonra seslendi ve beni yanına çağırdı "Nuri, dün gece yanımdaydınız, ben onlara ne sordum, onlar bana neler söylediler, üzüldüm. Acaba içkinin tesirinden mi? böyle uluorta, saçma sapan konuştular. Demek ki bundan böyle sazlı sözlü, içkili toplantılarda halka soru sormamak lazım. Gençler içmesini öğrenene kadar bu böyle olmalı. Ben yine memleket meselelerini kendi soframda konuşayım, doğrusu bu, değil mi?" deyince "Haklısınız Paşam, ama onlara da hak vermek lazım, hayal bile edemedikleri bir cumhuriyetin zafer sevinci ve biraz da içkinin tesiriyle beraber bir de sizi görünce coştular, herhalde bu sebeple de şaşırıverdiler" dedim. "Doğru, doğru fazla da suçlamayalım, onlar benim halkım, benim evlatlarım, bazı lafları da doğruydu ya neyse, ama iyi oldu gittik. 10. yılı da bayağı iyi kutladık Allahıma çok şükür, çok şükür" diye sözlerini tamamlamıştı.

* * *

Çocuklarımdan Ertan ve Türkan Atatürk ölmeden dünyaya gelmişlerdi, ama biri üç, diğeri dört yaşlarında olduklarından pek hatırlama şansları olamazdı. Kemal ise ölümünden iki yıl sonra doğmuştu.

Büyüyüp, akılları başlarına geldiği yedi ile on iki yaşlarından itibaren onlara Atatürk'ü her yönüyle defalarca anlattım; yaşadıklarımızı, gezip, gördüklerimizi, özelliklerini, düşüncelerini, bilgisini, huyunu, suyunu, yaptıklarını cumhuriyeti, devrimleri tek tek, uzun uzun onlara hep anlattım. O yıllara ait kitapları alıp okuttum ve neticede üçü de Atatürk sevgisini içlerinde hissederek büyüdüler.

Atatürk'ün cumhuriyet bayramını çok özel adeta dini bayram gibi sevip, önem verdiğini anlatmıştım. O heyecanı ölümünden sonra aynen bende evimizde devam ettirdim.

Her 29 Ekim'de hepimiz, pırıl, pırıl giyiniriz, kahvaltımızı yap-

Levent Şahverdi Arşivi

tıktan sonra, el öpme merasimi başlar, Türk bayrağımızı kapımıza keyifle asarız. Sonra en önde ben elimde iki tencere kapağını vura vura ve *pıstıt dıdığı, pıstıt dıdığı* diye sesle de okuyarak, arkamda eşim Neriman Hanım, sonra Ertan, sonra Türkan kızlarım, en arkada da o zaman bızdık Kemal oğlum bana uyarak, o küçücük oda ve holde dönüp durarak merasim yürüyüşü yapardık.

Akşamları hepsini, o zaman her bayram yapılan bando eşliğindeki Fener alaylarına götürürdüm. Keyifle, zevkle seyrederdik, Atatürk'ümüzün bu büyük bayramını, cumhuriyete sahip olduğumuz bu mutlu günü doyasıya kutlardık. Bu yıllarca hep böyle devam etmiştir.

O öldüğü gün, Allahıma ellerimi açarak bir dua etmiştim "Allahım benim canımı da ya bir 10 Kasım'da veya bir 29 Ekim'de al" diye. İnşallah allahım bu duamı kabul eder ve beni bu iki günden birinde rahmete kavuşturur.

Not: Allah ne büyükmüş ki, bu duayı kabul etmiş ve sevgili babam, 1979 senesinin 29 Ekim'ine girdikten sonra, gece son nefesini verdi ve 29 Ekim günü öğleden sonra Cumhuriyet Bayramı için kurulan, çiçekli takların altından geçerek mezarına gömüldü. Bunu önsözde daha detaylı anlatmıştım.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk ve spor

Atatürk'ün en çok sevdiği ve de en önem verdiği spor güreşti. "Ata sporumuz güreştir" derdi. Kuvvetli olanı, iyi güreş tutan pehlivan olsun veya olmasın severdi.

Güreşe karşı temayülünü bilen o zamanki muhafız alayı komutanı (emekli General) İsmail Hakkı Tekçe, köşk muhafazası için ayrılan posta erlerini ayırırken, bilhassa güreşçi, kuvvetli ve gösterişli olmalarına bakar ve ona göre seçip ayırırdı.

Çoğu Trakya köylerinden gelen bu delikanlıların birkaç tanesi, Atatürk tarafından zaman zaman köşke çağırılırdı. Muhafız tabur komutanlarından, Olimpiyat dördüncüsü olan güreşçi Merhum Tayyar Yalaz'ın emrinde çalışan bu erler, salona gelirler büyük komutanlarının önünde önce selama dururlardı. Atatürk "Hadi bakalım pehlivanlar, burayı er meydanı farz edin ve güzel bir güreş tutun" sözüyle önce eşleşirlerdi. Atatürk de sofrasında oturma vaziyetinden sandalyesini ters çevirerek salona dönerdi. Eşleşip, kapışan erler, Ata'nın gözüne girmek için öğrendiklerini oyundan oyuna girerlerdi. Atatürk dikkatle izler, bir taraftan da rakısını yudumlar, leblebisini yer ve bu güreşler çok geç vakitlere kadar da devam ederdi.

Bazen de piyango bizlere vururdu. Köşk müstahdemleri, Sofra Şefi İbrahim, Berber Mehmet, bilhassa güçlü, kuvvetli ve güreşten anlayan Sofracı Faik Celen'i, bu posta erleriyle güreştirirdi. Güreş sporunu yapmayı pek sevmediğimi bilmiş olacak ki beni bu güreşlerden hep muaf tutardı.

Bu güreşlerde yerden yere çarpılan bu arkadaşların halini seyreder ve de katıla katıla gülerdi. Bir akşam sinirlenen Berber Rıdvan, azıcık direnince az daha hastanelik oluyordu. Sofra şefimiz İbrahim çok akıllıydı, fazla direnmez bir iki çırpmayla yere düşer ve de tuş olup kurtulurdu.

Levent Şahverdi Arşivi

Çoğu seyahatlerinde, ya vatandaşla, ya askeriyle yer ve zaman müsaitse hemen "Gel bir güreş tutalım" diyerek güreşmek istediği hep bilinmektedir. Hatta biz yanındaki erlere ve hizmetkârlarına, eğer biraz kilo almışlarsa "Ne o pehlivan gibi olmuşsunuz, hadi gelin bakalım bir güreş tutalım, gücünüzü bir görelim" diye şakalar da yapardı. Bu erlerden birinin, bir gün Paşaya "Yedi düvelin sırtını yere getiren Paşam, seninle kim güreş tutabilir ki" sözleri çok manidardır.

Bu köşk güreşleri esnasında iyi pehlivanlar da ortaya çıkmıştı. İsmi Mehmet Canpolat olan bunlardan biriydi, bilahare Galatasaray Kulübü'ne, intisap etmişti. Bir diğeri de o zamanlar Beşiktaş Kulübü'nde güreşçi olan Mustafa adlı bir pehlivandı.

Atatürk bunları birbirleriyle de güreştirir ve zevkle seyrederdi. Bir gün Yalova Termalde yine bu pehlivana güreş tutturmuştu. Bu iki delikanlı dakikalarca güreşmişler ama birbirine üstünlük sağlayamayınca Atatürk müdahale ederek "Yeter pehlivanlar yeter, ikinizi de namağlup ilan ediyorum" diyerek güreşe son verdirmiş, bilahare de onları tebrik ve taltif etmişti.

Bir gün yine Yalova'da bulunduğumuz günlerden biriydi. Urfalı Salih isminde karayağız bir delikanlı getirdiler. O sene yapılacak olimpiyatlar için hazırlanan bu pehlivan biraz acemi fakat çok kuvvetliydi.

Köşkün önünde Atatürk'ün huzuruna gelen Urfalı Salih'e, aşçıbaşımız Mehmet Usta eskilerden kalma, *saray dövme* bakır tepsiyi getirip verdi. Atatürk "Bunu bükebilir misin pehlivan" demesiyle hiç sesini çıkarmadan iki elinin arasına aldığı tepsiyi kavraması, bükmesi ve ayırmasıyla bir anda ikiye bölüverdi. Hepimiz çok şaşırmıştık, Atanın ise çok hoşuna gitmişti.

Akşam sofrada Atatürk bana dönerek, "Nuri, çağır bakalım şu Salih'i başka marifetleri var mı?" deyince hemen Urfalı Salih'i bulup huzura getirdim.

"Başka marifetlerin ne göster bakalım? Urfalı" deyince, Urfalı içi su dolu kovayı parmaklarıyla adeta bardak tutar gibi tutup ağzına götürdü ve suyu yudum yudum içmeye başladı. Onu bitirince bu sefer elli ikilik yeni bir iskambil kâğıdı destesi istedi, hemen bulup getirdik. Elleri arasına aldı ve iki yanından tutup, kâğıt yırtar gibi cart diye ortasından ikiye bölüp ayırıverdi.

Bu şovunu da bitirdikten sonra, yüzükoyun iki kolu ve iki bacaklarının üzerine 4 kişinin oturmasını istedi. Derhal emir buyur-

Levent Şahverdi Arşivi

du ve hem de en az yetmiş, seksen kg'lik dört kişi Salih Pehlivan'ın kol ve bacakları üzerine çöküp oturdular. Pehlivan biraz sonra şöyle bir silkelendi ve üzerindekileri adeta birer sinek gibi kaldırıp atıverdi.

Atatürk bu güçlü pehlivanın yaptıklarını hayretle ve de keyifle izledikten sonra, yetkilileri çağırtarak "Bu çocuğu iyi yetiştirin ve münasip de bir iş verin" talimatını verdi, fakat ne yazık ki bu pehlivan minder güreşlerine yetecek kadar bilgiye sahip olamadı ve de yarışmalarda hiçbir varlık gösteremedi, kayboldu gitti.

Yine bir akşam Florya'dayız. O sıralarda İstanbul'a gelen bir Alman güreş takımıyla, İstanbul Güreş Kulübü o gün karşılaşmışlar ve İstanbul Güreş Takımı, Alman Güreş Takımı'nı bütün sıkletlerde yenerek perişan etmişti. İşte bu haberi alan ve çok memnun olan Atatürk her iki takımın güreşçilerini Florya'ya yemeğe davet etti.

Pehlivanlar geldiler ve masanın sağ tarafına ve ağır sıkletten başlamak üzere Alman takımı, sol tarafına ise, yine ağır sıkletten başlamak üzere ki o dönem ağır sıkletimiz merhum Çoban Mehmet olmak üzere, diğer arkadaşları oturdular.

Her iki tarafa da hoş geldin dedi, bizimkileri tebrik etti, Alman pehlivanlara bunun spor olduğunu, üzülmemeleri daha çok çalışmaları gerektiğini söyledikten sonra "Ne içersiniz" diye soruverdi.

Almanların hepsi şarap istedi. Bizimkiler "Su içeriz Paşam" cevabı verince, Atatürk "Doğrusunu yapıyorsunuz, sporla iştigal edenler içki içmemeli" dedikten sonra, Çoban Mehmet'e dönerek "İşte bunlar şarapları içmişler, hamur gibi olmuşlar, sizler de pestillerini çıkarmışsınız" deyince, Çoban Mehmet gülerek "Ne yapalım Paşam, bizi içkiye ailelerimiz, hocalarımız alıştırmadı, biz de alışmadık, şimdi de faydasını görüyoruz" diye mukabelede bulundular.

Yemeğe başlamadan evvel Alman takımı kulüplerinin marşını söylemek istediler, Atatürk hoşuna giderek söyletti, bittikten sonra bizimkilerden istediyse de, bizim güreşçiler kulüplerinin marşları olmadığını söyleyince çok üzüldü ve tüm spor kulüplerimizin bir marşının olması gerektiğinin temennisinde bulundular. Sohbet geç saatlere kadar sürdü.

Yemek hitamında Almanların tek tek ellerini sıkarak, bizimkilerse tazim ile Atatürk'ün elini öperek köşkten uğurlandılar.

Atatürk'ün bu güreş merakını işiten, duyan bazı pehlivanlar veya pehlivan bozuntuları yazın Florya'da kumlar üzerinde, köşkten görülebilsinler diye ha babam gösteriş için güreş yaparlardı.

Levent Şahverdi Arşivi

Çoğu da acemi olduğu için Atatürk pek ilgilenmez bazen camdan bakıp bunların kan ter içinde güneş altında boğuştuklarını görünce "Yahu bunlar da güreş tuttuklarını zannediyorlar, birazdan haşlanacaklar" der, gülerek cam kenarından ayrılırdı.

Yine o yıllarda Union Fransezde yapılan bir milli temasta, Atatürk'ün gelip locada yerini aldığını gören güreşçilerimizin hepsi o moralle bütün sıkletlerde galip gelmişler ve halkın coşkun tezahüratıyla, Atatürk'ün iltifatlarına mazhar olmuşlardı.

16.08.1935'te takım halinde 4. Balkan şampiyonu olan güreş milli takımımızı bizzat kabul ederek tebrik ve taltifte bulunmuştu.

Merhum Kurtdereli Mehmet Pehlivan ile ilk Dünya Güreş şampiyonumuz Yaşar Erkan'ı da kabul ederek, kendilerine iltifat ve taltifleri de güreşi ne denli sevdiğinin bir tezahürüdür.

* * *

1930 yılının tahminen mart ayıydı, Atatürk'le bir Antalya seyahatimizde, yakın yerlerdeki gezilerimiz sırasında yolumuz Aspendos antik tiyatrosuna düşmüştü. Atatürk bu tür tarihi yapıları pek sever ve bunların restore edilerek çok iyi bakılmasını isterdi. "Bunlar bizim tarihimiz, bunları yaşatmamız lazım, gelecek nesil bunları görüp bu eserlerle iftihar etmeli" derdi.

Nitekim Aspendos'u gezerken, ilgilileri çağırdı ve onlara "buralarda eskiden tiyatrolar oynarmış, Perge gibi yerlerde Arenalarda dövüşler yapılırmış, neden biz şimdi bunları yapmıyoruz, mesela bir Aspendos'ta, neden? Bizim tarihi ana sporumuz güreş müsabakaları yapılmıyor. Buralarda muhakkak uluslararası güreşler tertip edin, yerli ve yabancı konuklar gelsin, seyretsinler. Aspendos'u yaşatın, aksi halde burada otlar biter, taşlar sökülür, bu canım tarihi eser biter gider" diye emir niteliğinde tavsiyede bulundular. Yanlış hatırlamıyorsam 1930 senesiydi ve de Atatürk'ün bu talimatını görevliler derhal yerine getirmek arzusuyla Atatürk'ün bu sözlerini yazdırıp, Aspendos'un kapısına asacaklarını belirttiler. Asıldı mı? Asılmadı mı? Bilemiyorum, ama güreş müsabakaları, hatta ananevi yağlı güreşlerin uzun yıllar boyunca, zaman zaman burada yapıldığını hatırlıyorum.

Atatürk netice itibariyle olimpik sporları daha çok severdi. Atletizmde, jimnastikte ilgilendiği spor dallarındandı. Hatta Beşiktaş Kulübü'nün, Beşiktaş ve Jimnastik Kulübü adını almasını çok takdir ettiğini, çok kereler bizzat kendi ağzından duymuşumdur.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk yüzmeyi ve kürek çekmeyi de pek severdi. Sırf bu yüzden de Florya deniz evini yaptırtmıştı.

Yaz aylarında Dolmabahçe Sarayı'nda sıkılan Atatürk sık sık Florya deniz evine giderdi.

Burada her gün öğleden sonra denize girerdi. Bilhassa halkının arasında, hiç korkmadan, çekinmeden yüzmeyi çok severdi. Zaman zaman da "Hadi yarışalım" der onlarla eğlenir, bol bol yüzerdi.

Bazen de yüzdükten sonra, sahile çıkar, kumlara oturur ve yanına doluşan halkıyla vatandaşıyla sohbetler yapardı. Halkın içinden gelen Türk'ün bu asil evladı, daima çok sevdiği milletinin arasında bulunmaktan çok zevk duyardı. Dolayısıyla da sık sık işte böyle yüzmeye, sahillere, gazinolara, emsal yerlere gider ve buralarda hep birlikte onlarla oturur yer içer, eğlenir, dans ederdi. Onun her şeyi vatanı ve milletiydi. Kimseden çekinmez ve korkmazdı.

Florya'da diğer zamanlarda kayığa binerek kürek çekmeyi de çok severdi. "Kürek iyi spor, sırt, karın, bacak ve kol kaslarını çok iyi çalıştırıyor. Bunu herkesin, gençlerin yapması lazım derdi" Çok da güzel ve çok muntazam kürek çekerdi. Sandalı kürek sesi çıkarmadan denizde sülün gibi yüzdürürdü. Göze çok hoş gelen bir kürek çekiş tarzı vardı. Zaten onun kötü yaptığı ve ona yakışmayan ne vardı ki?

Atatürk milli oyunlarımıza da çok düşkündü. Çok iyi zeybek oynadığından bahsetmiştim. Önemli bir hatıram vardır. 1936 yılında İstanbul Balkan oyunları festivalinde Artvin ekibi Balkan 1.si olmuştu. Beylerbeyi Sarayı'ndaydık, Atatürk o ekibi hemen saraya çağırttı. "Hadi bakalım, bir de bana oynayın" deyince ekip coşarak öyle bir oynadı ki Atatürk çok beğendi, alkışladı ve nakdi bir taltifte bulundu. Hatta o kadar beğendi ki oynadıkları oyunun adı olan *Artvin Barı* adı "bundan sonra *Atabarı* olsun tamam mı?" deyince oyunun adı Atabarı oldu. Bilmem hâlâ aynı adla devam ediyor mu?

Atatürk At Sporlarını da, atı da pek çok severdi. Ata binmeye de, ananevi sporumuz derdi. Çok güzel ata binerdi. En huysuz atlara biner ve bir müddet sonra, sahibini üzerinden atmak için ne büyük mücadeleler ve hareketler yapan o huysuz atı, belli bir zaman sonra sever, okşar, ona pozitif enerjisini, sevgisini verir ve sonunda da o huysuz atı, altında adeta kuzu gibi yapardı. Bunları hep gözlerimizle görmüşüzdür.

Her zaman devamlı olarak bindiği atı Sakarya'yı severdi.

Levent Şahverdi Arşivi

Atı ve at sporlarını sevdiğinden binicilik yarışmalarını çok sever ve de mümkün olduğunca binicilik yarışlarını izlerdi.

02.05.1938 yılında Mussolini kupası adı altında uluslararası bir binicilik yarışması yapılmıştı. Bu yarışa Hitler de çok önem verdiği için, 1936 Berlin'deki Olimpiyat şampiyonu Sarp Hasse'nin katılmasına rağmen, Türk binicilik ekibi çok büyük bir başarı göstererek, ekip halinde birinci olmuştu.

Atatürk, Mussolini'yi ve Hitler'i pek sevmediğinden, bu yarışlara büyük ilgi göstermişti. Takımımız ekip halinde birinci olunca çok memnun ve mütehassis olmuş ve kafile başkanımız Albay Cevat Bey'i kutlamak içinde, Celal Bayar'a talimat vererek, kendisine bir tebrik telgrafı çektirmişti.

Bilardo sporu da Ata'nın çok sevdiği bir spordu. Akşamları bir müddet bilardo oynamayı severdi ve çok zevkli oynardı. Açık havada ve at üstünde geçen askerlik hayatından sonra sivil hayata geçtiği bu dönemlerde, bilardo oynamak onun için adeta bir idman gibiydi.

Köşkte yemekten evvel misafirler önce bilardo salonuna gelirler, orada toplanılır, sonra yavaş yavaş yemek salonuna geçilirdi.

Bazı zamanlar Atatürk, misafirlerden evvel bu salona gelir ve yemeğe geçmeden, gelen davetlilerle bilardo oynardı. En has rakipleri de Nuri Conker, Salih Bey ve Dr. Tevfik Rüştü beylerdi.

Nuri Conker Bey'le oyunu, en zevklisi olurdu. Oynarken Conker'e takılmaktan ve onu kızdırmaktan büyük zevk alırdı. Zaten çoğu zaman da hepsini teker teker yenerdi. Zaman zaman Kazım Özalp, Saffet Arıkan ve de İsmet İnönü de köşke gelir ve bilardo maçlarına onlarda katılırlardı.

Florya Deniz evinde de bilardo masası vardı. Orada yemeklerden önce salona geçmeden, holde bulunan bilardo masasında arkadaşlarıyla oynar, güzelce bir derslerini verir ve yemekte de kızdırırdı. Ama hakikaten çok iyi bir bilardocuydu.

Bilhassa istekayı ters tutup, arkasından vurup sayı yapmasını zevkle seyrederdik. İstekayı tutması da, bilardo oynaması da ona çok yakışırdı.

1937'li yıllarda herhalde hastalığının başlangıcından dolayı olacak ki odasından salona inip bilardo masasının başında istekayı eline alıp, birkaç kez top vurduktan sonra yorulmaya başlayınca oyunu bırakırdı. Adeta o günlerde sanki bir moral olarak çöktüğünü ve de sinirlerinin çok yıprandığını görür gibi oluyorduk, bu da bizi çok üzüyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk kâğıt oyunlarını da severdi. Nefis poker oynardı. Oynarken de gayet neşeli oynar, şakalar, espriler yapar, ama bu arada şakayla karışık olarak, üç tane yediliyle, karşısındaki oyuncunun fullerini kaçırtır, sonrada kahkahalarla güler, gülerdi.

Şaka filan dedim, ama oyunları kıran kırana oynardı. Kimsenin gözünün yaşına bakmaz ve de yüzde doksan hep kazanırdı. Kazandıktan sonrada yine kaybedenleri kızdırır, mosmor yapardı, ama sonunda yine işi şakaya getirir ve kazandığı paraları geri verirdi, hatta zaman zamanda kendi parasını da ilave ederek taksimat yapar, dağıtırdı.

* * *

Atatürk silaha çok meraklıydı ve devamlı çifte tabancayla gezerdi, tabancalarını hiç bırakmazdı. Hele seyahatlerde devamlı bu iki silahı üzerindeydi. Gece yemek sofralarında da bu silah taşıma alışkanlığını devam ettirirdi, ama bazı sıcak yaz gecelerinde veya önemli davetlerde resmi kıyafet giydiğinde silahın birini o an yanında bizlerden kim varsa ona vererek taşıttırır yemek veya davet bitimindeyse kesinkes hemen geri alırdı. Asker kökenli olması hasebiyle silahlardan çok da iyi anlardı. Zaman zaman Dolmabahçe'nin bahçesinde ve Ankara'da köşkün bahçesinde veyahut da seyahat veya gezilerinde müsait araziler oldu mu atış talimleri yapardı. Çok iyi bir silahşor ve nişancıydı, attığını vururdu. Bu talimleri hepimize seyrettirirdi, attığını vurduğunu görmemiz, herhalde onu çok mutlu ederdi ki, arada birde "Nuri iyi vuruyor muyum" diye hep sorardı. Aldığı müspet cevaplarımızdan mutlu olduğunu hissederdik. Benimle birlikte on iki yıl Atasına hizmet etmiş olan Cemal Granda kardeşim bir kitap çıkararak anılarını yazmıştı. Bu kitabında o da Atatürk'ün çok iyi nişancılığına dair bir hatırasını da nakletmişti. Naklettiği o hatırasında, yani o gece ben de o sofradaydım ve çok iyi hatırlıyorum. Malum yazdığı gibi, Şükrü Kaya Bey'in elektrik ampullerine zor nişan alındığını beyanı üzerine, Atatürk hatta benim vasıtamla kapıdaki nöbetçi askeri içeri aldırarak, ampule ateş ettirmiş ve asker üç ampulü tek tek vurunca da "İşte bu Türk askeri, gördünüz mü? Şimdi de Türk Komutanını görün" diyerek kalan ampullere ateş etmiş ve de diğer iki ampulü devirdikten sonra da, keyifle silahını beline sokmuştu. Cemal ise kitabında, Atatürk'ün peş peşe, peş peşe mermileri yağdırdığını, tavanın delik deşik olduğunu, hatta tavanı delip yukarıdaki yatak odasındaki gardırobundaki

Levent Şahverdi Arşivi

gömlek, fanila ve ne varsa delik deşik olduğunu yazmış. Böyle bir şey kesinlikle olmamıştır. İki ampulü hedef almış ve vurmuştu. Herhalde Cemal arkadaşım yanlış hatırlıyordu, hatta kendisine bunu bir vesileyle hatırlattığımda "Yahu Nuriciğim, biraz abartmış mıyım" demişti.

Zira o ne kadar içerse içsin, hiç itidalini kaybetmez, aşırı hareketlere tenezzül etmezdi. Hele hele köşkün içinde her şeyi paramparça edecek silah atma, asla yapacağı şey değildi. Bu olay, o gece Şükrü Kaya Bey'le aşırı bir iddialaşma neticesinde olmuştu. Üç el asker, iki el de Atatürk ateş edip beş ampulü devirmişlerdi. O kadar.

* * *

1936 manevralarında bir tabancasını bana hediye etmişti. Olay şöyle gelişmişti: 1936 Ege Manevraları Atatürk için en keyifli, en çok zevk aldığı manevralar olmuştu. Manevralar sırasında sıcak bir gündü. Akşamüstü bir ara istirahata çekilmişti. Bazı şeyler hakkında bilgi için beni yanına çağırdığında, belimdeki küçük *Simitvesson* tabancamı gördü ve "Nuri yahu, bu benim tabancam çok ağır, al bunu, hem sende bir hatıram kalsın, sende ver bakalım tabancanı bana" dedi. Bende zevkle hemen tabancamı çıkarıp ona veriverdim. Paşamda 9 mm. Belçika Brownig, sedef kabzalı tabancasını bana verdi ve "Bak bakalım üzerinde ne yazıyor?" deyince heyecandan dilim tutuldu. Silah üzerinde, Cumhuriyetimizin 10. Yılında 1933'de Belçika Kralı'nın, Belçika Askeri Fabrikaları'nda imal edilmiş özel bir tabanca olduğu Fransızca olarak yazılmıştı. Ayrıca beyaz sedef kaplamalı kabzası üzerinde altın kaplama ile G.M.K. arması işlenmişti. "Çok değerli, iyi muhafaza et" dedi ve ilave etti. "Ankara'ya dönünce köşkte üzerine alma muamelesini yap, ruhsatını da üzerine al" diyerek tembihini yaptı. O anki sevincimi, heyecanımı anlatamam. Adeta nutkum tutulmuştu "Ne o cucuk, beğenmedin mi?" deyince "Sağ olun paşam, sağ olun; bunu ömrüm boyunca saklayacağım" dedim.

Nitekim ölene kadar bu silahı itina ile sakladım. Sadece 1960 Askeri ihtilalinde bir kere bu silahım tehlike atlattı.

27.05.1960 ihtilalini müteakip, Askeri Konseyin talimatıyla, ruhsatlı veya ruhsatsız tüm silahların teslimi istendi. Aksine hareket edenler, çok ağır hapis cezalarına çarptırılacaktı. Konu, komşu bana bu tarihi silahı kesinlikle vermememi, verdiğim takdirde de

Levent Şahverdi Arşivi

katiyen geri gelemeyeceğini söyleyip duruyorlardı. Olabilirdi, zira çok karışık günlerdi. Hatırlarsanız o yıllar için bilahare, bayağı da bazı dedikodular da çıkmıştı, ama ben orduma, askerime çok güvenen bir kişiydim, hele hele Atamın silahına bir şey yapabileceklerini hiç düşünemiyordum. Bu düşünceyle, eşime güzelce kumaştan bir kılıf yaptırdım. Üzerine "Bu silah Gazi Mustafa Kemal'in bana hediyesi. Atatürk'ün kütüphanecisi Nurettin Ulusu'ya aittir, lütfen iyi muhafaza edin" diye adımı soyadımı ve adresimi yazıp ağlaya sızlaya eşim Neriman Hanım'a vererek yolladım. Çünkü kendim gidip verecek güçte değildim. Eşim gittikten sonra ağlaya, ağlaya sokaklarda başıboş, dolaşa dolaşa akşamı yaptım. Akşam eve dönünce birde ne göreyim. Eşim, çocuklarım, konu, komşu eve doluşmuş, hanım şahane bir sofra kurmuş, en sevdiğim yemek ve mezeler yapılmış, çiçeklerle masa donatılmış. Allah Allah, bu ne iş, diyerek bakakaldım. Hanım "Hiç sormuyorsun, ne oldu diye, ama dur hemen ben anlatayım. Silahı alıp Kadıköy'e kaymakamlığa gittim. Bir Albay milleti sıraya sokmuş, tek tek silahları alıyordu. Bende sıraya girdim. On, on beş dakika sonra sıra bana geldi, yanaşıp silahı verdim. Albay silahı aldı, kılıfından çıkardı, senin yazdığın yazıyı okudu ve bir-iki dakika suskun kaldıktan sonra bana 'Sen kal hanım, diğer herkes odayı terk etsin' dedi. Herkes gibi bende şaşırmıştım. Millet odayı terk etti, Albayla baş başa kalmıştık. Heyecanla ve birazda korkuyla beklerken 'Otur hanımefendi, lütfen oturun' diye beni masasının karşısındaki sandalyeye oturttu ve 'Hanımefendi, ben bu silahı alamam, bu çok kutsal bir silah, nasıl elinize geçti?' diye sorunca hemen senin on iki yıl yanında kütüphanecisi olarak çalıştığını, yakınlığını vs. alelacele anlattım. İyice dinledikten sonra 'Hanım, sen şimdi bu silahı al ve doğru evine git, Nuri Bey şimdi herhalde çok üzgündür. Hemen git ve onu rahatlat. Merak etmeyin, herhangi bir şey olursa al, bu kartım, bu da telefonum, bak arkasına da not olarak yazıyorum. Bir aksilik olursa derhal beni arasın, ben hemen hallederim. Hadi marş marş' diye beni yolladı."

Eşim Neriman Hanım'ı nasıl dinledim hatırlamıyorum. Silahı aldım, öptüm öptüm, kalbimin üzerine koydum ve oturup, ellerimi açıp Allahıma dua ettim. Çünkü o silah onun bir parçasıydı, benim zaman zaman adeta ibadet ettiğim kutsal bir varlıktı.

O keyifle o gece bayağı içki içtiğimi, eşimin çaldığı keman ve söylediği şarkılarla çok harika ve unutulmayacak bir gece geçirdiğimi söyleyebilirim.

Özetle o günü ve gecesini hayatım boyunca hiç unutmadım.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün hangi futbol takımını tuttuğu hep merak edilmiştir. Belki biz öldükten sonra da hep tartışılacaktır. Neden? Çünkü futbol çok popüler bir spor, her kulüp yönetimleri, taraftarlarına şirin gözükmek için, Atatürk bizim takımı tutardı, diyerek onun o büyük ad ile prim yapmak istemektedirler. Atatürk'ün ağzından Fenerbahçe, Beşiktaş veya Galatasaray'dan herhangi biri hakkında ben şu takımı tutarım diye tek bir kelime duymadım. Duydum diyenler, onun bu kulüplere yaptığı bazı ziyaretlerinden, bazı taltiflerinden ve de bazı nakdi yardımlarından esinlenerek, kendi kulüplerini tuttuğunu konuşmuşlar ve kamuoyuna açıklamışlardır.

Şayet Atatürk bu takımları tutmuş olsaydı, neden sağken açıklamadılar da, öldükten sonra bizim kulübü tutuyor, diye açıklamalar yapıyorlar? Bunları söyleyen ve açıklayanlar külliyen yanlış beyanda bulunmaktadırlar.

On iki yıl gece gündüz hep yakınında olacağım ve de ben duymayacağım bu mümkün mü?

Atatürk futbolu hiç sevmediğinden seyretmeyi de hiç sevmez ve kesinlikle maçlara gitmezdi. Hatta birkaç kere ben çok koyu bir Beşiktaşlı olduğum için, Beşiktaş'ın çok önemli bir maçına gitmeyi teklif ettiğimde "Sen git Beşiktaşını seyret" diyerek beni yollamıştı. Futbolun yanında sevmediği bir sporda bokstu. İlgilendiğini hiç görmedim. Ne seyreder ne de sorardı.

Hatta çok önemli *derbi* denilen maçların neticelerini dahi merak edip sormazdı. Sadece milli maçlarla çok ilgilenir, galip gelirsek sevinir, yenildiğimiz zaman da üzüntülerini belli ederdi. Gazete okurken de maç ve futbolla ilgili yazıları hiç okumaz ve hiç ilgilenmezdi.

Hatta yakın dostları zaman zaman sofrada veya başka bir yerde maç sohbetine başladığı zamanda hemen müdahale eder ve maç mevzuunu derhal kapattırırdı.

İstanbul, İzmir, Ankara veya başka illere seyahat ettikleri zaman spor kulüplerine ziyarete gider, defterlerine hatıra yazılar yazar, kahvesini içer, sohbetlerini yapar ve sonra da ayrılırdık. Zaman zaman da bu klüplere saha ve tesisleri veya başarılı sporcularını taltif etmek için, nakdi yardımda da bulunurdu.

Fenerbahçe Kulübü'ne, Galatasaray Lisesi ve Kulübü'ne, Beşiktaş'ın Akaretler'deki kulübüne, İzmir'de Göztepe ve Altay'a, Karşıyaka'ya, İstanbul'da Moda Deniz Kulübü'ne, Ankara'da Gençlerbirliği'ne, Adana'da, Mersin'de, Trabzon'da ve diğer illerde daha evvelce belirttiğim gibi yaptığı şehir seyahatlerinde o ilin

Levent Şahverdi Arşivi

spor kulüplerine de ziyaret anlamında muhakkak giderdik.

Bu seyahatlerde ve kulüp ziyaretlerinde hemen hemen hepsinde ben de bulundum. Her gittiğimiz kulüpte, futbolla ilgili pek soru sormazdı. Sadece adını bildiği birkaç milli takım futbolcusunu sorardı, bilgi alırdı veya kendisi o sırada oradaysa, onlarla sohbet ederdi, şakalaşırdı ve de iltifatlarda bulunurdu, o kadar.

Bence, bu kulüpler onun "Ben sporcunun zeki, çevik ve akıllısını severim", "Ey Türk Gençliği, muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur", "Birbirinizi sevin ve güvenin, Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur" gibi tarihi konuşmalarını, kulüplerinin ana sloganı olarak tüzüklerinin en başına yazıp "Sağlam kafa, sağlam vücutta bulunur" tavsiyesine de uyarak ahlaklı, zeki, çevik, genç futbolcular yetiştirmek için birbirleriyle yarışmalıdırlar. Atatürk bizim takımı tutardı gibi aslı astarı olmayan beyanlarla insanları asla yanlış bilgilendirmemelidirler.

Çok iyi hatırlıyorum, 1930 yılıydı. Atatürk'le beraber İstanbul'dayken, bir gün "Hadi Galatasaray Lisesi'ne gidiyoruz. Tevfik Fikret Bey'i de ziyaret edelim" dedi ve iki araba yola çıktık. Liseye geldik, coşkulu bir kalabalık, gençlik, okul talebeleri, herkes hayranlıkla Atatürk'ü görmeye çalışıyor. Zorlukla okulun bahçesine giriyoruz. Çocuklar etrafımızı sarmışlar ve de Paşa'yı soru yağmuruna tutuyorlar, hepsine cevap vermeye çalışıyor. Bir ara köşede sessizce duran bir grup görüyor ve onlara doğru yürüyerek "Siz kimsiniz çocuklar, okuldan mısınız?" diye sorunca, çocuklar hep bir ağızdan "Biz Galatasaraylıyız, siz hangi takımı tutuyorsunuz" diye yanıtladı ve herkes merakla Paşa'nın cevabını bekliyor. Paşa "Çocuklar siz Galatasaray'ı Fenerbahçe'yi, Beşiktaş'ı veya diğer takımları tutunuz, sporu seviniz, oynayınız, ama ben ve benim gibi toplum önünde olan insanlar, asla takım tutmamalı veya tutarsa da onu hep içinde saklamalıdır. Bunun içinde ben de hiçbir takımı tutmam, sadece milli takımı tutarım" dediğini o an en yakınında olan ben ve diğer refakatçiler de duymuştuk.

Bilahare 1932 ve 1933 yılında Galatasaray Lisesi'ne iki defa daha ziyarete gittik. 1933 tarihinde son gittiğimizde Şükrü Kaya Bey de yanındaydı. Bir ara lise müdürü ile sohbet ederken Şükrü Kaya Bey Atatürk'e hitaben "Galatasaray Lisesine bu üçüncü gelişiniz yoksa Galatasaraylı mısınız, bizden saklamayın" deyince "Yahu kaç defa söyledim, ilk buraya geldiğimde talebelerde sormuştu onlara da hiçbir kulüp falan tutmam, hepsini severim, sivil ve

Levent Şahverdi Arşivi

askeriyeye kumanda edenler, bir kulübü tutmamalı, tutsalar da görevdeyken bunu açıklamamalı, aksi halde tartışılır duruma gelirler. Bu sebeple çok dikkatli olmak gerekir. Hiçbir takımı tutmamam hiçbir maça gitmememden belli değil mi? diye açık ve net olarak anlatmıştım" diye cevaplandırmıştı.

Nitekim ben, Atatürk'le beraber Beşiktaş Kulübü'ne de gittim, aynı sözleri bu kulüpten çıkınca da söylemişti. Hatta Beşiktaş Kulübü'ne gittiğimizde "Gençliğimde bu Akaretler'de çok kaldım, buranın bende çok büyük hatırası var" derdi, ama o kadar.

Beşiktaş Kulübü'yle sadece çok önemli bir hatırası vardır. O zamanki Beşiktaş Kulüp'ü Başkanı Ahmet Fetgeri'nin önerisiyle 19 Mayıs gününü Gençlik ve Spor Bayramı olarak tensib etmesi, onun gençliğe ve spora ne denli ehemmiyet verdiğinin en güzel misalidir.

Fenerbahçe Kulübü'ne ziyaretimizde de, Fenerbahçe'nin futbol takımından ziyade diğer branşlarıyla çok ilgilenmiştir.

İstanbul'a Atatürk'le ilk geliş tarihimiz olan 1927 senesinin, tahminen Ağustos ayı sonlarıydı. Belvü gazinosunda Fenerbahçe'nin o yılki yaz balosu yapılacaktı. Birkaç gün evvelinden, Atatürk'ü bu baloya davet etmişlerdi. Önce gitmeyi pek düşünmemesine rağmen, o günün akşamüstü yaverini çağırarak baloya katılacağının bildirilmesini istedi. Akşam yanına pek fazla kişi almadan, birkaç ben de dâhil olmak üzere emrinde olan kişilerle gidildi.

Gazinodaki kalabalık Atatürk'ü çok büyük bir tezahüratla ve alkışlarla karşıladı. Yemekte sadece bir kadeh içkisini içtikten ve bir saat kadar kaldıktan sonra müsaade isteyerek ayrılmıştık.

1933 yılında da Atatürk Yalova'da iken Fenerbahçe'nin şimdi adını hatırlayamayacağım bir takım ile sutopu maçı vardı. Fenerbahçe Kulüp'ü yetkilileri çiftliğe gelerek Atatürk'ü bu maçı izlemek için davet ettiler. Atatürk onları kırmayarak peki dedi ve hep beraber bizde yanında olmak üzere Yalova'ya inerek Fenerbahçe'yle rakip takımın sutopu maçını bir müddet izledik, sonuna kadar kalmadı ve yöneticilere tebrik ve teşekkür ederek ayrılmıştık. Yine yanlış hatırlamıyorsam 1934 yılı yaz aylarıydı. Fenerbahçe Kulüp'ü başkan ve yöneticileri Dolmabahçe Sarayı'na gelerek Atatürk'ü ziyaret ettiler. Bir müddet sohbet ettikten sonra Atatürk'e bir maruzatlarının olduğunu söylemek istediler "Buyurun, söyleyin" deyince, Atatürk'ün bir büstünün Fenerbahçe stadına konmak üzere müsaadesini istediler. Atatürk yöneticilere hitaben, "Şimdi bu büstü buraya koyarsak Atatürk Fenerbahçeli derler,

Levent Şahverdi Arşivi

ama hepiniz biliyorsunuz ki ben hiçbir takım tutmam, ama hepinizi çok severim. Bunun için bu izin meselesi beni biraz düşündürüyor" deyince yöneticiler, "Paşam bunu her kulüp sizden talep edebilir, sizin büstünüz resmi veya özel her yere konabilir. Bu bakımdan müsaade edin de bir büstünüzü stadımıza koyalım" sözleri üzerine, Atatürk şöyle bir düşündü, sonra gülerek "Peki peki koyun, ama iyi bir yer olsun ha" diyerek şakayla tembihini de yaptı.

Bir müddet sonra, bu büstün konduğunu öğrendik, ama Atatürk gidip hiç bu büstü görmemişti.

Tahminen 1937 yılıydı; Fenerbahçe'nin su sporlarıyla ilgilendiği ve başarılı sporcularının olduğunu öğrenince ne istediklerini sormuştu. Yetkililer de "Bir mendirek var, ama iş görmüyor, tadilat yapılırsa bize çok faydası olur" deyince hemen yanımızda bulunan yetkililere "Derhal bu mendireğin onarılması için acilen bir ödenek çıkartın ve de yapılsın" diye talimat vermişti.

Özetle Atatürk için sadece gençlik ve spor çok önemliydi, futbol asla değil. 23 Nisan ve 19 Mayıs bayramları da bu sebeple onun için çok ayrı bir özellik taşırdı.

* * *

Ben, arkadaşlarımın içinde futbola meraklı tek kişiydim; futbol hastalığımdı. Koyu bir Beşiktaş Jimnastik Kulüp'ü taraftarıydım. Hatta Atamın ölümünden sonra intisap ettiğim Emniyet camiasının ilk futbol takımı kurucularından ve de umumi kaptanlığını yapmış bir kişiyim.

Rahmetli Danyel Akbel, Ferit Sözen, Rıza Nemli, Burhan Ağabey (Şişman) gibi Başkanlarla, Refik Osman gibi değerli hocalarla Arap Celal (Ankara Demirsporlu), Uzun Celal, Kel Muammer, Sarı Muammer (Vefalı), Boksör Necip Tekçe (Ahmet Tarık Tekçe'nin kardeşi), Solaçık BJK'lı İbrahim, Sağaçık Nihat, Sıska Süreyya, Klas Vecdi, Arap Remzi (Beyoğlusporlu), Kaleci Metin (Galatasaraylı), Pırpır Nejat (Milli, Vefalı), FİFA Kokartlı hakem Doğan Babacan, Nusret Mengü (F.B'li), Sedat Kesen(BJK'li) ve adını üzülerek hatırlayamadığım futbolcu ve yönetici arkadaşlarımla, süper bir Amatör Takım yaratmış ve 1. Amatör Lig'de şampiyon olmuştuk.

O zamanki statüye göre Süleymaniye ile iki maç yaparak 1. mahalli lige çıkma başarısını göstermiştik. O zamanki mahalli lig şimdiki 1. ligdi.

Kader bu ya, ilk lig maçımızda o zamanlar ki adıyla Mithatpa-

Levent Şahverdi Arşivi

şa, (Dolmabahçe) veya Hastane tabiriyle anılan stattaydı. Otobüs veya dolmuşlar, hatta tramvaylar Dolmabahçe'ye gelince, biletçileri "hastane! Var mı inecek" diye bağırırlardı.

Neyse, maça gelelim. Stada geldik, soyunma odalarına indik, hazırlıklar yapıldı, takım ilan edildi, hoca konuştu, sıra bana geldi "Sevgili arkadaşlar, hep beraber uzun bir çalışmayla buralara kadar geldik. Büyük başarıya hep beraber inanarak imza attık. Hepinize teşekkür ediyorum. Şimdi 1.ligde ilk ve tarihi bir maça çıkıyorsunuz, karşınızda da çok güçlü bir takım var: Beşiktaş. Ben de biliyorsunuz ki hasta bir Beşiktaşlıyım. Bu sebeple bu gün, bu maçta sizlerin yanında sahada yer alamayacağım. Zira Beşiktaş gol atınca kendimi tutamam ve *goooolll* diye fırlarım, rezil oluruz. Onun için bu maçta lütfen beni mazur görün, ama siz çıkın, aslanlar gibi elinizden geldiğince, sportmence mücadele edin ve inşallah da Beşiktaş'ı yenersiniz. Herkese 'Helal olsun Emniyet takımına' dedirtin, hadi Allah muvaffak etsin" diyerek sahaya yolladım.

Maçı 90 dakika boyunca, o zamanlar 2.5'luğun yani en alt duhuliyenin demir parmaklıkları arkasından, soyunma odamızın tel örgülü penceresinden oğlum Kemal'le birlikte seyrettik. Zaten okulu olmadığı günlerin hemen tamamında, oğlum Kemal'i her antrenmana ve her maçımıza muhakkak götürürdüm. Onu da önce koyu bir Beşiktaşlı sonra da Emniyetli yapmıştım.

Kemal de futbola çok meraklıydı, iyi de oynardı. Semtimizdeki amatör lig takımlarında, Çırcır'da vs. takımlarda oynamıştı. Ben de onun maçlarını hiç kaçırmazdım. Hatta çok soğuk havalarda, küçük kanyak alır ve top taca çıkınca (çünkü Kemal sol kenarda oynardı) hemen kanyak şişesini uzatır bir fırt aldırırdım. Laf aramızda birkaç kere, o feci fırtınaya açık olan Anadolu Hisarı sahasında, Sümerspor sahasında hakemler de kenara gelerek bendeki kanyak şişesinden birer fırt almışlardı; güzel günlerdi.

Özetle Kemal oğlumla, Emniyet ve Beşiktaş maçlarını hiç kaçırmazdık. Fatih'teki evimizden çıkar yürüye yürüye Şeref'e, Dolmabahçe'ye, Vefa Karagümrük'e maçlara giderdik. Eşimin tembih etmesine rağmen stadın önündeki o meşhur, mis gibi kokan soğanlı, tükürük köftelerden, bazen de yarım ekmek arasıyla birer de ayran veya gazoz da aldık mı, değme keyfimize, ama eve gelince hanım ağzımızı açtırıp "Hohlayın bakalım" deyince ve biz de hohlayınca foyamız meydana çıkardı

Eşim Neriman Hanım bu futbol yüzünden benden ve oğlumdan çok çekti. Yıllarca Emniyet takımının haftada iki antrenman

Levent Şahverdi Arşivi

ve bir maç formaları, şortları, eşofman ve çorapları hep bizim evde yıkandı, kurudu ve ütülendi. Sonunda baktım olmuyor, mütevazı maaşımla (dikkat edin, kulüpten değil) Mercan yokuşundaki, Haraççı Kardeşler mağazasından sevgili eşime Miele markalı, merdaneli, sıkmalı bir çamaşır makinesi ve yeni bir ütü aldım. Zaman zaman da parasız kalan futbolcularının evime kadar gelip "Nuri baba paramız bitti" demelerine dayanamaz, o mütevazi maaşımdan ufak tefek cep harçlığı da verirdim. Ne bereketli maaşmış, eşim, iki kızım, anam, oğlum, kulüp, harca harca bitmezmiş.

Hele hele, Mithatpaşa Dolmabahçe Stadı'nın ilk açılış maçı BJK-AEK (İsveç). Oğlum Kemal'le doğru maça... Kapalıda yerimizi aldık. 3-2 yenildik ama, ilk ve tarihi gol Süleyman Seba'dan. O bile bize yetmişti.

Ben ayrıca Emniyet Güreş takımına da bakardım. Alp Karabiber, Rızzık Demir (Yaşar Doğu'yu tek tuşla yenen pehlivan, Sütlüce'de Salhane'den kaçan boğayı yakalayıp yere vuran polis), Sultan Erol gibi çok iyi pehlivanları yetiştirip milli takıma da vermiştik. İlk defa İstanbul'da yapılan Avrupa Güreş Şampiyonası'nın tüm müsabakalarını oğlum Kemal'le hiç kaçırmadan izlemiştik. Ali Yücel, M. Dağıstanlı, G. Belge, C. Atik vs. ne pehlivanlardı...

Defalarca o ay yıldızlı bayrağımız direğe çekilip milli marşımız çalındıkça hep Atamı hatırlardım, ah, ah yaşasaydı da şu günleri görseydi. Kim bilir ne mutlu olurdu, ne gurur duyardı. Dediğim gibi, güreşi çok ama pek çok severdi.

Nerelerden nerelere geldik. Kısaca oğlumu da hasta BJK'li yaptık, ama Allah bana ölmeden onu Beşiktaş Yönetim Kurulu'nda görmeyi nasip etti. Gazetelerden resimlerini keserek odamın duvarlarına astım, ama hayatımın son günleriydi, maçlara gidecek takatim yoktu, radyodan ölene kadar dinledim, dinledim.

Bu hatıralarını yazan ben Nuri Ulusu'nun, koyu bir Beşiktaşlı olduğunu belirtmiştim. Buna rağmen, onunla devamlı yaşayan ve gezen bir kişi olarak, takımlarını tuttuğunu beyan eden kişiler gibi, kulüpçü bir düşünce içerisinde olmadığımdan, Atatürk'ün Beşiktaş'ı da, Fenerbahçe'yi de, Galatasaray'ı da veya başka bir takımı da kesinlikle tutmadığını açıklamamla, herhalde bu kitabı okuyanlar, okuduktan sonra tamamen gerçeği öğrendiklerinden emin olacaklardır.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün kişisel özellikleri, zevkleri ve giyim kuşamı

Atatürk her şeyiyle bir hükümdarı andırırdı. Gözlerinin içine katiyen bakılamazdı. Sanki güneş şuası gibiydi. Endamlı bedenine her giydiği elbise asker veya sivil elbise, ne olursa olsun gayet güzel yakışırdı.

Kumaş seçme ve giydiklerini yakıştırmada nadir insanlardan biriydi.

Askeri üniformasıyla dünyanın en büyük kumandanı gibi görünür, jaketatay ve fraklı haliyle de en büyük devlet adamı heybetinde olurdu.

Resmi kıyafetlerinin yanında günlük ve spor kıyafetlerine de fevkalade düşkündü. Bu kıyafetleri de ayrı bir hususiyet arz eder ve bu kıyafetlerine de çok özen gösterirdi. Bazı zamanlar bana veya diğer hizmetkâr arkadaşlarıma "Nasıl, olmuş mu cucuk?" diye sorduğunu da hatırladım. Kısaca çok şık giyinirdi.

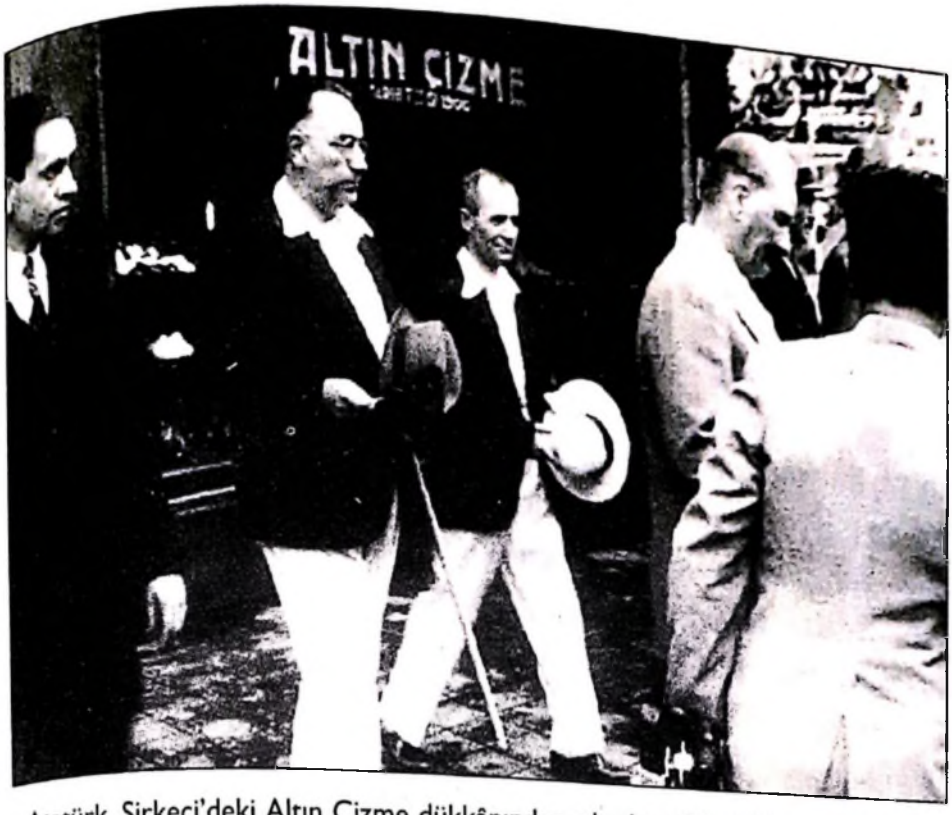
Ayakkabılarına da ayrı bir özen gösterirdi, çizmeleri, resmi davet ayakkabıları, spor ayakkabıları hep özeldi.

Atatürk, ilk subay çıktığı tarihten itibaren, Anadolu'ya geçinceye kadar ve de müteakiben reisicumhur olduktan sonra da dâhil olmak üzere, ölünceye kadar kunduralarını Eminönü'ndeki, ama halen Beyoğlu'nda bulunan Altın Çizme Kundura Mağazası'na yaptırırdı.

Gayet güzel, çizme, kundura, iskarpin yapan bu sanatkâr adamın yaptıklarını çok rahat giyer ve bunlar hiç deforme olmazdı. Tabii hepsi çıkarır çıkarmaz muntazaman kalıplarına konulurdu.

Küçük Ülkü'ye de kırmızı çizmelerini bu kunduracı yapmış ve bu vesileyle bir gün Dolmabahçe Sarayı'ndan, Florya'ya avdetinde Bahçekapı'daki dükkâna uğramış, ayakkabıları almış ve bu dükkânın hemen yanı başındaki Ertuğrul Mağazası'ndan da, yine

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk, Sirkeci'deki Altın Çizme dükkânından çıkarken (Nuri Ulusu en solda).

Ülkü'ye giyim kuşam alışverişi yapmıştı.

Altın Çizme'den çıkıştaki fotoğraf (ben de hemen yanlarındayım), büyük ebatta, halen Tünel civarında bulunan ve Altın Çizme'nin yeğeni tarafından işletilen dükkânında hatıra olarak duvarda asılı durmaktadır.

* * *

Atatürk'ün en büyük özelliklerinden biri, giyim kuşamla ilgili hediye vermekti, ama bazen de yarı şaka yollu cimrilik yaptığını da Kılıç Ali Bey'den duymuştum. Bize anlatırdı ve gülerdik. Size şunu bunu vereceğim diye giyim odasına sokar, bazı şeyleri vermek üzere seçer, sonra da bakar bakar ve de vazgeçtim, der yollarmış.

Benimle de böyle bir hatırası vardır. Bir gece köşkteyiz. O günde ne davet ne de misafiri var diye ben kravatsız gelmiştim. Aniden bir misafir geldiği ve ziyafet sofrasının hazırlanması, benim de bulunmamın gerektiği söylenince ne yapacağımı şaşırdım. Sofracıbaşımız İbrahim, "Yahu Nuri, ne üzülüyorsun, Paşa'nın takmadığı, hiç kullanmadığı, beğenmediği onca kravat var. Ben müsaade alırım; sen git al bir tane, tak boynuna, tamam mı" deyince hemen odaya gittim, hakikaten hiç beğenmediği için kullanmadığı kravatları, ayrılan bölümde öylesine duruyordu. Alelacele birini seçtim ve boynuma takıp çıktım.

O gece Türk dili ile ilgili sofrada konuşmalar çok ağırlıktaydı

Levent Şahverdi Arşivi

ve de benim onun için bulunmam özellikle istenmişti. Zira hep bahsettiğim gibi, dil çalışmalarında kara tahtaya hep benim çıkıp yazmamı isterdi ve bundan da keyif alırdı.

Malum üzere yemeğin ortalarında, beni çağırtıp tahtaya yolladı. Neyse, yazdık çizdik ve görevimi yapıp odadan çıkmaya hazırlanırken bana dönerek eliyle işaret ederek "Gel bakalım Nuri yanıma" dedi. Aklıma ilk gelen, acaba tahtada bir hatamı mı gördü, ondan mı beni çağırıyor oldu. Yanına yavaşça yaklaştım, eğil dedi ve kulağıma doğru "Sana kravatımı alsın, kullansın dediysek, git en güzelini mi al dedik" demesiyle ben kıpkırmızı olunca, hemen gülümseyerek "Yahu ben bunu daha evvel hiç görmemişim, ama Nuri, sana da yakışmış, güle güle kullan" diyerek beni yolladı. Böylesine de gönlü pekti, şaşırtmayı, espriyi çok severdi.

Yine hiç unutmadığım bir gün vardır. Müthiş bir anjin olmuşum, ateş alev yanıyorum. Çıkamayacağımı anladım ve eşimle, köşkteki arkadaşlarıma telefon ettirerek, gelemeyeceğimi bildirttim. Atatürk mutat sabah kalkmış, kahvaltıdan sonra kütüphaneye geçerek çalışmaya başlamış. Benim yerime Rıdvan Bey arkadaşım geçmiş ve çalışıyormuş. Beni sormuşlar ve evde hasta yattığımı öğrenince "Rıdvan, dün akşam sofrada Dr. Ziya Naki Bey vardı, ona hemen git haber ver acilen Nuri'nin evine gitsin, muayenesini yapsın, gerekli ilaçları neyse hepsini siz alın, götürün verin. Sonra da Dr. Ziya Bey gelip bana bilgi versin. Sen bu işle meşgul ol, ben bu gün yalnız idare ederim, kimseyi de istemem" deyince Rıdvan Bey kardeşim apar topar Dr. Ziya Bey'i bulmuş ve doğru bizim eve... Doktoru Rıdvan'la görünce şaşırdık, vaziyeti anlatınca rahatladık ve çok mütehassıs olduk. Doktor bey gerekli muayenelerimi yaptı, teşhisimi koydu ve ilaçları yazıp Rıdvan'a verdi. Biraz sonra Rıdvan ilaçlarla geldi, bedelini de alamayacağını söyledi. Üç gün bana evden kesin çıkmamam tembih edilmişti, ama ben üçüncü gün iyileşir iyileşmez doğru köşke.

Beni görünce "Oğlum, neden geldin, bir gün daha yatsaydın, iyice iyileşseydin, iyi olmaz mıydı" deyince "Sağ olun, Paşam, Allah razı olsun. Doktor yollamışsınız, gerekli ilaçları verdi, ben de hemen alıp iki günde tam istirahat ettim, çok iyiyim" dedim. "Hadi o zaman, geçmiş olsun" dedi ve görevime hemen başladım.

Atatürk yalnız benim değil, yanında çalışan tüm maiyetinin sağlık ve her türlü problemleriyle yakinen ilgilenirdi. Gereken tedavileri yaptırtır, ilaçlarımızı aldırırdı. Benden evvelki kütüpha-

Levent Şahverdi Arşivi

necisi merhum Saip Efendi'nin hastalığında tedavisi ve çok iyi bakılması için emir buyurmuşlardı, ama maalesef ölümden kurtulamayan bu arkadaşımızın cenazesiyle de bizzat ilgilenmiş ve köşkte bir tek kendisi kalmak üzere tüm yaverleri, memurları, herkesi cenaze merasimine göndermişti.

Bu da onun yanında çalışanlara ne denli önem ve değer verdiğinin çok sarih bir ispatıdır.

Köşkte muhtelif yerlerden çalışan bizler zaman zaman birbirlerimizin görevlerini de üstlenirdik. Mesela ben görevim olmadığı halde Atatürk'ün sofrasında, çoğu zaman bulunurdum. Sofracıbaşımız İbrahim Bey, Berber Mehmet, Berber Rıdvan, Ahmet, Selahattin ve Saip vs. Arkadaşlarım da yine görevleri olmadığı hallerde zaman zaman köşkte veya sarayda, kütüphanede, çalışma odasındaki çalışmalarında bulunurlardı. Biz ekip olarak bir bütündük.

Hep beraberce çok güzel günlerimiz geçmişti. Hatta Atatürk'ün sofra hizmetinde olan bir Ahmet kardeşimiz de vardı. Kulakları biraz benim gibi büyüktü. Bizim Cemal Granda, ona Eşek Ahmet diye diye bizim Ahmet'in adı, Eşek Ahmet kaldı. Velhasıl hep bahsettiğim gibi, aramızda çok iyi bir dostluk ve arkadaşlık vardı.

Her zaman her yerde büyük Atamızın yanında hazır ve nazırdık. Hepinizi öylesine yetiştirmişti ki, herkes hemen hemen bir diğerinin yokluğunu yaşatmazdı. Kısaca hizmette, kusurumuz hiç yoktu. O da bunu iyi bilir ve hepimizi ayrı ayrı sever, takdir ve zaman zaman da taltif ederdi. Biz onun için canını verecek bir ekiptik. Evet, ekip.

* * *

Atatürk, her sabah uyandıklarında önce bir fincan şekerli kahvesini içer ve bu arada da günlük gazeteleri okuduktan sonra tıraş ve banyosu hazırlanırdı. Otururken de bağdaş kurarak oturmayı severdi.

Her gün banyosundan önce, berberleri Mehmet veya Rıdvan tarafından tıraşları yapılır ve bilahare yıkanıp çıktıktan sonra, bir müddet istirahatı çok sever ve devamlı yapardı. Zaman zaman da masaj yaptırırdı. Bilahare her gün yeni ve temiz olmak şartıyla iç çamaşırlarını giyerdi. Bilahare kendi tensip buyurdukları gömlek, kravat ve elbiselerini giyerlerdi. Daha evvelce de bahsettiğim gibi, giydiği her şey ona çok yakışırdı.

Yalova Kaplıcaları'nı da çok sevdiğinden bahsetmiştim. Bu kaplıcalarda sıkça banyo yapar ve banyodan sonra da o kaplıcalarda vazifeli bulunan siyahi Ferahşan Hanım tarafından masajı yapılırdı. Bu kadıncağızı sever ve her masajdan sonra bahşişle

Levent Şahverdi Arşivi

ödüllendirirdi. Biri de yanlış hatırımda kalmadıysa Vasfiye Ülfet Hanım isminde bir masajcısı da vardı. Netice itibariyle temizliğine, tıraşına, banyosuna masajına çok büyük özen gösterirdi.

Atatürk'ün saç tıraşı da çok önemliydi. Her sakal ve saç tıraşından sonra, berberi Mehmet'in ifadesiyle sol elinin baş ve işaret parmakları ile ağzının her iki tarafını ve de saç favorilerinin kısalık ve uzunluğunu ölçer, bilhassa ensesine de ayna tutturarak çok titizlikle incelerdi.

Ayrıca saç tıraşının uzun sürmesini hiç istemezdi, zira sıkılırdı, zaten Berber Mehmet kardeşimizin eli fevkalade çabuk olduğundan tıraşı hemen bitiriverirdi. Aynaya bakar ve "Aferin Mehmet" diyerek de ödüllendirirdi.

Atatürk tıraşından sonra öyle fazla abartılı parfüm ve koku da kullanmaz, sevmezdi. Daha ziyade kolonya kullanırdı. En çok kullandığı kolonya da Hasan Şevki adlı kolonyaydı.

Bu kolonyanın Atatürk'le ilgili önemli hatırası da şudur: Atatürk I. Cihan Harbi'nde, Çanakkale'de Anafartalar grubu komutanıyken Hasan Şevki ismindeki bir emir eri varmış. Bilahare harp bitiyor, Hasan Şevki kolonyacı oluyor. İşte Atatürk bu eski emir erinin kolonyasını kullanarak, onu unutmadığını, ona vefasını gösteriyor. Tabii bu arada kolonyanın çok güzel olduğunu da özellikle vurgulamak isterim. Eğer güzel olmasa ve beğenmeseydi belki ara sıra uğrar, alırdı, ama pek devamlı kullanmazdı.

Daha evvelce de belirttiğim gibi, o her şeyin en iyisini, en güzelini hep bulur ve seçerdi. Adeta bir zevk abidesiydi.

* * *

Atatürk Batı müziğinin de hayranıydı. O dönemlerde balolarda, ziyafetlerde hemen hemen yapılan iki dans vardı. Biri *Tango* ve biri de *Vals* idi. *Çarliston* da vardı, ama onu daha ziyade hanımlar yapardı.

Atatürk tangoyu ve valsı müthiş güzel yapardı. Kendisine has ve özelliklerde, dönüşleri ve yürüyüş stilleri vardı. Balo ve ziyafetlerde hanımlar onunla dans etmek için adeta yarışırlardı. O da hiç kırmaz nazikçe kalkar ve dansı yapar ve damının oturmasına kadar da beklerdi. O bir centilmendi.

Bir dans hatırası da vardır. Bir gece vapurda bir balodaydık. Adını tam olarak hatırlayamadığım güzel bir bayan da balodaydı. Atatürk'ün masasında neşeli neşeli konuşuyorlardı. Birden Atatürk bayanı dansa kaldırdı ve dansa başladılar, fakat bir müddet sonra

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün durakladığını ve biraz da keyifsizleştiğini görür gibi olduk. Bayanla hem dans ediyor hem de bir yandan konuşuyordu, ama neler konuştuğunu tabii duyamadığımızdan bilemiyorduk. Birkaç dakika geçti, Atatürk tekrar eski neşesine döndü ve dansa aynı güzellikle devam etti. Dansı bitirip yerlerine oturunca masadakilere döndü ve "Yahu bu kız beni terletti, dansta beni o idare etmeye kalktı. Ben de dansı erkek idare eder dememe, 'Bırakın da, bu gece ben sizi idare edeyim' demez mi? Şaşırdım, hoşuma da gitti ama baktım iş kötü, ona 'Bir milleti idare edeni bir kadın yönetmeye kalkarsa, o memleket batar, gel biz oturalım' dedim ve oturduk. Ne dersiniz, iyi yaptım değil mi?" diyerek kahkahayı patlatmıştı. Kızcağız da dinlemiş yüzü kıpkırmızı olmuştu.

* * *

Atatürk'e kendi şahsına mahsus olmak üzere ve de tekel idaresince imal edilen, üzerinde de G.M.K. bilahare de K.A özel markalı olan ve ucu yaldızlı sigarasını içerdi.

İçerken her iki yanak avurtlarını çukurlaştırmak suretiyle derin nefesli şekilde içine çekerek içerlerdi.

Parmakları, hiçbir zaman sigara tesiriyle sararmamıştır. Kendisine ait ufacık, sadece beş adet sigara alabilen, altın sigara tabakasını her zaman yanında taşırdı. Bu sigara tabakasını çok severdi.

Yakınında bulunan hizmetkârları, bizler de Atatürk'ün içtiği sigaraları içinde barındıran birer tabakayı ayrıca her zaman muhakkak cebimizde taşırdık.

Kendisinin işareti üzerine, o an yanında kim varsa, tabakasından sigarasını çıkartır, kendisine verir, arkasından da kibritlerini çıkararak sigarasını ateşlerlerdi. Otomobil içinde veya yalnız olduğu zamanlar ise kendi tabakasından çıkarır ve kendi yakar, içerdi.

Atatürk'ün yeri gelmişken çok önemli bir özelliğini de belirtmek isterim; yanında hiç para taşımazdı. Herhangi bir yere teşrif buyurduklarında yapılan masrafları başyaver tarafından ödenirdi. Ayrıca şahsı emirleriyle bir yere veya bir şahsa verilecek parayı da yine başyaverin eliyle ödenirdi.

Sigara Atatürk'e çok yakışırdı. Bilhassa çok düşünceli ve efkârlı olduğu zamanlar, çok sigara içerdi. Sigara tablasında izmarit birikmesini hiç istemezdi. Bu bakımdan tablası sık sık temizlenirdi.

Atatürk yaz olsun, kış olsun her daim çok soğuk su içerdi. Yalnız

Levent Şahverdi Arşivi

bu soğuk suyun içilmesinde, kendilerinin çok ayrı bir hususiyeti vardı. Şöyle ki; verilen bir bardak ve çok soğuk olan suyu, üç yudumda olmak üzere, önce ağzına alır ve her yudumu derhal midesine indirmeden, ağzının içinde bir müddet tutmak suretiyle içerlerdi.

Yazın bilhassa çok sıcak havalarda, birayı da çok soğuk olmak şartı ile bazen suya tercih ederek, onu da buz gibi içerlerdi. Bazı geceler de buz gibi soğuk şampanyayı tercih ederek ister ve içerdi.

Atatürk rakıyı çok, ama pek çok severdi. Bazen rakı içmeyenlere o meşhur su, rakı, eşek hikâyesini de anlattığı olurdu (daha evvelce anlatmıştım). Atatürk bardağının tam yarısına kadar rakıyı koyar, üzerine de bir o kadar da su ilave ederdi. Rakısının ve suyunun çok soğuk olması şarttı. Soğuk olmazsa biraz sinirlenir ve geri gönderirdi. Sofracıbaşımız İbrahim bu özelliğini iyi bildiği için, rakısı ve suyunu her zaman buz gibi soğuk tutar ve bunu aksatmamaları için de çalışanları devamlı uyarırdı.

Dimitrikopolo markalı rakı şişesinden birinci ve ikinci kadehini üç veya dört yudumda içerdi. Eğer sofraya sinirli oturmuşsa, üç eğer değilse, dört yudumda içerdi. Bilahare üçüncü kadehten sonra içmeyi ağırlaştırırdı. Müteakip kadehleri yavaş yavaş, ağır ağır içer ve de içerken öyle ağzını, yüzünü buruşturmadan, adeta şurup içer gibi içerdi. Yanında her zaman eksik etmediği taze, tombul sarı leblebiyi meze olarak alırlardı. Bazen de taze balık veya sevdiği mezelerden de azar azar alırlardı.

Atatürk nadiren de Stefon Berberyan adlı bir Ermeni'nin, Karaköy'deki bir atölyede kendi imal ettiği, Bilecik Karası adlı rakıyı içerdi.

Atatürk gündüz içki içmeyi hiç sevmezdi, sadece akşamları içerdi, hatta İngiltere Kralı Edward'ın İstanbul'a gelişinde, Paşa kendisine iade-i ziyaret yapmak için İngiltere sefaretine gittiğinde, Kral Atatürk'e kendi eliyle bir Skoç Viski ikram etmiş Atatürk gündüz içemediği için kibarca reddetmişti.

12 yıl yanında, çok da sofrasında bulunduk. Ben ve arkadaşlarım, bir gün dahi sarhoş olduğunu, başının düştüğünü hiç görmedik. Hatta bazen çok sinirlendiği zamanda içkisini bırakır, kalkar giderdi.

Ayrıca Mareşal Fevzi Çakmak'ın davetli olduğu zamanlarda da, sofrada hiç rakı içmezdi. Rakıya talebeliği zamanında Harbiye'deyken alıştığını söylerdi, içkisine karışana da çok kızardı. Hikmet Bayur Bey de bunlardan biriydi.

* * *

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün her türlü sanata karşı müthiş bir ilgisi ve de sevgisi vardı. Bu sebeple ses, saz, sinema, tiyatro, bale gibi sanat kollarını icra eden sanatçılara karşı büyük sempati duyardı. Çok önemli sözü olan "Herkes âlim olur, hatta reisicumhur olabilir, ama sanatkâr olamaz" cümleleri onun sanatkârlara verdiği kıymetin veciz bir ifadesidir.

Atatürk sinemayı nedense pek sevmezdi. Tabii esasında o yıllar sinema pek gelişmemişti, ama zaman zaman iyi filmler köşke gelirdi. Buna rağmen Atatürk bu filmlere pek rağbet etmez bazen seyretmek istese de, filmin arasında adeta uyurdu. Çok görmüşümdür. Işıklar yanınca bize, yanında kim varsa "Oh, bitti mi" diye memnuniyetini ihsar ederdi.

Bunun haricinde Türk askerinin Çanakkale'de kahramanca savaştığı günleri film haline getiren ve hemen hemen ilk Türk sinemacısı olan, Ali Fuat Uzkınay tarafından çekilen Çanakkale Muharebeleri filmi ile, o zamanlar 1. Ordu Komutanı olan Orgeneral Fahrettin Altay'ın komutanlığınca çekilen askeri filmleri saraya getirtip Fahrettin Altay Paşa'yla birlikte izlerdi. Bu filmleri diğer sinema filmleri gibi öylesine değil, çok dikkatle ve zevkle izlerdi. Bitiminde de Fahrettin Paşa'yı tebrik ve teşekkür ederdi. Bazen de Lale filmin sahibi Cemil Bey'in Ankara'daki sinemasına gider ve Şarlo'nun filmlerini seyretmek isterdi, Şarlo'ya çok gülerdi.

Atatürk, halk evlerinde oynayan tiyatro ve piyeslerden de çok zevk alır ve memnun olurlardı. Bu sanatçılara da oyunlarından sonra muhakkak iltifat ederdi. O bir centilmendi. 1930 yılında bir kez de benim de beraber olduğum bir grupla o zaman Ankara'daki Türk Ocağı Sinema Salonu'na giderek "Nuh'un Gemisi" adlı filmi seyretmiştik; beğenmişti.

* * *

Atatürk adeta bir dekoratör gibi ev, mekân döşemesini çok iyi bilirdi. Misal olarak şunu gösterebilirim; Dolmabahçe Sarayı'nın hususi daire kısmındaki, büyük salonun tefrişini tamamen tek başına kendisi yapmıştı. Marmara Köşkü'nün de aynı surette döşenmesi, bizzat onun verdiği direktifler doğrultusunda yapılmıştı. Yeni Köşk, Makbule Hanım'ın evi de bu meyanda, hep kendilerinin tensipleriyle döşenmiş ve tefriş edilmişlerdi.

En son olarak da Orman Çiftliği'nde, Ülkü'ye yapılan evi de, bizzat kendi eliyle döşemişti. Hatta, koltuk ve kanepelerin, emir buyurdukları yerlere konulması sırasında, koca koltuğun bir ba-

Levent Şahverdi Arşivi

şından bizzat kendileri tutarak tensip ettiği yere kadar taşımıştık. Hatta gülerek "Yahu Nuri, bu kız bize bak neler yaptırıyor" diye şaka da yapmıştı.

Ayrıca, tüm kanepe, koltuk kumaş seçimleriyle yere konulacak halıların renk ve desen seçimlerini de bizzat kendisi yapar ve müthiş bir zevk uyumu sağlardı. Eh, ne de olsa bir Avrupa terbiyesi, görgüsü almış biriydi, ama tabii giyimi gibi bu da, onun içinden gelen bir zevk ve görüş zenginliğindendi.

Atatürk ile bir toplantıya giderken. Nuri Ulus arkada.

Bitiminde bakar ve "Nasıl güzel olmuş mu cucuklar?" diye de sorardı. Yaptığı işin beğenilmesinden fevkalade mutlu olurdu. Zaten o kötü bir şey yapamazdı ki.

* * *

Köşkteki gece yemeklerinden sonra, herkes gidince koca köşk bomboş kalırdı. Sadece Siyahi Nesimi Bey, ben, İbrahim, Rıdvan, Mehmet, bazen de doktorlar, o kadar.

Bir gece hepimiz çok yorulmuştuk. Zira birkaç gece evvelinden çok uykusuz kalmıştık. Kim nöbetçi kalsın, diye söyleşirken Nesimi Efendi geldi ve bize "Siz hepiniz gidin ben bu gece kalır, sabaha kadar uyumam, merak etmeyin" deyince hepimiz rahatladık ve evlerimize gittik.

Ertesi gün erkenden geldik, merakla Nesimi Efendi'ye bir şey oldu mu diye sorduk. Neyse, önemli bir şey olmamıştı, içimiz rahat görevlerimize başladık.

Akşamüstü Mim Kemal Öke Bey beni gördü ve yanına çağırdı "Nuri Bey, Atatürk'ü akşamları yalnız bırakmayın, dün gece galiba yokmuşsunuz. Bir şikâyeti falan yoktu, ama bana biraz dert yandı ve "Bak, tek başıma kalıveriyorum, hadi bari, beni odama sen götür" dedi. Doktorun bu anlattıklarından sonra çok fena oldum. Doktor beye "Bundan sonra katiyen bırakmayız, merak etmeyin" diyerek doğru Nesimi Efendi'ye gittim, "Hani sen Atayı yalnız bırakmayacaktın, dün gece odasına Mim Kemal Öke Bey götürmüş, kesin uyuya-

Levent Şahverdi Arşivi

kaldın, bizi zor durumda bıraktın, keşke sana bırakmasaydık, bizi pişman ettin" deyince, Nesimi Efendi "Yok Nuri Ağabey, valla uyumadım, biraz kestirivermişim" deyince durum belli olmuştu, fazla üstüne de gitmeye gerek yoktu.

Akşam hepimiz, bir araya geldik, İbrahim, Rıdvan, Mehmet, vs. gece yemekten sonra kalkmasını bekliyoruz. Yerinden kalktı, bize şöyle bir baktı ve "Ne o öyle üzerine süt dökülmüş kediler gibi bakıp duruyorsunuz, Nesimi'ye beni bırakırsanız işte böyle olur, adamın da suçu yok ki, içi geçivermiş; neyse, Doktor vardı da bana yardım etti, üzülmeyin siz de kaç gündür yorgundunuz. Nasıl, dinlendiniz mi? Hadi bakalım, hepiniz gelin de odama götürün beni" diye hepimizin gönlümüzü aldı ve bizleri rahatlatıverdi.

* * *

Atatürk'ün ağaç sevgisinden ne kadar bahsetsem azdır. Ankara'daki Atatürk Orman Çiftliği'ni, Çankaya Köşkü'nü ve Yalova'daki Yürüyen Köşk'ü anlatırken onun bu sevgisinden uzun uzun bahsetmiştim. Ağaçları, tek bir dalına dokunmamak için köşklerin, yolların yerini değiştirecek kadar severdi o. Ankara'daki bozkırdan bir orman yaratan da o değil miydi? Bu konuda ne kadar yazılsa azdır; o, doğaya, ağaçlara âşıktı adeta.

* * *

Atatürk riyadan, yalandan ve yalakalıktan çok nefret ederdi. Bilhassa riyakârlardan hiç haz etmezdi. Zaman zaman da kim olursa olsun herkesin içinde bozardı. Bazı arkadaşları ve dostları, Atatürk'e doğaüstü varlık, çok olağanüstü bir insan vb. gibi söylemlerde bulunarak iltifat etmek isterlerdi. Atatürk bu sözleri hiç hoş karşılamazdı; bunun tam tersi, kendisine bazı yapılan sert şakaları (Ki Nuri Conker bunu çok sıkça yapardı) hoş karşılar, gülerdi. Hatta bazı zamanlar aklına gelir ve Nuri Conker'e "Yahu Nuri, neydi o bana yaptığın şaka, hadi tekrar et" diye de tekrar yaptırır güler, gülerdi.

Bir gün yine sofradalar, bir misafirimiz Paşa'ya hitaben, "Paşam çocukluğunuzda nasıl zeki, akıllı, müstesna bir kişiliğiniz vardı. Kim bilir ne güzelde hatıralarınız vardır" deyince masada bulunan Nuri Conker'e dönerek "Nuri, Nuri sen anlat da dinlesinler" dedi.

Nuri Bey hafifçe gülümseyerek ve her zamanki şakacılığı ile sözlerine başladı, "Güzel günlerdi, bütün çocuklar gibi beraberce tarlalarda karga çobanlığı yapardık" deyiverince, soruyu soran

Levent Şahverdi Arşivi

misafir bin pişman bir vaziyet almış, bunun üzerine Atatürk "Ben de sizler gibi bir insanım, lütfen beni insan ve doğaüstü görmeyin, hepiniz gibi benim de dünyaya geldiğimdeki tek fevkaladelik vardır, oda Türk olarak dünyaya gelmemdir" diye cevaplamıştı. O zaten her zaman ve her yerde Türklüğünden övünçle bahseder ve de onunla gururlanırdı.

Yaptığı büyük inkılâpları hep, saltanattan, padişahlıktan, cehaletten, ataletten kurtulmak için yaptığını biliyoruz. Belki o tarihlerde *Tek Adam'dı*, ama asla bunu hissettirmemeye, hele hele padişaha, krala benzetilmeye çok kızardı.

Herkes Atatürk'ün nüfus kâğıdında neden doğduğu gün ve ay yok, diye merak eder ve çeşitli dedikodular üretir. Sofracıbaşımız İbrahim bunun sebebini bana şöyle anlatmıştı –bir gün sofrada Münir Hayri Egeli Bey anlatmış, o da bize intikal ettirmişti. Atatürk yeni nüfus kâğıdını alırken özellikle ayı ve günü kendi yazdırtmamış ve şöyle demiş; "Beni öldüğüm günle hatırlasınlar, doğduğum günü, ayı bilirlerse doğum günü falan filan yaparlar, beni padişaha benzetirler, istemem" demiş. İşte doğduğu gün ve ayı da bu sebeple nüfus kâğıdına yazdırtmamıştır.

Sadece İbrahim öğrenebilmişti galiba, ama bize de hiç ağzından kaçırmadı; mamafih o zaman yıldız falı kitabı çok meşhurdu, çoğu kişide inanırdı. İbrahim de, beni bu fal bakmaya merak saldırmıştı, zaman zaman bakarken "Nuri, şu Boğa burcu Paşa'ya ne kadar uyuyor, değil mi?" demesinden biraz huylanır gibi olurdum, ama sıkıştırınca da "Yok yahu, nereden bileyim" der işin içinden çıkardı. O esasında Allahın mübarek her gününe layık doğmuş özel bir insandı ve her zaman tek övündüğü şey "Türk olarak doğmamdır" derdi. Hatta 1932 yılında Marmara Köşkü'nde yine bu tarih mevzuuyla ilgili bir hatıramız daha vardır.

Atatürk gençlerle hasbıhal etmeyi severdi. Onlara soru sorar, onlardan soru ister ve pek keyiflenirdi. Yine o gün gençlerle sohbet esnasında bu gençlerin başında olan bir öğretmen Atatürk'e doğum gününü sordu. Atatürk biraz sinirlenir gibi oldu ve maiyetindekilere doğru döndü ve "Benim doğum günümü biliyor musunuz?" diye sorunca, yanlış hatırlamıyorsam Enver Bey isimli bir zattı, Atatürk'e hemen cevap verdi "19 Mayıs 1919". Atatürk kahkahayı patlattı ve öğretmene dönerek, "Duydun mu?" dedi, "İşte benim doğduğum gün."

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün son günleri ve Savanora Yatı

1938 senesinin şubat ayıydı. Fransa'dan gelen meşhur doktor Fissinger'e adeta zorla muayene olmuştu. O kadar ki Doktor sanki ziyarete geliyormuş gibi yapılmış ve Yalova'da adeta bir emri vakiiyle muayenesi sağlanmıştı.

Fissinger muayene sonunda rahatsızlığı derhal teşhis etmiş ve de karaciğerin dört parmak kadar büyüdüğünü kesinlikle sıkı perhize ve yatak istirahatına girmesini tembihlemişti, bilahare de ülkesine dönmesi gerektiğini söyleyince, başta Salih Bozok olmak üzere yakınları, doktora gitmeyip bir müddet burada kalmasını, kontrolü elinde tutmasını rica ettiklerinde, Fissinger çok enteresan bir cevap vererek özür dilemiş ve ülkesine dönmüştü. Verdiği cevapta mazeretini şöyle dile getirmişti: "Tabii kalsam belki daha iyi olur, ama aksi de olabilir. Atatürk öyle kuvvetli ve öyle bir etkileme gücü var ki, burada kaldığım takdirde beni de etkisi altına alacak ve istediğini o bana yaptıracak; halbuki bir doktor olarak ona kendimi kabul ettirerek dediklerimi yaptırmam lazım. Bu bakımdan ben gideyim, ama ne zaman gerekirse derhal gelirim" diyerek ayrılıp gitmişti.

Nitekim dediği çıktı, hastalık artmış, karnı iyice büyümüş, şişmiş olmasına rağmen, yerinde duramıyordu. O sıralarda Hatay meselesinin de en hararetli günleriydi. Bir gün yabancı bir gazete haberi iyice neşesini kaçırmıştı. Haberde Atatürk'e inme indiği gibi bir yorum yapılmıştı. İşte bu bardağı taşıran bir damla olmuştu ve sinirlendi, kızdı ve "Ben onlara nüzül kime inmiş gösteririm" diyerek emrini verdi.

Kimsenin itiraz etmeye cesareti olmadığından, daha evvelce bahsettiğim son Adana-Mersin seyahatine çıkıldı.

Adana-Mersin seyahatinden memnun olarak dönen Atatürk İs-

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün son fotoğrafı (Nuri Ulusu arkada).

tanbul'da Florya Deniz Evi'nde kalmak istemişti.

Bu seyahat Atatürk'ü hakikaten çok yormuştu. Dinlenmek üzere Florya Deniz Evi'ne gitmeyi uygun buldu, toparlandık yolda giderken bir ara bayağı fenalaştı, kalp krizi tehlikesinden çok korktuk, ama o "Yola devam" dedi ve Florya'ya vasıl olduk. Hasan Rıza Bey doktoru Neşet Ömer Bey'i derhal Florya'ya çağırmamızı istedi, aradık, vasıta yolladık, doktor geldi, ama Atatürk uyumuştu, uyandırmadık.

O gece hepimiz Florya'da kaldık, hiç uyumadık, heyecanla sabahı bekledik. Sabah uyandı, banyosunu filan yaptı ve giyinip, kahvaltıya oturdu. Karnı biraz şişmişti, hatta bana "Nuri oğlum, biraz kilo mu aldık ne, yarın bana masajcımı çağırtın, bir masaj olayım" dedi.

Bilahare Doktoruyla, Hasan Rıza Bey yanına geldiler. Neşet Ömer Bey'in yaptığı kısa bir muayene sonunda dünkü olayın kalp krizi olmadığı, ama karaciğerinden olduğu kesin belli olmuştu. Kendisine bu söylenmedi, sadece çok yorgun olduğu ve kesinkes dinlenmesi gerektiği söylendi. Söz dinledi, soyundu ve istirahata çekildi. Menhus o hastalık, yavaş yavaş etkisini göstermeye, Atamızın durumundan da açıkça belli olmaya başlamıştı.

Levent Şahverdi Arşivi

Hepimiz aşırı bir üzüntü içinde kadere boyun eğerek beklemeye başlamıştık.

Bir gün Florya'dan şehre inilirken "Durun" diye talimat verdi. Ben arka arabadaydım, hemen koştuk, baktık ki durum çok vahim, rengi bembeyaz, su vs. hemen verdik. Bir müddet yol kenarında durduk, Atatürk de arabanın içinde bir müddet dinlendikten sonra "Dolmabahçe'ye gidelim" diye talimat verince doğru Dolmabahçe Sarayı'na hareket edildi. Saraya gelir gelmez, odasına çıkarttık, yatağına yatırdık ve hemen Dr. Neşet Ömer Bey çağrıldı. Doktor gelir gelmez yanına götürdük. İyice muayene sonunda istemeye istemeye ama saklamadan hastalığın siroz olduğunu, doktorun resmen açıklamasıyla, sarayı adeta bir matem havası kaplamıştı. Herkes birbirine ne olacak, diye ümitsizce soruyor, herkes, hepimiz adeta son bir ümitle bekliyorduk.

İşte o ümitsiz günlerden bir gün, bir sabah berber Rıdvan'la yanındayız. Gözlerini açtı, Rıdvan'a tıraş etmesini söyledi. Rıdvan'la yatağında sırtına yastık koyarak biraz kaldırdık ve Rıdvan sakalını tıraş etmeye başladı. Tıraş bitip kolonyasından sürdük, şöyle bir rahatlar gibi oldu ve bize doğru "Yahu cucuklar, bu doktorun dediği çıkarsa biz galiba öleceğiz, bu bu demektir" deyince Rıdvan "Paşam Allah korusun, öyle şey olur mu? Zaten kesin siroz demedi" filan diye eveleyip gevelerken hafifçe güldü ve "sirozmuş, sirozmuş; dediklerini yapacağız, iyi olur inşallah" diyerek hafifçe gözlerini kapadı ve daldı gitti.

O günlerde Fissinger tekrar çağırılmıştı, nitekim birkaç gün sonra Paris'ten hareketle hoca İstanbul'a saraya geldi ve derhal muayene yaptı, ama sonucun maalesef kötü olduğunu açıkladı. Verdiği talimatların hiçbirinin yapılmadığını görmüş ve hayretler içinde kalarak, Türk Doktor meslektaşlarına "Adeta intihar ediyor" demişti, çok iyi hatırlıyorum.

Haziran gelirken sanki biraz iyice gibiydi. Tabii bunun bir sebebi de Savarona'yı beklemesinin heyecanıydı...

Savarona Yatı, maalesef Atatürk'ün son günlerinde alınabilmişti. Bu yat hakkında Almanlardan çok bilgi alınmıştı, ama bu yatı bizden başka, birkaç ülke başkanları da istemişler, bizim kor diplomatların yaptığı sıkı temasları neticesinde olay Hitler'e kadar aksetmişti. Atatürk'ün Savarona'yı çok arzu etmesini öğrenen Hitler, "Bu yat hiç kimseye verilmeyecek, Atatürk'e gönderilecektir" diye kesin talimatı vermişlerdi.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu emri üzerine, satın alma talimatları derhal yerine getirilmişti. Atatürk'ün bazı özel aksesuar ve değişiklik istekleri de, Hamburg'da olan gemide yaptırılmış ve merhum Sait Kaptan kumandasında gemi İstanbul'a, Hamburg'dan hareket etmiştir.

1938 yılının Haziranın 1. günü Atatürk çok keyifsizdi, hatta o gün yatağından sabah hiç kalkmamıştı. Dolmabahçe Sarayı'ndaki yatak odasına girdim, bir ara yan pencereden Sarayburnu önlerinden geminin baston başını gördüm ve Savarona olduğunu hemen anlayarak "Paşam Savarona geliyor" diye heyecanla söyledim.

Dört gözle beklediği bu geminin gelmesine pek sevindi, yanına çağırdı, yataktan kalkmasına yardımcı oldum, pencerenin önüne beraberce geldik. Birdenbire o keyifsiz hali gitmiş, tam tersine gözleri de gülmeye başlamıştı. Atamızın gemisi Savarona gelmişti.

Bir müddet geminin gelin gibi süzülerek Dolmabahçe'ye doğru gelmesini beraberce seyrettik. Adeta ikimizin de nefesi tutulmuştu. Gemi Dolmabahçe önüne geldi, yavaşça yanaştı. Atatürk bana dönerek "Hazırlanın, hadi hep beraber gemiye gideceğiz" dedi. Hazırlandık ve gemiye gittik. Yani 1 Haziran 1938 tarihinde Atatürk ilk defa Savarona'ya ayağını atmışlardı.

Gemiyi baştanbaşa gezen Atatürk'e gemi hakkında tüm bilgiler, yetkililerce tek tek anlatıldı. Sorularına cevaplar verildi. Atamız çok mutluydu, tabii onun mutluluğu bizi de, hepimizi de çok mutlu etmişti, ama o bir ara şöyle bir durdu ve de "çocuğun oyuncağını bekler gibi bu gemiyi beklemiştim. İşte geldi, bindim. Şimdi mezarım mı olacak bu tekne benim?" dedi. Hepimiz taş gibi kesilmiştik, hemen lafı çevirdi ve "Yahu be tekneyi çok sevdim, çok" diye tamamladı.

Bu bakımdan biz de Savarona'yı çok ama çok sevdik. Savarona'ya yerleştiğimiz günlerden bir gün beni çağırdı ve "Nuri oğlum, son okuduğum kitapları getirdin mi? Hepsini kamarama muntazam koy, herhalde pek dışarı çıkamayacağım için bol bol okuma fırsatım olacak sonra galiba Şükrü Kaya Bey de gelecek burada kalabilir; o da okumayı çok sever, tamam mı?" diye talimatını verince hemen cevabımı veriverdim "Efendim, son okuduğunuz tüm kitapların hepsini Ankara'dan getirdim, hepsi hazır" deyince, "Aferin cucuk, aferin" diye cevapladı. Yattaki özel kamarası çok güzeldi, iki taraftan da denizi gören odada kendine özel bir çalışma masası ve kitapları koyacağımız birkaç tane de dolabımız vardı. Ayrıca diğer birkaç kamarada da kitaplarını koyacak dolaplarımızda mevcuttu, çünkü o kitapsız olamaz ve okumadan da yapamazdı.

Levent Şahverdi Arşivi

Nitekim ferdası gün Şükrü Kaya Bey geldi. Şükrü Kaya Bey'i hakikaten çok severdi. Gelir gelmez kamarasına aldık, orada ağırladı. Şükrü Kaya Bey, kamaraya hayran hayran baktı ve "Paşam çok zevkli, Allah size sağlıkla uzun gezmeler versin" deyince hazin bir gülüşle "İnşallah inşallah" dedi, ama öyle bir ümitsizlikle söylemişti ki, kamarada biran bir sessizlik oldu. Bunu hemen sezinledi ve bana dönerek "Nuri oğlum, Şükrü Bey'i kamarasına götür oda okumayı çok sever ona kitapları göster, tamam mı?" diye havayı hemen yumuşattı.

Şükrü Kaya Bey'i kamarasına götürürken kendi kendine ve çok yavaş bir sesle" Allahım sen onu koru, ona uzun ömürler ver ve onu başımızdan eksik etme" diye mırıldandığını duydum. Gözlerim doldu, ağlamamak için kendimi zor tuttuğumu çok iyi hatırlıyorum.

Savarona'nın gelişiyle birlikte Savarona'daki ilk günleri biraz iyileşir gibi oluyor, benden artık kitap yerine plak istiyordu. Çünkü artık kitap okuyacak mecali pek kalmamıştı. Sevdiği plakları getiriyor, çalıyordum. Zaman zaman dalıyor gidiyor, sonra tekrar gözlerini açıyordu. Bir gün yine plak dinlerken "Nuri oğlum, galiba yolun sonu geldi, bana çok iyi hizmet ettin, Allah hepinizden, senden razı olsun. Hepiniz iyi çocuklarsınız, güzel günlerimiz geçti, Allah hepinize sağlık versin" deyince ne yapacağımı şaşırdım, hemen gidip ellerine sarıldım, hem öpüyor, hem ağlıyordum. Ellerini bırakınca elini ağzına götürdü sus işareti yaptı ve daldı gitti, aman Allahım, o ne feci dakikalardı. İşte o an ben de kötü sona inanmaya iyice başlamıştım. Atamız bir mum gibi eriyordu. Bizse sadece aciz aciz bakıyor ve seyrediyorduk.

Dolmabahçe Sarayı'ndaki hastalığı sırasında bizlere daima "Bir evimize gidebilsek" demiş, fakat doktorları müsaade etmediğinden maalesef gidememiştik.

Evimiz tabiri Çankaya Köşkü'ydü. Esasında daha evvelce de belirttiğim gibi, bu köşkü, köşk olarak değil hep 'evimiz' olarak nitelerdi.

Atatürk'ün vasiyeti

Atatürk vasiyetinin yazılmasını çok gizli tutmuştu. Bu işle ilgili olarak, vasiyeti yazma işini tedvire sadece merhum kâtibi umumimiz, Hasan Rıza Bey'i memur etmişlerdi. (Bunu da sonradan öğrenmiştik.)

Levent Şahverdi Arşivi

Hastalığın ağırlaştığı günlerden biriydi. Atatürk, sabah her zamanki gibi kalkıp banyosunu yapmış, tıraşını olmuş, ropdöşambrını giymiş olarak yatak odasında oturuyordu. Bir ara beni çağırarak, "Nuri oğlum, Dr. Neşet Ömer Bey gelecek, yanında da bir misafir daha olacak, Hasan Rıza Bey'e söyle benim odama gelsinler" dedi. Emrini derhal Hasan Rıza Bey'e ilettim. Nitekim bir saat kadar sonra Hasan Rıza Bey, Dr. Neşet Ömer Bey ve bir de hiç görüp tanımadığımız bir zatla geldiler, hemen Atatürk'ün yatak odasına aldım. "İçeri kesinlikle hiç kimse girmeyecek, kapıda bekle" diye talimat verdi. Ben kapının dışında kalarak, beklemeye başladım. Aşağı yukarı bir buçuk saat kadar sonra, çıktılar gittiler. Akşamüzeri bizim Cemal Granda beni bir kenara çağırarak, "Nuriciğim bugün, Dr. Neşet Ömer'le gelen zat noterdi, ben adamı tanıyorum, Atatürk'ün vasiyetnamesini hazırlamışlar" deyince şaşırıp kalmıştım. Zira ben ve arkadaşlarım, Atatürk'ün öleceğine hiç inanmak istemediğimiz için, vasiyet masiyet hiç aklımıza gelmezdi, ama şimdi bu vasiyetin yazılmış olması bizi fevkalade bir düşünceye ve de üzüntüye gark etmişti. Ne demekti vasiyetin hazırlanması... Demek ki Atatürk de yavaş yavaş rahatsızlığının ölüme doğru gittiğini mi anlamıştı. Yoksa Atamız ölüme mi yaklaşıyordu? Aman Allahım, düşüncesi dahi ne felaketti. O günlerdeki sıkıntılarımı adeta hissediyor ve yaşıyorum.

Vasiyetnamesinin içeriği bizleri hiç, ama hiç alakadar etmiyordu, etmedi de; ne sorduk ne de öğrendik. Bizi Atatürk'ün hayatı, yaşaması ilgilendiriyordu, o kadar.

Son cumhuriyet bayramı

1938 yılı 29 Ekim 15. yıl Cumhuriyet Bayramı şenlikleri yapılıyor. Atatürk çok bitkin ve de takatsiz. Dolmabahçe Sarayı'ndayız, kimsenin, hiçbirimizin neşesi yok, ama dışarısı felaket; halk bağırış çığırış, peş peşe maytaplar atılıyor, pat pat sesleri geliyor.

Dalgın dalgın duran Atatürk bize doğru döndü ve "Bu sesler ne Mehmet" diye Berber Mehmet'e seslendi. Biz ikimizde şaşırıp susuverince Rıdvan oradan hemen atılarak "Gök gürlüyor Paşam" deyivermez mi? Şöyle bir baktı ve "Siz bir araya gelip çocuk mu kandırıyorsunuz?" dedi. Tam o sırada sarayın önüne vapur gelmiş, içinde bando, İstiklal Marşı, diğer marşlar vurup duruyor. Yorgun, bitkin göz kapakları kapandı kapanacakken yine bize doğru dönerek ve de hafifçe gülümseyerek "Seviniyorlar, tabii sevinecekler, sevinmekte çok haklılar, 15 yıllık Cumhuriyet çok se-

Levent Şahverdi Arşivi

vinilecek bir neticedir" dedi ve de gözlerini kapadı, daldı gitti.

Her ne kadar ağır hasta da olsa, kendinde de olmasa ölmeden evvel ikinci güne kadar hep muntazaman tıraşını oldu, temizliğine ve titizliğine hep özen gösterdi. Her gün gazetesine bizzat kendisi göz gezdirirdi ve okurdu. Zaten hastalığının ölümcüllüğüne hiç inanmadı, ölümü hiç, ama hiç aklına getirmezdi. Hep iyi olup, tekrar milletinin başında olacağına kendisini inandırmıştı. O manevi güçle yaşıyordu.

Esasında, son Yalova-Bursa seyahatinde Yalova'ya gelmeden önce Bursa'da da hastalığı nüksetmişti, o zamanda pek iyi değildi.

Doktorları Fransız Fissenger, Avusturyalı Prof. Eppingen ve Alman Prof. Bergman'ın birlikte yaptıkları konsültasyonlarda vücut yapısının ve de naturasının çok kuvvetli olduğunu belirtmişler ve yaşama azminin de çok güçlü olduğu hususunda da hemfikir olmuşlardı, ama maalesef o menhus hastalık her geçen gün, onu bedenen zayıf düşürmeye devam ede ede bugünlere gelinmişti.

Atatürk'ün son hastalıklı devrelerinde, yani komalara girip çıktığı günlerde, doktorların ve yakınlarının dışında, yanına girip çıkabilen ender kişilerden biriydim. Zaten bilindiği gibi, çok önemli bir cümlesi vardı: "Özel hemşire falan istemem, bana benim çocuklarım herkesten iyi bakar." Evet, işte o çocukları ben ve arkadaşlarımdı. Ona öyle güzel ve titiz bakardık ki doktorları dahi şaşırırdı.

İşte böyle girdiği komaları esnasında zaman zaman "Aman Yarabbim, aman Yarabbim" diye mütemadiyen Halikından, Allah'ından yardım dilediğini gözlerimle gördüm, kulaklarımla işittim.

Aman Allahım, aman Allahım ne acımasız günlerdi o günler... O koca dev adam, Büyük Komutan, Ulu önder Atatürk. O tüm dünyadan korkmayan, hatta tüm dünyaya kafa tutan o insan. Büyük Allah'ına, Tanrısına olan inancı ve imanıyla "Aman Yarabbi, aman Yarabbi" diyerek ondan yardım bekliyordu. Bu muydu dinsiz Atatürk, bu muydu? Allah'a kitaba inanmayan, Mason Atatürk... Bunları söyleyenin Allah cezasını versin; veriyor da zaten, her zaman da verecektir. Bunu yaşayanlar hep göreceklerdir.

O sıkıntılı günler Cumhuriyet Bayramı'ndan sonra iyice arttı, Atatürk gözlerimizin önünde her geçen gün biraz daha güçsüzleşiyor adeta eriyordu. 9 Kasım günü hemen hemen kendinde değildi. Ben ve arkadaşlarım hiçbir şey yapamamanın acizliği ile sıkıntıdan üzüntüden kendi kendimizi yiyor ve sadece köşe bucakta gözyaşı döküyorduk.

10 Kasım 1938 saat dokuzu beş geçe Atatürk'üm son nefesini ve-

Levent Şahverdi Arşivi

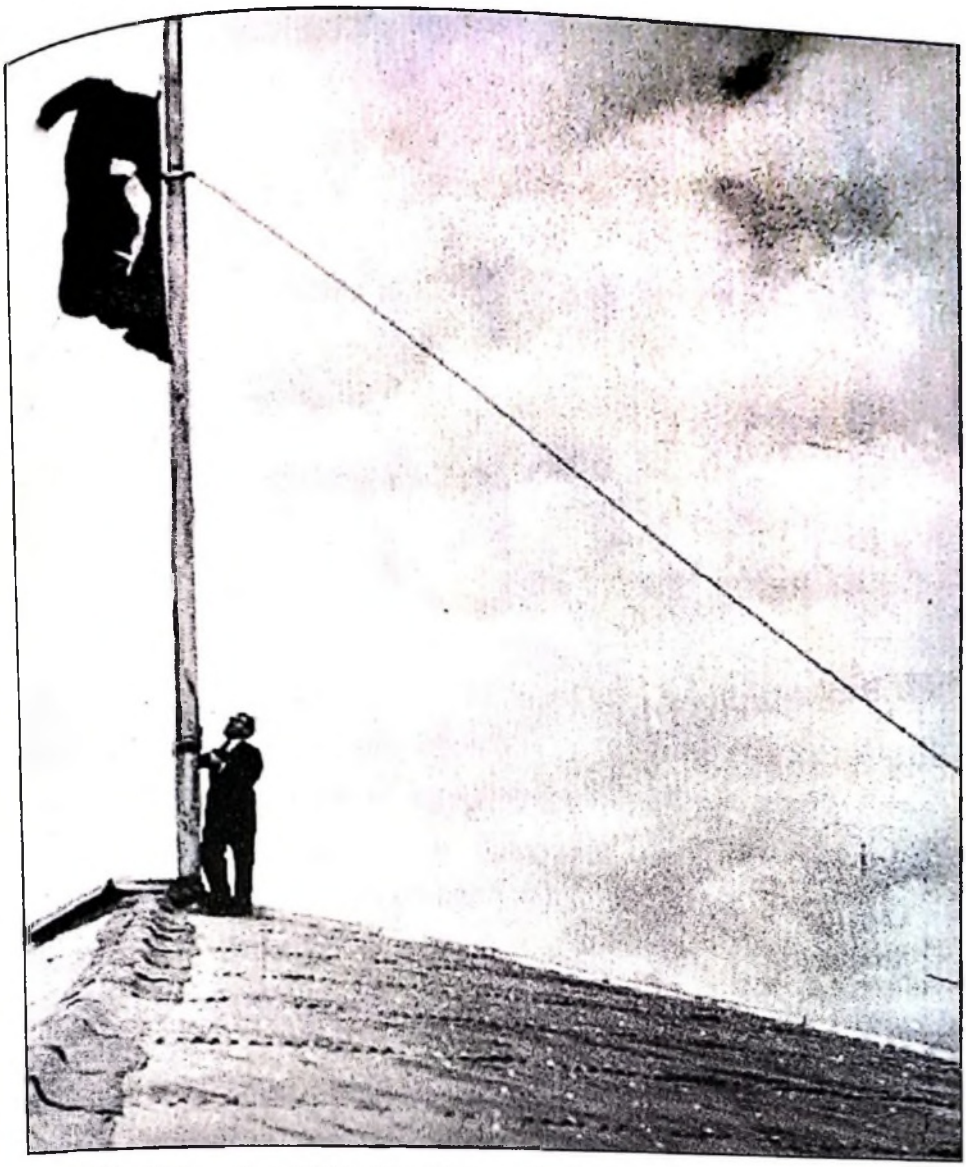
riyor. Odada bulunan herkes komada, Büyük Komutan göz göre göre gidiyor, kimse bir şey yapamıyor ve son nefesini veriyor. Hiç unutmuyorum, Atatürk öldü der denmez, oda kapısının önünde nöbet tutan genç bir teğmen şöyle bir başını havaya kaldırdı ve küt diye koca vücuduyla kalıp gibi yere düştü, bayılmıştı. Bir tarih göç etmişti, biz ne yapacaktık. İlk telaş sonunda doktorları son muayeneleri yaptılar, çenesini Dr. Kamil Berk, Mim Kemal Öke Bey gözlerini yavaş yavaş kapatıp, bir mendille bağladılar. Bu mendili hatıra olarak ben almıştım, ağzından gelen en son salyasının lekesiyle bu mendil, bende hatıra olarak saklıydı, ama onu ve en önemlisi üzerinden keserek çıkarttığımız külotu ve fanilasını da hatıra olarak almıştım, bendeydi. Hepsini daha evvelce bahsettiğim, o sözde basın mensubu bazı gazeteci arkadaşlar, iyi niyetimi suistimal ederek, bunları resim çekip tekrar geri getireceğiz diyerek aldılar, ama maalesef geri getirmediler. İnşallah hakettikleri bir yerde saklanıyor, duruyorlardır. Bilahare yüzünün maskının alınması gerektiği söylendi. O anda şaşırmış vaziyette odada bulunanlardan kimse cesaret edemezken, ben hemen atıldım ve "Ben yapayım" dedim. Gerekli onay bana verildikten sonra, hemen gerekli levazımatlar getirildi, başucuna iliştim, o güzel yüzünü sevip okşayarak, onu bu ölüm halinde dahi incitmekten korkarak, yüzünün mask'ını aldım, işimi bitirdim. Ne kötü bir kaderdi bu.

Bu maskını alma hususunda sonra maalesef bazı isimler ortaya çıkarak, kendilerinin aldıklarını söylediler. Üzüldüm, çünkü Atatürk'ün yanında çalışanlar yani ben ve arkadaşlarım yalan dolan hiç bilmezdik. Çünkü böyle insanları Atatürk de hiç sevmez ve yanında hiç bulundurmazdı. Ne gerek vardı bu gerçek dışı beyanlara? Doğrusu budur.

Dolmabahçe Sarayı'ndaki bayrağı yarıya indirmemiz

Bilahare o zamanlar Başvekil Celal Bayar olmak üzere Riyaset-i Cumhur yaver ve memurları ile müstahdemler, manevi huzurunda tanzim duruşunda bulundukları bir sırada ve doktorların ölüm raporunu hazırlamaları bitiminde, Şef İbrahim'le ben hiç kimseye bir şey söylemeden ve de emir almadan, her gün Dolmabahçe Sarayı'nın üzerindeki bayrağı çekme ve indirme vazifesini yapan saray müstahdemi Hüseyin Efendi'nin rehberliğinde, muayede salonunun kubbesi üzerinde dalgalanan Riyaset-i Cumhur sancağını, yarıya indirmek için kurşun kaplı kubbenin tam zirvesine kadar çıktık ve bu ameliyeyi yaptık. O ara Salih Bozok'un, odadan

Levent Şahverdi Arşivi

Nuri Ulusu Atatürk'ün ölümünün ardından bayrağı yarıya indiriyor.

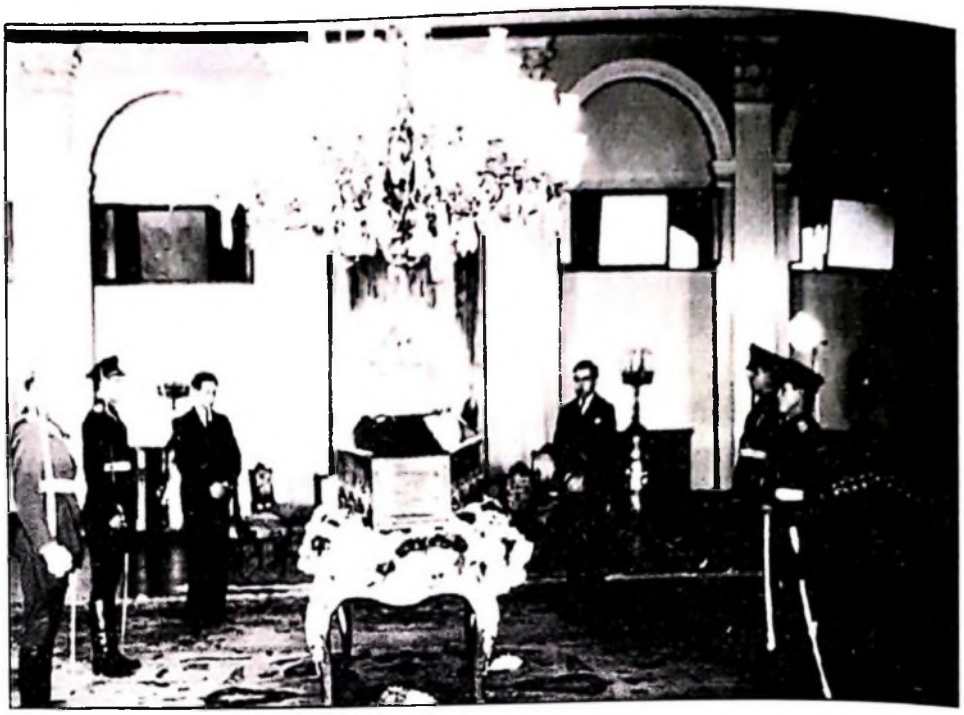
çıkıp merdivenleri koşa koşa inip bir odaya girerek intihar girişimiyse bizi ikinci bir büyük üzüntüye soktuysa da, bilahare yapılan acil operasyonla kurtulması sevindirdi.

Günlerdir Atatürk'lerinin sıhhi durumu hakkında endişe içinde bulunan binlerce vatandaş Gümüşsuyu sırtlarından ve meydanlardan bizim sancağı yarıya indirmemizi görünce, acı gerçeği öğrenmişler ve hıçkırıklar içinde, sarayın kapılarına doğru akın akın gelmeye başlamışlardı.

Tüm İstanbul'a acı haber bir anda yayılmıştı. Binlerce insan, yaşlısı, genci, kadını, erkeği, herkes hıçkıra hıçkıra Atatürk'ün arkasından gözyaşı döküyordu.

Ben, Berber Rıdvan, Berber Mehmet Mete, Sofracıbaşımız İbrahim Ergüven, Cemal Granda, Rıza, şoförü Kazım, hepimiz adeta taş kesilmiştik, bitmiştik. Kolumuz, kanadımız kırılmıştı. Biz

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün öldüğü gün, katafalkın başında saygı duruşu (Nuri Ulusu sol köşede).

şimdi ne yapacaktık, biz şimdi nasıl yaşayacaktık?

Atatürk'ün İstanbul'undan Ankara'sına gidişi

1 Temmuz 1927, tam 11 yıl sonra 19 Kasım 1938.

Ölümünün ertesi gününden itibaren, tabutu başında, Ankara'ya gidene kadar sadece generaller ile ona hizmet eden biz yakınları, yirmi dört saat nöbet tuttuk.

Bilahare İstanbul halkı akın akın saraya gelerek adeta bir askeri nizam içersinde saygıyla ve gözyaşlarıyla kendisine son kez veda ziyaretlerini yaptılar.

On bir yıl önce, büyük bir sevinçle, Atatürk'ünü bekleyen ve ona kavuşan İstanbullular, o meş'um 19 Kasım günü, bu sefer büyük bir hüzün ve gözyaşlarıyla, çığlıklarla Ankara'ya uğurlamaya hazırlanıyorlardı.

Tabut Dolmabahçe'de salonun ortasına getirildi. Son yolculuğuna çıkmadan dini merasimi yapılacaktı.

Saygı duruşundan sonra bilahare tüm cemaati tabutun arkasına saf saf dizildi ve Hafız Yaşar Okuyan'ın "Tanrı uludur, Tanrı uludur, Tanrı uludur, Tanrı'nın rahmeti üzerinde olsun" diye davudi sesiyle okumasından sonra cenaze namazı başladı. Hıçkırıklarımız boğazımıza düğümleniyordu, ama tutamayanlarınki çın çın ötüyordu. Namazın bitimiyle, birden ellerimizin üzerinde yükselen tabutu top arabasına koyuverdik.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürkleri, Türk bayrağına sarılmış tabutu içersinde, Dolmabahçe Sarayı'nın büyük ana kapısının önünde bekleyen top arabasına doğru, askerlerinin omuzlarının üzerinde gidiyor ve içine konuyordu. Ben, Berber Rıdvan, Mehmet, İbrahim... hıçkırıklarla, çığlıklarla arkalarından takip ediyoruz; Allahım, o ne meş'um anlar, o ne kahır; Atatürkümüzü, Paşamızı, Babamızı, adeta canımızı götürüyorlar.

Top arabasına konuyor, önde top arabasını çeken atlar, tabut konar konmaz ayaklarını teperek kişnemeye başlıyorlar, sanki tabutu kabul etmeyen, biz bu tabutu taşıyamayız demek isteyen hırçın davranışlar.

Sarayın kapısından tam 9:30'da çıkıldı.

Başvekil Celal Bayar, Hasan Rıza Soyak Bey, Muhittin Üstündağ, özel gelen Afgan Kralı Emanullah Han, 3. Kolordu K. Salih Paşalar, vs. devlet erkânı ve onların önünde merasim komutanı Fahrettin Altay Paşa yavaş yavaş sarayın büyük çıkış kapısından cenazeyi caddeye çıkarıyorlar. Cadde üzerinde yüzlerce çelenk sıralanmış. En önde İsmet İnönü'nün çelengi, hepimiz bir anda göz göze geliyoruz. Neden burada değil? Neden? Yıllarca silah arkadaşlıkları, siyasi beraberlikleri, zaman zaman da kırgınlıkları, dargınlıkları, ama böyle bir günde ona son veda gününde neden? Tabutunun en başında İsmet Paşası yok. Bunu ölene kadar hiç unutmayacağım, unutmadım da.

Chopin'in matem marşı eşliğinde hareket. Çığlıklar, feryatlar, tabutun önüne atlayan ihtiyarlar, yaşlı nineler, aman Allahım, aman Allahım.

Cenaze alayı saat 12'ye doğru Gülhane Parkı'nın kapısından girerek Sarayburnu'na doğru ilerliyor. Zafer muhribi Atasını bekliyor, yeri hazırlanmış.

Selimiye Kruvazörlerimizden top atışları başlamıştı, tayyareler havada matemimize uçarak katılıyordu. Tabut, yine çoğu gençlerin olmak üzere, generallerinde ellerinde muhribe konmak üzere kaldırılıp götürülüyor. Ama o ne tabut; yana yatıyor, götürenler zorlanıyor, adeta binmek istemiyor. Hepimiz şaşkın, ama naçar kalıyoruz. Eller üzerinde adeta zorlayarak muhribe çıkarılıyor, artık tabutu hazırlanan yere koyma vakti gelmişti. Hemen bizim götürdüğümüz kadife örtüyü serdik ve askerler tabutu yerine koydu. Zafer muhribiyle saat 13'te Sarayburnu'ndan ayrıldık. Sahilde halk feryat figan, yavaş yavaş 13:30'da Yavuz'a yanaştık ve deniz erlerinin yine omuzlarında tabut Yavuz'a nakledildiyor ve anında Yavuz'un topları

Levent Şahverdi Arşivi

adeta semayı sarsıyordu, 101 pare top atışını müteakip, 15:30'
Yavuz'a hareket emri verildi. Tekneler, gemiler, takalar, kayık
hepsi arkamızda Atalarını yolcu ediyorlardı.

Arkada Hamidiye, Fransızların meşhur Emil Bertin, Romen
rin Recina-Maria, Almanların Emden, Rusların Moskova, İngil
lerin Malaya, Yunanlıların Hidro harp gemileri takipteydi.

Sonra Atatürk'ün son günlerini geçirdiği ve dört gözle bekle
ği Savarona'sı önümüze geçti. Sus, Suvat başta diğer vapur
harp gemileri yanında onlara refakat ediyorlardı. Muhteşem b
kafile, muhteşem bir görünüştü.

Bizi en çok üzen bir olay da, işte bu Savarona'nın gelip, en ön
geçip kafileyi götürmesiydi. "Bu Savarona'yı çok istedim, yok
benim mezarım mı olacak?" diyen Atatürk'ü, işte Savarona'sı ön
ne katmış götürüyordu. Ne kötü bir talih, ne kötü bir kaderdi.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk öldükten sonra

Atatürk'ün naşını Ankara'ya götürdük ve de o hiç sevmediği, hatta nefret ettiği Etnografya Müzesi'ne kaldırılışı, bizler için adeta kahır oldu.

Müzeden içeri tabutunu sokarken binlerce insan hıçkırıklara boğulurken, benim ve arkadaşlarımın gözünden yaş gelmiyordu, zira içimiz, vücudumuz kurumuştu. Sanki bize o an "Beni buraya sokmalarına nasıl müsaade ediyorsunuz, beni buraya koymayın; hadi Nuri, topla arkadaşlarını beni alın, ben size, Afet'e beni ölünce Çankaya'ya, evimizin yakınına gömün, diye söylememiş miydim?" diye haykırdığını duyar gibi oluyordum, ama ne yazık ki elimiz, kolumuz sıkı sıkıya bağlanmıştı, sadece kös kös bakıyorduk, o kadar.

Tören bitti, köşke, evimize geldik. Ne yapacağımızı, ne edeceğimizi bilmeden öylesine oturuyorduk. Ben bir ara hava kararınca, Köşk'ün bahçesine kendimi attım, ağaçlar arasında dolaşmaya başladım. Gözümün önünden eski günler, geceler, film şeridi gibi geçmeye başladı. O da bazen böyle geceler, içine sıkıntı bastığı zaman, kendini bahçeye atar dolaşır, dolaşırdı. İşte şimdi bende aynı sıkıntı ve kasvetle bahçemizde dolaşıyordum. Bir ara küçük havuzun kenarına geldim, oturdum ve birden ağlama krizine yakalanıverdi. Günlerce, gecelerce kendimi, tuta tuta herhalde içim kaskatı olmuştu. İşte şimdi herhalde bütün damarlarım, kaslarım gevşemişti. Bağıra bağıra, çığlıklarla ağladığımı, ağladığımı hatırlıyorum, gerisini asla; zira kendimi kaybetmiş gitmişim.

Gözlerimi açtığımda evimde, sevgili eşim Neriman Hanım, Sofrabaşımız İbrahim, Berber Mehmet, Rıdvan, Ahmet, Kamil başımdaydılar. Hepsinin de ağlamaktan gözleri kıpkırmızı olmuştu. Korkmuşlar herhalde gözümü açınca sevindiler, sarılıştık, görüştük.

Levent Şahverdi Arşivi

İçimizden bir parça kopup gitmişti. Evlat acısı çok kötüdür, Allah kimseye göstermesin derler. Yoksa biz evlat acısını mı yaşıyorduk; evet, aynen o acıyı yaşıyorduk herhalde, ama yaşayacaktık, yapacak bir şeyimiz yoktu. Onsuz yaşamaya, onu kalbimizde yaşatmaya ölene kadar devam edecektik, ve ettik ve ediyoruz da.

Daha evvelce Celal Bayar'la ilgili hatıralarımda köşkten nasıl ayrıldığımızı anlatmıştım. Başımıza gelecekleri tahmin de ettiğimden, gerekli devri teslimi yapmak için hazırlığımı da yaptım. Ayrıca yabancı devlet adamlarının, kralların, sefirlerin vs. köşke gelen misafirlerin Atatürk'e getirerek hediye ettikleri çok değerli hatıra eşyalarını güzel bir liste hazırlayarak bizzat elimle yetkililere tek tek saydırarak, imza karşılığı teslim ettim.

On iki yıl, Atatürk'ün tabiriyle evimizden, yani Çankaya Köşkü'nden resmen ayrılmıştım.

Atatürk'le, Çankaya Köşkü'yle, kütüphanemle olan yaşantım ve hayatım bitmişti.

Yeni bir Mustafa Kemal; oğlum doğuyor

Eşim Neriman Hanım'la evlendiğim günden itibaren hep bir erkek çocuk hayal etmiştim, ama o kadar çok istememize rağmen Allah bize bir türlü erkek çocuk nasip etmemişti. İki kızımız olmuştu.

Bu kadar bekleyişten sonra ve de Atatürk'ün ölümünden iki yıl sonra... Yıl 1940, Ankara'dayız. 13 Mayıs Perşembe günü, yıllardır özlemle beklediğim gün nihayet geliyor; bir oğlum dünyaya geliyor. Çok mutluyum, iki kızımı gören Atam keşke oğlumu da görseydi, diyorum. Atatürk çok erkek çocuk istediğimi bilirdi. Kendisini çok sevdiğimi de. Kütüphane de bir gün derin derin düşünürken bana seslendi. "Ne o Nuri, bu ne düşünce" deyince "Paşam, bir oğlan çocuk çok istiyorum. Ulusu soyadını bize (Karadeniz anlamında) siz verdiniz, oğlumun adını da sizin koymanız keşke kısmet olsaydı" deyince "Olur olur, Allah hayırlısını versin, ben hayatta olayım olmayayım önemli değil, ama oğlun olursa adını Mustafa Kemal koy, böylece beni unutmazsın." Aman Allahım, ne büyük bir olaydı. Onun hepimizin bildiği çok önemli bir sözü vardı, "Beni unutmayın." Onu unutmak mümkün müydü? Oğluma hemen Hacı dedesinin, kulağına okuduğu dualarla Mustafa Kemal adı verildi. Böylece adını bir nebze olsun yaşatma imkânım olmuştu.

Allah beni muradıma erdirmişti. Atamın ismi yanı başımda, kucağımda, koynumdaydı. Allah'ım bir Mustafa Kemalimi almış bir

Levent Şahverdi Arşivi

Nuri Ulusu ve oğlu Mustafa Kemal Ulusu. M.K Ulusu'nun düğününde.

Mustafa Kemalimi vermişti. O ne büyüktü.

Hacı dedesiyle hep dualar ettik. Vatanına, milletine, anasına, babasına hayırlı evlat, ablalarına hayırlı kardeş olsun. Milletine, vatanına hayırlı işler yapsın; doğruluktan, güzellikten, imanından ayrılmasın. Allah'ının sevgili kulu olsun, diye kulağına seslendik.

Allahıma şükür Mustafa Kemal büyüdü, okudu. İyi bir insan, iyi bir baba, iyi bir evlat, iyi bir vatandaş, iyi bir müslüman; içi vatan, millet, insan, dost, arkadaş, ana, baba, kardeş, aile sevgisiyle hepsinden güzeli de, Atatürk sevgisiyle dolu dolu yaşamına devam etti, ediyor da.

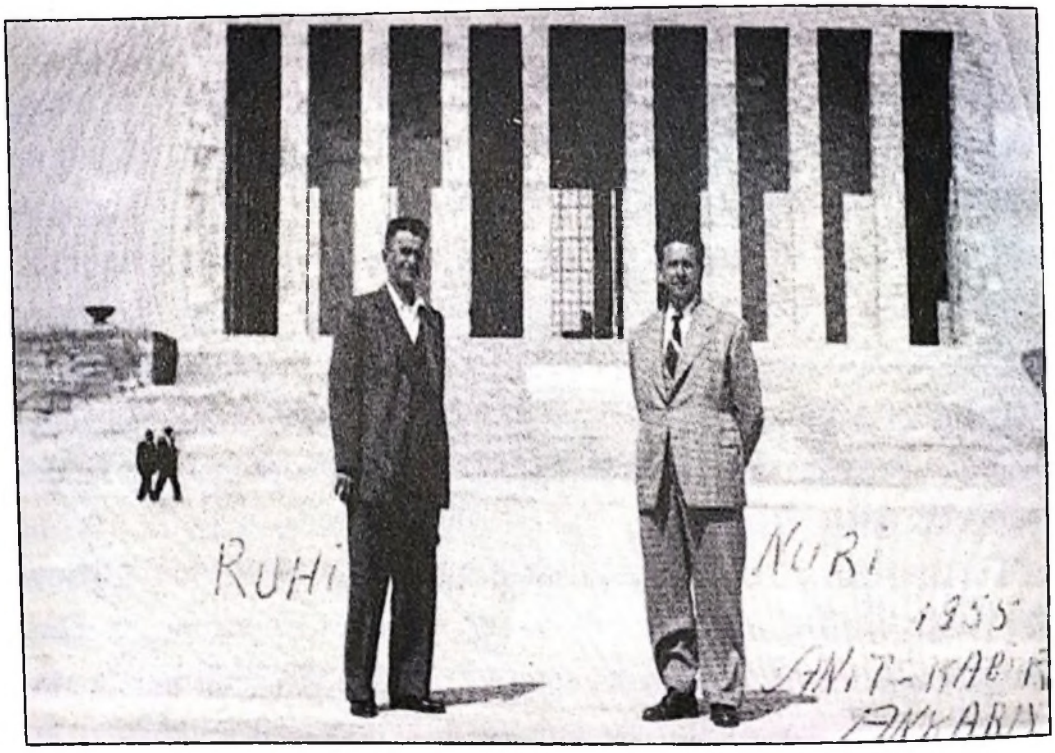
Ona şerefli ve haysiyetli bir devlet memuru olarak maddi şeyler bırakamadım ama en büyük bir hazineyi bırakıyorum. Ona bizzat uzun kış geceleri anlattığım ve can kulağıyla dinlediği Atatürk'ü; onunla yaşadıklarımı, kaleme aldığım Atatürk hatıralarımı bırakıyorum. O bu hazineyi çok iyi saklayacak; ben yapamadım, ama o yapacak, bu hatıraları kaleme alarak, kitap haline getirerek Türk milletine de sunacak. Belki hiç bilinmeyen yönleri ve hatıralarıyla, fotoğraflardaki resimleriyle Atatürk'ü Türk milletine, bir de onun kütüphanecisi, babası Nuri Ulusu'nun hatıralarıyla, yaşadıklarıyla sunacak. Ona güveniyorum. Ona inanıyorum. Çünkü o da bir Mustafa Kemal.

Oğlum doğduktan bir müddet sonra herhalde tansiyon proble-

Levent Şahverdi Arşivi

miyle, burun kanamalarım çok arttı. Doktorlar Ankara'da yaşamımı devam ettiremeyeceğimi belirtince, zaten doğup büyüdüğüm ana baba ocağım, evimin, barkımın olduğu yere, İstanbul'a dönmek mecburiyetinde kaldım. Tayinimi, polis kolejinden, İstanbul Emniyet Müdürlüğü Personel ve Ruhsat Şube Müdürlüğüne çıkardılar. Sağlığım düzeldi, ama maalesef bir yıl içinde babamı, Hacı Tevfik Ulusu'yu kaybettim. Bir tarih daha gitmişti. 14 Mayıs 1919 Karaköy rıhtımından annemle babamı, Mustafa Kemal Paşa'yla Bandırma Vapuruyla, büyük Kurtuluş Savaşı'nın ilk adımı olan Samsun'a uğurlamamız bir film şeridi gibi gözümün önünde geçti, gitti. Ama sonra içim huzurla doldu. Onlar en ulvi vatan görevlerini yapmışlar, ülkelerinin, vatanlarının kurtuluşu için canlarını feda edecek çalışmalar yapmışlar, sonunda da kurtararak büyük Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini atmışlar, ama sonra Allahlarına içleri huzurla kavuşmuşlardı.

Hayat devam ediyordu, çalışmak, iyi evlat yetiştirmek, iyi vatandaş olmak gerekiyordu. Bu düşünceyle devam ettim ve ediyorum da.

Nuri Ulusu (sağda) Anıtkabir'de.

Levent Şahverdi Arşivi

Bitirirken... Atatürk ve kızlarıma dair komik bir hatıra

Sofracı Faik'le, Ankara'da, Çankaya'ya çıkarken, şimdiki Kuğulu Park'ın biraz yukarılarında oturduğum bahçeli evimin hemen yanındaki evde komşu olarak yıllarca yan yana oturduk. Çok iyi anlaşırdık ve birbirimizi kardeş gibi de severdik.

Bir gün kütüphanedeyim, yine yoğun bir çalışmalarım var. Bir de baktım, ne göreyim? Bizim Faik, bir elinde Ertan, kucağında Türkan kızlarım içeri giriyor, şaşırdım. Zira yıllarca köşkte görev yaptım, ne eşimi, ne de evlatlarımı kesinlikle işyerime, yani köşke hiç götürmemiştim. Bu sebeple merakla Faik'e sordum, "Yahu Faik, bu ne iş? nereden çıktı bu kızları alıp gelmek" deyince, Faik "Ağabey, evde temizlik varmış, Neriman yenge de biraz keyifsizdi, bende rahat etsin diye çocukları alıp, şöyle bir gezdireyim dedim; yürüye yürüye baktık ki Köşk'teyiz" diye cevaplayınca iş belli olmuştu, yapacak bir şey yoktu; neyse, o an Atatürk daha gelmemişti. Gece de çok geç yatmıştı, geç gelirdi. Ben işime dalmışken, Faik'de kızlarımı bahçede dolaştırıp, eğlerken Atatürk sesleri duymuş ve sormuş, benim kızlarım olduklarını duyunca, hemen yanıma gelsinler diye emir vermiş. Bir müddet sonra gelip Atatürk sizi çağırıyor dediklerinde önce uyanmadım, ama sonra odasına gidince bir de ne göreyim, Faik ve iki kız odada Atatürk'ün kucağındalar. Keratalar çok da cilveli ve sevimliydiler. Atatürk bana dönerek, "Yahu Nuri, böyle güzel kızların var, neden getirmiyorsun? Ne de çabuk büyümüşler, ben bunların trende, salıncaklarında, kundaktaki hallerini hatırlıyorum da, maşallah bayağı büyümüşler" deyince "Paşam, nasıl getireyim, bakmayın öyle sessiz durduklarına, çok yaramazdırlar" cevabıma güldü ve Ertan'ı, yani büyüğü kucağına aldı ve hoplata hoplata sevmeye başladı. Birden bire Faik bana dehşetle dönerek, sessizce "Nuri

Levent Şahverdi Arşivi

Çankaya Köşkü lojmanında kızları Ertan ve Türkan'la.

ağabey, kız işiyor" demez mi? Aman Allahım, ne yapacağız derken, Atatürk de anlayıverdi. Zira tam göğsünden aşağı ince çizgi halinde çişi akıvermişti, ama neyse ki pek fazla değildi. Atatürk görünce kahkahayı patlatarak "Tabii bu kadar hoplatırsak çocuk da kaçırır; önemli değil, Nuri oğlum, önemli değil Ülkü de birkaç kere yapmıştı" diyerek bizi rahatlattı. Sonrasında Faik çişli Ertan'ı, ben küçük Türkan'ı kucakladım ve odadan bir çıktık ki. Tabii Faik'e "Nereden aklına geldi, neden getirdin" vs. biraz fırça attım ama o hiç oralı değil, kahkahaları patlatıyor, "Boş ver Nuri ağabey, bak Paşa bile güldü, olur böyle şeyler" diye konuşa konuşa bahçeye geldik ve tabii Faik'le çocuklar doğru eve yollandı.

Biraz sonra Atatürk geldi; tabii üzerini değişmiş, yıkanmış içeri girer girmez "Nuri, sakın Faik'e kızma, iyi oldu iyi oldu, hata bende, bende" diye tekrar gönlümü aldı, ama ben birkaç gün olayın tesirinde kaldım. Aklıma geldikçe o çiş olayı beni hem güldürür, hem de o anki heyecanımı hep yaşatır.

Daha nice hatıralar, nice yaşadığımız olaylar... Hepsini hatırlamak çok zordu. İşte ancak size yukarıda sunduğum o büyük komutan, büyük devlet adamı Atatürk ile tanışmamı, onun yanında çalışmamı ve yaşadıklarımı, sonunda da ondan ayrılışımı, tarihe yazılı tanıklık ederek, bizzat bu anılarımda yazıyorum. Ağır has-

Levent Şahverdi Arşivi

talığımın son günlerinde kendim yazamadığımdan bazı hatıralarımı başlıklar halinde kitabıma koydum, oğlum Kemal'e tek tek anlattım, o kaleme en iyi şekilde alacaktır, eminim. Herkes okusun bilsin... Bu kitabı, yazdıklarımı okuyanlar da evlatlarına, ailelerine ve dostlarına; herkese anlatsın. Her Türk vatandaşının, Atasının milletine, vatanına ve de dinine, ne denli bağlı olduğunu bilmesi için bu çok gereklidir.

Allahın rahmeti hep onun üzerinde olsun ve mekânı cennet olsun. Yaşadığım müddetçe dualarım ve hayatım hep onunla geçecektir. Onun isteğiyle, "Paşam, seni hiç unutmayacağım."

Atatürk, solda Koruma Müdürü Nazım Canca,
sağda da Nuri Ulusu ile 1936 Ege Manevraları'nda.

Levent Şahverdi Arşivi

ATA'ya hasta yatağında bakan 8 kişi 33 yıl sonra HÜRRİYET'te buluştu

Röportaj : Necmi ÖNÜR

ATATÜRK hasta. O-nu, çok sevdiği mi-letinin arasından koparcasına çekip alan hastalığın adımları, aklaş-mış. Doktorlar başında... Ve ikide bir şöyle konuş-maktaları

— "Paşam!.. Yanınıza bir hemşire verelim. Bir doktor koyalım. Bir sağlık memuru bulunsun hizmetinizde. Size her an baksınlar...

(Devamı: Sa. 11, Sü. 8'de)

ATATÜRK'ün ölümünden tam 33 yıl sonra ilk kez bir araya getirdiğimiz ATATÜRK'ün "Çocukları", gazetemiz HÜRRİYET'in kapısı önünde. Soldan sağa (ayakta kalanlar) Köşk hane memuru Hami Uluçay, korucu memuru Kemal Özada, (ön sıra) şoförü Remzi Oğuncu, aşçılarından Rauf Kızılkaya, (öndekiler) garsonu Cemal Gemici, garsonu Sadi Ocak, sofracıbaşın İbrahim Ergüven ve berberi Rıdvan Güzari.

Hürriyet

Ata'ya hizmet eden 8 kişi

(Baştarafı 4 üncü sayfada)

Şimşek aydınlığı kaybolmayan gözlerinin tek sis noktası yok ATATÜRK'ün. Etrafında dolanan garsonunu, sofracısını, kütüphane memurunu, berberini, polisini teker teker süzüyor ve doktorlara şu cevabı veriyor:

— "Bana bir kimse, çocukların gibi bakamaz. Resim çocuklarım, bana bakarlar. Başkasını istemem...

...Ve ATATÜRK, "Çocukları,,nın kolları arasında yumdu gözlerini.

Bu ölümden sonra birer kuş gibi uçuvermiş "Çocuklar... Hepsi ayrı bir işte, hepsi ayrı bir kentte...

33 YIL SONRA

33 yıl sonra, evet tam tamamına 33 yıl sonra gazeteniz HÜRRİYET, ATATÜRK'ün "Çocukları,,ndan sekizini bir araya getirdi ilk kez. Ellerinde birkaç resim, hafızalarında yığınla anı. Sekizi de sessiz ve sekizi de, unuttuğumuz "Osmanlı terbiyesi,, ile dolu...

Önce tanımadılar birbirlerini. Sonra sonra, usul usul bir merdiveni çıkarırmışcasına, dinlene dinlene anılarda şekillendi yüzler, gözler, kulaklar...

— "Remzi!.. Remzi, sen misin?,,

— "Bu Nuri mi? Kepçe kulaklarından tanıdım valla,,

— "Rıdvan'sın sen değil mi? Berber Rıdvan... Maşallahın var. Hiç ihtiyarlamamışsın yahu...

— "En gencimiz İbrahim Bey... Maşallah, eskisi gibi... Durmadan şakamiklik yapıp gülüyor...

...Ve bir anda tüm "Sofra,, da tüm anılar canlandı. Biri anlatıp bitiriyor, öteki başlıyordu konuşmaya. Bir tarihti ki, benzerini bulmaya artık insan gücü yetmez.

Derme çatma bir orkestra ile "Küçük Ülkü,, yü nasıl oynattıklarını hatırlayıp, bastılar kahkahayı. Şoförbaşı Remzi Oğuncu, ATATÜRK'ün otomobili nasıl ittiğini anlatıp da sözünü noktaladığı zaman hepsinin gözleri dolu dolu idi. Korucu memuru Kemal Özada, Karpiç'teki bir yemeği anlatıp, o büyük insanın bilmediğimiz bir yönünü ortaya koyarken, bakışları ıslaktı.

Sözün özü, bu sekiz adam, ölmez ATATÜRK'ün "Adam,, ları "Çelebi,, si, "Çocuğu,, idiler. Ve ATATÜRK'ten koptuktan 33 yıl sonra ilk kez bir araya gelerek, 33 yıl öncesini yaşadılar.

Levent Şahverdi Arşivi

Dizin

A

Abbas, Cevat 23, 138, 139, 179
Ağaoğlu, Bülent 12
Akbel, Danyel 215
Ali Hikmet Paşa 101, 102, 103
Alpaslan (Selçuklu Hükümdarı) 66
Altay, Fahrettin 31, 32, 112, 166, 225, 239
Altemur Kılıç Bey (Kılıç Ali'nin oğlu) 129
Altın Çizme Kundura Mağazası 218, 219
Anadolu Ajansı 17
Arap Celal 215
Aras, Rüştü Tevfik 170, 171
Arıkan, Saffet 74
Ataman, Bülent 12
Atatürk Orman Çiftliği 117-120, 226
Atay, Falih Rıfkı 60, 79, 85, 91, 92
Atik, Celal 217
Aydın, Mithat 165
Aygün, Sinan 12
Ayla, Safiye 27, 28

B

Babacan, Doğan 215
Baler, Mahmut 143
Bandırma Vapuru 16, 18, 19, 107
Başşoför Remzi 47
Başyaver Celal Bey 48
Başyaver, Rusuhi Bey 21, 22
Bayar, Celal 12, 106, 110, 113, 115, 125-136, 148, 149, 208, 236, 239, 242
Bayönder (piyes) 81, 82
Bayur, Hikmet 36, 58, 225
Bayurt, Nebile 156, 157
Beer, Max 66
Bekir Çavuş 80
Belge, G., 217
Benazus, Henri 12
Bergman (Dr) 235
Berk, Kamil 237
Berksoy, Semiha 168, 169
Bermek, Ayhan 12
Bethler (Macar Başbakanı) 173
Bira Parkı 119
Birol, Özalp 12
Boardman, Russel 173
Boyatlı Ahmet Ağa 39, 40
Bozok, Nuri 23
Bozok, Salih 110, 128, 229, 237
Bursa Merinos Fabrikası 103
Büyük Nutuk, 57-61
Büyükanıt, Yaşar 11

C

Canpolat, Mehmet 204
Cavit, Hasan 28
Cebesoy, Ali Fuat 60
Cemal Kaptan 106, 107
Chopin 240
Civelek, Sevinç 11
Conk Bayırı 15, 16

Levent Şahverdi Arşivi

Conker, Nuri 28, 45, 61, 68, 208, 228

Ç

Çetinkaya, Ali 86, 111
Çınar, Vasıf 61, 67
Çoban Mehmet 205
Çoban Mustafa 100

D

Dağıstanlı, M., 217
Demir, Rızzık 217
Dilaçar, Agop 55
Dinç, Ekrem 11
Dinç, Nigar 11
Diogenes, Romanos 66
Doğu, Yaşar 217
Dursun, Esra 12

E

Ecevit, Bülent 127
Eftim (Papa) 44
Egeli, Münir Hayri 167, 168, 229
Enver Paşa 67
Eppingen (Dr) 234
Erkan, Yaşar 206
Erkin, Rukiye 156, 157
Ertuğrul Yatı 23, 107, 108
Esen, Aydın 12
Etnografya Müzesi 126, 128

F

Ferahşan Hanım 221
Ferit, Rasim 43
Fetgeri, Ahmet 214
Fikret, Tevfik 59, 213
Fikriye Hanım 158, 159
Fissinger (Dr) 229, 230, 234
Foks 48, 50, 95

G

Gabor, Zsa Zsa 155, 156
Galip, Reşit 49, 188, 189
Gökçay, Mualla 27
Gökçen, Sabiha 174
Gökmen, Fatin (Bursa Valisi) 104
Granda, Cemal 209, 221, 234, 238
Gündüz, Aka 52
Güneş Dil Teorisi 72-74
Güntekin, Reşat Nuri 52
Günzberg, Sami 141, 142
Gürer, Hüseyin 12
Gürses, Reşide 11

H

Hacı Tevfik Ulusu (Kaptan) 15, 18, 19, 21, 22, 105, 122, 244
Hafız Ferit Bey 27
Hafız Hüseyin, 28, 29
Hafız Mehmet Bey 27
Hafız Yaşar Bey 25, 27, 143, 184, 189, 238
Halis, Keriman 157, 158
Halman, Sait 164
Hamit, Abdülhak 61
Harf İnkılabı 76-78
Hasan Reis 16
Hasan Rıza Bey (Genel Sekreter) 53, 161, 166, 193, 194, 233, 234
Hikmet, Ali 112
Hitler 164, 172, 174
Hz. İsa 106
Hz. Muhammed 106, 185, 186
Hz. Ömer 191

İ

İnan, Afet 65, 74, 99, 143, 144-

Levent Şahverdi Arşivi

150, 198, 241
İnönü, İsmet 38, 60, 78, 97, 126, 127, 131, 141, 162, 172, 177, 239

K

Kal, Nazmi 11
Kaptan, Eyüp 11
Kaptan, İsmail Hakkı 18
Karaosmanoğlu, Yakup Kadri 60
Karındaş, Mahmut 102, 103
Kaya, Şükrü 61, 145, 209, 210, 213, 232, 233
Kaynak, Sadettin 187-189
Kayserili Muharrem Efendi 15
Keleş, Fedime 11
Kemal, Namık 59, 63
Kemal, Yahya 61,62
Kesen, Sedat 215
Kılıç Ali 23, 34, 93, 95, 106, 128, 129, 189
Kıraç, İnan 12
Kırdar, Lütfi 140
Köprülü, Fuat 69
Kral Abdullah (Ürdün Kralı) 173
Kral Aleksander (Yugoslavya Kralı) 172
Kral Emanullah (Afgan Kralı) 165, 166, 239
Kral Faruk 40
Kral Faysal (Irak Kralı) 172, 173
Kral Karol (Romanya Kralı) 170
Kral VIII. Edward 170, 224
Kral Zogo 40, 162
Küçük Ülkü 150-153, 218, 226
Kuran-ı Kerim 27, 184, 185
Kurtdereli Mehmet 206

L

Laz Hakkı Bey 122
Lozan Sulh Anlaşması 20

M

Makbule Hanım (Atatürk'ün kız kardeşi) 99, 225
Mareşal Fevzi Çakmak 137, 138, 224
Marx, K. 66
Mayatepek, Tahsin 69
Mazak, Ali 11
Mehmet (Berber) 114, 221, 226, 227, 234, 237
Mehmet Usta (Aşçıbaşı) 35
Mengi, Nusret 215
Montesquieu 60
Mu Kıtası 69-71, 106
Mudanya Mütarekesi 20
Muğlalı, Mustafa 175, 176
Muntandon, George 66
Mussolini 161-164, 174, 208

N

Nadi, Yunus 60
Nafiz, Abdurrahman 175
Namık, Mübeccel 157
Nasuhi Bey (Afet İnan'ın yaveri) 99
Nurettin, Münir Selçuk 31-33
Nuri, Ali 98

O

Okan, Şükrü (Amiral) 112, 166
Okyar, Fethi 96, 193, 194
Omurtak, Salih 123, 124, 239

Levent Şahverdi Arşivi

Ö

Öke, Mim Kemal 86, 87, 140, 141, 226, 227, 235
Ömer, Neşet 100, 171, 230, 231, 234
Özalp, Kazım 84
Özdamar, Mustafa 12
Özsoy Operası 168, 169

P

Pandeli Usta 95
Paşa, Kazım 38
Peker, Murat 12
Perinçek, Şule 12
Pınar, Selahattin 26, 28, 33, 34
Pittard, E. 66, 144
Polando, John 173
Poroy, Ümit 12
Poyraz, Nuri Halil 34
Prens IV. Gustav Adolf 170

R

Remzi Bey (Şoför) 117
Reşat, Nihat 100
Rıdvan (Berber) 98, 203, 220, 221, 226, 227, 231, 234, 237
Rıfat, Samih 68
Rıza, Mediha 27
Rıza, Melek 27
Rousseau, J. J. 59
Rüştü, Tevfik (Doktor) 112, 161, 166, 208

S

Sadak, Necmettin 60
Sadullah Bey 95
Saffet, Naşide 157
Saip Bey (Kütüphane görevlisi) 22
Sait, Cemil 188
Sait, Cevat Ali 112, 166, 208
Saka, Hasan 122
Sanders, Liman Fon 179, 180
Savanora Yatı 171, 231, 232, 234
Saydam, Refik 136, 137
Saygun, Adnan 168, 169
Seba, Süleyman 217
Selahattin Bey (Saray doktoru) 46
Servet, Edip 62
Sofracı Faik 245, 246
Sofracıbaşı İbrahim (İbrahim Ergüven) 21, 27, 39-42, 50, 82, 91, 92, 96, 123, 133, 151, 152, 186, 195, 197, 199, 203, 221, 226, 236, 237
Sorel, Albert 66
Soyak, Hasan Rıza 21, 119, 179, 231, 240
Sözen, Ferit 215
Sudanlı Nesimi Efendi 21, 37, 226, 227
Sultan Hamit 37

Ş

Şah Rıza Pehlevi (İran Şahı) 166-169, 192
Saraçoğlu, Şükrü 140, 141
Şarlo 225
Şenalp, Hasan 12
Şevki, Yakup 112
Şişman Burhan 215
Şükrü Naili Paşa 20, 61, 112

T

Tanburi Zühtü Bey 27
Tarhan, Abdülhak Hamit 74
Tatlıyay, Haydar 30
Tekçe, İ., Hakkı 99

Levent Şahverdi Arşivi

Tekçe, İsmail Hakkı 203
Tekçe, Necip 215
Tekyay, Nubay 26, 28
Temel, Erdoğan 11
Tevfik, Feriha 157
Timurlenk 185
Toroğlu, Erman 12
Toroğlu, Mithat 12, 111
Türk Tarih Kurumu 146
Türk Tarih Tezi 68, 69
Türkmen, Ali 11

U

Udi Şevki Bey 27
Ulusu, Altuğ 9
Ulusu, Aysun 10
Ulusu, Ertan 33, 91, 201, 245, 26
Ulusu, Gökhan 10
Ulusu, İlkim 10
Ulusu, Mustafa Kemal 216, 217, 243, 244
Ulusu, Neriman 9, 127, 158, 211, 216, 241
Ulusu, Türkan 91, 201, 245, 246
Urfalı Salih 204, 205
Us, Asım (Atatürk'ün kullandığı müstear isim) 57
Us, Tarık Hakkı 60
Uzkınay, Ali Fuat 225

Ü

Ülfet, Vasfiye 222
Üstündağ, Muhittin 80, 139, 140, 141, 239

V

Venizelos 17, 173

W

Wells, H.G. 65, 144

Y

Yalaz, Tayar 203
Yavuz Sultan Selim 185
Yavuzyiğit, Hikmet 11
Yazır, Muhammed Hamdi 184
Yener, Yücel 11
Yücel, Ali 217
Yurdakul, M. Emin 59

Z

Zeki Bey 24
Zeki, Miralay 77
Ziya Bey (Dr) 86, 111, 220
Ziya Gökalp 59
Zühtü, Recep 93, 106

Levent Şahverdi Arşivi

DK DOĞAN KİTAP

"Gerçeği öğrenmek için 253 sayfalık bu kitap okunmalı."

Rahmi Turan, *Hürriyet*

"O kadar renkli anılar var ki bu kitapta... Atatürk hem 'kudretli bir önder' hem de 'halktan biri.'"

Yavuz Donat, *Sabah*

"Nuri Ulusu'nun kitabında, aydınlık bir ülke inşa etmeye çalışan Atatürk'ün yolculuk hikâyesi anlatılıyor."

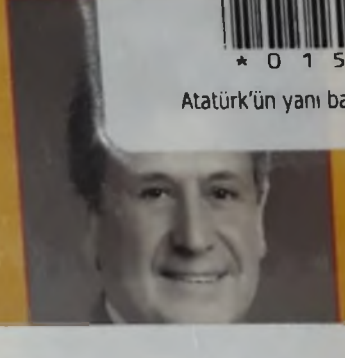
Serpil Yılmaz, *Milliyet*

Nuri Ulusu'nun kim olduğunu biraz açmak gerekiyor; kendisi Atatürk'ün "Kütüphanecisi", böyle anılmak istiyor. Ancak Atatürk'ün hayatındaki yeri bu sıfatın içerdiği anlamın çok ötesinde, zira dile kolay, on iki yıl boyunca bilfiil onun yanı başında en sevdiği yardımcılarından biri olmuş, dil ve tarih çalışmalarında aktif görevlerde bulunmuş, tüm yurt gezilerinde, tatbikatlarda, manevralarda ona eşlik etmiş.

Hep derler ya, bir insan olarak Atatürk'ü tanımadık diye. İşte, elinizdeki sıcak kitap bu eksiği gidererek bizi adeta onun yanı başına götürüyor ve o meşhur sofrasına, esprilerine, gezilerine, dostluklarına, kırgınlıklarına, rüyalarına, ideallerine ve yalnızlığına ortak ediyor. Ancak bununla da kalmıyor, Atatürk'ün din, laiklik, Türk tarihi gibi önemli mevzular hakkındaki düşüncelerine de birinci elden tanıklık ediyor.

Nuri Ulusu'nun oğlu M. Kemal Ulusu'nun, uzun yıllar süren araştırmalarını ilk kez gün[illegible] derlediği bu kitap, bizlere Atatürk[illegible]

Üstelik[illegible] günlerde...

[illegible]da doğan M. Kemal Ulusu. [illegible]Türkiye Futbol Fed[illegible] [illegible]89-2000 yılları ar[illegible] [illegible]aret ve Spor bakan[illegible] müşavirlik görevinde bulunmuştu[illegible] Bodrum, Gündoğan'da turizmle iştigal e[illegible]

Merkez Kütüphane
* 0 1 5 5 9 5 3 *
Atatürk'ün yanı başında : Çankaya Köşkü

0155953

T.C. ZİRAAT BANKASI A.Ş.
Armağanıdır.

ISBN 978-975-[illegible]
9 789759 919542
Sertifika No: 11940

Levent Şahverdi Arşivi